SANCTI
AGOBARDI
ARCHIEPISCOPI
LVGDVNENSIS
OPERVM
TOMVS SECVNDVS.

ITEM
EPISTOLÆ
LEIDRADI ET AMVLONIS
Archiepiſcoporum Lugdunenſium.

STEPHANVS BALVZIVS
Tutelenſis in unum collegit, emendavit,
Notiſque illuſtravit.

PARISIIS,
Apud FRANCISCVM MVGVET Regis ac
Illuſtriſſ. Archiepiſ. Pariſ. Typogr. via Citharæ,
ad Adorationem trium Regum.

M. DC. LXVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

STEPHANI BALVZII
TVTELENSIS
PRÆFATIO AD LECTOREM.

HABES heic, LECTOR, ſecundum volumen operum Agobardi Archiepiſcopi Lugdunenſis: quæ ideo dividere placuit in partes duas; ne, quia Leidradum & Amulonem conjungere animus ab initio fuit, conqueri poſſes ea excedere molem juſti voluminis. Damus autem tibi, præter editas jam olim Agobardi lucubrationes, librum adversùs quatuor libros divinorum officiorum ab Amalario Abbate compoſitos, hactenus ineditum, quem nobis ſuppeditavit vetus codex clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani; ceu dictum eſt in Præfatione ad primum tomum.

Poſt Agobardum, ſequuntur epiſtolæ

Leidradi & Amulonis Archiepiſcoporum Lugdunenſium, inter quos medius ſedit Agobardus. Tum opuſcula duo adversùs doctrinam Gotheſcalci, quæ Amulonis quoque eſſe ſuſpicatus eſt. vir harum rerum peritiſſimus, Iacobus Sirmondus. Addetur dein Liber Flori Diaconi Lugdunenſis de electionibus Epiſcoporum, jam antea à Papirio Maſſono editus ad calcem Agobardi, ac multoties laudatus à viris eruditiſſimis.

Accedent Notæ noſtræ ad eoſdem Scriptores: quas tibi, LECTOR, tam utiles ac proficuas eſſe cupio, quàm mihi multo labore multáque opera conſtiterunt. His utere. Et ſi quid illic repereris memoria dignum, Deo gratias age. Si verò aliter evenerit, ignoſce pro tua humanitate. Nam & homo ſum, & adhuc juvenis.

Demum, poſt Notas ſequetur Appendix Actorum veterum, quorum in Notis facta mentio eſt. quam Appendicem ſpero tibi non ingratam futuram. Vale.

SANCTI

AGOBARDI

ARCHIEPISCOPI

LVGDVNENSIS

SERMO EXHORTATORIVS AD PLEBEM, *DE FIDEI VERITATE, & totius boni inſtitutione.*

AVDITE fratres noſtri, familia Chriſti, grex ſummi paſtoris, populus paſcuæ ejus, & oves manus ejus. Introite portas æterni Regis in confeſſione, & atria ejus in hymnis, ut vobis dicatur: *Ecce nunc benedicite Domino omnes ſervi Domini, qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri.* *Pſal.133.* *Quærite Dominum, dum inveniri poteſt: invocate eum, dum propè eſt.* *Iſa.55.* Et

Digitized by Google

Actor. 17. quàm propè eſt? *In ipſo enim vivimus, & movemur, & ſumus.* Eſt enim cunctis mentibus interior, cunctis corporibus interior, ipſe intus replet, exteriùs circumdat, inferiùs portat, ſuperiùs protegit. Ipſe qui nunc ſic propè eſt, veniet tempus quando inveniri non poterit. Et quare non invenietur qui ubique eſt, qui nuſquam deeſt? Quia jam non erit tempus Dominum quærendi, ſed pœnas luendi eos qui nunc eum non inveniunt. Agite quod Pſalmus dicit: Pſal. 144. *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & ſancti tui benedicant tibi.* Benedicite cum ipſis, aut confitemini cum univerſis operibus Domino.

II. Non vobis neceſſe eſt tranſmigrare de locis ad loca, de regno ad populum alterum, ad quærendum Dominum. Ipſe ſe vobis ultroneus offert, & dicit: Apoc. 3. *Ecce ſto ad oſtium, & pulſo. Si quis audierit vocem meam & aperuerit januam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.* Quid unquam tam dulce? quid tam jucundum? Adjungit etiam, & dicit: *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo.* Ecce vult intrare ad te, ut cœnes cum illo, non te pigeat aperire. Non ſolùm in mente tua vult cœnare tecum; verùm etiam te vult levare in thronum ſuum, ut ſedeas cum illo. Cui talia promittuntur, quid amplius deſiderare debet? Ioan. 14. Promittit adhuc Dominus, & dicit: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Luc. 12. Sint ergo lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris, & vos ſimiles hominibus expectantibus

dominum ſuum quando revertatur à nuptiis, ut cùm venerit & pulſaverit, confeſtim aperiant ei. Beati ſervi illi, ad quos veniunt Pater & Filius, & manſionem apud eos faciunt. Væ autem illis qui talem hoſpitem à ſe repellunt; quoniam in malivolam animam non intrabit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Et ideo nolite cogitare inania, nolite deſiderare peritura; ineptas autem & aniles fabulas devitate, exercete vos ipſos ad pietatem. Aperite Domino pulſanti, ut intret ad vos, & cœnet vobiſcum, & manſionem apud vos faciat. Nec tacens pulſat, ſed loquitur unicuique animæ pulſans: *Aperi mihi, ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Vos autem curam omnem ſubinferentes miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam. Si enim meditando de fide veſtra & ſpe, creſcitis in ſcientia & cognitione Dei, non vacui nec ſine fructu vivitis, & ita Dominum hoſpitem tenetis.

Sap. 1. *1. Tim. 4.* *Cant. 5.* *2. Pet. 1.*

III. Fides eſt, qua credimus unum Deum omnipotentem, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, veram Trinitatem, veram Vnitatem. O quam vera Trinitas, ubi nullus naſcitur ex ſe, nullus procedit à ſe, ſed alter ex altero! Filius videlicet naſcitur ex Patre, Spiritus ſanctus procedit ex Patre & Filio. Proculdubio igitur apparet quòd alius ſit qui genuit, alius qui genitus eſt, alius qui de utroque procedit. O quàm vera Vnitas, ubi non eſt alius Spiritus Patris, alius Filij, ſed unus utriuſque;

nec priùs procedit ex Patre in Filium, deinde ex Filio ad diffundendum in cordibus fidelium caritatis donum; ſed ſimul ex utroque. Non eſt alia deitas Patris, alia Filij, alia Spiritus ſancti; ſed una trium deitas; & idcirco verè unus Deus. Nam ſi eſſet alia & alia, non eſſet unus. Vna ergo deitas, una æternitas, una majeſtas, una potentia, una voluntas, una operatio, una pietas, una gloria. Et quia eſt omnino alius & alius, ideo Trinitas; & quia non eſt aliud & aliud, ideo Vnitas. quia non eſt ipſe Pater qui Filius, non ipſe Filius qui Pater, aut Spiritus, ideo vera Trinitas. Quia verò hoc eſt Pater quod Filius, hoc Filius quod Pater & Spiritus, ideo vera Trinitas. Nativitatem Filij non præceſſit poteſtas aut voluntas patris. Sic proceſſionem Spiritus ſancti nihil fuit quod præcederet. Patrem confitemur genitorem Filij, factorem autem cœli & terræ, viſibilium omnium & *Athanaſ. in Symbol.* inviſibilium rerum. Filium confitemur ingenitum Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, ὁμόσιον Patri, hoc eſt, ejuſdem cum patre ſubſtantiæ, per quem omnia facta ſunt quæ in cœlo, & quæ in terra, per quem majeſtatem Patris laudant angeli, adorant dominationes, tremunt poteſtates, cœli & cœlorum virtutes. *Ibidem.* Spiritum ſanctum confitemur viuificantem, ex Patre & Filio procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, qui locutus eſt per Prophetas. Donum dantes ſimul tres, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum confitemur, ſine confuſione indiviſos, ſine tempore ſempiternos, ſine differentia æquales. Vnus Do-

minus magnus & laudabilis nimis, cujus magnitudinis non eſt finis, & ſapientiæ non eſt numerus. Magnus certè non mole, ſed virtute: qui dum per molem corporis nuſquam eſt, per incircumſcriptam ſubſtantiam nuſquam deeſt. *Pſalm. 144.* *Pſalm. 146.*

IV. Hanc veram Trinitatem, verámque Vnitatem, unum Dominum, laudant de cœlis, laudant in excelſis omnes angeli, omnes virtutes, ſol, & luna, ſtellæ, & lumen, cœli cœlorum, & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt. Quia ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt. Laudant de terra dracones & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, montes & colles, ligna fructifera, & omnes cedri, beſtiæ, & univerſa pecora, ſerpentes, & volucres pennatæ, Reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes judices terræ, juvenes & virgines, ſenes cum junioribus, quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius. Et confeſſio ejus ſuper cœlum & terram, & laus in Eccleſia ſanctorum. Laudatur enim in ſanctis ſuis, in firmamento virtutis ſuæ, in virtutibus ſuis, ſecundùm multitudinem magnitudinis ſuæ, in ſono tubæ, in pſalterio & cithara, in tympano & choro, in chordis & organo, in cymbalis beneſonantibus, in cymbalis jubilationis. *Pſalm. 148.* *Pſalm. 149.* *Pſalm. 150.*

V. Cùm ergo iſta omnia ſimul, rationabilia & inrationabilia, inceſſanter laudent Deum; quomodo homines, ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditi, & ad laudem gloriæ ejus vocati, debent eſſe pigri, aut tardi, aut ocioſi? Et illa quidem laudant Dominum ſemper. Nos autem, etſi non poſſumus ſemper, laudemus ſaltem *Geneſ. 2.*

Digitized by Google

1. Petr. 2. frequenter; quibus per Apoſtolum dicitur: *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, ut virtutes annuntietis eius, qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen ſuum.* Et per Prophetas: *Narrate omnia mirabilia ejus, annuntiate inter gentes ſtudia eius, notas facite in populis adinventiones ejus.* De quibus virtutibus & mirabilibus, qualia ſint, ſanctæ Scripturæ verbis ſic prædicatur: *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem. Qui fundavit terram ſuper baſim ſuam; non commovebitur in ſeculum ſeculi. Qui demiſit lapidem angularem ejus, cùm laudarent ſimul eum aſtra matutina, & jubilarent omnes filij Dei. In fortitudine ejus, repentè maria congregata ſunt; & prudentia ejus percuſſit ſuperbum. Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum. Qui ligat aquas in nubibus ſuis, ut non erumpant pariter deorſum. Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat. Qui aufert ſtillas pluuiæ*, & ſicut alia tranſlatio dicit, *innumerabiles illi ſtillicidia. Qui menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit. Qui appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in ſtatera. Cujus thronus flammæ ignis, & rotæ ejus ignis accenſus. Fluvius igneus rapidúſque egreditur à facie eius. Millia millium miniſtrant ei, & decies millies centena millia ſiſtunt ei.* Omnes namque exercitus cœli aſſiſtunt ei, non ſolùm à dextris, ſed etiam à ſiniſtris: de quibus Propheta vidit egredi ſpiritum dicentem: *Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus*, id

Tob. 12.
Pſalm. 104.
Pſalm. 9.
Iſa. 12.
Pſalm. 103.
Hebr. 1.
Iob. 38.
Iob. 26.
Pſalm. 146.
Iob. 36.
Iſa. 40.
Dan. 7.
2. Par. 18.
3. Reg. 22.

eſt, decepti & decipiendi Regis, ut aſcenderet ad locum ubi ei paratus erat interitus.

VI. Iſtius ſiniſtri exercitus aut princeps aut magnus, invidendo ſancto viro Iob, expetivit eum ut ſibi concederetur à Domino, non ad probandum quod factum eſt per eum nolente illo, ſed ad reprobandum quod multitudini malitiæ ſuæ deſiderabat. Hujus ſiniſtri exercitus princeps acceſſit ad primum hominem, bene & bonum à bono Deo conditum, igne invidentiæ ſuccenſus; & decepit, ac prævaricatorem fecit, atque omnimodæ corruptelæ ſubjecit, & de ſocietate angelorum depoſitum, ſocium ſibi fecit, atque de luce angelica abſtractum, tenebris ſuis ſubjugavit, & æternæ morti obnoxium reddidit. Dominus autem ſummè bonus & pius, ut tam magnam ruinam repararet, tam magnum vulnus, miſit filium ſuum Deum Verbum, ut caro fieret, id eſt, homo verus, & habitaret in nobis, id eſt, in humanitate perfecta, quam ſumpſit pro nobis ex nobis, id eſt, ex ſancta Virgine ad hoc præparata & cuſtodita; habitaret autem corporaliter, non ſpiritaliter, ut in ſanctis ceteris, id eſt, dono gratiæ, ſicut ſcriptum eſt: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* Qui licet Domino adhæreant, & Deus in illis habitet; non tamen exinde efficitur ut dij ſint naturaliter; ſicut in Chriſto habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ut Deus ſit ſubſtantialiter. Quæ humanitas, ex quo eſſe cœpit, non aliud eſſe potuit, quàm Deus, & unicus filius, quia unigenitus caro factus eſt, ut ſit verus Deus, verus homo, unus Deus. Et licèt aliud ſit caro, aliud divinitas; non tamen ipſe

Ioan. 1.
Auguſt. in Ioan. tract. 4.
1. Cor. 6.
Coloſ. 2.

alius eſt in carne, alius in divinitate; ſed utroque unus Chriſtus Deus homo, permanente utriuſque naturæ veritate & integritate; id eſt, non mutata humanitate in divinitatem, neque converſa divinitate in humanitatem. qui ex utroque unus Chriſtus Deus, ita adoratur cum Patre & Filio ab omni creatura, ut ſuperiùs diximus, ſicut adorabatur antequam Verbum caro fieret: quia inconvertibilis deitas, quæ inconvertibiliter infirmitatem noſtram, in qua mori poſſet, ſuſcepit incarnatione ſua, nec minui potuit, nec augeri.

VII. Verus Deus ergo & verus homo, unus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, venit ad paſſionem, ut perferret omnia illa quæ de illo prænuntiata ſunt per Scripturas. Vnde comprehenſus, & ligatus, flagellatus, inriſus, & in cruce ſuſpenſus, cùm veniret hora ut poteſtate propria poneret animam ſuam, poteſtate iterum eam ſumpturus, clamans voce magna, dixit: *Ioan. 19.* *Conſummatum eſt.* & inclinato capite tradidit ſpiritum. Natus autem vera nativitate, veræ carnis ſuſtinuit veram paſſionem, ſuſcepit veram mortem, vera carnis reſurrectione præbuit *Act. 1.* ſe ipſum vivum diſcipulis in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis & lo- *Beda in Luca 23.* quens de regno Dei, manducavit & bibit coram *Act. 1.* eis, non neceſſitate, ſed poteſtate. *Et videntibus illis, elevatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Cùmque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri adſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cælum? Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis ad cælum, ſic veniet*

quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Sedet ergo in ea carne, quam aſſumpſit pro nobis, ad dexteram Patris, & venturus eſt in gloria iudicare vivos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ, agnus Dei qui tollit peccata mundi: qui ita laudatur cum Patre ab angelis: *Sedenti in throno & agno benedictio & honor & gloria & poteſtas in ſecula ſeculorum.* Et quando venerit in majeſtate ſua & Patris, ſic timebitur ab eis quos judicaturus eſt, ut dicant montibus & petris: *Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſupra thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſius, & quis poterit ſtare?* Tranſacto, omnes electi ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, erunt ſtantes ante thronum in conſpectu agni, & amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabunt voce magna dicentes: *Salus Deo noſtro qui ſedet ſuper thronum, & agno.* De quibus dicitur: *Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt ſtolas ſuas, & dealbaverunt eas in ſanguine agni. Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſerviunt ei die & nocte in templo eius; & qui ſedet in throno, habitat ſuper eos. Non eſurient, neque ſitient ampliùs, neque cadet ſuper illos ſol, neque ullus æſtus; quoniam agnus, qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet illos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lacrymam ex oculis eorum.* Et *lætitia ſempiterna ſuper caput eorum, gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.* Hæc civitas

Athanaſ. in ſymb.
1. Ioan. 2.
Coloſ. 1.
Ioan. 1.
Apocal. 5.
Apocal. 6.
Apocal. 7.
Apoc. 21.
Iſa. 35.

Apocal. 21. Dei, id eſt, univerſitas omnium ſanctorum; *non eget ſole, neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei inluminavit eam, & lucerna eius*
Iſa. 60. *eſt agnus.* Et dicetur ei: *Non audietur ultrà iniquitas in terra tua, vaſtitas & contritio in terminis tuis, & occupabit ſalus muros tuos, & poſtes tuas laudatio. Non erit tibi ampliùs ſol ad lucendum per diem, nec ſplendor lunæ inluminabit te; ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltrà ſol tuus, & luna tua non minuetur: quia Dominus erit tibi in lucem ſempiternam; & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iuſti, in perpetuum hereditabunt terram. Et videbunt gentes iuſtum tuum, & cuncti*
Iſa. 62. *Reges inclytum tuum; & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultrà derelicta, & terra tua non vocabitur ampliùs deſolata; ſed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuvenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui. Et gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus. Non intrabit in eam aliquid coinquina-*
Apoc. 21. *tum, & faciens abominationem & mendacium;*
Matth. 25. nec fatuæ virgines, quæ non ſumpſerunt oleum
Apoc. 21. & 22. ſecum: niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni, & regnabunt in ſecula ſeculorum.

VIII. Hæc præclara teſtimonia ſanctæ Scripturæ oſtendunt unitatem & æqualitatem ſedentis ſuper thronum & agni, Patris videlicet & Filij, cùm & unus dicitur dies magnus

itæ ipſorum. Manſit enim æqualis Patri, etiam poſtquam factus eſt minor Patre. Vnde & Patres ſancti, Doctores videlicet Eccleſiæ, in breviſſimo hymno quem Pſalmis, Antiphonis, & Reſponſorijs ſubjungimus, cantandum tradiderunt: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto; ſicut erat in principio, & nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum.* Et cùm electi ex omnibus populis & linguis ſtare dicuntur ante thronum in conſpectu agni, & una ſalus cantatur ei qui ſedet ſuper thronum & agno, & pariter inluminant civitatem ſuam; hoc ipſum oſtenditur ut ſciamus unum eſſe Patrem & Filium, etiam poſtquam minor factus, obediens extitit uſque ad mortem, mortem autem crucis. *Propter quod Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris.* Oſtendunt etiam caput exaltatum ad quantam ſublimitatem elevat corpus ſuum, & unitatem capitis & corporis, ſponſi videlicet & ſponſæ. Vnde dicitur: *Induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Se enim dixit ſponſum, ſe ſponſam. Hæc tanta unitas eſt illud inæſtimabile & ineffabile bonum, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quod præparavit Deus diligentibus ſe; cum agnus ille eſt ſponſus gregis ſui, paſtor ovium ſuarum; & qui eſt agnus in paſſione, leo in reſurrectione, aquila

Apoc. 7.

Philipp. 2.

Iſa. 61.

1. Corinth. 2.

Epheſ. 2. in aſcenſione, lapis quoque angularis, lapiſque
Daniel. 2. abſciſſus de monte ſine manibus, & factus eſt mons magnus implens omnem terram. Hoc eſt regnum quod in æternum non diſſipabitur, & populo alteri non tradetur, & ipſum ſtabit in æternum. De hac unitate & ineffabili ſublimitate capitis & corporis per Danielem Prophe-
Dan. 7. tam dicitur: *Aſpiciebam in viſione noctis; & ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat, & uſque ad antiquum dierum pervenit; & in conſpectu eius obtulerunt eum; & dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient. poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non auferetur; & regnum eius, quod non corrumpetur.*

IX. Hæc unitas & ſublimitas capitis & corporis, quæ futura eſt in ſpecie & re, omni intentione pietatis jam nunc tenenda eſt in fide & in ſpe. Hanc ſublimiter commendat Apo-
Epheſ. 4. ſtolus, cùm dicit: *Qui deſcendit, ipſe eſt, & qui aſcendit ſuper omnes cælos, ut impleret omnia. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Evangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionem filij Dei in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti; ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in caritate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus: cuius totum corpus compactum per omnem juncturam*

junƈturam ſubminiſtrationis, ſecundùm operationem in menſuram uniuſcujuſque membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſui in caritate. Et iterum: *Caput ex quo totum corpus, per nexus & coniunƈtiones ſubminiſtratum & conſtruƈtum, creſcit in augmentum.* Et alio loco: *Sollicitè ſervate unitatem ſpiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & unus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in una ſpe vocationis veſtræ. Vnus Dominus, una fides, unum baptiſma. Vnus Deus eſt & Pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Item de unitate membrorum: *Sicut enim corpus unum eſt,* inquit, *& membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm ſint multa, unum corpus ſunt; ita & Chriſtus. Etenim in uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſive Iudæi, ſive Gentiles, ſive ſervi, ſive liberi, & omnes in uno ſpiritu potati ſumus. Nam corpus non eſt unum membrum, ſed multa.*

Coloſ. 2. Epheſ. 4. 1. Cor. 12.

X. Quòd autem meditatio mediatoris Dei & hominum Domini noſtri Ieſu Chriſti conjungat Patri omnem electam creaturam, ita ut iſta ineffabili unitate ſpiritus, nulla ſit diverſitas generis, conditionis, & ſexus, ſed tam ex angelis, quàm ex hominibus, una domus & una civitas Dei fiat, atque huius tantæ & tam mirabilis unitatis unum caput ſit Chriſtus, ita docet Apoſtolus: *Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum aƈtibus eius, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, ſecundùm imaginem eius qui creavit eum: ubi non eſt Gentilis & Iudæus, circumciſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſervus &*

Coloſ. 3.

liber, ſed omnia & in omnibus Chriſtus. Et iterum: *Quicunque in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Non eſt Iudaus, neque Gracus; non eſt ſervus, neque liber; non eſt maſculus, neque femina. Omnes enim vos unum eſtis in Chriſto Ieſu.* Et alibi: *Volo autem vos ſcire quòd omnis viri caput Chriſtus eſt; caput autem mulieris, vir; caput verò Chriſti, Deus.* Itémque: *Omnia enim veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei* Et alio loco: Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipſo condita ſunt omnia in cælis & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates. Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt; & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis, ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens: quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliari omnia in ipſum; pacificans per ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cœlis.] Et iterum: Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; & eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis.]

Galat. 3. *1. Cor. 11.* *1. Cor. 3.* *Coloſ. 1.* *Coloſ. 2.*

X I. Pro hac ineffabili unitate ipſe mediator Dei & hominum, Deus homo, Chriſtus Ieſus, tempore paſſionis ſuæ rogavit Patrem, dicens: Sanctifica eos in veritate: Sermo tuus veritas. Sicut tu me miſiſti in mundum, & ego miſi eos in mundum. Et pro eis ego ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate. Non pro his autem rogo tantùm, ſed & pro eis

Ioan. 17.

qui credituri ſunt per verbum eorum in me : ut «
omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego «
in te, & ipſi in nobis unum ſint ; ut mundus cre- «
dat, quia tu me miſiſti. Et ego claritatem, quam «
dediſti mihi, dedi eis ; ut ſint unum, ſicut & «
nos unum ſumus. Ego in eis, & tu in me ; ut ſint «
conſummati in unum ; & cognoſcat mundus, «
quia tu me miſiſti, & dilexiſti eos, ſicut & me «
dilexiſti. Pater, quos dediſti mihi, volo ut ubi «
ego ſum, & illi ſint mecum ; ut videant clarita- «
tem meam, quam dediſti mihi ; quia dilexiſti «
me ante conſtitutionem mundi.] Quando autem «
perficietur iſta tanta & tam ſublimis unitas,
Apoſtolus diligentiſſimè oſtendit, dicens: Sicut « *1. Cor. 15.*
in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto «
omnes vivificabuntur ; unuſquiſque autem in «
ſuo ordine, primitiæ Chriſtus, deinde hi qui «
ſunt Chriſti, qui in adventu ejus crediderunt. «
Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & «
Patri, cùm evacuaverit omnem principatum, «
& poteſtatem, & virtutem. Oportet autem il- «
lum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pe- «
dibus ejus. Noviſſima autem inimica deſtrue- «
tur mors. Omnia enim ſubjecit ſub pedibus «
ejus.] Et iterum : Ecce myſterium vobis di- « *Ibid.*
co. Omnes quidem reſurgemus, ſed non om- «
nes immutabimur. In momento, in ictu oculi, «
in noviſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui «
reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. «
Oportet enim corruptibile hoc induere incor- «
ruptionem, & mortale hoc induere immortali- «
tatem. Cùm autem mortale hoc induerit im- «
mortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: «
Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors vi- «

Digitized by Google

„ ctoria tua? ubi eſt mors aculeus tuus? Stimulus
„ autem mortis peccatum eſt, virtus verò peccati
„ lex. Deo autem gratias, qui nobis dedit victo-
„ riam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.]
Ad hanc victoriam non pervenitur, niſi certando: quoniam non oportet coronari, niſi qui legitimè certaverit.

XII. Hujus unitatis pars, quæ adhuc peregrinatur in terra, habet adverſantes, contra quos inceſſanter confligat. quia omnes qui piè volunt vivere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patiuntur. Sunt in primis diabolus & angeli ejus hoſtes noſtri, contra quos armari nos vult Apo-
Epheſ. 6. „ ſtolus, dicens: Induite vos armatura Dei, ut
„ poſſitis ſtare adversùs inſidias diaboli: quia non
„ eſt nobis conluctatio adversùs carnem & ſan-
„ guinem, ſed adversùs principes, & poteſtates,
„ adversùs mundi rectores tenebrarum harum,
„ contra ſpiritalia nequitiæ, in cœleſtibus. Pro-
„ pterea accipite armaturam Dei, ut poſſitis re-
„ ſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.
„ State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate,
„ & induti lorica juſtitiæ, & calceati pedes in
„ præparationem Evangelij pacis; in omnibus ſu-
„ mentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela
„ nequiſſimi ignea extinguere; & galeam ſalutis
„ aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum
„ Dei, per omnem orationem, & obſecrationem,
„ orantes omni tempore in ſpiritu.] Sunt etiam homines publicè perſequentes, de quibus ipſe Dominus loquitur: *Ecce ego mitto vos ſicut oves*
Matth. 10. *in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis,*

Digitized by Google

& in ſynagogis ſuis flagellabunt vos; & ad Præſides & ad Reges deducemini propter me, in teſtimonium illis & gentibus. Sunt quoque alij perſecutores, qui perſequuntur inimicitiis, odiis, detractionibus, accuſationibus, damnis, rixis, & diverſis aſperitatibus: contra quos non armis pugnandum eſt, ſed patientia & tolerantia; ſicut Apoſtolus docet nos patientes eſſe debere ad omnes: & Dominus jubet non reſiſtere malo. *Sed ſi quis te percuſſerit in dextra maxilla tua, præbe illi & alteram.* Et iterum: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filij patris veſtri qui in cælis eſt.* Et iterum: *Si dimiſeritis enim hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater veſter cœleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet peccata veſtra.* Sunt etiam inimici fidei, de quibus Apoſtolus loquitur: *Quia in noviſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, adtendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium.* Contra quos pugnandum eſt non armis corporalibus, ſed ſpiritalibus, exemplis videlicet, Scripturarum auctoritate, ratiociniis fidei & veritatis. Sunt etiam inimici cotidiani, quos nec loco nec tempore poſſumus declinare: quos Apoſtolus enumerat, dicens: Deſideria carnis non perficiatis. Caro enim concupiſcit adversùs ſpiritum, ſpiritus autem adversùs carnem. Hæc enim ſibi invicem aduerſantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis. Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt

[Margin: 1. Theſſ. 5. — Matth. 5. — Matth. 6. — 1. Tim. 4. — Gal. 5.]

,, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum ſer-
,, vitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmu-
,, lationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invi-
,, diæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, &
,, his ſimilia. quæ prædico vobis, ſicut prædixi:
,, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non con-
,, ſequentur.] Contra quos pugnandum eſt, non ſolùm ratione, ſed & labore, abſtinentia, continentia, vigiliis; ſicut Apoſtolus ſuo nos exemplo informat, dicens: *Caſtigo corpus meum & ſervituti ſubjicio; ne forte aliis prædicans, ipſe reprobus efficiar.* Vnde & diſcipulum inſtruens, & de ſe jam ſecurus, juxta finem vitæ ſuæ, ita

1. Cor. 9.

2. Tim. 4.

,, gloriatur, dicens: Tu verò vigila, in omnibus
,, labora, opus fac Evangeliſtæ, miniſterium tuum
,, imple. Ego enim jam delibor, & tempus reſo-
,, lutionis meæ inſtat. Bonum certamen certavi,
,, curſum conſummavi, fidem ſervavi. In reliquo
,, repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet
,, mihi Dominus in illa die juſtus judex; non ſo-
,, lùm autem mihi, ſed & omnibus qui diligunt
,, adventum ejus.]

XIII. Inter hæc omnia caveat fidelis, ne omnino vel in modico in propriis viribus præſumat, ſed de Dei adiutorio, ut ad finem bonorum pervenire, vel in bono poſſit opere perdurare: quia Dominus ait: *Sine me nihil poteſtis facere.* Et Apoſtolus: *Deus eſt qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Et iterum: *Gratia ſalvi facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis.* Et iterum: *Non quòd idonei ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Et Dominus: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum.* Multa Deus facit in homine bo-

Ioan. 15.
Philipp. 2.
Epheſ. 2.
2. Cor. 3.
Ioan. 6.

na, quæ non facit homo; nulla verò facit homo bona, quæ non Deus præſtet ut faciat homo. Suam namque voluntatem homines faciunt, non Dei, quando id agunt quod Deo diſplicet. Quando autem ita faciunt quod volunt ut divinæ ſerviant voluntati; quamvis volentes agant quod agunt, illius tamen voluntas eſt à quo & præparatur & iubetur quod volunt. Tales nos amat Deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non quales ſumus noſtro merito. Sua bona Deus prævidet, præſcit, adiuvat, & remunerat in nobis. Nemo bonus niſi ſolus Deus, *Matth. 19.* qui non eſt alterius bono bonus. Homines autem, non proprio, ſed Dei bono, ſunt boni; qui eſt fons & origo bonitatis; immo qui eſt bonitas, à quo omne bonum, & ſine qno nihil boni.

XIV. Hæc eſt fides & ſpes Catholicæ Eccleſiæ, quæ eſt columna & firmamentum veritatis, *1. Tim. 3.* in lege & Prophetis, pſalmis & hymnis prædicata, per Apoſtolos evangelizata, per martyres teſtificata, per Doctores expoſita. Quicquid huic fidei contrarium inuenitur, & quæque diſſona & diſcrepantia, inepta ſunt, & prophana, atque inaniloquia, quæ multùm proficiunt ad impietatem, ac per hoc doctrina dæmoniorum & antichriſtorum, de quibus Apoſtolus ait: *Filioli, noviſſima hora eſt; & ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit, nunc Antichriſti multi facti ſunt.* *1. Ioan. 2.* De quibus alius Apoſtolus: *Hi ſunt murmuratores quereloſi, ſecundùm deſideria ſua ambulantes, & os illorum loquitur ſuperbiam, quorum omnium caput eſt Antichriſtus.* *Iudæ 16.* De quo Apoſtolus: « Rogamus vos autem, fratres, per adventum Domini noſtri « *2. Theſſ. 2.*

„ Ieſu Chriſti & noſtræ congregationis in ipſum,
„ ut non citò moveamini à veſtro ſenſu, neque
„ terreamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam tanquam per nos
„ miſſam, quaſi inſtet dies Domini. Ne quis vos
„ ſeducat illo modo. Quoniam niſi venerit diſceſſio primùm, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut
„ quod colitur, ita ut in templo Dei ſedeat,
„ oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Non retinetis
„ quòd cùm adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat ſcitis, ut reveletur in ſuo tempore. Nam myſterium jam
„ operatur iniquitatis: tantùm ut qui tenet nunc
„ teneat, donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet inluſtratione
„ adventus ſui eum; cuius eſt adventus ſecundùm
„ operationem Satanæ, in omni virtute, & ſignis,
„ & prodigiis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis, his qui pereunt, eo quòd caritatem veritatis non receperunt ut ſalvi fierent.
„ Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut
„ credant mendacio, & iudicentur omnes qui
„ non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.] De hoc tempore & Dominus in Evangelio ait: Erit tunc tribulatio magna, qualis
„ non fuit ab initio mundi uſque modò, neque
„ fiet. Et niſi breviati fuiſſent dies illi, non fieret ſalva omnis caro; ſed propter electos breviabuntur dies illi. Tunc ſi quis vobis dixerit,
„ Ecce hîc Chriſtus, aut illic, nolite credere.
„ Surgent enim Pſeudochriſti & Pſeudopropheſ-

Matth. 24.

tæ; & dabunt ſigna magna, & prodigia, ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. Ecce prædixi vobis.] De Antichriſto & Daniel Propheta ſic dicit: Sermones contra [*Daniel. 7.*] Excelſum loquetur, & ſanctos Altiſſimi conteret, & putabit quòd poſſit mutare tempora & leges, & tradentur in manu ejus uſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Et judicium ſedebit, ut auferatur potentia, & conteratur, & diſpereat uſque in finem. Regnum autem, & poteſtas, & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cœlum, detur populo ſanctorum Altiſſimi, cuius regnum ſempiternum eſt.] Et iterum: De uno autem ex eis egreſſum [*Daniel. 8.*] eſt cornu unum modicum; & factum eſt grande contra meridiem, & contra orientem, & contra fortitudinem; & magnificatum eſt uſque ad fortitudinem cœli; & dejecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcavit eas. Et uſque ad principem fortitudinis magnificatum eſt, & ab eo tulit juge ſacrificium, & dejecit locum ſanctificationis ejus. Robur autem datum eſt contra juge ſacrificium propter peccata; & proſternetur veritas in terra, & faciet, & proſperabitur.] Et iterum: Et poſt regnum [*Ibid.*] eorum, cùm creverint iniquitates, conſurget Rex impudens facie, & intelligens propoſitiones; & roborabitur fortitudo ejus, ſed non in viribus ſuis; & ſuprà quàm credi poteſt, univerſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet. Et interficiet robuſtos, & populum ſanctorum, ſecundùm voluntatem ſuam. & dirigetur dolus in manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos, & contra

,, principem principum conſurget, & ſine manu
Dan.11. ,, conteretur.] Et iterum: Et faciet iuxta volun-
,, tatem ſuam Rex, & elevabitur, & magnifica-
,, bitur adversùm omnem Deum; & adversùm
,, Deum deorum loquetur magnifica, & dirige-
,, tur, donec compleatur iracundia. perpetrata
,, quippe eſt definitio. Et Deum patrum ſuorum
,, non reputabit, & erit in concupiſcentiis femi-
,, narum, nec quemquam deorum curabit, quia
,, adversùm univerſa conſurget.] In libro Apoca-
,, lypſi: Et vidi de mari beſtiam aſcendentem, ha-
Apoc.13. ,, bentem cornua ſeptem, & capita decem, &
,, ſuper cornu eius decem diademata, & ſuper
,, capita ejus nomen blaſphemiæ. Et beſtia quam
,, vidi, ſimilis erat pardo, & pedes ejus ſimiles
,, urſi, & os ejus ſicut os leonis. Et dedit illi dra-
,, co virtutem ſuam, & poteſtatem magnam. Et
,, vidi unum de capitibus ſuis quaſi occiſum in
,, mortem, & plaga mortis ejus curata eſt. Et ad-
,, mirata eſt univerſa terra poſt beſtiam. Et ado-
,, raverunt draconem qui dedit poteſtatem beſtię;
,, & adoraverunt beſtiam, dicentes: Quis ſimilis
,, beſtiæ? & quis poterit pugnare cum ea? Et da-
,, tum eſt ei os loquens magna, & blaſphemiam;
,, & data eſt illi poteſtas facere menſes quadra-
,, ginta duos. Et aperuit os ſuum in blaſphemias,
,, ad Deum blaſphemare nomen ejus, & taber-
,, naculum ejus, & eos qui in cœlo habitant. Et
,, datum eſt ei bellum facere cum ſanctis, & vin-
,, cere illos.] Et iterum: Et vidi aliam beſtiam aſ-
,, cendentem de terra; & habebat cornua duo ſi-
,, milia agni, & loquebatur ſicut draco. Et po-
,, teſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in con-
,, ſpectu ejus; & fecit terram & inhabitantes in

ea adorare beſtiam primam, cujus curata eſt "
plaga mortis. Et fecit ſigna magna, ut etiam "
ignem faceret de cœlo deſcendere in terram in "
conſpectu hominum. Et ſeduxit habitantes ter- "
ram, propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in "
conſpectu beſtiæ.] Et iterum: Ego tibi dicam " *Apoc.17.*
ſacramentum mulieris, & beſtiæ quæ portat "
eam, quæ habet capita ſeptem, & cornua de- "
cem. Beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt, & aſ- "
cenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit; & "
mirabuntur inhabitantes terram, (quorum "
non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſti- "
tutione mundi) videntes quæ erat, & non eſt. "
Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam. Septem "
capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier "
ſedet, & Reges ſeptem ſunt. Quinque ceci- "
derunt, unus eſt, alius nondum venit; & cùm "
venerit, oportet illum breve tempus manere. "
Et beſtia quæ erat, & non eſt, ipſa octava eſt, "
& de ſeptem eſt, & in interitum vadit. Et de- "
cem cornua quæ vidiſti, decem Reges ſunt, qui "
regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem "
tanquam Reges una hora accipiunt poſt be- "
ſtiam. Hi conſilium unum habent & virtutem, "
& poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum "
agno pugnabunt, & agnus vincet illos: quo- "
niam Dominus Dominorum eſt, & Rex Re- "
gum, & qui cum illo ſunt vocati, electi, & fi- "
deles.] Et iterum: *Et vidi beſtiam, & Reges* *Apocal.19.*
*terræ, & exercitus eorum congregatos ad facien-
dum prælium cum illo qui ſedebat in equo, & cum
exercitu ejus. Et apprehenſa eſt beſtia, & cum
illo Pſeudopropheta qui fecit ſigna coram ipſo,
quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterem*

beſtiæ, & qui adorant imaginem ejus. Vivi miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphuris, & ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius. Et iterum:
Apoc. 20. *Et cùm conſummati fuerint mille anni, ſolvetur Satanas de carcere ſuo, & exiet, & ſeducet gentes quæ ſunt ſuper angelos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt ſicut arena maris. Et aſcenderunt ſuper altitudinem terræ; & circumierunt caſtra ſanctorum, & civitatem dilectam. Et deſcendit ignis à Deo de cœlo, & devoravit illos; & diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris, ubi beſtia & Pſeudopropheta cruciabuntur die ac nocte in ſecula ſeculorum.*

XV. Tres hîc dicuntur, diabolus videlicet, & beſtia, quæ eſt Antichriſtus, & Pſeudopropheta, quæ omnem potentiam Antichriſti oſtenſura eſt in ſignis & prodigiis mendacibus. Et duæ beſtiæ, operante diabolo, eminentiores ſunt in univerſo corpore perditorum. Et diabolus quidem eſt inventor & cauſa omnis mali, tanquam hominibus mortaliter viventibus inviſibilis. Eſt & homicida eſt ab initio. Vniverſa mala quæ operatus eſt, maximè per homines exercuit & exercet. Illum autem primum malum quod in deceptione primorum hominum perpetratus eſt, per ſerpentem fecit; quia nec erat homo, per quem primi homines deciperentur. Per ſerpentem loquutus Evæ, per Evam Adæ. Deinde per Cain occidit Abel. Et deinceps pullularunt omnia mala, & creverunt iniquitates, & creſcunt adhuc, donec perveniant ad ſummum mali; quando Deo permit-

tente & ordinante adſumpturus eſt ſibi diabolus vas aptiſſimum, hominem videlicet illum damnatum, & perditum; capútque perditorum; qui in tantam excreſcet malitiam ut homo omnium peſſimus oſtentare ſe poſſit, & audiat tanquam ſit Deus, & contra univerſa conſurgat, & extollat ſe ac jactet ſuper omne quod dicitur Deus & quod colitur. ita ut de illo iam dictum ſit à Domino: *Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei qui factus eſt ut nullum timeret. Omne ſublime videt. Ipſe eſt Rex ſuper univerſos filios ſuperbiæ.* Vt ſciamus de illo dictum eſſe, ſuperiùs oſtenditur, ubi dicitur: *Cùm apprehenderit eum gladius, ſubſiſtere non poterit neque haſta, neque thorax.* *Iob* 41. *Ibid.*

XVI. Quòd autem unum corpus ſit omnium perditorum, cujus iſdem Antichriſtus caput ſit, ſuperiùs oſtenditur, ubi dictum eſt: *Membra cohærentia ſibi carnium ejus.* Et iterum: *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus. Vna uni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas. alteri una adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur.* De quo corpore & capite ejus, id eſt, diabolo, vel Antichriſto, & per Ezechielem Prophetam dicitur: *Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus eſt fluvius, & ego feci memetipſum. Et ponam frænum in maxillis tuis, & adglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis; & extraham te de medio fluminum tuorum, & univerſi piſces tui ſquamis tuis adhærebunt, & proyciam te in deſertum, & omnes piſces fluminis tui.* De cujus *Iob* 41. *Ezechiel.* 29.

„ potentia & in Pſalmo, ſecundùm Hebraïcam
Pſalm. 10. „ tamen translationem, dicitur: Impius ſecundùm altitudinẽ furoris ſui non requiret, nec eſt „ Deus in omnibus cogitationibus ejus. Parturiũt „ viæ ejus in omni tẽpore. Longè ſunt judicia tua „ à facie ejus. Omnes inimicos ſuos deſpicit. Loquitur in corde ſuo. Non movebor de generatione in generationem, ero ſine malo. Maledictione os ejus plenum eſt, & dolis, & avaritia; „ ſub lingua ejus dolus & iniquitas. Sed & inſidiatur juxta veſtibula in abſconditis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus robuſtos circumſpiciunt; inſidiatur in abſcondito, quaſi leo in cubili. Inſidiatur ut rapiat pauperem, dum adtraxerit eum ad rete ſuum, & confractum ſubjicit, & irruet viribus ſuis valenter.]

XVII. Hoc corpus diaboli atque Antichriſti, quale in præſenti ſit, & quid illi in futuro maneat, demonſtratur in alio Pſalmo, ubi dicitur: *Quid gloriaris in malitia, qui potens* Pſalm. 51. *es iniquitate?* & cetera. De hoc corpore perditorum loquitur & liber qui inſcribitur Sapientiæ, qualiter in fine temporum oppreſſum æternis miſeriis gerat ſeram & infructuoſam Sap. 5. pœnitentiam, dicens: *Tunc ſtabunt juſti in magna conſtantia*, & cetera quæ ſubſequuntur. *Ergo erravimus à via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non ortus eſt nobis. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis; & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam umbra, & tanquam nuntius percurrens, & tan-*

quam navis quæ pertranſiit fluctuantem aquam. Quòd autem ex angelis & hominibus perditis unum corpus ſit, uno cruciatui deputatum, Dominus oſtendit in Evangelio, ubi ait ſe dicturum in judicio: *Diſcedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius.* De hoc cruciatu malignorum angelorum & hominum Eſaias Propheta in fine libri ſui ait: *Egredientur* (haud dubium quin ſancti) *& videbunt cadavera virorum qui prævaricati ſunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt uſque ad ſatietatem viſionis omni carni.* Hæc pœna & locus pœnarum nominatur in Evangelio tenebræ exteriores, ubi jactatur ſervus ille qui non arguitur de fraude, ſed de inutilitate, quia acceptum talentum negotiando multiplicare noluit; & alter, qui ad nuptias veſtitus veſte nuptiali non interfuit, ligatis manibus & pedibus projicitur. Ipſe locus frequenter in Scripturis nominatur Infernus; ſicut eſt illud in Parabolis: *Semita vitæ ſuper eruditum, ut declinet de inferno noviſſimo.* & Ezechias Rex juſtus Domino ait: *Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te.* Et in Pſalmo: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Et iterum: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum.* Et beatus Iob: *In profundiſſimum*, ait, *infernum deſcendunt omnia mea.* Nominatur & aliis nominibus, ſicut iſdem beatus Iob iterum ait Domino: *Dimitte ergo me ut plangam paululùm antequam vadam & non revertar ad terram tenebroſam & opertam mortis caligine, terram miſeriæ & tenebra-*

Matth. 25.
Iſai. 66.
Matth. 25.
Matth. 22.
Prov. 15.
Iſaia 38.
Pſal. 113.
Iob. 17.
Iob. 10.

rum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat. Quid enim terræ tenebroſæ nomine niſi terra tartari clauſa ſignatur? Nec immeritò infernus terra dicitur: quia quicunque ab eo capti fuerint, ſtabiliter tenentur. Ergo qui à conſpectu diſtricti judicis expulſus tenetur, miſeriæ & tenebrarum terra cohibetur: quia foris dolor cruciat quos diviſos à vero lumine intus cæcitas obſcurat. tranſactorum illa ultrix flamma vitiorum concremationem habet, & lumen non habet.

XVIII. Sciendum tamen quia ſicut in do-
Ioan. 14. mo patris manſiones multæ ſunt pro diverſitate virtutis; ſic damnatos diverſo ſupplicio, gehennæ ignibus ſubicit diſparilitas criminis. quæ ſcilicet gehenna, quamvis cunctis una ſit, non tamen cunctos una eadémque qualitate ſuccendit. quæ tamen ſupplicia in ſe demerſos & ultra vires cruciant, & in eis vitæ ſubſidium extinguentes ſervant; ut ſic vitam terminus puniat, quatenus ſemper ſine termino cruciatus vivat, quia & ad finem per tormenta properat, & ſine fine deficiens durat. Fit ergo miſeris mors ſine morte, finis ſine fine, defectus ſine defectu, quia & mors vivit, & finis ſemper incipit, & deficere defectus neſcit; quamvis illic ignis & ad conſolationem non lucet, & tamen ut magis torqueat ad aliquid lucet. Nam ſequaces quoque ſuos ſecum in tormento reprobi flamma inluſtrante viſuri ſunt, quorum amore deliquerunt: quatinus qui eorum vitam carnaliter contra præcepta conditoris amaverant, ipſorum quoque eos interitus in augmento ſuæ damnationis affligat. Hic locus ſuppliciorum dicitur

& lacus,

Digitized by Google

& lacus, ſed in quo non eſt aqua, ſicut per Zachariam dicitur: *Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.* & per Ezechiam Regem juſtum: *Non expectabunt, qui deſcendunt in lacum, veritatem tuam.* Dicuntur noviſſima laci, & fundamenta laci, & noviſſima abyſſi. *Zach. 9.* *Iſa. 38.*

XIX. Vos ergo abluti aqua baptiſmatis, & honorati nomine Chriſtiano, ſignóque ſalutis ſignati, penſate attentè, & perpendite diligenter, ſi habemus quod meritò timeamus, ſi eſt quod omni ſollicitudine mentis cavere debeamus; & inde cogitare nullatenus negligamus, ſicut & ſacer pſalmus docet, dicens: *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.* Et iterum: *Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.* & non ſolùm mentes noſtras cogitando, ſed & linguas noſtras loquendo, ibi occupemus. Cetera pericula temporalia quantò minora ſunt, tantò minùs nos ſollicitent. Iſta autem quantò majora ſunt, tantò magis nos conturbent & contriſtent, & profundis doloribus, ſuſpiriis, atque gemitibus compungant; ut fiat nobis quod ſcriptum eſt: *Confige Domine timore tuo carnes meas. à judiciis enim tuis timui.* Penſate fideliter quod beatus Iob de ſe fatetur, dicens: *Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Si ille qui ſic timebat, potuit unquam vanis cogitationibus occupare mentem, aut otioſis verbis linguam; circumferte oculos mentis veſtræ per vicinas regiones, & conſiderate mortales noſtris temporibus. Ad quid eos *Pſal. 37.* *Pſal. 50.* *Pſal. 118.* *Iob. 31.*

videtis vacare? quid cogitare, loqui, & facere? quanti ſunt qui conentur agere quod Apoſtolus præcipit, dicens: *Omnis ſermo malus ex ore* Epheſ. 4. *veſtro non procedat; ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Et iterum: *Verbum Chriſti habitet in vobis abun-* Coloſ. 3. *danter, in omni ſapientia, docentes, & commonentes voſmetipſos pſalmis, hymnis, canticis ſpiritalibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris Deo. Omne quodcunque facitis in verbo aut in* Ibid. *opere, omnia in nomine Domini Ieſu, gratias agentes Deo & Patri per ipſum.* Et iterum: *Quid ergo eſt, fratres? Cùm convenitis, unuſ-* 1. Cor. 14. *quiſque veſtrûm pſalmum habet, doctrinam habet, apocalypſim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.* Et iterum: *Sive ergo manducatis, ſive bibitis,* 1. Cor. 10. *ſive aliud aliquid facitis, omnia in gloria Dei facite.* Verè omnino, ſicut Dominus ait, *Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona.* Matth. 12. Sicut ergo veriſſimum eſt quia qui theſaurum bonitatis habet in corde, non poteſt aliter niſi ut bona cogitet & loquatur; ita qui inania & inutilia loquitur, demonſtrat ſe inanem & vacuum eſſe à gratia ſpiritali. Nam ſi non eſſet, curreret; & proculdubio ſe audientes ædificaret in fide & gratiarum actione ad gloriam Dei.

XX. Ecce audiſtis nunc & bona, quæ ex toto corde amare & deſiderare debeatis; audiſtis & mala, quæ ex tota virtute & omni conamine fugere debeatis. Propter quod penſate quem locum habere poſſit inter utrumque periturarum rerum amor, & tranſitorij damni & periculi timor. Sciendum omnino, quia ſicut amare

inlicita aut immoderata bona temporalia, peccatum eſt ; ita timere inordinatè, peccatum omnino eſt ; & tam grande peccatum, ut inter cetera peccata annumeretur, & à regno cœlorum excludat, & æternis pœnis addicat, ſicut in Apocalypſi legitur : *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardente igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Beatus quoque Petrus Apoſtolus non ſolùm docet non timendum perſecutores, ſed nec læſionem putare quicquid mali perſecutores inferre poſſunt, duo conjungens teſtimonia Pſalmi & Prophetæ Eſaiæ, dicens : *Oculi Dei ſunt ſuper juſtos, & aures ejus ad preces eorum. Vultus autem Domini ſuper facientes mala.* Et *quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis?* Hoc ipſum & per Prophetam Dominus præcepit, dicens : *Nolite timere opprobria hominum, & blaſphemias eorum ne metuatis. Sicut enim veſtimentum, ſic comedet eos vermis ; & ſicut lanam, ſic devorabit eos tinea. Salus autem mea in ſempiternum erit.* Similiter & per ſemetipſum in Evangelio jubet : *Nolite timere*, inquiens, *eos qui corpus occidunt, & poſt hæc non habent ampliùs quid faciant.*

Apocal. 21. Pſal. 33. Iſaia 1. 1. Petr. 3. Iſaia 51. Matth. 10.

XXI. Non timere autem corporis perſecutores magnum Dei eſſe munus Dominus oſtendit, cùm loquitur ad Hieremiam, dicens : *Tu ergo accinge lumbos tuos, & ſurge, & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne formides à facie eorum. nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in civitatem*

Hier. 1.

munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum, ſuper omnem terram. Similiter & ad Ezechielem: *Ecce dedi*, ait, *faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum. ut adamantem, & ut ſilicem, dedi faciem tuam. Ne timeas eos, neque metuas à facie eorum; quia domus exaſperans eſt.* Et quia timere inimicum, qui ſolùm corporale damnum inferre poteſt, grave crimen eſt; idcirco inſtruit nos pſalmus ita orandum: *Exaudi, Deus, orationem meam, cùm deprecor, à timore inimici eripe animam meam.* Quaſi dicat: A timore inimici libera me, & ſubde timori tuo. Tale eſt quod in alio pſalmo dicitur: *Quoniam multi bellantes adversùm me, ab altitudine diei timebo, ego verò in te ſperabo.* Quod ſic accipiendum eſt, quaſi diceret: Multi quidem pugnant contra me. Ego autem auxilio gratiæ tuæ firmatus, ſperans in te, non multitudinem eorum, ſed tuum excelſum timebo lumen. Illi ergo qui bellantur adversùm me, non poſſunt penetrare altitudinem diei, cujus Apoſtoli duodecim ſunt ore fulgentes.

Ezech. 3.
Pſal. 63.
Pſal. 55.

XXII. Qui autem veraciter in Domino confidunt, ſecuri ſe dicunt in Deo: *Laudabo ſermones meos, in Deo ſperavi. Non timebo quid faciat mihi caro.* Et iterum: *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Quis enim accuſabit adversùs electos Dei, ut ait Apoſtolus? Et iterum: *Quis nos ſeparabit à caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? (ſicut ſcriptum eſt: Quia pro te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ut oves occiſionis.)*

Pſal. 55.
Rom. 8.
Pſal. 43.

ſed in his omnibus ſuperamus, propter eum qui dilexit nos. Perfectè itaque Chriſtiani non ſolùm non timent tribulationes, verùm etiam gloriantur in tribulationibus; ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit: quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus eorum per Spiritum ſanctum, qui datus eſt eis; & omne gaudium exiſtimant, cùm in tentationes varias incidunt. abſque ulla ambiguitate noverunt ſe tribulationibus & anguſtiis conflari, examinari, & purgari, ſicut aurum & argentum in fornace ignis, non ſicut paleas, aut fœnum. Quia ad hoc illis ignem tribulationis adhibet Pater cœleſtis, ut ſordes abluat, non ut in cinerem convertat. Sanctorum itaque vox eſt in pſalmo dicentium: *Quoniam probaſti nos, Deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum. Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Tranſivimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.* Hæc omnia patiuntur variis perſecutionibus. Tolerant plerunque ſuperiores, quaſi ſuper capita impoſitos, quos noverunt eſſe pejores. Tolerant autem, non ſolùm tribulationes, ſed & tentationes, quaſi ignem & aquam, per adverſa ſcilicet & proſpera. Cavent omnino ne eos aut ignis exurat, aut aqua corrumpat. Tranſeuntes autem per ignem & aquam, hoc eſt, per proſpera & adverſa, educuntur in refrigerium; ubi jam nullum timent inimicum, nullam ſuſtinent moleſtiam, quia perpetuum refrigerium & perpetua quies perſeverat.

Rom. 5. *Iac. 1.* *Ezech. 22.* *Pſal. 65.*

XXIII. Vt autem ad hoc perveniant, quid agendum eſt omnibus fidelibus inter tot mala & tranſitura & manſura, toleranda & fugienda, niſi quod Dominus & Redemptor noſter, liberator, & moderator, cùm de ultimis tribulationibus inſtrueret diſcipulos, præcepit, dicens:

Luc. 21. *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis.* Similiter & cùm de ſua jam inſtanti paſſione eos moneret, dicit:

Matth. 26. *Orate ne intretis in tentationem.* Nam & antea

Marc. 14. Luc. 40. interrogatus à Phariſæis quando venit regnum Dei, cùm reſpondiſſet, ſubjunxit, dicens:

Luc. 18. *Quoniam oportet ſemper orare, & non deficere.* oſtendens hoc per parabolam de judice duro, & vidua interpellante importunè. Nam & in alio loco, cùm per parabolam diceret quendam importunè rogantem impetraſſe commodò dari

Luc. 11. ſibi panes à quodam, ſubjecit, dicens: *Et ego vobis dico, Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur.* Et poſt paululum: *Si ergo vos, cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris; quantò magis Pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?*

XXIV. De qua re, id eſt, aſſiduitate vel potiùs importunitate orationum, quàm ſolliciti & intenti eſſe debeant fideles, plena eſt omnis ſacra Scriptura novi & veteris teſtamenti exemplis & præceptis, in quibus (quod incomprehenſibile eſt hominibus) aliqua quæ omnipotens Deus promiſit futura, ſic diſtulit, ut orationibus obtinerentur. Vnde & Petro Apo-

ſtolo detento ab Herode, & in carcere truſo, *Act. 12.*
oratio ab Eccleſia fiebat ſine intermiſſione ad
Deum. Et Paulus exhortatur auditores ſuos,
dicens: *Orantes omni tempore in ſpiritu, & in* *Epheſ. 6.*
ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratione,
pro omnibus ſanctis, & pro me, ut detur mihi
ſermo in apertione oris mei cum fiducia, notum
facere myſterium Evangelij, pro quo legatione
fungor in catena iſta, ita ut in ipſo audeam prout
oportet me loqui. Et in alio loco ſimiliter: *Ora-* *Coloſ. 4.*
tioni inſtate, ait, *vigilantes in ea gratiarum*
actione; orantes ſimul & pro nobis, ut Deus ape-
riat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſte-
rium Chriſti (propter quod etiam vinctus ſum)
ut manifeſtem illud, ita ut oportet me loqui.

XXV. Quòd autem non tantùm pro ſe unuſquiſque, aut pro ſanctis, debeat ſollicitus eſſe in oratione, ſed & pro omnibus hominibus, idem beatus Paulus ſic oſtendit, præcipiens: *Obſecro igitur primò omnium fieri obſecrationes,* *1. Tim. 2.*
orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & caſtitate. Quòd verò non ſolùm in omni tempore, ſed & in omni loco, hoc fieri debeat, oſtendit, poſt pauca ſubjungens: *Volo ergo viros orare omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate.*

XXVI. Sciendum ante omnia, quia oratio ſicut eſſe debet ſine ira & diſceptatione, ita & ſine hæſitatione, cum tota fiducia & fide. Quod in multis quidem locis oſtenditur; ſed præcipuè

Marc. 11. in illo, ubi Petrus Domino dicit: *Rabbi, ecce ficus, cui maledixiſti, aruit. Et reſpondens Ieſus, ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti, Tolle te & mitte te in mare, & non hæſitaverit in corde ſuo, ſed crediderit quia quodcunque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis, omnia quæcunque orantes petieritis, credite quia accipietis, & venient vobis.* Hoc modo orandum & beatus Iacobus

Iacob. 1. Apoſtolus admonet, dicens: *Si quis ſapientiam poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, ei dabitur. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt tempeſtati maris, quæ à vento movetur, & circumfertur. Non ergo æſtimet ille homo quòd accipiat aliquid à Domino. Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis.* Tantam fidem & fiduciam præſtat magna multitudo dulcedinis Dei, cui

Pſal. 85. in alio pſalmo dicitur: *Quia tu Domine ſuavis & mitis, & multa miſericordia omnibus invocantibus te.* Et nobis per Prophetam dicitur:

Iſa. 58. *Diſſolve conligationes impietatis, ſolve faſciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti ſunt liberos, & omne onus diſrumpe. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagóſque induc in domum tuam. Tunc erumpet quaſi manè lumen tuum, & ſanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam juſtitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc invocabis, & Dominus exaudiet te; clamabis, & dicet: Ecce adſum.* In quibus verſibus apertè demonſtrat, quòd qui piè audit Dominum, miſericorditer auditur à Domino. Sed hos propheticos verſus alia tranſlatio ſic inchoat: *Diſſolve obligationes violentarum can-*

tionum, dimitte fractos in remiſſionem, & omnem ſcripturam iniquam conſcinde. & in fine, adhuc loquente te, dicet, Ecce adſum. Quod valde neceſſe eſt, ut prædicetur, audiatur, & impleatur.

XXVII. Hanc multitudinem dulcedinis ſuæ omnipotens & miſericors Dominus per Ezechielem Prophetam annuntiat clementer, & dicit: *Convertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite à vobis omnes prævaricationes veſtras quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum & ſpiritum novum. Et quare moriemini, domus Iſrael? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus. Revertimini, & vivite.* Sic & per Eſaïam oſtenditur, cùm dicit: *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus, & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum.* Hanc ſuavitatem miſericordiæ ſuæ Dominus nobis offert per eundem Prophetam, dicens: *Memento horum Iacob & Iſrael, quoniam ſervus meus es tu. Formavi te, ſervus meus es tu, Iſrael, non obliviſceris mei. delevi ut nubem iniquitates tuas, & quaſi nebulam peccata tua. revertere ad me, quoniam redemi te.* Et iterum: *Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.*

Ezech. 18.
Iſa. 55.
Iſa. 44.
Iſa. 43.

XXVIII. Qui autem has dulciſſimas vocationes Dei neglexerint in præſenti tempore, dum inveniri poteſt, & dum propè eſt, & venerit tempus jam non operandi, ſed recipien-

Iſa 55.
Matth. 16.

di unumquemque ſecundùm opera ſua, audie amaras improperationes: *Vocavi, & renuiſtis:*
Prov. 1. *extendi manus meas, & non fuit qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Ego quoque in interitu veſtro ridebo.* Tunc erit eis illa infructuoſa converſio, de qua Dominus per Prophetam loqui-
Malach. 3. & 4. » tur omnibus dicens: Convertimini, & videbi-
» tis quid ſit inter juſtum & impium, & inter
» ſervientem Deo & non ſervientem ei. Ecce
» enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus; &
» erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes im-
» pietatem, ſtipula: & inflammabit eos dies ve-
» niens, dicit Dominus exercituum, quæ non re-
» linquet eis radicem & germen. Et orietur vo-
» bis timentibus nomen meum ſol juſtitiæ, & ſa-
» nitas in pennis ejus, & egrediemini, & ſalietis
» ſicut vituli de armento, & calcabitis impios,
» cùm fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum
» in die qua ego facio, dicit Dominus exer-
» cituum.]

DE DIVISIONE IMPERII Francorum inter filios Ludovici Imperatoris, Agobardi flebilis epiſtola.

I. DOMINO glorioſiſſimo Hludovvico Imperatori Agobardus ſervulus. Cùm unuſquiſque fidelis omni fideli fidei ſinceritatem debeat, dubium non eſt quòd præcipuè fideli Prælato, cui res publica ad gubernandum com-

miſſa eſt, fides ſervanda ſit ab omnibus qui divinæ diſpoſitioni fideliter ſubjecti ſunt, ſicut Apoſtolus docet: *Omnis*, inquiens, *anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* quanquam circa nullum infideliter agendum ſit. Propter quod & alius Apoſtolus dicit: *Subditi eſtote omni humana creaturæ propter Deum.* & docemur orare pro omnibus hominibus, pro Regibus, & his qui in ſublimitate ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate. Et in alio loco dicitur: *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Rom. 13. 1. Petr. 2. 1. Tim. 2. Rom. 13.

II. Cùm autem hæc ita ſint, & omnes vobis fideles eſſe debeant, quomodo quiſquam fidelis vobis eſſe poterit, ſi videns aut intelligens veſtrum periculum, non ſe ingerit, quantum poteſt, ut vobis indicet, & cognitum faciat; ſi tamen locus aut facultas penitùs illi non denegatur? Teſtor omnipotentem Deum, qui ſcrutator eſt cordium & renum, quia nulla alia extat cauſa, pro qua hæc ſcribere præſumo, niſi quia doleo, quantum dicere non poſſum, de periculis quæ vobis imminere videntur, & maximè animæ. Nam quantò excellentior ſubſtantia eſt anima corpore, tantò excellentiori ſollicitudine curam animæ gerere debemus quàm corporis; ita Domino docente in Evangeliis, ſicut ipſi optimè noſtis. Pſalm. 7.

III. Anno itaque præſenti, in attritione & commotione, agitatione & afflictione terræ & habitantium in ea quanta mala increbuerint, nemo hominum eſt qui enumerare poſſit, nulla exigente cauſa, nulla compellente neceſſitate

ut ita fieri oporteret certaminà, quæ tenemus: quia ſi voluiſſetis, tranquillam & quietam vitam ageretis cum filiis veſtris, non minus quàm pater veſter, & avus. Adſit omnipotens & miſericors Deus, qui habitator eſt pectoris veſtri, adſit etiam patientia veſtra, qua ceteros homines præcellitis, ut hæc quæ ſuggero, tranquillè audire & perpendere dignemini.

IV. In illo tempore, quando filium veſtrum participem nominis veſtri facere curaſtis, ita in publicum veſtrum interrogando hoc inchoaſtis, dicentes: Quod ad ſtabilimentum regni pertinet, & ad robur regiminis, debet homo differre, an non? Cùmque omnes reſpondiſſent quod utile & neceſſarium eſt, non eſſe differendum, ſed potiùs accelerandum; ſtatim vos, quod cum pauciſſimis tractaveratis, omnibus aperuiſtis; & dixiſtis vos velle propter fragilitatem vitæ, cui incerta eſt mors, ut dum valeretis, nomen Imperatoris uni ex tribus filiis veſtris imponeretis, in quo voluntatem Dei quoquomodo cognoſcere potuiſſetis. Propter quam cognoſcendam injunxiſtis ut facerent omnes jejunium triduanum, offerrent ſacerdotes ſacrificia omnipotenti Deo, qui ſuavis & mitis & multæ miſericordiæ eſt omnibus invocantibus ſe; fieret quoque ab omnibus eleemoſyna per illud triduum ſolito largior; ut omnipotens Deus, qui ſumma benignitate regit corda in ſe ſperantium, infunderet in corde veſtro voluntatem ſuam, & non ſineret ſuper alium inclinari voluntatem veſtram, niſi ſuper eum qui ſibi placuiſſet. Itaque perfeciſtis omnia quæ in tali re facienda erant, tali fide & ſpe, ut hoc

Pſalm. 85.

à Deo vobis infuſum & inſpiratum nemo dubitaret. Ceteris filiis veſtris deſignaſtis partes regni veſtri; ſed ut unum regnum eſſet, non tria, prætuliſtis eum illis quem participem nominis veſtri feciſtis; ac deinde geſta ſcribere mandaſtis, ſcripta ſignare, & roborare, & conſortem nominis veſtri factum, Romam miſiſtis à Summo Pontifice geſta veſtra probanda & firmanda; ac deinde jurare omnes juſſiſtis ut talem electionem & diviſionem cuncti ſequerentur, ac ſervarent. Quod juramentum nemini viſum eſt ſpernendum, aut ſuperfluum, ſed potiùs opportunum, atque legitimum, eò quòd ad pacem & concordiam pertinere videretur. In proceſſu quoque temporis, quotienſcunque aut quocunque Imperiales litteræ mitterentur, amborum Imperatorum nomina continebant. Poſtea verò mutata voluntate, convulſa ſunt ſtatuta, & de litteris nomen omiſſum eſt, & in omnibus contraria attentata ſunt; cùm neque per ſeipſum Deus, neque per angelum, neque per Prophetam vobis dixerit, *Pœnitet me ita conſtituiſſe*, ſicut de Saüle dixit Samuëli. adhuc quoque neſcitis qualiter in ſecretis Dei conſiliis definitum ſit. Et ecce, ſine ulla ratione & conſilio, quem cum Deo elegiſtis, ſine Deo repudiatis, & cujus voluntatem in eligendo quæſiſtis, non expectato exitu voluntatis ejus, rem probatam reprobatis. Non ignorat prudentia veſtra, quòd ſequendus eſt Deus, non præcedendus. Nam qui præcedere vult, tentat quod non eſt ex fide, dicente ipſo Domino: *Non tentabis Dominum Deum tuum*.

1. Reg. 15. — Matth. 5.

V. Oro, Domine mi, adſit benigniſſima

Digitized by Google

pietas veſtra, ne aſpernanter iſta accipiatis; ſed potiùs ingredimini ſacrarium mentis veſtræ cum Deo, & loquimini cum illo mediante fidei pietate; & invenietis vos dixiſſe Deo, non verbis, ſed rebus: Domine, rogavimus & deprecati ſumus faciem reſpectus tui ſupplicicer, ut tua inluminatione & gubernatione eligeremus participem Imperij: ſed quia tecum bene non fecimus, ſine te melius conſilium invenimus. Abſit, abſit. Avertat Deus à vobis ut inſpirationem Dei repudietis, & voluntates hominum carnalia tantùm ſapientium ſtatuatis, ut in errorem inducamini, & deducamini. Obſecro clementiam veſtram, ut ſecundùm à Deo vobis cõlatam prudentiam perpendatis quomodo beatus Iacobus Apoſtolus reprehendat eos qui propriis animorum motibus proponunt aliqua ſe facturos ſine proſpectu divinæ permiſſionis, dicens: *Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras ibimus in illam civitatem, & faciemus quidem ibi annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in craſtinum. Quæ enim eſt vita veſtra? Vapor eſt ad modicum parens, deinceps exterminabitur.* Pro eo ut dicatis: Si Dominus voluerit, &, Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. Et cavete ab hominibus qui ſequuntur ſpiritum ſuum, quia non omnium eſt fides. (*Iacob. 4.*)

(*2. Tim, 2.*) VI. Cognovit Dominus qui ſunt ejus; & quicunque ejus ſumus, quantulacunque veritatis luce fruimur, & veritate inluminante ſinceriter vos amamus, fideliter veſtram ſempiternam felicitatem exoptamus; & idcirco tanta mala tanta ſcelera iſto anno ex hac occaſione perpetrata dolemus, & timemus valde ne in

vos furor Dei concitetur. Recordamur namque ardentiſſimæ religionis veſtræ, quam cognovimus ſemper in aſſiduitate orationum, in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritalibus cantantem & pſallentem Deo in corde puro, in contritione cordis, in compunctione placidæ mentis, in ſollicitudine miſericordiarum, & omnium bonorum ſtrenuitate. Et ideo, ut dictum eſt, timendum nobis videtur, ne tepeſcat, ne frigeſcat; optandum verò ut ferveſcat & augeatur perſeverando uſque in finem, ut ſalus ſempiterna ſequatur.

VII. Et quia ſuperiùs de legitimo & opportuno juramento mentio facta eſt, videtur mihi non celandum excellentiæ veſtræ quòd multa murmuratio eſt nunc inter homines propter contraria & diverſa juramenta, & non ſola murmuratio, ſed & triſtitia, & detractio adverſùm vos. quod mihi uſquequaque diſplicet. quorum murmuratio ad illud pertinere eis videtur quod beatus Hieronymus in expoſitione Hieremiæ dicit in illo loco ubi Propheta ait: *Et jurabis: Vivit Dominus in veritate & in judicio & juſtitia.* Ait ergo prædictus Doctor: *Simúlque animadvertendum, quòd iuſiurandum hos habeat comites, veritatem, judicium, atque iuſtitiam. Si iſta defuerint; nequaquam erit iuramentum, ſed perjurium.* *Hier. 4.*

DE COMPARATIONE utriuſque regiminis Eccleſiaſtici & Politici, & in quibus Eccleſiæ dignitas præfulgeat Imperiorum majeſtati.

I. DOMNO clementiſſimo & Chriſtianiſſimo ac per hoc omni laude digniſſimo Imperatori Hludovvico Agobardus. Iubet veſtra prudentiſſima ſollertia contra commotiones hujus temporis paratum eſſe utrumque ordinem, militarem videlicet, & eccleſiaſticum; id eſt, & eos qui ſeculari militiæ, & illos qui ſacris miniſteriis inſerviunt; & illos quidem ad certandum ferro, iſtos autem ad diſceptandum verbo; ut ſimiles ſimilibus obſiſtere valeant. In qua re ſummopere ſciendum eſt, quòd in congreſſione armorum plus expectanda eſt iuſtitia ſuperni regiminis, quàm robur brachiorum; in altercatione autem ſermonum plus expectanda eſt veritas, quàm copia verborum. Propter quod orandum eſt ab omnibus tota intentione mentis, ut ille de quo vos dicitis, *Dominus inluminatio mea & ſalus mea*, quia inluminatio veſtra eſt, inluſtret faciem ſuam ſuper vos; & quia ſalus veſtra eſt, ſalvum vos faciat in ſua miſericordia; ut huic orationi congruenter vos ſubjungatis: *Domine, non confundar, quoniam invocavi te.*

Pſalm. 26.

Pſalm. 30.

II. Ego igitur ſervulus veſter, cùm cognoviſſem ex veſtro ſacro Præcepto juſſum mihi eſſe ad veſtram præſentiam properare ita paratum,

ratum, ut cum ceteris eccleſiaſticis viris contra injuſtos reprehenſores juſtæ reprehenſionis oppoſitionem adhibere poſſem, viſum mihi eſt ut in Dei & veſtro ſervitio, de anteriorum patrum actibus & ſenſibus hæc verba, quæ ſubteradnexa ſunt, glorioſiſſimæ excellentiæ veſtræ mitterem; quatinus ſancta religio veſtra piè perpendere dignetur, cujus reverentiæ debitores eſtis ad veſtrum cotidianum profectum erga Sedem Apoſtolicā. Denique B. Pelagius Papa, cùm quoſdam redargueret Epiſcopos, eò quòd nomen ejus reticerent in actione ſacri myſterij, id eſt, in ſolemniis Miſſarum, (in principio ſcilicet, ubi dicere ſolemus, *in primis quas tibi offerimus pro Eccleſia tua ſancta catholica, quam pacificare, cuſtodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, unà cum famulo tuo Papa noſtro*) ait ad eoſdem Epiſcopos: « Diviſionem « veſtram à generali Eccleſia, quam tolerabiliter « ferre non poſſum, vehementer ſtupeo. Cùm « enim beatiſſimus Auguſtinus, dominicæ ſen« tentiæ memor, quæ fundamentum Eccleſiæ in « apoſtolicis ſedibus conlocavit, in ſchiſmate eſ« ſe dicat quicunque ſe à præſulum earundem ſe« dium auctoritate vel communione ſuſpenderit, « nec aliam manifeſtet eſſe Eccleſiam, niſi quæ in « pontificalibus apoſtolicarum ſedium eſt ſolida« ta radicibus; quomodo vos ab univerſi orbis « communione ſeparatos eſſe non creditis, ſi mei « inter ſacra myſteria ſecundùm conſuetudinem « nominis memoriam reticetis, in quo, licèt in« digno, Apoſtolicæ Sedis per ſucceſſionem epiſ« copatus præſenti tempore videtis conſiſtere fir« mitatem.] «

III. Beatiſſimus quoque Leo Papa ad univerſos Viennenſis provinciæ Epiſcopos de auctoritate & privilegio Apoſtolicæ Sedis ita ſcribit: Divinæ cultum religionis, quem in omnes gentes, omnéſque nationes, Dei voluit gratia coruſcare, ita Dominus noſter Ieſus Chriſtus humani generis ſalvator inſtituit, ut veritas quæ antea Legis & Prophetarum præconio continebatur, per apoſtolicam tubam in ſalutem univerſitatis exiret, ſicut ſcriptum eſt: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Sed hujus muneris ſacramentum ita Dominus ad omnium Apoſtolorum officium pertinere voluit, ut in beatiſſimo Petro Apoſtolorum omnium ſummo principaliter conlocaret, ut ab ipſo, quaſi quodam capite, dona ſua velut in corpus omne diffunderet, ut exortem ſe myſterij intelligeret eſſe divini, qui auſus fuiſſet à Petri ſoliditate recedere. Hunc enim in conſortium individuæ unitatis aſſumptum, id quod ipſe erat, voluit nominari, dicendo: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*; ut æterni templi ædificatio mirabili munere gratiæ Dei in Petri ſoliditate conſiſteret; hac Eccleſiam ſuam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas poſſet appetere, nec portæ contra illam inferi prævalerent. Verùm hanc petræ iſtius ſacratiſſimam firmitatem Deo, ut diximus, ædificante conſtructam, nimis impia vult præſumptione violare, quiſquis ejus poteſtatem tentat infringere, favendo cupiditatibus ſuis, & id quod accepit à veteribus non ſequendo.] Hæc beatus Leo; ſed & alij multi hujuſmodi do-

Pſal. 18. Rom. 10. Matth. 16.

centes, ut illius ſtabilis petræ ſempiterna ſoliditas, ſuper quam Dominus Salvator noſter propriam fundavit Eccleſiam, à ſolis ortu uſque ad occaſum primatus ſui apicem ſucceſſorum ſuorum auctoritate tam per ſe quàm per vicarios ſuos firmiter obtineret. Ex quibus beatus Anaſtaſius Papa ad Imperatorem ſcribens, docet quòd pro Chriſto fungatur legatione, qui pro pace precatur Eccleſiæ; & ipſum Imperatorem admonet, ut conſtitutis Apoſtolicæ Sedis obtemperet.

IV. Certè, clementiſſime Domine, ſi nunc Gregorius Papa inrationabiliter & ad pugnandum venit, meritò & pugnatus & repulſus recedet. Si autem pro quiete & pace populi & veſtra laborare nititur, bene & rationabiliter obtemperandum eſt illi, non repugnandum. Si enim quod veſtra voluntate & poteſtate cum conſenſu totius Imperij veſtri factum eſt, & poſtea in Apoſtolica Sede roboratum, hoc vult in priſtinum reducere ſtatum, ſatis rationabilis & opportunus eſt ejus adventus. Quia nullatenus quod ita eſt conſtitutum à vobis, debetis mutare. Nec enim ſine gravi periculo & reatu animæ fieri poteſt.

V. In his ſacratiſſimis diebus Paſchalibus perlatæ ſunt ad me litteræ iſtius Apoſtolici, præcipientes ut jejunia & orationes cum abſtinentia faceremus, ſi fortè omnipotens Dominus effectum conatui ejus præſtare dignetur; quatinus apud vos obtineri poſſit, ut pax & concordia priſtina domui & regno veſtro reſtituatur. Quod ego audiens, compunctus, faciem cordis mei, quantum valui, ad Ieſum Chriſtum Do-

minum noſtrum levavi, vehementer exoptans ut ſine ſanguinis effuſione tam injuſtus tumultus per benigniſſimam omnipotentiam ejus ſedaretur.

VI. Dignetur ſublimis prudentia veſtra piè perpendere quod Apoſtolus dicit: *In noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa.* Quæ pericula beatus Papa Gregorius ſuo jam tempore, quando adhuc ſtatus idem multò & incomparabiliter melior erat quàm nunc, ita deplorat, dicens: Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatior, ut vetuſtam ac putreſcentem navem, quam regendam occulta Dei diſpenſatione ſuſcepi, ad portum dirigere nullatenus poſſim. Nunc ex adverſo fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli ſpumoſi maris intumeſcunt, nunc à tergo tempeſtas inſequitur; intérque hæc omnia turbatus, cogor modò in ipſa clavum adverſitate dirigere, modò curvato navis latere minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemiſco, quia ſentio quòd negligente me creſcit ſentina vitiorum, & tempeſtate fortiter obviante, jam jámque putridæ naufragium tabulæ ſonant.] Heu, heu! Si tunc jam putreſcebat navis Eccleſiæ, & ſi ejus tabulæ jam putridæ erant, quid nunc eſt?

2. Tim. 3.

VII. Hæc verba, piiſſime Domine, beatiſſimi Doctoris propterea ad memoriam veſtram reducere præſumpſi, ut quia nemo dubitat vos multò & ineffabiliter plus eſſe amatorem regni cœleſtis quàm terreni, permanſuri quàm tranſituri, & juxta veſtram ſanctam fidem, ſpem, & caritatem de nullo alio opere poteſtis tam carè Deum placare, quàm de ſolli-

citudine & adminiſtratione pacis & unitatis Eccleſiæ, veſtra ſollertiſſima religio elaboret ut omnis anima fidelis proficiat in fide & cognitione Dei. quæ res omnibus rebus Deo carior eſt. Hujus rei niſus merita veſtra adpropinquare faciat apoſtolicis meritis.

EPISTOLA GREGORII IV. Papæ ad Epiſcopos Regni Francorum.

ROMANO Pontifici ſcribentes, contrariis eum in Præfatione nominibus appellaſtis, Fratrem videlicet, & Papam; dum congruentius eſſet ſolam ei paternam reverentiam exhibere. Adventu quoque ejus comperto, lætari vos dicitis, credentes omnibus Principi ſcilicet ſubjectis profuturum, & optaſſe. occurſum veſtrum nobis non negandum, niſi ſacra juſſio imperialis præveniret. Quæ verba reprehenſibilia ſunt. uno quidem modo, quia juſſio Apoſtolicæ Sedis non minùs vobis ſacra videri debuerat, quàm illa quam dicitis imperialem. deinde, quia veritate caret, quòd dicitis illam præveniſſe. non enim illa prævenit, ſed noſtra, id eſt, Pontificalis. Neque ignorare debueratis, majus eſſe regimen animarum, quod eſt Pontificale, quàm imperiale, quod eſt temporale. Beatus Gregorius Nazianzenus non hoc timuit coram Imperatoribus in Eccleſia prædicare. Sic enim ipſis Imperatoribus loquitur, dicens: *Suſcipitiſne libertatem verbi, liben-* *Gregor. Nazian. de Iterem. dictu.*

„ *ter accipitis quòd lex Chriſti ſacerdotali vos noſtræ*
„ *ſubjicit poteſtati, atque iſtis tribunalibus ſubdit?*
„ *Dedit enim & nobis poteſtatem, dedit principa-*
„ *tum, multò perfectiorem principatibus veſtris.*
„ *Aut numquid juſtum vobis videtur, ſi cedat ſpi-*
„ *ritus carni, ſi à terrenis cœleſtia ſuperentur, ſi di-*
„ *vinis præferantur humana?* Quare igitur vos, ſi-
„ cut veri ſacerdotes, divini videlicet cultus mi-
„ niſtri, non humani, non reſpondetis Impera-
„ tori, cujus ſacra vos dicitis juſſione præventos,
„ ſicut iſdem beatus Gregorius alloquitur Impe-
„ ratorem præſentem, dicens: *Patienter, quæſo,*
„ *accipe libertatem noſtram. Scio te ovem eſſe*
„ *gregis mei à Chriſto mihi ſummo paſtore an-*
„ *numeratam, & à ſancto Spiritu conſignatam;*
„ *ſcio te inter ſacra altaria cum veneratione ſub-*
„ *jici manibus ſacerdotis; ſcio te beatæ Trinita-*
„ *tis cultum fidémque non tua ſed noſtra prædica-*
„ *tione ſervare.* Et poſt aliqua: *Memento ſem-*
„ *per quòd una tibi natura eſt eadémque ſubſtan-*
„ *tia cum omnibus qui tibi ſubjecti ſunt. Tu ta-*
„ *men animo eſto cum Deo, & non tam dominari*
„ *te mundo, quàm dominari tibi Chriſtum, gloria-*
„ *re.* Quare etiam nunc commorantes cum Impe-
„ ratore, intermittentes ſtultiſſimas adulationes,
„ non ei prædicatis cum beato Auguſtino dicen-
Aug. lib. 5. de civ. Dei cap. 24. „ tes: *Felices dicimus Imperatores, ſi juſtè impe-*
„ *rant; ſi inter linguas ſublimiter honorantium &*
„ *obſequia nimis humiliter ſalutantium non extol-*
„ *luntur, & ſe homines eſſe meminerint; ſi ſuam po-*
„ *teſtatem ad Dei cultum maximè dilatandum*
„ *majeſtati ejus famulam faciunt; ſi Deum timent,*
„ *diligunt, colunt; ſi plus amant illud regnum, ubi*
„ *non timent habere conſortes; ſi tardiùs vindicant,*

& ignoſcunt; ſi eandem vindictam, pro neceſſitate regendæ tuendæque Reipublicæ, non pro ſaturandis inimicitiarum odiis exerunt; ſi eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, ſed ad ſpem correctionis indulgent; ſi quod aſperè coguntur plerunque decernere, miſericordiæ lenitate & beneficiorum largitate compenſant; ſi luxuria tantò eis caſtigatior, quantò poſſet eſſe liberior; ſi malunt cupiditatibus quàm quibuſlibet gentibus imperare. Et ſi hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriæ, ſed propter caritatem felicitatis æternæ; ſi pro ſuis peccatis humilitatis & miſerationis & orationis ſacrificium Deo ſuo vero immolare non negligunt; tales Chriſtianos Imperatores dicimus eſſe felices interim ſpe, poſtea re ipſa futuros, cùm id quod expectamus advenerit. Vos autem è contrario, quia non vultis eſſe veri ædificatores, eſtis proculdubio veri deceptores, ſicut ſcriptum eſt: *Popule meus, qui* *Iſa. 3.* *beatum te dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant.* Deinde, poſtquam dixiſtis vos lætatos eſſe de adventu noſtro, iterum intuliſtis quorundam relatione magno mœrore affectos. quod utique facit inſtabilitas mentis. Verum eſt omnino quoniam qui hæſitat, ſimi- *Iac. 1.* lis eſt fluctui maris qui à vento movetur. Sed inter has hæſitationes nimis ſtolidè nos judicatis immemores eſſe paſtoralis officij & diſtrictiſſimæ moderationis. Deinde, ſicut ſcriptum *Sap. 17.* eſt, cùm ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnata; adjungitis quod omni verecundia dignum eſt, dicentes nos venire propter quandam præſumptuoſam & omni ratione carentem excommunicationem faciendam; & ad-

„ monetis nos nimis involutis & confuſis ſermo-
„ nibus & ſenſibus, ut neque noſtra voluntate ne-
« que alterius hortatu præſumptione prorumpa-
« mus; eò quòd, ut dicitis, pertineat ad injuriam
« ac dehoneſtationem Imperialis poteſtatis, & ad
« minorationem & reprehenſionem noſtræ au-
« ctoritatis. Dicite, quæſo, quæ ſunt iſta por-
« tenta verborum? & quid potiùs pertinet ad de-
« honeſtationem imperialis poteſtatis, opera
« digna excommunicatione, an ipſa excommu-
« nicatio? Sed quia hæc verba veſtra exaggerare
« laborioſum eſt, eò quòd plena ſint nauſeæ; tan-
« tùm illud flagito, ut dicatis quomodo poteſt
« fieri, ut manente Apoſtolicæ Sedis honore,
« mea tantùm perſona in cauſa reprehenſionis &
« vituperationis remaneat? Nullo modo enim fie-
« ri poteſt, ut ſi is qui locum beati Petri tenet,
« exhonoratur, ſine crimine duntaxat, cathe-
« dra ejus honorata permaneat. In tantum autem
« honoranda eſt Cathedra Pontificalis, & pro-
« pter Cathedram ſedens in illa, ut etiam de Caï-
« pha crudelitate & incredulitate impio dicat
Ioan. 11. « Evangeliſta: *Hoc autem à ſemetipſo non dixit.*
« *ſed cùm eſſet Pontifex anni illius, prophetavit*
« *quia Ieſus moriturus erat pro gente.* Vnde con-
« ſtat etiam impium Caïpham propter Cathe-
« dram honoratum eſſe prophetia. Vos autem fi-
« delem & cultorem pietatis Pontificem dehone-
« ſtandum prædicatis abſque injuria Sedis. quod
« omnino falſum eſt. Bene autem ſubjungitis,
« memorem me eſſe debere jurisjurandi cauſa fi-
« dei facti Imperatori. Quod ſi feci, in hoc volo
« vitare perjurium, ſi annuntiavero ei omnia quæ
« contra unitatem & pacem Eccleſiæ & regni

committit. quod ſi non fecero, perjurus ero, «
ſicut & vos. ſi tamen juravi. Vos tamen, quia «
proculdubio juraſtis & rejuraſtis, promittentes «
ei erga illum omnia fideliter vos agere, & nunc «
videntes illum agere contra fidem, & præcipi- «
tari in perniciem, non revocatis eum quantum «
ex vobis eſt, perjuri eſtis: quia pro ejus ſalute «
ſecundùm fidem promiſſam non laboratis. «
Deinde promittitis mihi venerabilem receptio- «
nem, ſi tamen ita ad illum venero, ut ejus vo- «
luntas eſt. Hæc non in libris divinis, ſed in ve- «
ſtris conſcientiis legitis, qui omnia facitis pro- «
pter temporalem retributionem, eò quòd ſitis «
arundines vento agitatæ, & omnes auræ vos fle- « *Matth. 11*
ctant. Penſate, penſate fratres, quàm longè «
eſt mens veſtra ab illa petitione, qua in celebra- «
tionibus Miſſarum ſoletis dicere Deo, non vo- «
luntate, ſed voce: ***Da nobis pro amore tuo pro-*** «
ſpera mundi deſpicere, & nulla ejus adverſa for- «
midare. Nam ſi ex corde hæc peteretis, jam de- «
diſſet ille qui dicit: ***Petite, & dabitur vobis.*** « *Ioan. 12.*
Deinde dicitis illam primam diviſionem regni, «
quam inter filios ſuos fecerat Imperator, nunc «
juxta rerum opportunitatem eſſe mutatam. «
quod omnino dupliciter falſum eſt. vno quidem «
modo; quia non eſt opportunitas, ſed impor- «
tunitas, eò quòd ſit cauſa & origo conturba- «
tionis & diſſenſionis, commotionis & deprædа- «
tionis, & omnium malorum quæ per ſingula «
dicere longum eſt, extra perjuria innumera, & «
fidei ac pacis expulſiones. alio verò modo; quia «
necdum ſcitis, utrum ſit commutata, an per ve- «
rum Regem & Dominum maneat inlibata. Iſta «
enim commutatio, quam vos dicitis juxta re- «

„ rum opportunitatem factam, inde cognoſcitur
„ quia non fuerit per Deum, quia multorum pec-
„ catorum origo exiſtit. Illud namque quod per
„ voluntatem Dei fit, plerunque cauſa eſt preſ-
„ ſuræ & perſecutionis; ſicut factum eſt adver-
„ sùm ſanctos Apoſtolos, & Martyres, qui non
„ propter aliud paſſi ſunt, niſi propter defenſio-
„ nem & confirmationem evangelicæ veritatis.
„ Cauſa autem peccatorum & ſcelerum eſſe non
„ potuit, ſicut veſtra diviſio eſt, quam dicitis fuiſ-
„ ſe opportunam. Deinde, quod grandi ſuperci-
„ lio dicitis, quia ſi reverenter venerimus ad Im-
„ peratorem, per ipſum cognoſcemus omnem
„ rei veritatem, quare opportunè & utiliter mu-
„ tata ſit diviſio, hoc loqui cogit vos magnitu-
„ do ſuperbiæ, æſtimantes ſolos vos poſſe rerum
„ cognoſcere cauſas. Verè dico vobis, quia non
„ ſolùm ſtultus, ſed & infelix eſt, qui non intel-
„ ligit quantos & quales fructus malorum protu-
„ lit veſtra commutatio, & de cujus theſauro ma-
„ ligni cordis proceſſit, & pro qua re vos lauda-
„ tores & defenſores eſtis hujus malignitatis.
„ Deinde ſubjungitis, quia niſi ſecundùm volun-
„ tatem veſtram venero, non habeo Eccleſias ve-
„ ſtras conſentaneas, ſed in tantum contrarias ut
„ nihil mihi in veſtris parrochiis agere vel diſpo-
„ nere liceat, nec quempiam excommunicare vo-
„ bis obſiſtentibus. Verè verum eſt quod Veritas
Matth. 12. „ dicit: *Malus homo de malo theſauro cordis ſui*
„ *profert mala.* Quare mihi contrarij cum Eccle-
„ ſiis veſtris eſſe debetis in legatione pacis, &
„ unitatis, quod Chriſti donum & miniſterium
„ eſt? An ignoratis angelorum cantu promiſſam
Luc. 2. „ eſſe pacem in terra hominibus bonę voluntatis?

Digitized by Google

per Apoſtolum autem tribulationem & angu- «
ſtiam in omnem animam hominis operantis «
malum? Hîc apparet quòd congruat vobis il- «
lud quod Scriptura dicit: *Arma & gladij in* « Pr.v. 22.
via perverſi. Vos conamini obſiſtere perverſi- «
tatibus veſtris nobis, qui legatione fungimur «
pacis. Nam quicunq; inter vos membra Chri- «
ſti ſunt, non eum poteſtis abſcindere à corpo- «
re capitis, quod eſt Chriſtus. Nam etſi vos da- «
tis operam ſeparandi à corpore vos ipſos, ta- «
men ſicut ſemper fuit, eſt, & erit; ut unguen- «
tum illud, Spiritus videlicet ſanctus, (qui deſ- « August. contra lit.
cendit à capite Chriſti in barbam, quæ eſt Apo- « Petil. l. 2.
ſtolorum chorus; & de hac barba in ora veſti- « c. 104.
menti, quæ eſt capitium tunicæ, Eccleſiæ ſci- «
licet Chriſti, quod capit caput, ut inhabitet «
Chriſtus per fidem in corde ejus.) in omnibus «
ubique fidelibus ſervet unitatem ſpiritus in vin- «
culo pacis. Hæc idcirco dicimus, ut noveritis «
non vos poſſe dividere Eccleſiam Gallicanam «
& Germanicam ab unitate tunicæ quæ ſubjacet «
capicio, ſublimioribus videlicet membris Eccle- «
ſiæ, qui proximiores ſunt barbæ, Apoſtolis ſci- «
licet, ac per hoc apoſtolicis ſedibus; ſicut barba «
non poteſt eſſe niſi in capite. Deinde dicitis, «
rem ridiculam ſubinferentes, *& quod potiùs ta-* «
cere quàm dicere maluimus; Si autem non egeri- «
tis, aſſenſum conſilio noſtro non præbueritis, hono- «
ris veſtri periculo ſubjacebitis; ſi potiùs malui- «
ſtis, id eſt, magis voluiſtis tacere, quàm dice- «
re, quare non tacuiſtis? Conſuetudo eſt in vobis «
ut id quod minus eſt, vincat quod majus eſt. «
Major voluntas extitit in vobis tacere, minor «
autem dicere; & tamen minor vicit majorem. «

» Credendum eſt omnino, quoniam in diſcordia-
» rum amatoribus victrix eſt cupiditas, victa con-
» tinentia. Illud verò quod minari vos cognoſci-
» mus periculum gradus, quis explicare poterit
» quantum ſit abſurdum, quantúmque inconve-
» niens & ſtultum; cùm veſtra comminatio non
» ſit propter crimen, homicidium ſcilicet, ſacri-
» legium, aut furtum, vel aliquid hujuſmodi; ſed
» niſi ita venerimus, ſicut ipſi vultis. cui rei in ar-
» gumento adjungitis juramentum; & non recor-
» damini erubeſcentes, quia perjuri pejeratum
» degradare non poſſunt, etiamſi eſſem. Denique
» vos non me ſcitis eſſe pejeratum. De vobis au-
» tem nemo qui dubitet hoc eſſe. In hac re me-
» mor eſſe debuerat ſollertia veſtra, quicun-
» que cloacam commovet, quantò amplius com-
» moverit, tantò ampliorem fœtorem exhalari
» facit. Quod autem de ſequentibus me fratribus
» & coëpiſcopis ſimiliter promittitis agendum,
» & additis, *irretractabiliter*; miranda in hoc præ-
» ſumptio veſtra cognoſcitur. Numquid quod in
» parte agitur, retractari apud univerſitatem non
» poterit? Numquid quod apud homines à recti-
» tudine deviantes agitur, apud meliores, recti
» videlicet tenaces, retractari non debet? aut
» quod in præſenti malitioſè judicatur, Dei judi-
» cio retractandum non erit? Quod veſtræ minæ
» continent, nunquam adhuc ab initio Eccleſiæ
» factum eſt. Nam etiamſi ego fuiſſem perjurus;
Luc. 23. » aptandum vobis erat illud evangelicum: *Neque*
» *tu times Deum, cùm in eadem damnatione ſis?*

AGOBARDI LIBER apologeticus pro filiis Ludovici Pij Imperatoris adverſùs patrem.

I. AVDITE hæc omnes gentes, audiat terra & plenitudo ejus à ſolis ortu & occaſu, ab aquilone, & mari; & ſciant & recogitent pariter Domni & Imperatoris Hludovvici filios juſtè fuiſſe & eſſe indignatos, & bene ſentire & intendere ad expurgandum paternum Palatium à ſordibus facinorum & iniquis factionibus, & regnum ab amariſſimis & tumultuoſis inquietudinibus; tantùm ut inter eos germana fides & fraterna ſinceritas Deo digna & omni fideli populo beneplacita perſiſtat, & inviolabiliter perſeveret.

II. Igitur cùm prædictus Domnus & Imperator quietus eſſet in domo, & florens in Palatio ſuo, cùm adhuc juvenem conjugem ſub ſui reverentia cuſtodiret, & ſecundùm Apoſtolum, uxorium debitum illi perſolveret, in proceſſu verò dierum cùm cœpiſſent hæc primùm tepeſcere, deinde frigeſcere, ac per hoc & mulier reſolvi in laſciviam, ceſſantibus licitis converſa immo adverſa ad inlicita, adſcivit ſibimet aptas perſonas ad perpetranda turpia, & primùm latenter, deinde impudenter. Cognoverunt autem hoc initio pauci, deinde plures; ad poſtremum autem multitudo Palatij, & regni, ac finium terræ. quam rem inridebant minores, dolebant majores, omnes autem clari viri in-

tolerandum judicantes. Concitati itaque ſunt ſpiritus filiorum Imperatoris rationabili zelo, videntes maculatum ſtratum paternum, ſordidatum Palatium, confuſum regnum, & obſcuratum nomen Francorum, quod hactenus clarum fuerat in toto orbe. Et ſurgentes ſinguli uno & pio conſenſu in emundatione ſcelerum, convenerunt ſimul; & aliis comprehenſis, aliis effugatis, auctrice verò malorum excluſa à Palatio, incluſa cuſtodiæ, mutato habitu regali, induto habitu ſanctimoniali, reddiderunt patrem quieti & aliquantulæ honeſtati. Cùmque per nimiam filiorum remiſſionem bene acta diſſolverentur, per carnalium blandimenta & cupidorum ſceleſtos favores, atque indecoras adulationes, iterum mulier, tanquam legitima Domina, revocata eſt in Palatium, & prælata Conſiliis & Conſiliariis; cujus inſtigationibus mutata eſt mens rectoris, & cœpit duris cornibus ventilare filios, & conturbare populos. Sicquè factum eſt inauditum antea mortalibus, ut non tam perſecuti injuſtè ſuſtinerent perſecutiones, quàm perſecutores inviti & coacti exercerent, & non ſolùm exercerent, ſed & ſuſtinerent, dum violentiſſimè in diverſa & contraria juramenta compelluntur.

III. Attendite, & videte ſi factum eſt unquam hujuſmodi. Iuratum eſt ergo Imperatori ſeniori, & eodem jubente iidem ipſi juraverunt Imperatori juniori; & iterum ipſo faciente, aliqui ex ipſis juraverunt Regi fratri, & ad poſtremum penè omnes compulſi ſunt jurare puero. Et ne ibi quidem remanſit. Sed quaſi nihil horum fuiſſet, adhuc exorta ſunt juramenta.

Numquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus? & inulta remanebit deſpectio Dei, & pollutio nominis ejus? ſicut ſcriptum eſt: *Non pejerabis, nec pollues nomen Domini Dei tui.* Ecce, patefactis abyſſis ſtultitiarum, ad quid perventum eſt? Cùm enim deberent exercitus mitti adversùs exteras gentes, & ipſe Imperator adversùs barbaras nationes dimicare, ut eas fidei ſubjugaret ad dilatandum terminum regni fidelium; (Sic namque orat univerſalis Eccleſia in ſolemnibus illis orationibus, diebus Paſſionis Dominicæ, pro Imperatoribus: *Ut Deus illis ſubjectas faciat barbaras nationes.*) nunc è contrario omne regnum cum extremitatibus ſuis conglobatur in unum in medio ſui, diverſa tamen intentione, dum alij parantur ad inteſtina viſcera diſrumpenda, alij ad pacandam, ſi fieri poteſt, injuſtiſſimam diſcordiam. qui omnes pia mente perpendere debuerant quod dicitur in prædictis orationibus, ubi ſacerdos admonet, dicens: *Oremus & pro Chriſtianiſſimo Imperatore noſtro, ut Deus & Dominus noſter ſubditas illi faciat omnes barbaras nationes, ad noſtram perpetuam pacem.* Domus ergo Dei, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis, orat ut Chriſtianiſſimo Imperatori barbari ſubiciantur, non ut ſubjecti conturbentur & barbarizentur. Neque enim Chriſtianiſſimi Imperatoris eſt ſubjectos exturbare, & unitos dividere.

Hier. 5.
Levit. 19.
1. Timot. 3.

IV. O Domine Deus cœli ac terræ, cur permiſiſti fideliſſimum & Chriſtianiſſimum ſervum tuum Imperatorem noſtrum in tantam devenire negligentiam, ut videre nolit quibus malis

Digitized by Google

circumdatus ſit? Diligit enim odientes ſe, & odit diligentes ſe. Quid ſi verum eſt quod plerique, qui ſubtiliùs intelligere videntur, affirmant; quòd ſcilicet ſint aliqui in latere ejus, qui inhianter expectant exterminium filiorum ejus? Quod ſi viderint, conlatum habent inter ſe ut in Imperatorem mittant manum, & diſpertiant ſibi regnum. Hoc utrum verum ſit, ipſi norunt. Multi tamen ſunt; qui non ambigunt illos, de quibus dicitur, ita incumbere regno,
Pſal. 61. tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulſæ. Vnde conſtat, quia niſi Deus ſubvenerit, aut exteris dabitur regnum, aut in multos tyrannos diſpertietur, aut forſitan Antichriſto, cui præparabitur. quod in hoc aſſimilatur: quoniam Imperator, qui adversùs barbarorum Reges bella juſta diſponere debuerat, adversùs dilectores ſui filios injuſta agere parat.

V. Dicunt etiam aliqui quòd Domina Palatij ſenioris, extra illa quæ de ejus occultis & non occultis dicuntur, ludat pueriliter, ſpectantibus etiam aliquibus de ordine ſacerdotali, & pleriſque conludentibus, qui (ſecundùm formam quam Apoſtolus ſcribit de eligendis Epi-
1. Timot. 3. ſcopis, dicens, *Domui ſuæ bene præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate; quia ſi quis domui ſuæ praeeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?*) prædicare debuerant dominæ ludenti: Si qua Regina ſemetipſam regere non novit, quomodo de honeſtate Palatij curam habebit? aut quomodo gubernacula regni diligenter exercet? Reducere quoque ei ad memoriam debuerant quod ſupradictæ ſententiæ congruenter aptari poteſt, quantum tamen

ad

àd exteriorem ſenſum pertinet, quod in alio loco ſacra Scriptura dicit: *Mulier diligens, corona eſt viro ſuo; & putredo in oſſibus ejus quæ confuſione res dignas gerit.* Et iterum: *Tecta perſtillantia in die frigoris & litigioſa mulier comparantur. Qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ evacuet.* Sed fortè dicturus eſt aliquis: Hæc non eſt litigioſa, ſed ſuavis, & blanda. Quibus verbis reſpondendum eſt, non eſſe majus litigium, quàm boni patris bonos filios irritare, exacerbare, exhonorare, & penitùs à patre alienare velle. quæ quia propter ſolam pulcritudinem à viro inofficioſè diligi fertur, inculcandùm utrique fuerat quod iterum eadem Scriptura dicit: *Fallax gratia, & vana eſt pulcritudo. Mulier timens Dominum, ipſa laudabitur.* *Prov. 12.* *Prov. 27.* *Prov. 31.*

VI. Nunc igitur omnes timentes & amantes Deum, Regem quoque & regnum, pacata ſocietate, rebus mundi utentes, rebus divinis fruentes, omni conamine dare operam debent ut exprimatur vulnus iniquitatis, & obducatur cicatrix ſanitatis, abſque ſanguinis effuſione, abſque ſtrage interfectionis, abſque amaritudine jurgiorum, abſque turbulenta & fœtida commixtione ſpirituum immundorum. Vt verè dicatur de Eccleſia hujus regni: *Hæc eſt domus Dei, & porta cœli. Portæ autem inferi non prævalebunt adversùs eam.* Et iterum: *Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſalvabit. Gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione tua, & exultabit ſuper te in laude. Nugas, qui à lege receſſerant, congregabo, quia ex te erant; ut non ultrà habeas ſuper eis opprobrium. & dicat omnis* *Geneſ. 28.* *Matth. 16.* *Soph. 3.* *1. Par. 16.*

populus, Amen, Amen, & hymnum Deo.

VII. Sicut veritas non eſt tantùm in dictis, ſed & in factis, (Sic enim Apoſtolus demonſtrat, dicens: *Veritatem facientes in caritate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus.* Et alius Apoſtolus: *Filioli, non diligamus verbo, nec lingua, ſed opere, & veritate.* Et iterum: *Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & non facimus veritatem.*) ita quoque mendacium non eſt tantummodo verborum, ſed & factorum; ſicut in Apocalypſi loquitur Dominus, dicens: *Non intrabit in eam* (haud dubium quin civitatem cœleſtem) *aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium.* Et paulò pòſt: *Omnis qui amat & facit mendacium.* Et Dominus in Evangelio de inventore omnium malorum ait: *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.* Si ergo illa veritas (de qua & in Pſalmis cantamus: *Propè eſto Domine, & omnes viæ tuæ veritas.*) omnium hominum mentes poſſideret, etiam ſine rectoribus & principibus res mundi concordi ſocietate pacatæ manerent. Nunc autem quia ille qui in veritate non ſtetit, contra veritatem agere nunquam deſiſtit, & dormientibus hominibus ſcandalorum zizania ſeminare non ceſſat, apta ſibi corda ſatis inveniens, quæ foveant & nutriant ſemina ejus; redundat malum commotionis, quod quietem pacis & unitatis inſano furore conturbet. Propter quod ſollicitè vigilandum eſt, & ſagaciter agendum contra corruptores veritatis & pacis, lingua & manu; ut aut cohibeantur, aut comprimantur.

Eph. 4.
1. Ioa. 3.
1. Ioa. 1.
Apocal. 21.
Apoc. 22.
Ioan. 8.
Pſal. 118.

VIII. Commotio itaque hujus temporis & harum regionum, quæ mira omnipotentis Dei ſuavitate & dulcedine ſine conflictu armorum ſedata eſt, non ſegniter memoranda eſt; ſed debet corda fidelium in laudibus Dei & gratiarum actione alacriter ſuccendere, & ad ſollertiam cautelæ ſollicita reddere. Quæ commotio & conturbatio quale habuerit initium, vel originem, non eſt penitùs reticendum. Igitur cùm Chriſtianiſſimus & piiſſimus Imperator Domnus Hludovvicus bonæ conjugis fide & moribus ſibi congruentis conſortium amiſiſſet, neceſſe fuit ut aliam ſibi acciperet, quæ ei poſſet eſſet adjutrix in regimine & gubernatione Palatij & regni. Sed occulto Dei judicio talis aſſumpta eſt, quæ licèt in primis annis viri & domini ſui virtute & poteſtate preſſa, ſubdita fuerit, tamen in proceſſu temporis talis inventa eſt, quæ magnorum fluctuum commotio, & conturbationis largus theſaurus eſſe poſſet; quæ non ſolùm plebes, ac populos, ſive Principes, verùm etiam elegantiſſimos filios Imperatoris, etiam conjugatos, & gubernacula regnorum poſſidentes, affligeret, contriſtaret, & conturbaret, & penè attereret & exterminaret. Cùmque talibus incrementis viderent hi quibus curæ erat de ſtatu & honore regni, ac tranquillitate pacis, & quiete populi, dehoneſtari Palatium, obſcurari claritatem regni, & ad ignominiam deduci nomen regnantium, cœperunt queri, & murmurare, ac dolere, & deplorare. Inter hæc concitati ſunt ſpiritus virorum honoratorum, & filiorum Regis; & creſcente conludio, accedente etiam conſilio, convenerunt

ſinguli de loco ſuo, & conjuncti ad Palatium, effugaverunt miniſtros ſceleris; & Reginam, quæ totius mali cauſa erat, excluſerunt de domo & honore regni, & conſtituerunt in retruſionem exilij; ac deinceps quaſi jam liberatum bonum patrem de laqueo ruinæ, gaude-
Prov. 22. bant ſe impleſſe quod inſcriptum eſt: *Ejice deriſorem, & exibit cum eo jurgium, ceſſabúntque cauſæ, & contumeliæ.* Hoc tam inreprehenſibile factum & omni laude digniſſimum cùm compleſſent filij, redierunt ad ſua, reſtituto patre honori & gloriæ ſuæ.

IX. His ita tranſactis, inimicus omnis boni, auctórque omnis mali, qui non reliquerat corda poſſeſſa, ſategit inſtaurare & redintegrare malum ſuum; & Regina (quæ mutato habitu regali putabatur perdurare in habitu ſanctimoniali, ſicut ordo poſcebat, & rectitudo judicij docebat) reducta eſt in Palatium, & aſſumpta in conſortium quaſi legitima conjux, quod eſſe jam nullatenus poterat. Conlocata itaque turpiter & indecenter in faſtigio regali, prius malum auxit, & multiplicavit. Ad quod bonus filius quid agere debuit? Numquid diſſimulare? Numquid ſilere? Numquid quieſcere? Non ita placuit illi indormitabili oculo, qui cuſtodit Iſraël ſuum; ſed ſuſcitavit ſpiritus filiorum, & convenerunt iterum ad ſuccindendam recidivam malorum ſtirpem. Timebant enim ne patri eveniret illud quod de quodam
3. Reg. 21. Rege Scriptura ſancta loquitur, dicens: *Igitur non fuit alter talis ut Achab, qui venundatus eſt ut faceret malum in conſpectu Domini. Concitavit enim eum Iezabel uxor ſua, & abominabilis factus eſt.*

X. Sed fortè aliquis diverſæ voluntatis homo amovere nitatur hæc verba Scripturæ ſanctæ, tanquam inconvenientia, eò quòd ſequatur, *in tantùm, ut ſequeretur idola Amorrhæorum*. Noverit quiſquis ille eſt, non poſſe evacuari congruentiam eorum in hoc loco. Quoniam tempore legis in veteri populo idola & ſimulacra ſignificabant omnes errores in novo populo, tempore videlicet Gratiæ. Nam & ipſe ordo horum verborum ita intelligendus eſt: Abominabilis factus eſt diverſis cupiditatibus & inlecebris, ut etiam evidenter ad cultum rueret idolorum. Quiſquis autem aliter hîc ſentire vult, penſet qualiter contradicat Apoſtolo dicenti: *Et avaritiam, quæ eſt ſimulacrorum ſervitus*; & videat quàm veraciter dictum ſit: *Radix omnium eſt cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt à fide*. Si ergo cupiditas errare facit à fide, & avaritia ſimulacrorum eſt ſervitus; quod malum remanet, quod non de radice cupiditatis oriatur? Propter quod fideliter colligendum eſt, omnes appetitores divitiarum, gloriæ, & honoris ſecularis, atque primatus, quàm non longè abſint ab idolorum cultura. Coloſ. 3. 1. Timot. 6.

XI. Hæc propterea dicimus, ut oſtendamus mala & bona antiquorum, malis & bonis congruenter aptari, & his qui errant in novo populo. Et quanquam Achab concitante ſe uxore ſua erraverit à fide, & ea auctrice perpetraverit facinus illud de morte Naboth Iezrahelitæ, correptus tamen ab Helia Propheta, non correctus, compulſus eſt agere pœnitentiam. qua actione pœnitentiæ mala ſibi imminentia diſtulit, non

Digitized by Google

abſtulit. Hoc ſi rectè perpendatur, liquidò demonſtrat, quantum noceant uxores malæ viris
4. Reg. 9. ſuis. Iehu autem, quem Dominus ſuſcitavit in Regem ad puniendam domum Achab & ejus deceptricem uxorem, licèt æternam vitam non promeruerit, eò quòd à peccatis Hieroboam non receſſerit, quia ſtudiosè exercuit ultiones Domini de Iezabel, & domum ejus quem illa concitaverat, conceſſum eſt ei ut filij ejus uſque
4. Reg. 11. ad quartam generationem regnarent. Poſt eum beatus quoque Ioiadas & ſanctus Pontifex, quia Athaliam impiiſſimam interfici juſſit, & Ioas in ſolio patris collocavit, & Hieruſalem à ſordibus & immunditiis purgavit, tali eum lau-
2. Par. 24. de exornat Scriptura divina, dicens: *Senuit autem Ioiada plenus dierum, & mortuus eſt cùm centum triginta eſſet annorum; ſepelierúntque eum in civitate David cum Regibus, eò quòd feciſſet bonum cum Iſraël, & cum domo ejus.* Ecce iſte pius Sacerdos, & temporali & æterna retributione remuneratus eſt; Iehu autem tantùm temporali.

XII. Videamus quoque quid Samſon con-
Hebr. 11. tigerit, quem Apoſtolus in catalogo virorum juſtorum enumerat. Amavit itaque mulierem non amantem ſe; quæ plus obtemperavit inimicis ejus, quàm amico amanti ſe. Et quia ille vir juſtus credidit mulieri infideli, ideo & lumen oculorum amiſit, & ducatum Iſraëliticæ gentis perdidit. Cui licèt poſtea reſtituta ſit virtus priſtina, & ignominioſam vitam glorioſa morte finierit; æterna quidem vita non caruit, tamen ducatum priſtinum non recuperavit. Sic ergo dignetur Domnus dudum Imperator piè

perpendere, ut cœleſte & ſempiternum regnum non perdat: qui deceptus à muliere, terrenum & temporale amiſit. Cedat divinis judiciis, quia nihil in terra ſine cauſa. Voveat & reddat Domino Deo terribili, & ei qui aufert ſpiritum Principum. Bonorum enim Regum eſt dicere: *Semper quaſi timentes ſuper me fluctus timui Deum.* Hæc dixit beatus Iob: qui conanti ſe decipere uxori ſuæ non conſenſit, ſed rigida invectione redarguit dicens: *Quaſi una de ſtultis mulieribus locuta es.* qui & in alio loco de Deo dicit: *Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia. Ipſe novit & decipientem, & eum qui decipitur.* Et: *Baltheum Regum diſſolvit, & præcingit fune renes eorum.* Et iterum: *Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos ut fruſtra incedant per invium.* quod & ipſi beato Iob contingeret, ſi ſuaſionem uxoris ſuæ libenter audiſſet. Ideo ergo terribilis Dominus, non tantùm populis terræ, ſed & ipſis principibus populi. de quo quidam Rex ſuperbus & humiliatus confitetur coactus dicens: *Altiſſimo benedixi, & viventem in ſempiternum laudavi, & glorificavi: quia poteſtas ejus poteſtas ſempiterna, & regnum ejus in generationem & generationem. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati ſunt. iuxta voluntatem enim ſuam facit tam in virtutibus cœli, quàm in habitatoribus terræ, & non eſt qui reſiſtat manui ejus, & dicat ei, Quare feciſti?* Et poſt pauca: *Nunc igitur ego Nabuchodonoſor laudo, & magnifico, & glorifico Regem cœli: quia omnia opera eius vera, & viæ ejus judicia, & gradientes in ſuperbia poteſt humiliare.*

Pſalm. 75.
Iob. 31.
Iob. 2.
Iob. 12.
Dan. 4.

XIII. Neq; ullo modo hæc idcirco dicimus, ut Domnum quondam noſtrum Imperatorem impiis & infidelibus Regibus comparemus. Sed quia permiſit ſe à muliere iniqua decipi, contigit illi quod ſcriptum eſt: *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.* Per quam conturbationem, & ventorum poſſeſſionem, perpetrata ſunt innumerabilia perjuria, & deprædationes immenſæ, cum homicidiis, adulteriis, & inceſtis. pro quibus omnibus pœnitentiis neceſſarium eſt religioſiſſimo quondam Imperatori, ut redeat ad cor ſuum, agâtque pœnitentiam, humiliatus ſub potenti manu Dei, cui non eſt impoſſibile tribuere illi exaltationem æternæ vitæ: quia exaltatio temporalis vitæ iam non congruit illi, qui conturbata domo & mente, divina diſpenſatione & judicio ceſſit alteri, & locum dedit non cuilibet inimico aut extraneo, ſed cariſſimo filio. Propter quod in omni jucunditate & exultatione cordis ſui ſummas gratiarum actiones ſummo omnipotenti Deo indeſinenter perſolvere debet; quia, ſicut ſemper optavit, non ſucceſſit illi in regnum inimicus expugnator, ſed filius amator. Nunc ergo audiant omnes in commune tumultuoſi & quieti Prophetam dicentem: *Sileat omnis terra à facie Domini*, & Pſalmiſtam: *Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandavit, & creata ſunt*, & cetera.

Prov. 11. — *1. Petr. 5.* — *Pſal. 32.* — *Zachar. 2.*

AGOBARDI CARTVLA Porrecta Lothario Auguſto in ſynodo Compendienſi anno DCCCXXXIII.

IN nomine Dei ac Domini noſtri Ieſu Chriſti. Anno incarnationis ejus octingenteſimo triceſimo tertio, ego Agobardus Lugdunenſis Eccleſiæ indignus Epiſcopus interfui venerabili conventui apud Palatium quod nuncupatur Compendium: qui utique conventus extitit ex reverentiſſimis Epiſcopis, & magnificentiſſimis viris inluſtribus, collegio quoque Abbatum, & Comitum, promiſcúæque ætatis & dignitatis populo, præſidente ſereniſſimo & glorioſiſſimo Hlothario Imperatore, & Chriſti Domini amatore; quo protegente & adjuvante ſubteradnexa diſpoſita ſunt anno Imperij primo, menſe quarto. Quibus omnibus vehementer incumbebat vera neceſſitas, ut ſollicitè tractarent de periculo regni in præſenti, & ſtatu in futuro. quod regnum, quia jamdiu nutabat, & impellebatur ad ruinam per negligentiam, & (ut veriùs dicam) per ignaviam Domni Hludovvici venerandi quondam Imperatoris, in quibus ille inretitus eſt per corruptas mentes & corrumpentes, & ſecundùm apoſtolicum dictum, Quia erant ipſi errantes, & alios in errorem mittentes. A quo conventu quicquid utiliter & laudabiliter tractando & conferendo inventum eſt, & neceſſariò ſtatuendum, 2. *Tim.* 3.

& judicantibus conſenſi & conſentiens ipſe judicavi. In primis videlicet quæ ad commoditatem & ſoliditatem regni & Regis pertinere videbantur, deinde quæ ad ereptionem & purgationem animæ Domni Hludovvici, manifeſtiſſimè noſcebantur: quæ in prædicto conventu fideliter quæſita, & veraciter inventa, & ordinabiliter executa ſunt; in eo ſcilicet quòd prędictus conventus deliberavit, ut per Legatos & Miſſos admoneretur Domnus Hludovvicus de ſuis erratibus, & exhortaretur ut ſecundùm
Iſaia 46. propheticum dictum rediret ad cor, & recognoſceret acta ſua, quæ adversùs Deum currens per vias pravitatis & injuſtitiæ exegerat, ac deinceps ſuſciperet conſilium vitæ & ſalutis ſuæ; quatenus apud omnipotentem Iudicem & Dominum, qui clementiſſimus indultor eſt criminum, indulgentiam & remiſſionem iniquitatum impetrare poſſet; ut qui per multiplicatas negligentias regnum terrenum amiſerat, per impenſas ſupplices confeſſiones regnum cœle-
Pſalm. 129. ſte adipiſceretur per eum apud quem eſt miſericordia & copioſa redemptio. Propter quod & libellus editus eſt à viris diligentioribus, & ei oblatus, de manifeſtatione criminum ſuorum; in quo velut in ſpeculo perſpicuè conſpiceret fœditatem actuum ſuorum, & fieret in illo quod
Pſalm. 50. per pœnitentem perfectum dictum eſt: *Iniquitatem meam ego agnoſco, peccatum meum coram me eſt ſemper.* Pro qua re acceſſerunt ad eum denuo omnes qui in prædicto conventu aderant Epiſcopi, condolentes & compatientes infirmitatibus & miſeriis ejus, exhortantes atque exoptantes & poſtulantes ut omnipotens Deus

manu pietatis ſuæ educeret eum de lacu miſe- *Pſalm. 39.*
riæ, & de luto cœni. Quod clementiſſimus Dominus non ſolùm non abſtulit, ſed nec diſtulit. Sed mox reſuſcitata in mente ejus contritione humiliati cordis, proſtratus coram eis, non ſemel, vel iterum, ſed tertiò, aut ampliùs, crimina cognoſcit, veniam poſcit, auxilium orationum precatur, conſilium recipit, pœnitentiam poſtulat, injunctam ſibi humilitatem libentiſſimè impleturum promittit. Innoteſcitur ei lex & ordo publicæ pœnitentiæ: quam non renuit, ſed ad omnia annuit; ac demum pervenit in Eccleſiam coram cœtu fidelium, ante altare & ſepulchra ſanctorum. Et proſtratus ſuper cilicium, bis térque quatérque confeſſus in omnibus clara voce cum abundanti effuſione lacrymarum, depoſitis armis manu propria, & ad crepidinem altaris projectis, ſuſcepit mente compuncta pœnitentiam publicã per manuum epiſcopalium impoſitionem; cum pſalmis & orationibus. Sicque depoſito habitu priſtino, & aſſumpto habitu pœnitentis, congratulans & confidens, poſtulat pijſſimi paſtoris humeris reduci ſe ad inventæ & redemptæ [illegible] unitatem. His geſtis ego Agobardus indignus Epiſcopus interfui, & melioribus conſonans & conſentiens judicavi, & manu propria ſignans ſubſcripſi.

AGOBARDI EPISTOLA ad Ebbonem Epiſcopum Remenſem, De ſpe & timore.

MAgnificentiſſimo ac deſiderantiſſimo Domno Patri & Fratri Ebboni Eccleſiæ Remorum Epiſcopo Agobardus in Domino Deo æternam ſalutem. Cùm quadam die valde diligenda, honoranda, atque laudanda devotio tua præcipuè mihi (cui gratis, id eſt, abſque merito, ſola tua te benignitate inſtigante, piam amicitiam impendis) & manibus geſtaret & ore proferret ea quæ ad ædificationem bonarum mentium pertinent, cognoverunt qui præſentes aderant ſollertiſſimam intẽtionem tuam velle ſecum ſemper habere de ſcripturis divinis aliqua, in quibus non ſolùm in equum aſcendens, ſed etiam de equo deſcendens, pro locis & temporibus congruæ quantitatis ſecundùm beatum virum, *qui non abiit in conſilio impiorum*, in lege Domini meditareris die ac nocte; quatinus verè eſſe poſſis tanquam lignum juxta fluenta Scripturarum plantatum, cujus omnia proſperantur quæ facit. & quæ facit? utique poma & folia, quæ intelliguntur facta & dicta; ut poma ſint in actibus, folia in verbis. cujus ligni folium non defluit: quia (ſecundùm quod ſcriptum eſt de Samuële, *Non cadit de omnibus ſermonibus ejus in terra.*) curat ſollicitè, ne quid frivolum vel inane proferat, quod oblivione potiùs quàm memoria dignum

Pſal. 1.

1. Reg. 3.

ſit. Sic enim Apoſtolus unanimem comitem inſtruit, dicens: *Ineptas autem & aniles fabulas devita.* & iterum præcipit denunciare quibuſdam, *ne intendant fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis quàm ædificationem quæ eſt in fide.* Et iterum: *Prophana autem & inaniloquia devita. Multùm enim proficiunt ad impietatem, & ſermo eorum ut cancer ſerpit.* Igitur Deo devota & fidelis ſanctitas tua cùm mihi dignaretur talia pandere, ſuggeſtum eſt à me ut in primis juberes tibi ſcribere in eodē quod geſtabas Enchiridion de divinis libris arduas & difficiles ſententias ad obſervandum, quæ præcipuæ ſunt ad deprimendas per timorem mentes hominum, ne elevari poſſint in vanam præſumptionem; & his diu diligentèrque perſpectis, juberes demum talia quæ viderentur congrua, proprio inſerere manuali. Cùmque hæc ego ſuggeſſiſſem, dignatus es præcipere, ut ego inchoarem ſicut mihi videbatur, & ſanctitati tuæ dijudicanda tranſmitterem. *Omnis* itaque *Scriptura divinitus*, ut ait Apoſtolus, *inſpirata, utilis eſt ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitia, ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.* Quæ Scriptura, tantæ perpetuitatis eſt, ut auctor illius, ſempiterna Veritas, Verbum & Sapientia Patris, Dominus & Redemptor noſter teſtetur de illa, dicens: *Facilius eſt cœlum & terram tranſire, quàm de lege unum apicem cadere.* Et iterùm: *Cœlum & terra tranſibunt, verba verò mea non tranſient.* Cùmque hæc perennia verba, plena ſint regulis morum, ac diſciplinarum, atque virtutum, operis, & fidei, inter

1. Timot. 4.
1. Timot. 1.
2. Timot. 2.
2. Timot. 3.
Matth. 5.

cetera extant duæ res penitùs neceſſariæ moderationi mentium humanarum, id eſt, ſpes & timor, de quibus ſacerdotibus & omnium plebium doctoribus Dominus myſticè per legem
Deuter. 24. præcipit dicens: *Non auferes loco pignoris ſuperiorem & inferiorem molam.* Quæ molæ licèt utrumque teſtamentum rectè figurare poſſint, intelliguntur tamen utiliter ſpes & timor; ut inferior dicatur timor, ſuperior ſpes. Cui autem una defuerit, farinam facere non poteſt: quia in mente ſua nihil ſanum pertractare poteſt, quem aut timor ſine ſpe premit, aut ſpes ſine timore levat. Vnde Pſalmiſta in utrumque
Pſal. 146. conjungens dicit: *Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia ejus.* Iudas denique proditor, poſt dominicam traditionem, quia ſine ſpe timuit,
Matth. 27. Act. 1. dicens, *Peccavi tradens ſanguinem juſtum*, ideo abiens laqueo ſe ſuſpendit, & crepuit medius, atque effuſa ſunt viſcera ejus. E contrario autem, quia ſine timore ſola ſpe elevabantur
Joan. 8. illi qui Domino reſpondebant *Semen Abrahæ ſumus, & nemini ſervivimus unquam*, dedignati ſunt credere in Salvatorem, quia præſumebant non ſe eſſe ſaluandos, ſed ſalvatos. cujus rei exemplis tota eſt plena Scriptura divina. Semper autem neceſſe eſt ut hæ duæ molæ fidelium mentibus inceſſanter adſint; ut quia ſpes animum ſemper erigit, metus autem premit, & metus ſpem & ſpes temperet metum; ac ne ſpes in ſuperbiam erigat, metus continuò adjacens mentem premat; rurſum, ne immoderatus metus animum in deſperationem obruat, hunc confeſtim ſpes erigat.

Metus namque, ſi ſine ſpe fuerit, deſperatio rectiùs vocatur. Spes verò, ſi fuerit ſine metu, vana præſumptio eſſe monſtratur. Tali namque temperamento, quaſi quodam antidoto, vult nos cœleſtis medicus uti; utpote qui ſolus eſt ſcrutator & cognitor internarum infirmitatum, cui dicitur, *Tu ſolus noſti corda filiorum hominum.* Quique dicit: *Ego ſum ſcrutans renes & corda.* cujus ſermo eſt vivus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & eſt diſcretor cogitationum & intentionum cordis; ſciens mentem humanam his duabus virtutibus in meditullio ſtabiliter poſſe ſervari. Cùm hæc ergo ita ſint, viſum mihi eſt ut primùm de illis ſententiis quæ ad inferiorem molam pertinent, id eſt, ad ineffabilem terrorem mentium, quoniam ſunt nimis arduæ, aliqua deſcribam; ut quia præceptum nobis eſt ut cum timore & tremore noſtram ipſorum ſalutem operemur, & omnes fideles ſalutem deſiderant, priùs illa cum quibus ſalus operatur, id eſt, timor & tremor, in ſtudiis noſtris fundentur; ut ſuperponenda, quia faciliora ſunt, iſtarum impulſione neceſſariò requirantur. Nam & naturale eſt animæ humanæ, ut timorem non ſine quadam moleſtia tolerans, rurſum ſponte ad ſpem recurrere feſtinet, quæ lætior putatur; quanquam timor non ſit minùs neceſſarius & utilis. Quia igitur ſi de omnibus divinis libris hujuſmodi ſententias excerpimus, nimis prolixum opus efficitur, illas nunc nobis aſſumere ſufficiat quæ in promptu habentur, & magis in

1. Reg. 8. *Apoc. 2.* *Hebr. 4.* *Philipp. 2.*

uſu; maximè quia & vos tale fieri juſſiſtis opus; quod pauliſper manu geſtetur, non quod in armario vel in ſcrinio reſervetur. Hæc mihi igitur inchoanti obtulit ſe prima illa ſententia ſeptimi pſalmi, quam cantamus, dicentes: *Domine Deus meus, ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, ſi reddidi retribuentibus mihi malum, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Perſequatur inimicus meus animam meam, & comprehendat & conculcet in terra vitam meam; & gloriam meam in pulverem deducat.*

Multa deſunt.

AGOBARDI LIBER De divina pſalmodia.

QUIA nuper ſtultus & improbus, ipſâque ſtultitia & improbitate ſua omnibus notus calumniator erupit, qui ſanctam Eccleſiam noſtram, id eſt, Lugdunenſem, non ſolùm verbo, ſed etiam ſcriptis lacerare non ceſſat, quaſi non rectè, nec more paterno ſive uſu, divinæ decantationis ſollemnia peragentem, neceſſe fuit omnem ſacrorum officiorum ſeriem, quæ ſolito cantorum miniſterio per totum anni circulum in eccleſiaſticis conventibus exhibetur, ſicut in eadem Eccleſia favente Dei gratia cuſtoditur, diligentiùs & pleniùs in libello quem uſitato vocabulo Antiphonarium nuncupant, colligere; atque digerere; præmiſſa ſcilicet præfatione pij & orthodoxi patris, cujus probatiſſima fides atque doctrina in munere Domini Dei noſtri omnibus examinata ac declarata

clarata celebriter innotuit; ut omnes pacifici & prudentes Eccleſiæ filij, in quorum manus ejuſdem libelli textus venerit, veriſſimè & evidenter agnoſcant præfatam Chriſti Eccleſiam, eodem Chriſto Domino gubernante ac protegente, nec à recto fidei tramite deviaſſe, & paternum morem, quem ſtatuta eccleſiaſtica declarant, fideliter cuſtodire; ac per hoc ab antiquo Eccleſiæ Dei uſu nullatenùs diſcrepare, nec contemnere alicujus diverſum morem, ſi conſtat eſſe probabilem; ſed, juxta Apoſtolum, ea quæ utiliora & potiora ſunt ſequi. Ait namque: *Et hoc oro, ut caritas veſtra magis ac magis abundet in ſcientia & omni ſenſu, ut probetis potiora, ut ſitis ſinceri, & ſine offenſa in diem Chriſti.* Et alio loco: *Ut probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.* Et alibi: *Æmulamini autem chariſmata meliora.* Et iterum: *Nolite pueri effici ſenſibus.* Sed & reverenda Concilia Patrum decernunt nequaquam plebeios pſalmos in Eccleſia decantandos, & nihil poëticè compoſitum in divinis laudibus uſurpandum. Inter quos etiam beatus Papa Gregorius docet quòd non pro locis res, ſed pro bonis rebus loca amanda ſint. Et fortiùs commendans nobis, quòd ſicut nequaquam pro locis, ita nec pro quibuſlibet perſonis, ſive conſuetudinibus temporum, res ſectari debeamus, non eſt veritus in ipſa Romana Eccleſia quædam in ſacris officiis & miniſteriis reprehenſibilia etiam ſub anathematis damnatione reſecare; ſicut ejus decreta palam oſtendunt. Quod ſi prædictus calumniator humiliter & obedienter penſare ſtuduiſſet, nequaquam ad tantam de-

Philipp. 1. *Rom. 12.* *1. Cor. 12.* *1. Cor. 14.*

Vide infrà in lib. de correct. Antiphon. c. 15.

veniret fatuitatem, ut verba quorumlibet hominum, quorum nec nomina, nec ſenſum, nec fidem novit, tanquam divinas ſcripturas defenderet, & per phantaſticas ac ridiculoſas allegorias explanare conaretur. Certè ſi quid ſanum cogitare vellet, ſufficeret ei ad omnem emendationem & ſilentium, quòd ſicut in diebus ad Miſſas non niſi divina generaliter eloquia decantantur, ita & in noctibus ad ſacras Deo vigilias exhibendas eadem proculdubio lex debeat obſervari. Vnus nempe omnipotens Dominus utroque tempore laudatur, uni Domino tempus utrumque famulatur, cui dicitur: *Tuus eſt dies, Domine, & tua eſt nox. Tu fabricatus es auroram & ſolem.* Sed ejus ſtultus & irritus labor prudentibus & minimè contentioſis ac Deum timentibus majorem incutit ſollicitudinem, ut propter hujuſmodi nævos & errores cavendos vivaciùs & attentiùs divinæ auctoritati & eccleſiaſticis ſtatutis inhæreant. Hæc namque fidei cautela, & ſinceriſſima obſervantiæ diſciplina, ut in templo Dei & coram divino altari divinorum tantummodo eloquiorum melodia celebretur, etiam veteris teſtamenti auctoritate & exemplis nobis firmiſſimè commendatur: ubi in libro Paralipomenon legitur quòd beatus David Rex & Propheta Dei primus choros Levitarum laudantium Dominum in tabernaculo ſive in templo conſtituerit, eíſque pſalmos & hymnos & cantica divinitus ſibi & ceteris qui cum eo prophetabant inſpirata tradiderit, ac manè & veſperè inter divina holocauſta & ſacrificia decantanda decreverit. Quem morem à ſanctis Prophetis traditum, & à ſequentibus

Pſal. 73.

1. Parali. 25.

Google

patribus diligentiſſimè cuſtoditum, uſque ad tempus novi teſtamenti, quo jam templum illud deſtrui oportebat, religioſa conſtat obſervatione perductum. Vnde ſummopere neceſſe eſt, ut ſi verè abſque offendiculo vel hæſitatione divinas laudes cupimus celebrare, totos nos divinis ſermonibus, in quibus nullus eſt error, nulla ambiguitas, coaptemus; ſicut de præfatis Levitis, antiquis divinæ laudis cantoribus, idem Paralipomenon liber replicat, dicens: *Levitæ verò ut ſtent manè ad confitendum & canendum Domino, ſimiliterque ad veſperam, tam in oblatione holocauſtorum Domini, quàm in Sabbatis, & Calendis, & ſolennitatibus ceteris.* 1. Parali. 23. Et iterum in dedicatione templi ſub Salomone dicitur: ***Et dedicavit domum Domini Rex & univerſus populus. Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis, & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David Rex ad laudandum Dominum, Quoniam in æternum miſericordia ejus, hymnos David canentes per manus ſuas.*** 2. Parali. 7. Item in emundatione & purificatione ejuſdem templi ſub Ezechia ſcriptum eſt: *Præcepitque Ezechias & Principes Levitis, ut laudarent Dominum ſermonibus David, & Aſaph Videntis, qui laudaverunt eum magna lætitia.* 2. Parali. 27. Similiter etiam ſub Ioſia in celebratione Phaſe. *Porrò cantores,* inquit, *filij Aſaph ſtabant in ordine ſuo juxta præceptum David, & Aſaph, & Heman, & Idithim Prophetarum Regis.* 2. Parali. 35. Quod totum quàm ſanctè & religiosè fuerit inſtitutum, quàm dulciter ac reverenter ſit imitandum inter cetera beati David magnifica, ita Liber Eccleſiaſticus in ejus laudibus proſequi-

Eccli. 47. tur, dicens: *In omni opere dedit confeſſionem Sancto & excelſo in verbo gloriæ. De omni corde ſuo laudavit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam; & ſtare fecit cantores contra altare, &c. in ſono eorum dulces fecit modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornavit tempora uſque ad conſummationem vitæ, ut laudarent ſanctum nomen Domini, & amplificarent manè Dei ſanctitatem.* Sed & in libro Samuëlis hæc pſallendi gratia ſpiritalis [illegible]dem Rege ſanctiſſimo prædicatur, ubi leg[illegible]: *Dixit David filius Iſai: Dixit vir cui conſtitutum eſt de Christo Dei Iacob, egregius pſaltes Iſraël: Spiritus Dei loquutus eſt per me, & ſermo ejus per linguam meam.* Huic igitur tam ſanctæ auctoritati & tam perſpicuæ veritati non eſt dubium quòd fidelis & diſciplinatus quiſque libenter adquieſcat. Si quis autem contentioſus & pertinax contradicere conatur, & de turbulento magis rivo, quàm de puriſſimo fonte potare voluerit, viderit ne illo ægrotet langore nimis pernicioſo quem quidam antiquorum patrum ſapienter & breviter cavendum admonuit, dicens: *Qui contempta veritate præſumit conſuetudinem ſequi, aut circa fratres invidus eſt & malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus, cujus inſpiratione Eccleſia ejus inſtruitur.*

2. Reg. 23.

AGOBARDI LIBER De correctione Antiphonarij.

I. DILECTISSIMIS in Chriſto fratribus & præcipuè Cantoribus Eccleſiæ Lugdunenſis Agobardus in eodem Chriſto Domino & Salvatore noſtro ſempiternam ſalutem. In divinis laudibus exſolvendis quanto ſtudio fugienda ſit levitas, gravitáſque ſectanda, frequenter dilectioni veſtræ in mutua conloquutione ſuggeſſimus; ſcilicet ut rationabili conſideratione, ſicut prudentes Eccleſiæ filij, & rationabili ejus lacte ab incunabilis enutriti, quod Deo diſplicet refugiētes, concordi ſtudio id quod gratum acceptúmque ei, verbis ſicuti & factis ſectaremini. Si enim apud graves & ſapientes viros, non ſolùm morum, ſed etiam verborum levitas reprehenſibilis iudicatur, quantò magis apud Deum totius ſanctæ gravitatis ac ſapientiæ auctorem, cui Pſalmiſta dicit: *In populo gravi laudabo te.* & cui nos Apoſtolus rationabile obſequium admonet exhibere. Neque verò paſſim, & abſque diligenti examinatione, quod cuique viſum fuerit in Dei laudibus uſurpandum ėſt, cùm dicat Apoſtolus: *Nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus. Sed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundùm Deum poſtulat pro ſanctis.* Vnde & Apoſtoli humanæ ignorationis conſcij, orandi formulam à Deo petie-

Pſal. 34. Rom. 12. Rom. 8.

Digitized by Google

Luc. 11. re, dicentes, *Domine, doce nos orare.* Certè manifeſtum eſt majus eſſe Deo quempiam dignè laudes exſolvere, quàm pro infirmitate propria exorare; præſertim cùm hoc præſentis vitæ fine terminetur, illud verò hîc inchoëtur, in futuro autem perficiatur, juxta quod Pſalmiſta ait: *Beati qui habitant in domo tua, Domine. in ſecula ſeculorum laudabunt te.*

Pſal. 83.

II. Si ergo orantes doctrina ſancti Spiritus indigemus, multò magis cùm Deo laudes offerimus: quia ſicut nemo niſi ipſo inſpirante ſecundùm Deum poſtulat, ita nullus niſi eo erudiente Deum dignè conlaudat. Non ergo cujuſcunque figmentis, ſed Spiritus ſancti eloquiis majeſtas divina laudanda eſt. Denique & filij Aaron ignem alienum Domino offerentes, non obſequij remunerationem, ſed damnationem præſumptionis experti ſunt. Vnde hoc nos exemplum ſummopere vitantes, illud ſollicitè attendamus quod vel in Proverbiis ſcriptum eſt: *Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt ſperantibus in ſe. Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, invenieriſque mendax.* Nihil itaque Dei verbis addentes, & timentes argui invenirique mendaces, verbo Dei ignito, qui clypeus ſpei eſt, tempore orationis & laudis inflammemur pariter & muniamur. Cùmque Dominus dicat, *Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt*, omnia humana figmenta, quæ vanitate ſui mortua judicanda ſunt, reſpuentes, viventibus Chriſti eloquiis in ipſius obſequiis perſonemus; quatinus voces noſtræ, non quaſi alienæ ab eo reſpui, ſed ut propriæ cum ſupernis virtutibus, quæ majeſtatem Dei trementes

Levit. 10. & 16.

Prov. 30.

Ioan. 6.

adorant atque conlaudant, mereantur admitti

III. Hac de cauſa & Antiphonarium pro viribus noſtris magna ex parte correximus, amputatis his quæ vel ſuperflua, vel levia, vel mendacia, aut blaſphema videbantur. Et vos frequenter admonuimus, & tenorem admonitionis noſtræ propter aliquorum præſentes ſeu futuras querimonias in fronte ejuſdem libelli ponere neceſſarium duximus. non generale aliquid ſtatuentes, ſed juxta mediocritatem ſenſus noſtri in domo Dei, cujus nobis cura commiſſa eſt, quod poſſumus offerentes. nec de ſenſu noſtro aliquid præſumentes; ſed Scripturæ ſanctæ auctoritatem, & ſacrorum canonum ſanctionem, catholicorúmque patrum inſtituta & exempla ſectantes. De quibus antequam aliquid proferamus, congruum videtur, exempli gratia, nonnullas ineptias quæ præfato continebantur libello, notare breviter, ac leviter redarguere; ut ex his perpauciſſimis evidentiùs agnoſcatur quàm neceſſariò quæ in ſequentibus dicturi ſumus à patribus conſtituta ſint, quantóque timore ac ſollicitudine eorum ſcita nobis expediat obſervare.

IV. Ac primùm, quale illud eſt quod in vigilia Natalis Domini in choro fidelium & fidelium eruditorum cantabatur: *Dum ortus fuerit ſol de cælo, videbitis Regem Regum procedentem à Patre tanquam ſponſum de thalamo ſuo.* Certè fides catholica habet Verbum Dei, quod in principio erat apud Patrem, in thalamo uteri virginalis conjunxiſſe ſibi ſponſum; cujus naturam in unitatem perſonæ ſuſcipiens, caro factum eſt ut habitaret in nobis. Naturæ enim noſtræ unitus, *Ioan. 1.*

tanquam ſponſus de thalamo virginali, proceſſit ex utero; & non eam de cœlis attulit, ſicut hæretici affirmare auſi ſunt. Ac per hoc non tanquam ſponſus de thalamo proceſſit ex Patre. Verbum quippe Dei, filius Dei, proceſſit à Patre, & venit in mundum. Nec aliud fuit venire in mundum, quàm in utero Virginis naturæ humanæ veritatem aſſumere, in qua viſibilem ſe præberet mundo. Hanc igitur humanitatis noſtræ naturam, cui unitus ſponſus Eccleſiæ factus eſt, non de ſinu Patris traxit, ſed de carne Virginis ſumpſit.

V. Eſt præterea in prædicta antiphona notanda temeritas, evidénſque mendacium; dum & ſacræ Scripturæ verba ſui ſenſus perverſitati coaptat, & nativitatem Salvatoris, qua vel de Patre ante ſecula, vel de matre in plenitudine temporum natus eſt, tanta confuſione permiſcet, ut de qua loqui velit, intelligi omnino non poſſit. Quod ſummopere ubique cavendum eſt, ne divinorum verborum ordo mutetur, & de ſcriptura veritatis labyrinthus texatur erroris.

VI. Illud etiam Reſponſorium, quod in eiſdem vigiliis cantabatur, quanta fidei ſeveritate reiciendum eſt; in quo ait vanus ille præſumptor: *De illa occulta habitatione ſua egreſſus eſt filius Dei, deſcendit viſitare & conſolare omnes qui eum de toto corde deſiderabant.* quod cùm ſermonum imperitia, tum ſenſus quoque abſurditate ac falſitate turpatur. Nam & occultam filij habitationem ſumma levitate dixit; & eum omnes deſiderantes ſe viſitaſſe, conſolatúmque eſſe, mendaciter aſſeruit; cùm potiùs

eos quos viſitare dignatus eſt, ſe agnoſcentes ac deſiderantes effecerit.

VII. Conſiderentur etiam verba alterius Reſponſorij, quod quaſi de myſterio nativitatis Chriſti compoſitum, contra morem nocturni officij ab eminentiori loco pompaticè concrepabat: *Deſcendit de cœlis miſſus ab arce Patris, introïvit per aurem Virginis in regionem noſtram, indutus ſtola purpurea, & exivit per auream portam lux & decus univerſæ fabricæ mundi.* Vbi primùm, qui deſcenderit non deſignat. Arcem verò Patris quid dixerit, ipſe quoque penitùs ignoravit. Numquid eſt aliquod ædificium cœleſte, aut percœleſte, quod factum ſit ab eo, aut aliud aliquid quod non eſt ipſum quod Pater, aut eſt ipſe Pater? Quod ſi eſt; quomodo ſibi eſt arx? Nec per aurem Virginis Verbum Dei introiſſe, catholicæ aures ferunt: quia cùm ſit incorporeum, & totum ubique præſens, nec localiter accedit, nec aditu corporeo indiget. Niſi fortè nobis perſuadere voluit angelicorum ſono verborum ſacram Virginem Dei filium concepiſſe. Quod quantum à fidei veritate diſcordet, ex verbis ipſius angeli perſpicuum eſt; qui ipſi Virgini interroganti, *Quomodo fiet iſtud, quia virum non cognoſco?* reſpondit: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Quomodo autem virginalis uterus regio noſtra poſſit intelligi, cùm & virgo illa unici filij mater ſit, & nos omnes non ex virginea ſed ex corrupta carne naſcamur, prorsùs inveniri non poteſt. Deinde quòd eum ſtola indutum purpurea aurem dicit Virginis introiſſe, ſive humano more cultu regio indutum,

Luc. 1.

ſive humanam formam non ex Virgine ſuſcepiſſe, ſed de cœlo Dei Verbum attuliſſe putaverit, eámque ſtolam purpuream appellarit, apertiſſimæ blaſphemiæ eſt. Iam verò per auream portam eum exiſſe, quanta vanitate proferre auſus eſt; cùm nativitas Chriſti ex Virgine non ſupervacuis verbis adumbrari, ſed confeſſione ſimplici debeat declarari; qui non, ut ille ait, univerſæ fabricæ mundi, ſed juxta veritatem evangelicam rationalis tantummodo creaturæ lux eſt.

VIII. Aliud quoque Reſponſorium de verbis Evangelij, ſed non ordine evangelico, quod jam utiq; correctũ à veſtra dilectione pſallitur,
Matth. 27. neſcio quis compoſuit, dicens: *Tenebræ factæ ſunt dum crucifixiſſent Ieſum Iudæi; & circa horam nonã exclamavit Ieſus voce magna: Deus, Deus, ut quid me dereliquiſti. Tunc unus ex militibus lancea latus ejus perforavit, & inclinato capite emiſit ſpiritum.* Nempe omnibus fidelibus certum eſt quòd Salvator noſter non aliqua doloris violentia coactus, ſed ſpontaneè pro nobis eſt mortuus; nec animam neceſſitate amiſit,
Ioa. 10. ſed poteſtate poſuit, ſicut ipſe ait: *Nemo tollit à me animam meam, ſed ego pono eam à me ipſo ut iterum ſumam eam.* Sed iſte & evangelici ordinis & fidei veritatis ignarus, priùs dixit lancea à militibus latus Domini perforatum, & tunc ab eo ſpiritum emiſſum. quod omnino paganum eſt, Chriſtum non benignitate propriæ voluntatis, ſed vi doloris mortuum opinari; cùm è contrario in Evangelio referatur quòd
Matth. 27. Dominus voce magna clamaverit, *Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum*; & hæc

dicens, expiravit. Quam mortem Chriſti in tantum milites qui aderant admirati ſunt, ut continuò Deum glorificaſſe, eúmque Dei filium confeſſi eſſe referantur, ac poſtea Iudæis petentibus latronum crura, qui cum eo fuerant crucifixi, Pilatus frangi conceſſerit, Ieſu autem jam mortui non crura confracta, ſed militis lancea latus narraretur apertum, non, ut iſte imperitè protulit, perforatum.

IX. Iam verò quanta illa ſunt vaticinia, ut ita dictum ſit, falſa in Reſponſoriis & Antiphonis, quæ quaſi ex voce Domini pronuntiantur, cùm in nullis divinis Scripturis reperiantur. Vt eſt: *Octava decima die decimi menſis jejunabitis, dicit Dominus, & mittam vobis Salvatorem & propugnatorem pro vobis, qui vos præcedat & introducat in terram quam juravi patribus veſtris.* Et iterum: *Coronam gloriæ ponam ſuper caput ejus, dicit Dominus, & induam illum ſtolam candidam, quia ſervavit mandata mea, & propter nomen meum effuſus eſt ſanguis ejus in terra.* Et iterum: *Sancti eſtis, dicit Dominus, multiplicabo numerum veſtrum, ut oretis pro populo meo in loco iſto.* & multa hujuſmodi ridiculoſa & fantaſtica. Quorum inventoribus congruere mihi videntur illa quę Dominus per Ezechielem Prophetam adversùs falſos Prophetas loquitur, dicens: *Væ Prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritum ſuum, & nihil vident.* Et poſt pauca: *Vident nova & divinant mendacium, dicentes, Ait Dominus, cùm Dominus non miſerit eos, & perſeveraverunt confirmare ſermonem. Numquid non viſionem caſſam vidiſtis, & divinationem mendacem loquuti eſtis? & dicitis,*

Iſa. 19. *Exod. 23.* *Deut. 30.* *Ezech. 13.*

Ait Dominus, cùm ego non ſim loquutus. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Quia loquuti eſtis vana, & dixiſtis mendacium; ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus. Et erit manus mea ſuper Prophetas, qui vident vana, & divinant mendacium. In concilio populi mei non erunt, & in ſcriptura domus Iſraël non ſcribentur, nec terram Iſraël ingredientur.

X. Sed hæc & ſimilia, quorum in præfato libro infinita erat copia, quia indignum eſt ſcribere, & veſtræ prudentiæ faſtidioſum audire, faciliùs conloquendo & fideliter pertractando dijudicari poſſunt. Nunc ſupereſt ut ſacrorum ſtatuta canonum, catholicorúmque pátrum ſententias, ſicut ſuperiùs promiſimus, exſequamur; ut ex his perſpicuè declaretur qua cautela leviſſimorum hominum excogitationes vitandæ ſint, quæ nulla veritate ſubnixæ, nulla ratione ornatæ, contemptui patent.

XI. In Concilio Africano talis conſtitutio promulgata eſt: *Ut preces & orationes, niſi probatæ fuerint in Concilio, non dicantur; nec aliqua ex his omnino cantentur in Eccleſia, niſi quæ à prudentioribus tractata & comprobata in ſynodo fuerint; ne fortè aliquid contra fidem, vel per ignorantiam, vel per ſtudium, ſit compoſitum.* Vbi breviter conſiderandum, quòd non ſolùm ea quæ ſtudio perfidiæ, ſed etiam illa quæ ſimplicitate ignorantiæ contra fidei regulam compoſita fuerint, pari animadverſione repudiantur.

Hieron. l. 3. comment. ad c. 5. Epiſt. ad Epheſ.

XII. Beatus Hieronymus cùm exponeret præceptum Apoſtoli, ubi ait, *Implemini ſpiritu loquentes vobiſmetipſis in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritalibus, cantantes & pſallentes in*

cordibus veſtris Domino; non tacuit quod in cantoribus Eccleſiæ reprehendendum videbat. « Canere igitur, ait, & pſallere & laudare « Dominum magis animo quàm voce debemus. « Hoc eſt quippe quod dicitur: *Cantantes & pſallentes* « *in cordibus veſtris Domino*. Audiant hæc ado- « leſcentuli, audiant hi quibus pſallendi in Ec- « cleſia officium eſt, Deo non voce, ſed corde can- « tandum; nec in tragœdorum modum guttur & « fauces dulci medicamine colliniendæ ſunt, ut « in Eccleſia theatrales moduli audiantur & can- « tica; ſed in timore, in opere, in ſcientia Scri- « pturarum. Quamvis ſit aliquis, ut ſolent illi « appellare, Cacophonos, ſi bona opera habue- « rit, dulcis apud Deum cantor eſt. Sic cantet « ſervus Chriſti, ut non vox canentis, ſed verba « placeant quæ leguntur; ut ſpiritus malus qui « erat in Saule, ejiciatur ab his qui ab eo ſimili- « ter poſſidentur, & non introducatur in eos qui « de domo Dei ſcenam fecere populorum.] In « quibus verbis magnoperè penſandum eſt, quòd eos qui in morem pſallentis David cum timore & gravitate ſpiritali canunt, malignum ſpiritum etiam ab auditoribus ſuis excludere poſſe confirmat; eos verò qui theatralibus ſonis & ſcenicis modulationibus, & quamvis in divinis verbis, vocis dulcedine intemperantiùs delectantur, eum non ſolùm ab aliis non excludere, ſed, quod eſt terribile, in ſeipſos introducere teſtatur. Vnde & in alio loco idem Doctor, cùm ſententiam Eſaiæ exponeret, *Iniqui ſunt cœtus veſtri*, ait: Omnis conventus qui non « offert hoſtias ſpiritales, nec audit illud quod in « quinquageſimo pſalmo canitur, *Sacrificium* «

Hierony. in Iſai. c. 1.

» *Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & » humiliatum Deus non deſpicit*, abominabilis » Deo eſt.] Mens ergo libera, id eſt, ſenſibus corporis non ſuccumbens, ita reſiſtere debet vanæ ac noxiæ delectationi aurium, ſicut & delectationibus ſenſuum ceterorum, viſus videlicet, & olfactus, guſtus, & tactus; quorum perturbationibus anima prægravatur, & capitur. Quantum denique oblectationes aurium virtutem mentis enervent, teſtatur præfatus Doctor, qui ait: *Auditus vario organorum cantu, & vocum inflexionibus delinitur, & in carmine Poëtarum & comœdiarum, mimorúmque urbanitatibus, & ſtrophis, & quicquid per aures introïens virilitatem mentis effeminat.*

1. Pet. 5. Cyprian. in ſerm. de zelo & livore.

XIII. Sed & beatus martyr Cyprianus ſimili modo dicit, exponens illud Apoſtoli, *Adverſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens, » circuit quærens quem devoret.* Ait ergo: Circuit » ille nos ſingulos, & tanquam hoſtis clauſos ob- » ſidens, muros explorat, & tentat an ſit pars ali- » qua membrorum minùs ſtabilis & minùs fida, » cujus aditu ad interiora penetretur. Offert ocu- » lis formas illices & faciles voluptates, ut viſu » deſtruat caſtitatem. Aures per canoram muſi- » cam tentat, ut ſoni dulcioris auditu ſolvat & » molliat Chriſtianum vigorem.]

Auguſt. confeſſ. l. 10. c. 33.

XIV. Quod & beatus Auguſtinus ad tentationem diaboli intelligens pertinere, in libris confeſſionum ſuarum Deo gratias refert quòd » ab hoc vitio liberatus ſit. Voluptates, inquit, » aurium tenaciùs me implicaverant, & ſubjuga- » verant; ſed reſolviſti & liberaſti me. Nunc in » ſonis, quos animant eloquia tua, cùm ſuavi &

artificioſa voce cantantur, fateor, aliquantulum «
adquieſco, dum ipſis ſanctis dictis religioſiùs «
& ardentiùs ſentio moveri animos noſtros in «
flammam pietatis, cùm ita cantantur, quàm ſi «
non ita cantarentur.] Et rurſus poſt aliqua de «
utilitate pſallendi in Eccleſia diſcretam profe-
rens ſententiam, dicit : Tutius quidem mihi «
videtur quod de Alexandrino Epiſcopo Athana- «
ſio ſæpe mihi dictum commemini, quia tam «
modico flexu vocis faciebat ſonare lectorem «
pſalmi, ut pronuntianti vicinior eſſet quàm ca- «
nenti. Veruntamen cùm reminiſcor lacrymas «
meas, quas fudi ad cantus Eccleſiæ tuæ in pri- «
mordiis recuperatæ fidei meæ, & nunc ipſo «
commoveor, non cantu, ſed rebus quæ can- «
tantur, cùm liquida voce & convenientiſſima «
modulatione cantantur, magnam inſtituti uti- «
litatem rurſus cognoſco ; magiſque adducor, «
non quidem inretractabilem ſententiam profe- «
rens, cantandi conſuetudinem approbare in Ec- «
cleſia, ut per oblectamenta aurium infirmior «
animus in affectum, pietatis aſſurgat. Tamen «
cùm mihi accidit ut me ampliùs cantus quàm «
res quæ canitur moveat, pœnaliter me peccare «
confiteor, & tunc mallem non audire cantan- «
tem.] Ecce vir ſanctiſſimus, atque doctiſſimus,
& approbat inſtitutum cantandi propter infir-
mos, quos in affectum pietatis facit aſſurgere ;
& tamen cùm accidit ut plus moveat animum
cantus, quàm res quæ canitur, pœnale dicit eſſe
peccatum, ita ut melius ſit non audire cantan-
tem, utique in cantu & ſonis quos divina elo-
quia animant, ac vivificant ; ut vita cantuum ac
ſonorum in ſententiis ſit divinorum eloquio-

Digitized by Google

tum. Ceterùm, ſi in diebus ſuis audiſſet aliquos non de divinis eloquiis, ſed de humanis adinventionibus cantantes, numquid non mortuum & ſine vita talem cantum judicaret?

XV. Verùm quia Gregorij præſulis nomen titulus præfati libelli prætendit, & hinc opinione ſumpta putant eum quidam à beato Gregorio Romano Pontifice & inluſtriſſimo Doctore compoſitum; videamus quid ſanctus ille vir de cantu eccleſiaſtico ordinaverit, vel quid ejus tempore Romana Eccleſia decantarit. Ait igitur in Decretis ſuis: In ſancta hac Romana Ecclesia, cui divina diſpenſatio præeſſe me voluit, dudum conſuetudo eſt valde reprehenſibilis exorta, ut quidam ad ſacri altaris miniſterium cantores eligantur, & in Diaconatus ordine conſtituti modulationi vocis inſerviant; quos ad prædicationis officium eleemoſynarúmque ſtudium vacare congruebat. Vnde fit plerunque, ut ad ſacrum miniſterium, dum blanda vox quæritur, quæri congrua vita negligatur, & cantor miniſter Domini moribus ſtimulet, cùm populum vocibus delectat. Qua de re præſenti decreto conſtituo, ut in ſede hac ſacri altaris miniſtri cantare non debeant, ſolúmq; evangelicæ lectionis officium inter Miſſarũ ſollemnia exſolvant; pſalmos verò ac reliquas lectiones cenſeo per ſubdiaconos, vel ſi neceſſitas exigit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretũ meum venire tentaverit, anathema ſit. Et reſponderunt omnes, Anathema ſit.] Ecce vir apoſtolicus reprehendit conſuetudinem, quia Diaconibus cantandi officium injungebatur, nec in eis blandam vocem ſed congruam vitam

Grego. I. lib. 4. Indict. 13. epiſt. 44.

vitam dicit eſſe requirendam ; ſtimularique Deum talium miniſtrorum moribus aſſerit ; etiamſi populum vocibus delectent. Damnata verò tali conſuetudine, pſalmos ac reliquas lectiones per ſubdiaconos vel per minores ordines cenſet exhiberi ; ſolo videlicet evangelicæ lectionis officio Diaconibus delegato. Ex quibus perſpicuè demonſtratur pſalmos tunc in Eccleſia decantari ſolitum, unde maximam partem divinorum officiorum etiam nunc conſtat eſſe compoſitam, & non figmenta quorumlibet hominum, quæ à tanto illo viro non eſſe compoſita, nemo niſi qui ſinceriſſimæ ejus fidei & excellentiſſimæ eruditionis ignarus eſt, dubitat.

XVI. Igitur quia ſanctorum patrum dictis ſatis oſtenſum eſt quantum humanæ levitates & mendacia devitanda, quantúmque divinorum eloquiorum veritas ac ſinceritas amplectenda ſit, libet pauca ex verbis beati martyris Cypriani ſubnectere ; quibus oſtendatur qua gravitate & modeſtia divina officia celebranda ſint: « Sit, inquit, orantibus ſermo & precatio cum « diſciplina, quietem continens & pudorem. Co- « gitemus nos ſub conſpectu Dei ſtare. Placen- « dum eſt divinis oculis & habitu corporis, & « modo vocis. Nam ut impudentis eſt clamoribus « ſtrepere ; ita congruit verecundo modeſtis pre- « cibus orare. Et quando in unum cum fratribus « convenimus, & ſacrificia divina cum Domini « ſacerdote celebramus, verecundiæ & diſciplinæ « memores eſſe debemus : Non paſſim ventilare « preces noſtras inconditis vocibus, nec petitionem « commendandam modeſtè, Deo tumul-

Cyprian. in Serm. de orat. dominica.

„ tuoſa loquacitate jactare. Quia Deus non vocis
„ ſed cordis auditor eſt; nec admonendus eſt cla-
„ moribus, qui cogitationes videt, probante Do-
Apoc. 2. „ mino & dicente: Et ſcient omnes Eccleſiæ quia
„ ego ſum ſcrutans renes & corda. Sonet pſal-
„ mus. Convivium ſobrium ſit nobis ſpiritualis
„ auditio, prolectet aures religioſa mulcedo.]

XVII. His ergo & hujuſmodi patrum monitis informati, & eorum ſequentes veſtigia quos ad Dominum præceſſiſſe non ambigimus, cunctas adinventiones hominum quaſi ſuperfluas reſpuentes, verbis Domini, quæ ad omnia ſufficiunt, in ejus laudibus perſonemus; ut cum beato David dicere valeamus: *Et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Quia, ut beatus Auguſtinus ait, *nihil Deo rectè offertur, niſi quod ab eo accipitur.* Qui & alio loco præcepit ſuis: *Nolite cantare niſi quod legiſtis eſſe cantandum.* Quod quidam religioſi viri ſequentes, ſubjectis ſibi fratribus præceptum tale dederunt: Nullus præſumat Reſponſoria, aut Antiphonas, quæ ſolent aliqui compoſito ſono pro ſuo libitu non ex canonica ſcriptura aſſumpta canere, in congregatione iſta vel meditari vel dicere. Oportet enim nos ſanam & ſimplicem apoſtolicam & patrum noſtrorum imitari doctrinam, & gratiam ſtabilire, cor moréſque ſubdere diſciplinæ. Ea igitur cantare debemus
„ quæ, ſicut beatus Auguſtinus dicit, ita ſcripta
„ ſunt ut cantantur. Quæ autem non ita ſcripta
„ ſunt, non cantemus; quia nec alio modo quàm
„ quo ipſe Dominus juſſit per Prophetas & Apo-
„ ſtolos ſuos manifeſtari ea hominibus debent.
„ A nobis obedientiæ quàm victimarum ſacrifi-

cium quærit; nec cantilenæ artificioſo ſtudio, «
ſed obſervantia mandatorum & cordis munditia «
delectatur.] «

XVIII. Hæc ſinceriſſima patrum ſtatuta, omni diligentia & veneratione obſervanda ſunt. Quia per hoc & fidei puritas, ac religionis diſciplina ſaluberrimè cuſtoditur, & duo mala nimis pietati contraria utiliter reſecantur; videlicet, dum & vaniſſimorum hominum præſumptio, qui non ſolùm inepta, & ſuperflua, ſed etiam profana & hæretica in Eccleſiis decantare audent, funditus excluditur; & adoleſcentulis, atque omnibus generaliter quibus cantandi officium injunctum eſt, magna occaſio ſtultæ & noxiæ occupationis aufertur. Ex quibus quamplurimi ab ineunte pueritia uſque ad ſenectutis canitiem omnes dies vitæ ſuæ in parando & confirmando cantu expendunt, & totum tempus utilium & ſpiritalium ſtudiorum, legendi videlicet, & divina eloquia perſcrutandi, in iſtiuſmodi occupatione conſumunt; quódque animabus eorum proculdubio valde eſt noxium, ignari fidei ſuæ, inſcij Scripturarum ſanctarum, & divinæ intelligentiæ inanes ac vacui, hoc ſolum ſibi ſufficere putant; & ob hoc, etiam ventoſi & inflati incedunt, ſi ſonum & vocem decantationis utcunque addiſcant, & in numero cantorum deputari videantur. Quibus omnino (dum, ſicut beatus Gregorius ſuprà ait, *Deum moribus ſtimulant, cùm populum vocibus oblectent*) metuendum eſt ne etiam ipſa illa Dei increpatione feriantur, qua dicit: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me.* Et iterum: *Aufer à* *Matth. 15.* *Amos 5.*

me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tua non audiam. Nam & beatus Hieronymus, ut ſuprà memoratum eſt, de hujuſmodi hominibus manifeſtè dicit, quòd de Eccleſia Dei ſcenam fecerint populorum. Hanc enim occupationem ſuperfluam in eiſdem ſacris officiis devitantes antiqui, cùm eis profectò ſuppeteret ex divinis libris & multiplex copia laudationis, & peritia modulationis, maluerunt tamen eadem ſæpe repetere, quàm infinitis & non neceſſariis pſallentium animos occupare, vel gravare.

XIX. Quapropter, auxiliante Dei gratia, omni ſtudio pietatis inſtandum atque obſervandum eſt, ut ſicut ad celebranda Miſſarum ſollemnia habet Eccleſia librum myſteriorum fide puriſſima & concinna brevitate digeſtum, habet & librum lectionum ex divinis libris congrua ratione collectum, ita etiam & hunc tertium officialem libellum, id eſt, Antiphonarium, habeamus omnibus humanis figmentis & mendaciis expurgatum, & per totum anni circulum ex puriſſimis ſanctæ Scripturæ verbis ſufficientiſſimè ordinatum; quatinus in ſacris officiis peragendis, juxta probatiſſimam fidei regulam, & paternæ auctoritatis venerabilem diſciplinam, una à nobis atque eadem cuſtodiatur forma orationum, forma lectionum, & forma eccleſiaſticarum modulationum; quæ à boni ingenij adoleſcentibus quamcelerrimè imbibita, eos & divinis laudibus concinendis ſufficienter & graviter idoneos reddat, & à potioribus ac ſpiritalibus ſtudiis non impediat. Quis enim ita contentioſus, immo inſa-

nus, & ab omni veritatis ratione averſus eſt, ut non hoc rectiùs, & convenientiùs, ac ſalubriùs fateatur in Dei laudibus decantari, quod ex divinis dictis & libris videat fideliter aſſumi? quatinus ſicut in Symbolo catholico fidem noſtram non noſtris ſed apoſtolicis verbis profitemur, & in dominica oratione non noſtris ſed ipſius Domini & Salvatoris noſtri ſermonibus ſupplicamus; ita etiam in divinæ laudis honore, non humanis, ſed divinis, & ſpiritalibus, juxta Apoſtolum, pſalmis, hymnis, & canticis perſonemus. Superfluò namque alia quæruntur, ubi iſta ſufficere & ſuperabundare noſcuntur. Epheſ. 5.

INCIPIT LIBER VENErabilis Agobardi Archiepiſcopi Lugdunenſis contra libros quatuor Amalarij Abbatis.

I. AMalarius in libro ſuo primo capitulo triceſimo ſeptimo dicit ita: Romana « conſuetudo unum diem, id eſt, VII. Kalen- « das Maij interponit, quem vocat in Letania « majore, non in jejunio. Letania, ut prædixi- « mus, deprecatio eſt apud nos. Poteſt enim ſe- « rena mens, & aliena à voluntate mala, precari « Deum, quamvis manducet ſobriè carnem me- « ridie, & lætetur de reſurrectione Domini. Ta- « men majorum patrum, id eſt, apoſtolicorum « uſus ſequendus eſt. Forſitan ex ipſo officio po- « terimus intelligere quid deprecandum ſit tali «

» in tempore. Prima oratio ad Miſſam dicit: *Præ-
» ſta quæſumus omnipotens Deus, ut qui in afflictio-
» ne noſtra de tua pietate confidimus, contra ad-
» verſa omnia tua ſemper protectione muniamur.*
» Huic concordat Offertorium, dicens: *Adjuva
Pſal. 108. » me Domine Deus meus, ſalvum me fac propter
» miſericordiam tuam. Qui inſurgunt in me, con-
» fundantur.* Eo tempore, id eſt, VII. Kalendas
» Maij, poſſunt inimici commovere bella adver-
» sùs vicina regna. Vt reor, cautè providit ſancta
» Eccleſia Deum rogare, ut qui deſtruxit olim
» conſilium Achitophel, nunc deſtruat conſilia
» eorum qui volunt irruere ſuper pacem ejus. In-
» tendit & hoc, quod dicit Epiſtola: *Multùm
Iac. 5. » enim valet deprecatio juſti aſſidua.* Evangelium
» alteram petitionem ſonat, dicens: *Quis au-
Luc. 11. » tem ex vobis patrem petit panem*, & iterum, *aut
» piſcem*, & iterum, *aut ſi petierit ovum*. In iſtis
» tribus temporalia petenda poſſumus intellige-
» re: per panem, omnia bona quæ de terra naſ-
» cuntur: per piſcem, quæ de agris: per ovum,
» animalia quæ coëunt ſimul, Hæc enim memora-
» to tempore in aliquo profectu ſunt: germina
» meſſis pullulant, arborum fructus ex flore pro-
» deunt, vineæ atque olei liquor ſuis arboribus
» ſe erumpit, pullorum animantia campos tun-
» dunt. Quoniam hæc neceſſaria ſunt noſtris uſi-
» bus, petenda ſunt à Domino ut conſerven-
» tur.]

II. In his verbis Amalarij facilè quilibet poteſt deprehendere quæ ſint inutilia, & quæ noxia. Dicit namque poſſe fieri Letanias, id eſt, Rogationes, ſine jejunio & carnis abſtinentia. quod nunquam dictum eſt neque à parum ſa-

pientibus. Nempe Ninivitæ, quando converſi ſunt ad prædicationem Ionæ Prophetæ, non habebant doctores, qui eos docerent ſacrificium Deo eſſe ſpiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum. Et tamen ratione naturali intelligentes per hæc flectendam Dei pietatem, contra ſubverſionem ſibi imminentem ad quæ arma concurrerint, dicit ita eadem Scriptura: *Et cœpit Ionas introïre in civitatem itinere diei unius, & clamavit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Ninive ſubvertetur. Et crediderunt viri Ninivitæ in Domino, & prædicaverunt jejunium, & veſtiti ſunt ſaccis à majore uſque ad minorem.* Videlicet uſque ad lactentem, ſicut ſenſerunt qui de hac laudabili pœnitentia ſcribere voluerunt; ex quibus unus Prudentius vir doctus:

Pſal. 50.

Ionæ 3.

Nullus, inquit, *bibendi, nemo veſcendi memor,*
Iejuna menſas pubes omnes liquerat.
Quin & negato lacte, vagientium
Fletu madeſcunt parvulorum cunulæ.
Succum papillæ parca nutrix derogat.

Sequitur in eadem Scriptura: Et pervenit « verbum ad Regem Ninive, & ſurrrexit de ſo- « lio ſuo, & ejecit veſtimentum ſuum à ſe, & in- « dutus eſt ſacco, & ſedit in cinere, & clama- « vit, & dixit, in Ninive ex ore Regis & Princi- « pum ejus dicens: Homines, & jumenta, & bo- « ves, & pecora non guſtent quicquam, nec paſ- « cantur, & aquam non bibant. Et operiantur ſac- « cis homines, & jumenta, & clament ad Deum « in fortitudine: & convertatur vir à via ſua ma- « la, & ab iniquitate quæ eſt in manibus eorum. « Quis ſcit ſi convertatur & ignoſcat Deus, & «

„ revertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus?
„ Et vidit Deus opera eorum, quia converſi ſunt
„ de via ſua mala: & miſertus eſt ſuper malitia
„ quam locutus fuerat ut faceret eis, & non fe-
„ cit.] Sed per Ioël Prophetam ipſe Dominus de-
monſtrat quales rogationes velit ſibi exhiberi,
Ioël. 2. „ dicens: Convertimini ad me in toto corde ve-
„ ſtro, in jejunio, & fletu, & planctu; & ſcindite
„ corda veſtra, & non veſtimenta veſtra; & con-
„ vertimini ad Dominum Deum veſtrum, quia
„ benignus & miſericors eſt, patiens, & multus
„ miſericordia, & deprecabilis ſuper malitia.]
Illud etiam quod ſubjungit, propterea ſepti-
mo Kalendas Maij legendam lectionem Evan-
gelij, in qua datur exemplum de pane, ovo, &
piſce, quia eo tempore proficiunt, & pro illis
eo tempore Dominus deprecandus ſit, ut no-
ſtris uſibus conſerventur, quis non videat quan-
to riſu dignum ſit, eò quòd nunquam Dominus
pro his orationes publicas fieri juſſerit; cùm è
Luc. 12. contrario præceperit: *Nolite quærere quid man-
ducetis, aut quid bibatis, & nolite in ſublime tol-
li. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater
autem veſter ſcit quoniam his indigetis. Verunta-
men quærite regnum Dei, & hæc omnia adicien-
tur vobis.* Nam etſi pro frugibus terræ & pro
animantibus quibuſque orandus Deus; num-
quid & pro piſcibus rogationes faciendæ ſunt,
ut conſerventur propter nos?

III. Dicit iterum Amalarius in libro primo
„ capitulo viceſimo ſeptimo: Eum quem ſuperiùs
„ precatus eſt Pontifex ut mitteret Spiritum ſan-
„ ctum, in ſequentibus petit ut ſuſcipientem di-
„ gnetur conſignare in vitam æternam; id eſt,

eundem Spiritum non amittat ſuſcipiens, uſ- «
que dum perducat hoſpitem ſuum ad vitam «
æternam.] Et poſt pauca: Sine iſto ſignaculo «
non oportet nos præſentari ante Deum. De «
quo quaſi de aliquo veſtimento dicebat Pau- «
lus ad Corinthios: Etenim qui ſumus in iſto cor- « 2. Cor. 5.
pore, ingemiſcimus gravati; eò quòd nolumus «
ſpoliari, ſed ſuperveſtiri; ut abſorbeatur mor- «
tale à vita. De quo veſtimento dicat, in ſequen- «
tibus monſtrat: Qui autem perficit nos in hoc «
ipſum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.] «

IV. Hæc verba Amalarij qualia ſint, omnis qui erga ſinceritatem fidei ſollicitus eſt, dijudicare poteſt. Tamen hoc quod ſubjungit dicens, *De quo ſignaculo quaſi de aliquo veſtimento dicebat Paulus ad Corinthios: Etenim qui ſumus in iſto corpore, ingemiſcimus gravati, eò quòd nolumus ſpoliari, ſed ſuperveſtiri, ut abſorbeatur mortale à vita*, talem ſenſum habere qualem ille intromittit ſi alicubi legit, illius forſitan error eſt qui ſcripſit. Si autem ex ſemetipſo excogitavit, nimia præſumptio eſt. Quid namque ingemiſcit gravatus? Certè eò quòd non vult ſpoliari, ſed ſuperveſtiri. Et ſi non vult ſpoliari veſtimento Spiritus ſancti, quid vult veſtire ſuper Spiritum Dei? Sed quoniam laborioſum eſt refutare ſenſum ejus, hoc nobis dixiſſe ſufficiat, quòd doctor catholicus beatus Auguſtinus hoc veſtimentum mortalitatem carnis eſſe dicit, quam geſtamus in hoc corpore viventes. Et propterea ingemiſcimus gravati, quia timemus per mortem temporalem ſpoliari veſtimento carnis: &, ſi fieri poſſet, vellemus ſuperveſtiri immortali vita; non de-

poſita per mortem ipſa mortalitate, ſed potiùs abſorpta à vita.

V. Dicit iterum Amalarius in libro primo » capitulo quadrageſimo: Solet quæri inter vul- » gares quanto tempore debeant unctionem » chriſmatis obſervare in capite, ut non laven- » tur qui accipiunt manus impoſitionem, abſque » tempore baptiſterij. Quibus poteſt reſponderi, » quanto tempore generaliter ab Eccleſia cele- » bratur adventus Spiritus ſancti ſuper Apoſto- » los, tanto tempore celebretur apud unum- » quemque qui eum accipit, hoc eſt, ſeptem die- » bus. Et non immeritò. Quoniam in ſeptem mu- » lieribus venit ad hoſpitem ſuum, fas eſt ut uni- » cuiq;mulieri convivium ſuũparetur per ſingulos » dies. de quibus mulieribus dicit Iſaias: *Appre-*
Iſa. 4. » *hendent ſeptem mulieres virum unũ.* Convivium » illarum mulierum eſt, quando ipſæ de ſe ſatiant » hoſpitẽ ſuum. Talia convivia exercebat Chriſtus » apud cõvivas ſuos, talia & Spiritus ſanctus exer- » cet. HOſpes Spiritus ſancti, mens eſt hominis. MẼs » tantò ampliùs ſatiatur à ſagina Spiritus ſancti, » quantò minùs fuerit dedita carnalibus delecta- » tionibus. Ita obſervet accipiens tempus adven- » tus Spiritus ſancti, ut ſolet carus amicus circa » carum amicum obſervare. Quando aliquis ca- » rus ad amicum carum venit, in nullo vult ille » qui ſuſcipit, illum offendere, ſed quicquid no- » vit ei placitum eſſe, hoc ex corde benigno ei ad- » hibet. Ita quicquid cognoverit ſuſcipiens Spi- » ritum ſanctum, placitum ei eſſe, hoc illi exhi- » beat quandiu cum illo eſt. Si hoc fecerit, for- » ſitan citiùs poterit ei conciliari, quando aliqua » offenſa receſſerit ab eo. Quando Chriſtus re-

cordatur unctionem chriſmatis ſibi adeſſe, tunc « potiſſimùm recolit debere ſe eſſe ſub diſciplina « Spiritus ſancti. Vnctio illa ideo fit, ut ſciamus « quòd inviſibiliter operetur Spiritus ſanctus in « nobis. Oleum ſolet feſſorum membra fovere. « Balſamus ſolet redolere. Feſſa ſunt membra ani- « mæ noſtræ, quando pœnitet ſe egiſſe quod con- « tra Dei voluntatem eſt : ad quam ſolet Spiritus « ſanctus venire, & ei monſtrare dimiſſa peccata, « ſive dimittenda. Vnde & ipſe Spiritus conſola- « tor dicitur.]

Hæc verba Amalarij confuſa & inutilia unuſquiſque qui audit, videat quomodo corrigat, qualiter derideat : quia non ædificant fidem, ſed deſtruunt; nec plantant virtutes in mentibus audientium, ſed evellunt; maximè ubi in poſtremis dicit: *Quando Chriſtus recordatur unctionem chriſmatis ſibi adeſſe, tunc potiſſimùm recolit debere ſe eſſe ſub diſciplina Spiritus ſancti.*

VI. Item Amalarius in eodem capitulo: Non « enim fruſtra Spiritus ſanctus ſuper Apoſtolos « venit in die Pentecoſtes in vento & igneis lin- « guis. Voluit futuræ Eccleſiæ demonſtrare quid « operatus eſſet in Apoſtolis per adventum ſuum. « Venit in vento vehementi, ut oſtenderet ſe ex- « cuſſurum eſſe ab Apoſtolorum cordibus om- « nem cupiditatem terrenam. Sicut enim ventus « vehemens proicit pulverem à facie terræ, ſic « adventus Spiritus ſancti à corde hominis eicit « omnem terrenam cupiditatem. In igneis linguis « apparuit, ut demonſtraret quales facturus erat « linguas Apoſtolorum; hoc loquentes, & igni- « ta verba infundentes in corda credentium. Hæc « enim verba ignita conſumunt peccata, & ac- «

„ cendunt corda ad amorem æternæ patriæ. Ipſa
„ eſt caritas quæ diffunditur in corda credentium,
„ & facit ea unum cor eſſe ad imitationem ſuæ
„ propriæ ſubſtantiæ; hoc eſt, ut unum velint, ſi-
„ cut ſancta Trinitas unum vult.]

VII. De his verbis Amalarij perpendant prudentes quid judicent. Manifeſtum tamen eſt, quòd in eo quod dicit, *Venit in vento vehementi ut oſtenderet ſeſe excuſſurum eſſe ab Apoſtolorum cordibus omnem cupiditatem terrenam*, obiciendum illi ſit; Si eadem hora quando repleti ſunt Spiritu ſancto, adhuc diſcutiendæ erant ab Apoſtolorum cordibus omnes cupiditates terrenæ, quid operatus in eis eſt per tres annos mediator Dei & hominum, homo Chri-
Ioan. 15. ſtus Ieſus? & quare illis dicit: *Iam vos mundi eſtis, propter ſermonem quem locutus ſum vobis.*
Ioan. 13. Et iterum: *Et vos mundi eſtis, ſed non omnes.* Numquid non erant jam utres novi, parati & capaces ad recipiendum vinum novum, id eſt, Spiritum ſanctum, qui eos induceret in omnem veritatem? In eo autem quod ſubinfert, dicens, *In igneis linguis apparuit, ut demonſtraret quales facturus erat linguas Apoſtolorum, hoc eſt, loquentes & ignita verba infundentes in corda credentium. Hæc enim verba ignita conſumunt peccata.* non ſatis attendit quomodo dicat. Nam Apoſtoli jamdudum fuerant loquentes, iam prędicaverant, jam multa & magna ſigna fece-
Luc. 10. rant; ita ut dicerent Domino: *Etiam dæmonia ſubiciuntur nobis in nomine tuo.* Non autem, ſicut iſte dicit, verba conſumunt peccata; ſed fidem miniſtrant, fidem ædificant, quæ audientes aptat ad gratiam Baptiſmi, ex tunc & dein-

ceps. Quod autem ſubjungit, dicens quòd verba ignita Apoſtolorum accendant corda ad amorem æternæ patriæ. *Ipſa eſt caritas quæ diffunditur in corda credentium, & facit ea unum cor eſſe ad imitationem ſuæ propriæ ſubſtantiæ; hoc eſt, ut unum velint, ſicut ſancta Trinitas unum vult*. ſi bene ſentit, bonum bene non loquitur. Nam multùm differt inter verba prædicantium, & unctionem Spiritus ſancti. Si enim verba Apoſtolorum facere potuiſſent quod iſte ſomniat in cordibus auditorum, verba Domini potiùs id feciſſent in cordibus Iudæorum. Sed quia non eſt hoc opus verborum, ſed divini interni muneris, ſic debet intimari qui docet in doctrina. Sed è contrà Amalarius docens non in doctrina, ſentire cognoſcitur, quòd ſicut caritas, id eſt, Spiritus ſanctus, corda fidelium per gratiam facit unum eſſe, & unum velle, ita in ſancta Trinitate gratia ejuſdem Spiritus ipſam ſanctam Trinitatem faciat unum eſſe, & unum velle, ſicut Arriani dogmatizare ſolebant.

VIII. Item Amalarius in libro primo capitulo tertio decimo dicit: « Dominus noſter eſt agnus, qui incipiente quintadecima luna traditus eſt; & crucem aſcendit Paraſceve. Sequitur Reſponſorius cum quatuor verſibus. Nullique dubium quin Chriſtus homo ex quatuor elementis conſiſteret. Naturale eſt homini ut ex terra, & aqua, & aëre, & igne conſiſtat. Quando naturam hominis aſſumpſit, hæc quatuor elementa aſſumpſit. Illa pendebant in cruce inter medios duos latrones. Vnde unus verſus: In medio duorum animalium cognoſceris. «

Habac. 3. » quod ita Hieronymus in Habacuc.]

IX. In his verbis Amalarius quanta vagatione diſcurrat, qui erroribus inſanæ mentis mederi per caritatem vult, prudenter perpendat. Homines qui cantum compoſuerunt ex verbis Scripturarum, arbitrio ſuo, prout illis congruum viſum eſt, fecerunt. Et per diverſas regiones diverſis modis. Non Spiritu Dei acti, ſicut beatus Petrus de Prophetis & prophetia

2. Pet. 1. futurarum rerum loquitur, dicens: *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.* Et ideo ſi homo uni Reſponſorio quatuor verſus adjungit, non eſt umbra alicujus ænigmatis, ſicut iſte putat, & mendaciſſimè putari cogit. In hoc autem quod dicit, *Sequitur Reſponſorius cum quatuor verſibus. Nullique dubium quin Chriſtus homo ex quatuor elementis conſiſteret. Naturale eſt homini ut ex terra, & aqua, & aëre, & igne conſiſtat. Quando naturam hominis aſſumpſit, hæc quatuor elementa aſſumpſit.* opponenda eſt ſententia Apoſtoli his ſtultiſſimis

Col. 2. & blaſphemis ſermonibus, qua dicit: *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum.* Dicat Amalarius quomodo Chriſtus homo ex quatuor elementis conſiſtat. Nempe veri fideles, id eſt, Catholici, Chriſtum ita tenent, ſicut eum beatus Auguſtinus confitetur, dicens: *Agnoſcamus geminam ſubſtantiam*

Auguſt. Serm. 8. de diverſis. *Chriſti, divinam ſcilicet, qua æqualis eſt Patri; humanam, qua major eſt pater. Vtrumque autem ſimul, non duo, ſed unus Chriſtus; ne ſit*

quaternitas non Trinitas Deus. Sicut enim unus eſt homo, anima rationalis, & caro; ſic unus eſt Chriſtus, Deus & homo. Ac per hoc, Chriſtus eſt Deus, & anima rationalis, & caro. Chriſtum in his omnibus, Chriſtum in ſingulis confitemur. Quis eſt ergo per quem factus eſt mundus? Chriſtus Ieſus, ſed in forma Dei. Quis eſt ſub Pontio Pilato crucifixus? Chriſtus Ieſus, ſed in forma ſervi. Item de ſingulis quibus homo conſtat. Quis non eſt derelictus in inferno? Chriſtus Ieſus, ſed in anima ſola. Quis reſurrecturus, triduo jacuit in ſepulcro? Chriſtus Ieſus, ſed in carne ſola. Subinfert etiam Amalarius, dicens: *Naturale eſt homini, ut ex terra, & aqua, & aëre, & igne conſiſtat.* Quod multùm à puræ mentis intelligentia diſcrepat. Hoc enim commentum eſt philoſophorum; quod licèt eccleſiaſtici doctores ex toto non evacuent, non eis tamen ex omni parte conſonant, nec dicunt hoc naturale eſſe in exordio originis. De qua re nunc longiùs aliquid dicere ineptum eſt: quoniam auctoritas Scripturæ aliter ſentiendum demonſtrat; illo videlicet loco, ubi omnipotens creator hominis, homini quem de limo terræ formaverat, (vel, ſicut alia tranſlatio habet, de pulvere) ait: *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* quod non poſſunt facere aqua, aër, ignis. ſed nec anima quam creator inſpiravit in faciem homini formato de pulvere. ſed ita fit ut alio loco Scriptura loquitur, dicens: *Revertatur pulvis in terram ſuam unde erat: & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Si autem de homine quolibet nimis inſulsè dicitur quòd ex elementis naturaliter ſubſiſtat, quantò magis de Chriſto

Gen. 3.
Eccle. 12.

Domino, cujus caro nullam habet originem, niſi operationem Patris & Filij & Spiritus ſancti, & ſuſceptionem ſolius Verbi. Verbum enim caro factum eſt ut habitaret in nobis. Sicut ergo dicit beatus Auguſtinus, Chriſtus eſt Deus, & anima, & caro. ſed Deus non eſt ex elementis, neque anima. Veritas autem carnis, de corpore ſumpta eſt Virginis, ſine ullo opere humano vel angelico, ſed opere, ut dictum eſt, tantùm divino. Quod autem dicit Amalarius, *Quando Chriſtus naturam hominis aſſumpſit, hæc quatuor elementa aſſumpſit*, reſpondendum eſt illi, quòd non erant redimenda elementa à morte peccati, ſicut homo qui per prævaricationem ſub diabolo captivus tenebatur. Erraverat enim ſicut ovis quæ periit: propter quem venit paſtor bonus, ut quæreret & inveniret, & reduceret ad ſupernam patriam; ubi ſine adminiſtratione elementorum corporalium vivat, fruendo Deo per eundem Redemptorem, ſicut ſcriptum eſt: *Et ſimus in vero filio ejus Ieſu Chriſto. Hic eſt verus Deus, & vita æterna*. Nam de elementis illud credendum eſt quod princeps Apoſtolorum beatus Petrus ait: *Adveniet autem dies Domini ut fur: in qua cœli magno impetu tranſient, elementa verò calore ſolventur*. Subjungit quoque Amalarius: *Illa*, id eſt, elementa, *pendebant in cruce inter medios duos latrones. Vnde unus verſus: In medio duorum animalium cognoſceris*. Quid ridiculoſius dicere potuit, quàm ut aër & ignis de cruce penderent, quorum natura eſt, ut ſurſum versùs ferantur? Et ſubjungit dicens, *quod ita Hieronymus in Habacuc*. Dic rogo, quid Hiero-

1. Ioan. 5.
2. Pet. 3.
Hab. 3.

Hieronymus in Habacuc? Numquid dicit, in medio duorum animalium cognoſcentur elementa pendere?

X. Item Amalarius in libro primo capitulo duodecimo: Si ſe exinanivit, juxta Apoſtolum, « poſtquàm formam ſervi accepit, quantò magis « cùm factus eſt Patri obediens uſque ad mortem, « mortem autem crucis?] «

Dicendum eſt Amalario, non ſic dicere Apoſtolum ut ille ait; id eſt, Poſtquam formam ſervi accepit, ſeipſum exinanivit; ſed, *ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens*. id eſt, in ipſa acceptione formæ ſervilis, & non poſtea, factus eſt obediens uſque ad mortem. *Philip. 2.*

XI. Dicit item Amalarius in libro tertio capitulo viceſimo tertio: Nunc de *Te igitur* di- « cendum eſt. Ab initio orationis uſque ad locum « ubi dicitur; Et in electorum tuorum jubeas « grege numerari, celebratur ſacrificium electo- « rum qui non habent in carne quod eis repugnet, « neque in conſcientia quod conturbet. Sicut « enim duo altaria erant in tabernaculo Moyſi, « ſive in templo Salomonis; unum thymiamatis, « alterum holocauſti; ita ſunt duo ſacrificia ſan- « ctæ Eccleſiæ.] «

Et poſt pauca, iterum capitulo viceſimo quarto ſubinfert, dicens: Immolato priore ſacrificio « quod conſtat orationibus perfectorum, & eſt « conjunctum ſacrificio angelorum, deſcenditur « ad univerſale ſacrificium, immolationem ſci- « licet Chriſti, quod celebratur ante *Nobis quoque peccatoribus*.] Et poſt paulum ſubjungit: « Quoniam una hoſtia Chriſtus oblata eſt pro ju- « ſtis & injuſtis.] «

XII. Contra hæc verba Amalarij confuſa & turbulentos ſenſus reſpondendum eſt quòd nec Pelagius nec Celeſtius auſi ſunt tam irreverenter ſuam hæreſim prædicare. Nam illi poſſibilitatem tantùm aſtruebant, dicendo poſſe eſſe hominem ſine peccato ſi velit : non tamen audebant dicere, ſe ſine peccato eſſe. Amalarius autem multò pejus dicere audet, qui aſſerit plures eſſe qui nec in corpore habent quod repugnet, nec in conſcientia quod conturbet. Et licèt pejus iſte quàm illi, tamen in commune
1. Ioan. 1. contradicunt Apoſtolo Iohanni, dicenti : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos decipimus, & veritas in nobis non eſt*. Et Apoſto-
Rom. 7. lo Paulo, qui ait : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in legem peccati, quæ eſt in membris meis.* Vbi & turbatus ſubjungit, dicens : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Pſalmiſta quoque ex voce
Pſal. 41. perfectorum, qui dicere poſſunt, *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus*, ſubjungens ait : *Ad meipſum anima mea conturbata eſt*. Et iterum : *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me?*

XIII. Dicit adhuc idem Amalarius : *Sicut enim duo altaria erant in tabernaculo Moyſi, ſive in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocauſti : ita ſunt duo ſacrificia ſanctæ Eccleſiæ.* Ad quæ reſpondendum eſt illi. Eccleſia Catholica ſicut non habet duas fides, aut duo baptiſmata; ſic non habet duo altaria, aut duo ſacrificia. Ita namque & beatus Hieronymus in expoſitione Iſaiæ Prophetæ, ubi dici-

tur, *In die illo erit altare Domini in medio terræ Ægypti*, docet dicens: *Ita autem unum altare dicitur quomodo una fides, & unum baptiſma, & una Eccleſia*. Et iterum: *Vnum autem altare Ægypti, id eſt, mundi iſtius, dicitur; ut cuncta altaria, quæ contra Eccleſiæ eriguntur altare, ſciamus non eſſe Domini*. Audiat etiam hoc Amalarius, quia ſicut unum altare Eccleſiæ, ita unus panis corporis Chriſti, & unus calix ſanguinis ejus. Sic enim Apoſtolus accepit à Domino, & tradidit Eccleſiæ. Quoniam Dominus noſter Ieſus Chriſtus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Hoc facite quotieſcunque ſumitis in meam commemorationem.] Vnde & Eccleſia ex traditione Apoſtolorum his verbis conſecrans myſterium ſacri corporis & ſanguinis Domini, deſignanter dicit Dominum dixiſſe Apoſtolis: *Accipite & manducate ex hoc omnes. Hoc eſt enim corpus meum. Simili modo & poſtea quàm cœnatum eſt, accipiens & hunc præclarum calicem*. Attendat fidelis quiſque quid eſt quòd dicit *hunc*. Videlicet quia calix quem ſacerdos ſacrificat, non eſt alius niſi ipſe quem Dominus Apoſtolis tradidit. Sicut ergo de ſanguine, ſic quoque de corpore ſentiendum eſt.

Iſa. 19.

1. Cor. 11.

XIV. Deinde ſubjungit Amalarius, dicens: Immolato priore ſacrificio, quod conſtat orationibus ſanctorum, & eſt conjunctum ſacrifi-

Digitized by Google

„ cio angelorum, deſcenditur ad univerſale ſa-
„ crificium.] Hæc verba Amalarij non conſonant ſinceritati catholicæ. Cùm enim dicit *priore ſacrificio*, oſtendit ſe aliud ſacrificium ſapere, quod ſit poſterius. Cùm verò ſubjungit, *quod conſtat orationibus perfectorum, & eſt conjunctum ſacrificio angelorum*; mirum ſi vel ipſe intelligit quid loquatur. Nam quomodo conſtat ſacrificium orationibus perfectorum? Numquid aliud conſtat orationibus peccatorum? Et ſi ſacrificium quod conſtat orationibus perfectorum, conjunctum eſt ſacrificio angelorum; quod conſtat orationibus peccatorum, numquid conjungitur ſacrificio dæmoniorum? Deinde infert dicens: *Deſcenditur ad univerſale ſacrificium, immolationem ſcilicet Chriſti.* Quid eſt quod loquitur? Vnde deſcenditur? & quò deſcenditur? Apertè dicit: *Deſcenditur ad univerſale ſacrificium.* Si deſcenditur ad univerſale, id eſt, catholicum, (quod enim Latinè dicitur univerſale, hoc Græcè catholicum) deſcenditur ergo de non catholico ad catholicum, immolationem ſcilicet Chriſti. Si poſterius ſacrificium, ipſum eſt univerſale, & immolatio Chriſti. Ergo prius ſacrificium, nec univerſale eſt, nec immolatio Chriſti. Et quomodo conſtabit orationibus perfectorum, & erit conjunctum ſacrificio angelorum, ſi non eſt univerſale & immolatio Chriſti? Dic, rogo, quale ſacrificium eſt melius, utrum illud prius, conſtans orationibus perfectorum, quod tamen non eſt univerſale, nec immolatio Chriſti? an poſterius, quod conſtat orationibus peccatorum, nec eſt conjunctum ſacrificio angelorum,

& tamen eſt univerſale & immolatio Chriſti? Quis audivit unquam tale? aut quæ unquam hæreſis in tam irrationabilem ſe demerſit confuſionem?

XV. Subjungit autem adhuc his verbis, dicens: *Quoniam una hoſtia Chriſtus oblata eſt pro juſtis & injuſtis.* Non ita dicunt primi Apoſtoli, Petrus & Paulus. quorum prior: *Chriſtus*, ait, *ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, juſtus pro injuſtis.* Alter verò: *Vt quid enim Chriſtus, cùm adhuc infirmi eſſemus, ſecundùm tempus pro impiis mortuus eſt.* Et poſt pauca: *Quoniam ſi cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt; multò igitur magis juſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab ira per ipſum. Si enim cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij ejus, multò magis reconciliati ſalvi erimus in vita ipſius.* Et Dominus in Evangelio: *Non veni vocare juſtos, ſed peccatores in pœnitentiam.* Nam etſi ante paſſionem Domini fuerunt multi juſti; illa fide ſalvati ſunt, qua crediderunt Chriſtum moriturum pro injuſtis & impiis, & ipſa fides liberavit eos ab injuſtitia & impietate.

1. Pet. 3.
Rom. 5.
Matth. 9.

XVI. Dicit iterum Amalarius in quarto libro capitulo quarto: Eſt ſacerdos in terra,, cui « cotidie neceſſe eſt pro ſe & pro populo Dei « intercedere. Eſt ſacerdos in cœlo, cui non eſt « neceſſe intercedere, ſed tamen vult, & interpellat cotidie pro nobis. Sacerdos qui eſt in « terra, non vult neque poteſt dicere quòd abſque peccato ſit, dicente Iohanne: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Qui ta- «

1. Ioan. 1.

„ men quamvis ſit peccator, non debet à con-
„ ſcientia ſua morderi ut tantum ſit peccator,
„ quantũ multos cognoſcit eſſe in populo terræ.]

XVII. In his verbis Amalarij vagis & furibundis, & omni deſpectione dignis, illa peſſima ſunt quibus ait: *Qui tamen*, (id eſt, ſacerdos) *quamvis ſit peccator, non debet à conſcientia ſua morderi, ut tantum ſit peccator, quantum multos cognoſcit eſſe in populo terræ.* Hæc verba non tantùm inutilia ſunt; ſed multùm noxia, & veritati contraria. Catholica namque fides ſic ſe habet, ut nullius credat acceptari à Deo ſacrificium vel orationem, niſi ejus qui cognoverit iniquitatem ſuam; ſicut manifeſtè demonſtrat David in oratione pœnitentiæ

Pſal. 50. ſuæ, dicens: *Ampliùs lava me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.* Ac ſi diceret. Ideo merear indulgentiam tuam, quia cognovi iniquitatem meam. Nam ſi ego non agnovero, tu non ignoſces. Sic & Dominus per Moyſen præcipit, di-

Levit. 4. cens: *Si peccaverit Princeps, & fecerit unum è pluribus per ignorantiam quod Domini lege prohibetur, & poſtea intellexerit peccatum ſuum; offerat hoſtiam Domino.* Et poſt pauca: *Rogabitque pro eo ſacerdos, & pro peccato ejus, ac dimittetur ei.* Et iterum: *Anima ſi peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ Domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem ſuam, offerat arietem immaculatum de gregibus ſacerdoti, juxta menſuram æſtimationémque peccati. qui orabit pro eo quòd neſciens fecerit; & dimittetur ei qui per errorem deliquit in Domino.* Salomon quoque

in dedicatione templi, orans dicit: *Si quis cognoverit plagam cordis ſui, & expanderit manus ſuas in domo hac, tu exaudies in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis.* Perpendat prudens fidelis, quàm contrarium ſit veritati divinæ conſilium Amalarij, & quantum congruat ſuaſioni diaboli. 3. Reg. 8.

XVIII. In libro quarto capitulo ultimo dicit Amalarius: Nuperrimè monſtratum eſt mi- «
hi, ut puto, ab eo qui quod aperit, nemo clau- «
dit, quid rationabiliter poſſit dici de corpore «
Domini poſito in altari, & de calice ex latere «
ejus, ſalvo magiſterio eorum qui aliàs & meliùs «
mihi volunt aperire, quomodo & quare aliter «
panis ponendus ſit in altari, & calix juxta eum. «
Altare, crux Chriſti eſt, ab eo loco ubi ſcri- «
ptum eſt in Canone, *Vnde & memores ſumus*, «
uſque dum involvitur calix de ſudario Diaco- «
ni, vice Ioſeph, qui involvit corpus Domini «
ſindone, & ſudario.] Et poſt pauca: Panis ex- «
tenſus ſuper altare, corpus Domini monſtrat «
extenſum in cruce, quod nos manducamus. «
Vinum & aqua in calice, monſtrat ſacramen- «
ta, quæ de latere Chriſti in cruce fluxerunt, «
id eſt, ſanguinem & aquam, quibus nos potat «
Dominus noſter.] «

XXI. Ad hæc verba Amalarij reſpondendum eſt: Si putat ab eo ſibi demonſtratum qui aperit & nemo claudit, cur ſubjungit, dicens: *Salvo magiſterio eorum qui aliàs & meliùs mihi volunt aperire.* Vbi iterum putat invenire qui meliùs illi poſſit aperire quàm Dominus, qui aperit, & nemo claudit? Quare non eſt recordatus evangelicæ ſententiæ, quæ dicit: *Ne vocemini magiſtri, quia magiſter veſter unus eſt Chriſtus*? Matth. 23

EPITAPHIVM KAROLI MAGNI IMPERATORIS.

AVREA cœlorum poſtquam de Virgine Chriſtus
Sumpſerat apta ſibi mundi pro crimine membra,
Iam decimus quartus poſt centies octo volabat
Annus, fluctivagi meruit quo fervida cœli
Ætherei Karolus, Francorum gloria gentis,
Æquora tranſire, & placidũ comprendere portũ.
Qui deciéſque quater per ſex feliciter annos
Sceptra tenens regni, & regno Rex regna rejungẽs,
Febru migravit quinto arij ex orbe Kalendas,
Septuaginta ſenex vita qui terminat annos.
Quapropter flagito, precibus ſi flecteris ullis,
Quique hujus relegis verſus epigrammata lector,
Aſtriferam Karoli teneat, dic, ſpiritus arcem.

DE TRANSLATIONE reliquiarum ſanctorum martyrum Cypriani, Sperati, & Pantaleonis ad urbem Lugdunenſem.

RECTOR magnificus piúſque Princeps,
Auguſto Karolus decore fultus,
Sceptrum nobile Francicum regebat,
Subjectos populos piè gubernans,

Lectos æquora juſſerat ſecare,
Ac jam propitio ſibi Tonante,
Poſt multos nimiæ viæ labores,
Ingreſſu reduci ſolum petentes,
Intrarunt Lib[illegible] repentè fines:
Quà Carthago gravi jacens ruina
Deflet præterita decus juventæ.
Hic dum Baſilicas Deo dicatas,
Et Chriſti ſubeunt verenda templa,
Cernunt ut tua, Cypriane martyr,
Servaret loculus neglectus oſſa.
Tum verò nimio dolore moti,
Et magno gemitu polum intuentes,
Poſcunt auxilium Dei perennis,
Pro quo ſancte tibi caput reciſum eſt.
Et mox poplitibus precando flexis,
Pandunt ſarcophagum, ſtudéntque ſacros
Artus ſtringere linteis paratis,
Committúntque ſacro corpus locello.
Sperati quoque martyris beati,
Necnon Pantaleonis oſſa raptim
Tollunt cuncta ſimul, ligántque pannis.
Conſcendunt celeres ratem paratam,
Nec ſævi metuunt pericla Ponti.
Egreſſis Arelas opima portu
Occurrit placido, ſinúque læto
Feſſos excipit, ac fovet benignè.
Hæc mox cùm audiit optimus ſacerdos,
Lucduni placidam tenens cathedram,
Sanctorum eximio calore flagrans,
Intendénſque ſacris ubique rebus,
Ledradus ſpecimen decúſque Cleri,
Orat, poſtulat, impetrátque raptim,
Vt ſanctiſſima martyrum piorum

Noſtris mœnibus oſſa conderentur,
Lucduni, ad placidam Iohannis aram,
Qui Chriſtum vitrea rigavit unda.
Illic cum ſociis honore claro
Florens, inclyte Cypriane, do[illegible]*s.*
Sed quæſo vigiles, vigilque noſtris
Intendas precibus; fiáſque nobis
Clemens & validus Dei patronus;
Solvas crimina, conferáſque vota.
Sit, quæſo, memor illa lingua noſtri,
Quæ confeſſa Dei perenne verbum,
Cervicem gladio dedit ſecandam;
Sed Chriſtum cecinit, ſilere neſcit.
Hanc Chriſtus jugiter benignus audit,
Ve ſacros populos ſtilo excitantem,
Hæreſéſve pravas, deóſve falſos,
Verbi fulmine funditus cremantem.
Hanc & pro populo & patrono noſtro
Semper quæſumus audiat rogantem;
Paſtorem foveat, gregem propaget;
Det munus fidei, decus ſalutis.
O Doctor ſacer, ô beate martyr,
Serva Pontificem pius Agobardum,
Qui nomen, meritum, tuúmque feſtum
Dictis extulit, & honore compſit.
O triplex honor, ô triforme culmen!
O tres magnifici piique teſtes!
Sit nobis triplici ô favens precatu
Pollens unica trinitas per ævum.

Digitized by Google

EPISTOLÆ
LEIDRADI
ARCHIEPISCOPI
LVGDVNENSIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

EPISTOLÆ LEIDRADI ARCHIEPISCOPI LVGDVNENSIS.

AD KAROLVM MAGNVM Imperatorem.

EPIST. I.

SVMMO Karolo Imperatori Leidradus Epiſcopus Lugdunenſis ſalutem. Domine noſter, conſtans & ſacer Imperator, ſupplico clementiæ celſitudinis veſtræ, ut hanc brevem ſuggeſtiunculam meam vultu ſereniſſimo audiatis: quatinus quæ hîc inſerta ſunt, piiſſimæ prudentiæ veſtræ nota fieri queant, & intentio meæ poſtulationis ab ingenua clementia veſtra reminiſcatur. Olim me exiguiſſimum famulorum veſtrorum ad regimen Eccleſiæ Lugdunenſis deſtinare voluiſtis, cùm ego huic officio impar exiſterem, & indignus. Sed vos, qui non at-

tenditis hominum merita, ſed veſtram ſolitam clementiam, egiſtis de me ſicut ineffabili pietati veſtræ placuit, nullo exiſtente merito meo; méque admonere dignati eſtis, ut ego ſollicitudinis curam gererem, & ut negligentiæ, quæ in prædicta Eccleſia perpetratæ noſcebantur, emendarentur, & perpetrandæ vitarentur. Erat enim dicta Eccleſia multis in rebus deſtituta interiùs exteriúſque, tam in officiis, quàm in ædificiis, & ceteris eccleſiaſticis miniſteriis. Ego humillimus ſervulus veſter, poſtquam ibidem perveni, quæ cum Dei adjutorio & veſtro peregi audite. Quoniam, ut inſpector conſcientiarum Dominus omnipotens mihi teſtis eſt, non tali intentione ea vobis patefacio quæ dicturus ſum, ut propterea in rebus augeri merear; neque aliud tale in cogitatione mea compoſui, ut acquiſitionis mihi occaſio ſit, nec ſuggero; quoniam quotidie exitum à rebus humanis ſuſpicor, propter infirmitatem meam, & inceſſanter de morte ſuſpectus ſum. Et ideo hæc ſuggero, ut cùm benigniſſimis auribus veſtris præſentata fuerint, & clementer inſpecta, ſi qua bene & ſecundùm voluntatem veſtram geſſi, poſt meum diſceſſum non deficiant, aut pereant. Denique poſtquam, ſecundùm juſſionem veſtram, ſæpedictam Eccleſiam ſuſcepi, juxta vires parvitatis meæ omni induſtria egi, ut Clericos officiales potuiſſem ſicut jam Deo favente ex magna parte mihi habere videor. Et ideo officio veſtræ pietatis placuit ut ad petitionem meam mihi concederetis redditus qui ab antiquo fuerant de Lucdunenſi Eccleſia: per quam, Deo juvante, & mercede ve-

ſtra annuente, in Lucdunenſi Eccleſia eſt ordo pſallendi inſtauratus, ut juxta vires noſtras ſecundùm ritum ſacri Palatij omni ex parte agi videatur quicquid ad divinum perſolvendum officium ordo expoſcit. Nam habeo ſcholas Cantorum; ex quibus plerique ita ſunt eruditi, ut alios etiam erudire poſſint. Præter hæc verò habeo ſcholas Lectorum, non ſolùm qui officiorum lectionibus exercentur, ſed etiam in divinorum librorum meditatione ſpiritalis intelligentiæ fructus conſequantur; ex quibus nonnulli de Libro Evangeliorum ſenſum ſpiritalem eam ex parte adipiſci poſſunt. Plerique verò librum Prophetarum ſecundùm ſpiritalem intelligentiam adepti ſunt. Similiter libros Salomonis, vel libros Pſalmorum, atque etiam Iob. In libris quoque conſcribendis, in eadem Eccleſia, in quantum potui, elaboravi. Similiter veſtimenta ſacerdotum vel miniſteria procuravi. De reſtauratione etiam Eccleſiarum, in quantum valui, non ceſſavi; ita ut ejuſdem civitatis maximam Eccleſiam, quæ eſt in honorem ſancti Iohannis Baptiſtæ, à novo operuerim, & macerias ex parte erexerim. Similiter Eccleſiæ ſancti Stephani tegumentum de novo inſtauravi. Eccleſiam quoque ſancti Nicetij de novo etiam reædificavi. Similiter Eccleſiam ſanctæ Mariæ. Præter monaſteriorum reſtaurationes, domus quoque epiſcopales, inter quas unam reſtauravi, quæ jam penè deſtructa erat, quam operui. Aliam quoque domum cum ſolario ædificavi, & duplicavi; & hanc propter vos paravi; ut ſi in illis partibus veſter eſſet adventus, in ea ſuſcipi poſſetis. Clauſtrum quo-

que Clericorum conſtruxi, in quo omnes nunc ſub uno conclavi manere noſcuntur. In eadem civitate alias reſtauravi Eccleſias: unam quidem in honorem ſanctæ Eulaliæ, ubi fuit monaſterium puellarum, in honorem ſancti Georgij, quam de novo operui, & ex parte macerias ejus à fundamentis erexi. Alia quoque domus in honorem ſancti Pauli de novo operta eſt. Monaſterium quoque puellarum in honorem ſancti Petri dedicatum, ubi corpus ſancti Annemundi martyris humatum eſt, quod ipſe ſanctus martyr & Epiſcopus inſtituit, ego à fundamentis tam Eccleſiam quàm domum reſtauravi, ubi nunc ſanctimoniales numero triginta duæ, ſecundùm inſtitutionem regularem viventes, habitare videntur. Et monaſterium regale Inſulæ Barbaræ, [ſitum in medio Araris fluvij, quod antiquitus eſt dedicatum in honorem ſancti Andreæ Apoſtoli, & omnium Apoſtolorum, nunc autem in honorem ſancti Martini recens videtur eſſe fundatum juſſu Domni Karoli Imperatoris, qui ibidem præfecit Dominum Benedictum Abbatem, cum quo ſimul direxit ibi ſuos codices] ita reſtauravi, ut tecta de novo fuerint, & aliqua de maceriis à fundamentis erecta; ubi nunc monachi ſecundùm regularem diſciplinam numero nonaginta habitare videntur. Cui etiam Abbati tradidimus poteſtatem ligandi & ſolvendi uti habuerunt prædeceſſores ſui, ſcilicet Ambroſius, Maximinus, Licinius, clariſſimi viri, qui ipſum locum rexerunt: quos Eucherius, Lupus, atque Geneſius, ceteríque Epiſcopi Lucdunenſes, ubi ipſi deerant, aut non poterant adeſſe, mittebant cog-

Vide Notas.

cognituros utrum catholica fides rectè crederetur, ne fraus hæretica pullularet. Quibus illis in tantum erat commiſſa cura, ut ſi Eccleſia Lucdunenſis viduaretur proprio patrono, ipſi in cunctis adeſſent rectores, & conſolatores, quouſque Eccleſia à Domino digniſſimo illuſtraretur paſtore. Nos ſimiliter poſteris illorum hanc poteſtatem tradidimus. Inſuper juſſimus fieri decreta priſcorum Regum Franciæ, ut quemadmodum ipſi ſtatuerunt monimenta emendi & augendi locum in omnibus rebus, quas ad præſens habere videntur, vel in futuro, Deo auxiliante, acquirere poterunt, ſine ulla querimonia per ſecula poſſideant.

AD SOROREM.

EPIST. II.

CARISSIMÆ ac ſuſpicientiſſimæ in Chriſto ſanctæ ſorori Leidradus licèt indignus Lucdunenſis Eccleſiæ Epiſcopus in Domino Ieſu Chriſto ſempiternam ſalutem. Cognoſcere dignetur prudentia almitatis tuæ nos juxta donum donantis Dei viribus corporis aliquantiſper prævalere; & ſecundùm quod, ſi incerta ſalus propter ſuſpectos caſus vitæ hujus habet, de ſalute noſtra gratias Deo debere. Deinde ſecundùm vires animi memores nos eſſe in orationibus noſtris pro ſalute veſtra temporali & æterna. Vos quoque, ſi bene valetis, & in orationibus veſtris, juxta quod de vobis confidimus, memores noſtri eſtis, immenſas Deo re-

ferimus gratias, eò quòd ſecundùm quod deſideramus eſſe vos conſtat. Novi autem animum veſtrum nuper vehementi dolore perculſum, poſt mortem filij, poſtea fratris. Et utique tanti ſolatij privatio nullo modo nos poteſt ſine gravi dolore affici; quoniam de quorum vita gaudemus, conſequenter de eorum morte dolemus; & tantò majore triſtitia cor noſtrum premit cujuſcunque mors, quanto majore lætitia ſublevabat vita. Neque enim jura naturæ penitùs extinguere poſſumus, ne doleamus; ſed forſitan conſilio meliore lenire, ut toleremus; ne fortè contingat ut dum amoris ſequax animus pro proximo dolet, ut blandus judiciis divinis efficiatur infenſus. Multa enim diſcretione opus eſt, ut in hujuſmodi damnis inter Deum judicantem & proximum morientem æquitatis tenorem non relinquamus; quatenus & juſtiſſimo judici ingrati non exiſtamus, & mortuo proximo compaſſionis dolorem juxta menſuram exhibeamus. Audiendum omnino eſt conſilium
1. Theſſ. 4. beati Pauli Apoſtoli dicentis: *Nolo autem vos fratres contriſtari de dormientibus*, id eſt, morientibus, *ſicut & ceteri qui ſpem non habent reſurrectionis.* Aliud eſt enim infidelem infideliter flere mortuum, quaſi ex toto perditum, quem non ſperet eſſe victurum; aliud eſt fidelem fideliter mortuum interim condolere, quem non dubitat eſſe reſurrecturum. Et quanquam, ut ſuperiùs dictum eſt, fieri non poſſit ut ejus nobis non ſit mors amara, cujus dulcis eſt vita, & hinc ſit luctus humani & affectuoſi cordis, quaſi vulnus, aut ulcus; rectè tamen huic ſanando adhibentur officioſæ conſolationes. eſt enim

quòd ſanetur. & quantò eſt animorum melior, tantò in eo citiùs faciliùſque ſanetur. Cùm igitur de cariſſimorum mortibus, maximè quorum ſunt humanæ ſocietati officia neceſſaria, nunc mitiùs, nunc aſperiùs affligatur vita mortalium; tamẽ eis quos diligimus juſtiùs congratulamur, cùm moriuntur, quàm toleramus, cùm à fide vel bonis moribus labuntur. Quia *tentatio eſt vita humana ſuper terram*. Et: *Væ mundo ab ſcandalis*. Et cùm mors eorum nos contriſtat, ipſa iterum conſoletur; quia caruerunt malis, quibus in hac vita boni homines vel conteruntur, vel depravantur, vel in utroque periclitantur. Crede quia, ut mihi videtur, ex altera parte omni morienti congratulandum eſt; ne fortè ſi vixiſſet, pejor obiiſſet. Sed quia id hominibus ſuaderi non poteſt, illud ſubtiliter conſiderandum eſt, quòd cùm omnes mortales & morituri naſcamur, alij moriuntur in uteris matrum, alij mox in hanc lucem effuſi; & deinceps non invenitur qui numeretur dies aut annus, in quo non mors occurrens intercipiat vitam ejus qui adhuc vivere vellet, ſéque vivere putaret. Cùm hæc igitur ita ſint, diligenti conſideratione mutatur, quotidianas Deo debemus grates exſolvere, quia dedit quòd viximus, quandiu viximus, non dolere de hoc quòd morimur, ultra quod nunquam accepimus ut viveremus. Quis, rogo, non moritur? Si Salvator, dator ſalutis & vitæ, mortuus eſt; quis tam ſtultus eſt ut ſemper velit vivere, dum novit pro nobis mortem guſtaſſe? Vita naſcimur æquales, coæqualiter morimur omnes. Diverſa eſt merces poſt mortem, mors tamen omnibus una. Ploramus & gemi-

Iob. 7.
Matth. 18.

mus, ſed prodeſſe ad invicem non valemus. Luctus adeſt oculis, & nullus fructus operis: quia non revelatur, cùm plangimus. Surda & dura eſt mors. nec audit, nec condolet. Nulla poteſtas auxiliari ſibi poteſt. Figulus ille qui omnes de una terra plaſmavit, novit quale & quando vas frangat. Nullum tamen illi perit: quia qui fecit de pulvere, de pulvere reficiet. Ad juſſionem omnipotentis nemo poteſt eſſe rebellis. Qui adhuc vivit, conſideret unde poſſit prodeſſe mortuo. Quia & qui mortuus eſt, non eget infructuoſo luctu, ſed fructuoſo ſuffragio. Iam ſufficiat præterita damna ploraſſe. Demus operam, futuram nobis mortem levigare. Quod vitari non poteſt, non valde timendum eſt. Ea verò timenda ſunt mala, quæ & viventes vitare poſſumus, & poſt mortem ſunt mala. Nam mors, quæ in ſe mala eſt, malis propterea mala eſt, quia per eam ad pejora tranſeunt: bonis verò bona eſt, quia per eam ad meliora tranſeunt. Nemo ſibi vivit, & nemo ſibi moritur. Si vivimus, Domino vivimus: ſi morimur, Domino morimur. Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, ut & mortuorum & vivorum dominetur. Ergo cogitatione, locutione, operatione ea ſtudeamus, per quæ illi placeamus, cujus poteſtas eſt malè viventes damnare, & bene morientes glorificare; quique tribuit malè viventibus, per emendationem bene mori; nunquam tribuit bene morientibus, malè vivere.

AMVLONIS

ARCHIEPISCOPI

LVGDVNENSIS

EPISTOLÆ ET OPVSCVLA.

Digitized by Google

EPISTOLÆ AMVLONIS ARCHIEPISCOPI LVGDVNENSIS.

AD THEODBOLDVM Epiſcopum Lingonenſem.

EPIST. I.

REVERENTISSIMO & puro dilectionis affectu excolendo Theodboldo Eccleſiæ Lingonicæ Epiſcopo, Amolo humilis eccleſiæ Lucdunenſis Epiſcopus in Domino Ieſu Chriſto ſempiternam ſalutem. Mandaſtis nobis per dilectum fratrem Chorepiſcopum veſtrum, nuper in caſtro Divionenſi, apud Eccleſiam beati Benigni martyris, cœpiſſe quædam fieri in his qui orationis & venerationis cauſa ex quibuſcunque locis confluere videntur, & maximè, immo, ut nonnulli affirmant, tantummo-

do in feminis ; unde animus veſter quadam ambiguitate turbaretur, & neceſſarium judicaretis noſtrum, id eſt, fraternum, expetendum eſſe conſilium. Dixit enim quòd anno tranſacto duo quidam, qui ſe monachos eſſe dicerent, detulerint uſque ad præfatam ſancti martyris Baſilicam quædam velut cujuſdam ſancti oſſa, quæ ſe vel ex urbe Roma, vel ex neſcio quibus Italiæ partibus, ſuſtuliſſe affirmabant : cujus tamen ſancti nomen ſe oblitos eſſe mira impudentia dixerunt. Quaſi aut eum in tantum diligere & venerari potuerint, ſi verè ſanctum eſſe cognoverant, ut tanto terrarum ſpatio tam ſtudiosè deferre ſatagerent, niſi ejus nomen in locis illis, unde aſſumptus dicitur, uſitatum eſſet atque vulgatum, & iſtis ita inſinuatum & cognitum, ut deſiderarent illum & expoſcerent, vel etiam furto auferrent in ſuæ regionis finibus collocandum, ac venerationi fidelium commendandum. Aut certè quem tanta veneratione dignum agnoviſſent, quem tanto amore transferendum exoptaſſent, quem tam longò itinere ipſi aſſiduè pertuliſſent, ejus nomen ſaltim una hora oblivisci potuerint; ut non illum, quem tantopere diligebant & venerabantur, continuo deſiderio atque oratione ad præſidium ſalutis ſuæ & ad propitiandam divinam clementiam pia & indeſinenti memoria ſibi adeſſe precarentur; aut omnino tantæ ignaviæ ac ſtoliditatis extiterint, ut nomen ejus ad commonitionem ſui nec litteris ſaltem ſignare ſtuduiſſent. Vnde, ſicut prædictus frater noſter retulit, prudenter & religiosè feciſtis ut iſtiuſmodi reliquias, quarum nulla extaret auctori-

tas, & ipſum quoque vocabulum eſſet ignotum, nec ullo modo recipiendas judicaretis, nec penitùs contemnendas; ſi tamen illi qui detulerant poſſent, ſicut promittebant, hujus rei certitudinem ex eiſdem partibus delatam ſub diligenti examinatione evidenter oſtendere. Dixit itaque nobis quòd unus ex præfatis monachis, qui apud Divionem remanſerat, jam mortuus ſit; alter verò, qui ad perquirendum & renuntiandum perrexerat, nequaquam ulteriùs ſit reverſus. Attamen dum illa oſſa, à tam vilibus perſonis delata, & nulla veritatis aſſertione declarata, & tam inſulſa relatione Eccleſiæ inlata, velut cauſa honoris juxta ſepulchrum præfati glorioſi martyris reverenter locata conſervantur, cœpiſſe in eadem Baſilica velut quædam miracula fieri, non ſanitatum & curationum, quibus ulla indicia divinæ miſerationis & propitiationis oſtenderentur, ſed percuſſionum & eliſionum, quibus miſeræ mulierculæ ſubitò in ipſa orationis domo cadere, & conlidi, & quaſi vexari viderentur; cùm tamen in nulla parte corporis læſæ appareant, aut ulla plagæ alicujus veſtigià monſtrare videantur. Qua ex cauſa tanta illuc velut admirantium & ſtupentium turba concurrit, ſicut non ſolùm ab illo fratre noſtro, quem miſiſtis, ſed etiam à nonnullis alijs didicimus, ut jam trecentæ ſive quadringentæ aut eo ampliùs perſonæ eſſe referantur, quæ jam dicto modo corruentes atque eliſæ & perpaululum velut recepto ſenſu ſanatæ, nullatenus à loco diſcedere poſſe firmantur: quia videlicet ſi ad domos ſuas redire temptaverint, ſtatim nova neſcio qua

plaga percuſſæ, ad Eccleſiam de qua exierant redire compellantur. In quibus eſſe dicuntur, non ſolùm puellæ, ſed etiam conjugatæ iuveniores, & maturiores ætate, honeſtiores, atque viliores. Hæc autem non ſolùm in Eccleſia ſancti Benigni, ſed etiam in altera Eccleſia intra ipſum caſtellum & in aliis nonnullis per parrochias veſtras ſimiliter jam fieri cœpiſſe ſignificaſtis. Nam & in Auguſtodunenſi territorio quod Sedelocus vocatur, apud Eccleſiam in qua ſancti martyres Andochius, Thyrſus, & Felix conditi ſunt, ſimilia fieri vel potiùs ſimulari certa relatione comperimus. Expectavimus autem aliquot diebus ut ſicut per præfatum Chorepiſcopum veſtrum rogavimus, diligentiùs & modum & ordinem hujus rei veſtris nobis litteris intimaretis; ut quantò ſubtiliùs & evidentiùs inſtructi, tantò adſpirante Dei gratia ad reſpondendum inveniremur parati. Sed quia nihil poſtea reſcripſiſtis, melius nobis viſum eſt ut juxta quod ex e,us relatione agnoſcere vel perpendere potuimus, dilectioni veſtræ debitum reſponſionis officium ſolvere non differamus. Igitur ut ad hæc omnia, prout Chriſtus donare dignatur, breviter reſpondeamus, & cauſæ ambiguum cum veſtra pariter dilectione reſecemus; videtur nobis inprimis ut oſſa illa, quæ nulla ratione, nulla auctoritate, neſcio cujus ſancti eſſe dicuntur, unde primùm prurigo hujus curioſitatis exorta eſſe videtur, omnino de ſacris adytis & de loco celebri tollantur, & nequaquam intra Eccleſiam, ſed foris in atrio, aut certè ſub pariete, vel circa ipſam, vel, quod utilius exiſtimamus, circa

aliam ſecretò in loco apto & mundo ſub paucorum conſcientia ſepeliantur ; ut quoniam & ſancta eſſe dicuntur , aliquid eis reverentiæ deferatur, & quia eſſe penitùs neſciuntur, nequaquam rudibus populis occaſio erroris & ſuperſtitionis exiſtant. Nec metuere debemus ne fortè ex hac diligentia aliquam offenſionem incurramus. Vult enim omnipotens Deus nos in rebus ſuis cautos eſſe atque diſcretos , juxta præceptum Apoſtoli dicentis : *Omnia autem probate, quod bonum eſt tenete , ab omni ſpecie mala abſtinete vos.* Et iterum : *Nam & ipſe Satanas transfigurat ſe in angelum lucis.* Vnde & Dominus monet dicens : *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes , & ſimplices ſicut columbæ.* Habemus in hac re magnum & reverendum pietatis exemplum in geſtis beati Martini , ut nequaquam temerè adhibeamus incertis fidem. Qui beatus & glorioſus Chriſti Confeſſor & Pontifex locum quendam à præceſſoribus ſuis ſub altaris titulo conſecratum , & concurrentis populi frequentia celebratum, quia nec nomen ſepulti illic , ut ferebatur , martyris, nec tempora paſſiónis ejus reperit , omnino ſe ab illo loco abſtinuit , nec auctoritatem ſuam vulgi opinioni accommodare ullatenus voluit, donec rei veritate divinitus ſibi patefacta , etiam populum ſuperſtitionis illius abſolvit errore. Invenimus etiam in decretis beati Papæ Gelaſij graviter notari Epiſcopos & penè alienos à Chriſtianitatis affectu deſignari , qui in quocunque nomine defunctorum , & fortaſſis nec omnino fidelium , ædificatas ſacris proceſſionibus audacter inſtituere præſumunt Eccleſias. Sed &

1. Theſſ. 5.
1. Cor. 11.
Matth. 10.
Sulp. Severus in lib. de vita B. Martini cap. 8.
Decreta Gelaſij cap. 25.

quorundam venerabilium valde ſanctorum corpora novimus, vel inter agrorum ſepulturas, vel in angulo Eccleſiæ annis plurimis jacuiſſe, donec ſe dignis revelationibus manifeſtarent. Quapropter juxta apoſtolicam atq; evangelicam auctoritatem & venerabilia ſanctorum Patrum exempla atque inſtituta, removeatur de medio, & congruenti modo habeatur unde tanta pullulavit occaſio ſuperſtitionis, & nulla probatur exiſtere utilitas ſalutis. Nam etſi unum aut multùm duo vel tria iſtis ipſis temporibus, quibus talia geruntur, ſanitatum vel curationum ſigna in eadem beati Benigni martyris Eccleſia veraciter & probabiliter celebrata ſunt, hæc profectò cum omni gaudio & veneratione ac debita gratiarum actione ad Dei gloriam & beatiſſimi atque glorioſiſſimi martyris merita referenda ſunt. Nec tamen ob hoc cetera quæ ſive in ejuſdem martyris Eccleſia, ſive in pleriſque aliis fieri dicuntur, approbanda ſunt. Quia, quantum ipſius rei geſtæ ordo oſtendit, potuit fieri ut hæc primùm ex vana opinione, tanquam nuper allati ſancti corporis locum inveniret occaſio, dum in diebus quadrageſimalibus, confluentibus fortaſſè, ut in multis locis conſuetudo eſt, ad orationem popularibus turbis oſtenderetur, commendaretur, & venerationi habendus, qui penitùs ignorabatur, ſupervacuè inculcaretur; atque ex hoc jam ſuperveniente ſolemnitate Paſchali, quando talia inchoaſſe perhibentur, viles & nequam homunculi, accepta occaſione, ſive neceſſitate famis cogente, ſive cupiditate lucri inſtigante, iſtiuſmodi velut percuſſiones, &

conliſiones & dementationes, ac rurſum ſanationes, fingere atque oſtentare cœperint, ſive ſint viri, ſive mulieres. Quod cùm populus, ſupervacua opinione deluſus, in admiratione vel terrore habere cœpiſſet, tanta illuc conferre & quaſi malè habentibus velut ex miſericordiæ compaſſione adminiſtrare cœperunt, ut omnino qui talia pati videbantur, non ſolùm à loco recedere nollent, ſed tanquam nova plaga ac debilitate percuſſi, nullatenus ſe recedere poſſe ſimularent. Quando enim unquam in Eccleſiis Dei, in memoriis beatiſſimorum martyrum, talia ſigna increbuerunt, quibus nequaquam ægri ſanarentur, ſed ſani percuterentur & dementarentur? Quando iſtiuſmodi ſanitates ſanctorum oratio apud Dominum obtinuit, quibus ſimplices & innocentes puellæ in ſanctuario Dei incolumes reddantur, ſed ſi de ſalute ſua gaudium parentibus facere voluerint, continuò iterum percuſſæ ad domos eorundem parentum ſuorum redire prohibeantur. Quando autem martyres ſancti ita conjugatas quaſque fideles in ſuis ſanctuarijs ſanitati reſtituerunt, ut eas à maritis ſejungerent, & ne ad virorum ſuorum domos reverti poſſent, repentinæ cladis animadverſione percuterent? Quis hæc non videat vel fallaciis hominum nequiſſimorum vel deceptionibus & ludibriis dæmonum concinnata qui hebetes ſenſu, & inanes fide, & plenos curioſitate, & attonitos vanitate, facilè opprimunt, vel etiam invadunt; ut in eis Deo juſtè permittente, & propria nequitia ſæviente, talia etiam veraciter exercere ſinantur? Atque ita velut ex uno loco per aſtutiam

hominum & nequitiam dæmonum peſſimorum, qui humanæ ſaluti libenter inludunt, per alia atque alia loca ſe peſtilentia iſta ſuperſtitionis atque inluſionis diffudiſſe videtur, dum in ſacris locis & ſanctorum martyrum Baſilicis ſunt etiam quidam qui turpis lucri gratia non ſolùm iſta non prohibent, nec errantem populum ad ſinceram & puram religionis obſervantiam inſtituunt, ſed etiam inſtigant ad talia ſectanda, eóſque tanquam religioſos prædicant, ac ſuis adulationibus ſupplantant, tantùm ut ex eorum votis atque donarijs vel marſupia ſua repleant, vel epulis & potationibus vacent: de quibus rectè per Prophetam dicitur: *Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum ſublevabunt animas eorũ.* Hæc de fictione talium inluſionum & inſana quorundam cupiditate nequaquam in hujus reſponſionis noſtræ ſerie diceremus, niſi talia tempore pij patris & anteceſſoris noſtri ita certiſſimè in quibuſdam homunculis, tam viris, quàm feminis, intra parrœchiam noſtram experti eſſemus, ut de his nullatenus dubitare permittamur. Vidimus namque aliquotiens coram illo qui ſe dæmoniacos advexaticios eſſe ſimularent; ſed cùm plurimis plagis atque verberibus diſtringerentur, confeſtim de miſerrima ſimulatione confeſſi, & neceſſitates atque egeſtates ſuas, quibus ſupplendis talia oſtentaverant, publicè exponentes, ab omni invaſione dæmoniaca, ſicuti & erant, inlæſi apparuerunt. Scimus etiam civitatem quandam haud longè à noſtris finibus, quæ Vcetia nuncupatur, ſita in provincia Narbonenſi; ubi cùm ejuſdem

Oſ. 4.

piæ memoriæ prædeceſſoris noſtri tempore ad ſepulcrum ſancti Firmini Epiſcopi iſtiuſmodi percuſſiones & eliſiones fieri cœpiſſent, ita ut in membris cadentium reperirentur quædam ſtigmata uſtionis, tanquam illic ſulphur arſiſſet, & ex hoc territi atque obſtupefacti vulgares, cum votis ac donis plurimis gregatim Eccleſiam frequentarent, accepto ab eodem patre noſtro conſilio prædicavit eis atque præcepit Narbonenſis qui nunc ſupereſt Bartolomæus Epiſcopus, ut omnino locum illum, quem ſuperſtitiosè frequentare cœperant, nequaquam ampliùs ita frequentarent, & quæcunque illuc conferre conſueverant, magis in uſus indigentium & miſericordiæ opera erogarent. Quod cùm factum fuiſſet, ſtatim & ibi & in aliis locis in quibus jam ſimiliter fieri incipiebat, tota illa deceptio ceſſavit, & populus fidelis optata incolumitate ac tranquillitate reſpiravit. Vnde omnino videtur nobis, prout ratio ipſa dictat, & bonorum nos exempla informant, ut arripiatis pium ſtudium & ſacerdotalem ſinceritatem ac ſeveritatem; & ne domus Domini, quam oportet eſſe domum orationis, fiat domus negotiationis & ſpelunca latronum, eliminetis ex ea iſtiuſmodi commentum & figmentum diabolicum, quo tanta infelicium hominum & maximè mulierum multitudo nimis dolendè ac pudendè, velut captiva & mente capta, obligata tenetur; annuntiando omnibus fideliter, atque obteſtando, ut intermiſſo hujuſmodi vano & pernicioſo concurſu, unde nulla animæ ſalus, nulla corporis incolumitas,

nulla vitæ utilitas provenire cognoſcitur, unaquæque plebs in parrœchiis & Eccleſiis, quibus attributa eſt, quieta conſiſtat, ubi ſacrum baptiſma accipit, ubi corpus & ſanguinem Domini percipit, ubi Miſſarum ſollemnia audire conſuevit, ubi à ſacerdote ſuo pœnitentiam de reatu, viſitationem in infirmitate, ſepulturam in morte conſequitur, ubi etiam decimas & primitias ſuas offerre præcipitur, ubi filios ſuos baptiſmatis gratia initiari gratulatur, ubi verbum Dei aſſiduè audit, & agenda ac non agenda cognoſcit, illuc, inquam, vota & oblationes ſuas alacriter perferat, ibi orationes & ſupplicationes ſuas Domino effundat, ibi ſuffragia omnium ſanctorum quærat, qui, ut ſcriptum
Apoc. 4. eſt, *ſequuntur agnum quocunque vadit*, & idcirco fideliter invocantibus ubique præſto ſunt, & per ipſos atque in ipſis omnipotens Deus,
Exod. 20. qui populo ſuo promittit dicens: *In omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi.* Ibi itaque unaquæque plebs pupillis & viduis, pauperibus & peregrinis, de facultatulis quas Deus tribuit eleemoſynarum largitionem exhibeat, hoſpitalitatis officia impendat; & quodcunque in comeſſationibus & ebrietatibus & quæſtu hominum vanorum conſumere ſolebat, in iſtiuſmodi ſuis & proximi ſalubribus utilitatibus expendat. Hæc eſt enim legitima & eccleſiaſtica religionis forma; hæc antiqua fidelium conſuetudo, per quam & novitatum vanitas amputatur, & vetuſta ac recta evangelicæ atque apoſtolicæ inſtitutionis ſemita cuſtoditur. Si autem & languores aliqui ac debilitates accidunt, juxta

evan-

evangelicum & apoſtolicum præceptum præſto habet unuſquiſque ut *inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei ſalvabit infirmum.* *Iac. 5.* Cùm hæc largiente vobis Domino fideliter atque inſtanter annuntiata fuerint & obſervata, confidimus in ipſius pietate quoniam ceſſante inani ac ſupervacua largitione munerum ac votorum, ceſſabit etiam multitudo illa ſimulantium & ſimulatio percuſſionum ac dementationum, cùm unuſquiſque non vana & falſa oſtentare, ſed ad corpuſculi ſuſtentationem neceſſaria quærere vel etiam mendicare cogetur; ita ut ſi fortè aliqui obſtinatiores in tali facto apparere voluerint, duris omnino verberibus coërciti, ad confeſſionem veritatis compellendi nobis eſſe videantur. Nam etſi illud verum eſſet, ut diſcedere à locis illis temptantes confeſtim novo morbi genere corriperentur, quantò eſſet manifeſtius hoc ex diaboli impugnatione fieri, tantò confidentiùs Domino miſerante ac protegente erat diſcedendum; & contemptis fideliter inimici terroribus, in locis legitimis more eccleſiaſtico illius miſericordiæ ſupplicandum. Neque enim inter ſanctos martyres & ſpiritus atque animas juſtorum cum Domino jam regnantium, illic invidia ſuſpicanda eſt; ſed plena caritatis unitas, & pietatis ſocietas; & ideo ſimul ſibi oblatos ægros, ſi vitandæ temptationis gratia fideliter ad aliorum ſanctorum limina deducantur, nequaquam indignari, ſed potiùs favere & congaudere atque congratulari credendi ſunt. Quorum unus præcipuè, magnus videlicet Apoſtolus Paulus, propter

2. Cor. 2. hanc unitatem ſpiritus ceteris ſanctis dicit: *Si cui autem aliquid donatis, & ego. Nam & ego ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti.* Quòd ſi votum & deſiderium eſt populorum fidelium, diverſorum martyrum & ceterorum ſanctorum limina ſuppliciter frequentare, ſunt dies certi & legitimi, quibus id juxta antiquam Eccleſiæ obſervantiam devotè exercere conveniat; tempore videlicet generalium rogationum, & pro diverſis tribulationibus ac neceſſitatibus indictarum litaniarum, ſeu quadrageſimalium jejuniorum, ſive etiam in vigiliis & natalitiis martyrum. Quæ omnia & ex univerſalis Eccleſiæ lege deſcendunt, & ſacerdotum prædicatione ac denuntiatione commendantur, & omnium fidelium obedientia & pietate attentiùs obſervanda ſunt. Quanquam & ceteris diebus cum ſilentio & puritate devotionis, non in oſtentatione & tumultu, ſacra loca probabiliter viſitentur. Nunc verò quanta abſurditas eſt hæc tam legitima, & tam aſſiduè annuntiata ac juſſa, à pleriſque popularibus aut negligenter omitti, aut vix & coactè obſervari, & ad illa eſſe promptiſſimos quæ nullo prædicante ac docente, immo etiam obſiſtente, tantùm animi ſui ſupervacuitate ſequuntur; quibus ſæpe B.
1. Cor. 14. Pauli Apoſtoli voce inculcandum eſt: *Fratres, nolite pueri effici ſenſibus; ſed malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis.* Et illud B. Iacobi
Iac. 1. dicentis: *Religio munda & immaculata apud Dominum & patrem hæc eſt; Viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.* quatinus hæc atque hujuſmodi apoſtolica hortamenta atten-

Digitized by Google

dentes tam Preſbyteri, quàm populi, atque in locis ſuis devotè, inſtanter, ac fideliter Domino ſervientes, ſinceritati mentis & fructibus miſericordiæ potiùs ſtudeant quàm vanitati vel oſtentationi. Nam etſi quidam illorum fallacium atque fallentium, verè energumeni & arreptitij eſſent, more eccleſiaſtico vel in locis ſuis à ſacerdotibus ſuis, vel in quibuſque martyrum ſanctuariis à propinquis & amicis tranquillè debuerant tractari, atque opitulante Dei gratia purgari, non populorum turbis ac tumultibus inaniter proſequi. Hæc, prout Dominus dedit, juxta auctoritatem divinam & inſtitutionem paternam ad interrogationem veſtram ſedulò reſpondere curavi. Vos & iſta libenter accipite; & ſi qua meliora Deus inſpiraverit, prompta intentione & vigilanti cura peragite; quatinus grex dominicus veſtræ gubernationi commiſſus, eodem Domino auxiliante & erroris effugiat offendiculum, & religionis ac ſinceritatis conſequatur augmentum. Miſimus vobis etiam exemplar epiſtolæ præfati pij patris & nutritoris noſtri ad jam dictum Narbonenſem Epiſcopum; ut ſi quis de hujuſmodi cauſis ſubtiliùs & pleniùs noſſe voluerit, illius lectione uberiùs ac profundiùs inſtruatur. Deus omnipotens reverendam dilectionem veſtram ad ædificationem Eccleſiæ ſuæ jugiter protegere & cuſtodire dignetur.

ERVDITISSIMI VIRI IACOBI SIRMONDI *Præfatio de ſequenti* AMOLONIS *epiſtola, & duobus illi ſubnexis opuſculis.*

GOTHESCALCI *renovatæque ab illo hæreſis caſtigatores duos antehac produximus, doctrina inſignes, & illuſtrium Eccleſiarum Antiſtites, Hincmarum Remenſis, & Rabanum Moguntinæ. Tertius pro voto nunc obtigit. nec honore illis, nec ceteris ornamentis inferior,* AMOLO *Epiſcopus Lugdunenſis. Pro voto, inquam, ac deſiderio noſtro. Quid enim accidere poterat optatius, quàm ut quæ ex urbe Gotheſcalco falſa præſidia quærebantur, ex eadem nos certum tantique nominis ſuffragatorem haberemus? Itaque de te,* LECTOR, *tuique ſimilibus, qui veri ſtudio ducuntur, dubitare non licet, quin hanc ejus epiſtolam valde probaturi ſint, eique, cujus ad nos beneficio ex S. Maximini Trevirenſis Bibliotheca pervenit, juſtam gratiam habituri. Reputent qui Gotheſcalci morbo laborant, quanti eandem & ipſi facere meritò debeant; quando hujus unius ope convaleſcere poſſunt, ſi velint, hoc eſt, ſi oblatum remedium non reſpuant, ac ſibi quoque dicta intelligant quæ ab Amolone ſcripta Gotheſcalco. Amolonis porrò epiſtolæ opuſcula duo ſubjecimus, quæ in veteri codice, ex quo deprompta eſt, illi adnexa videbamus. Quæ cùm ejuſdem ſint argumenti, & à genio Amolonis non abhorreant, non abs re, ut ſpero, hic etiam à nobis conjuncta judicabis.*

AD GOTHESCALCVM.

EPIST. II.

AMOLO humilis Eccleſiæ Lugdunenſis Epiſcopus dilectiſſimo fratri Gotheſcalco ſalutem. Quòd te in hujus ſermonis exordio fratrem nomino, quem fraternæ unitati contrarium non ignoro, ea in quantum Deus largitur facio caritate, quam Scriptura nobis præcepit dicens: *Dicite his qui oderunt vos, fratres noſtri eſtis.* Quia etſi ex illorum parte qui ejuſmodi ſunt fraternitas deperit, non idcirco etiam in nobis frigeſcere aut perire debet ipſius fraternitatis affectus. Quòd autem non ſolùm fratrem, ſed etiam dilectiſſimum dico, Dominus novit quia te fideliter diligo, hoc tibi cupiens quod & mihi. Vnde & ſalutem tibi veraciter opto, præſentem pariter & futuram, per eam divini cultus pietatem, quæ, ſicut Apoſtolus teſtatur, *ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ.* Audiens ſanè & agnoſcens quæ in ſcriptis tuis miſiſti, & per quendam fratrem noſtrum mihi innoteſcenda vehementiſſimè flagitaſti, diù hæſitavi utrum tibi reſpondere deberem, homini de novis contra Eccleſiam præſumptionibus, & non parvis erroribus jamdudum accuſato, & propter contumaciam, ut audio, Epiſcopalis Concilij auctoritate damnato. Importunum namque & impudens videri poſſe exiſtimabam, ſi de cauſa, quæ prudentium & reverendorum

Iſa. 66.

1 Tim. 4.

fratrum noſtrorum inquiſitione, cognitione, & ſententia definita eſt, aliquid vltro dicere vel reſpondere aggrederer: & rurſum, tantam deprecationem & ſupplicationem tuam contemnere & præterire ſilentio, non videbatur Chriſtianæ eſſe pietatis & caritatis, per quam præcipuè lex Chriſti adimpletur in nobis, teſtante & commendante Apoſtolo: *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.* Vnde & cùm de ſeipſo dixiſſet, *Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer: omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos.* Et poſt aliqua, *Non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant.* continuò, ut nos ad exemplum ſui, & per hoc ad exemplum Chriſti, inſtrueret & informaret, adjunxit, *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.* Ipſe eſt enim verus & pius ille Samaritanus, qui deſcendentem ab Hieruſalem in Hiericho, & à latronibus in itinere ſpoliatum, & vulneratum, ac ſemivivum derelictum, clementer miſeratus eſt, alligans vulnera ejus, & vini atque olei infuſione curans. tantæque miſericordiæ & pietatis ſuæ nos imitatores eſſe deſiderans, in fine hujus parabolæ unicuique noſtrûm dicit, *Vade & tu fac ſimiliter.* manifeſtè oſtendens, illum verè eſſe proximum fratri, illum verè imitatorem ſui, qui fraternis neceſſitatibus atque infirmitatibus prompta pietate & compaſſione ſuccurreret. Iſtiuſmodi igitur conſideratione provocatus, & de venerabilium fratrum atque conſacerdotum noſtrorum ſinceriſſima caritate confiſus, (per quam in Domino unum ſumus, & invicem commiſſi nobis

Gal. 6. — 1. Cor. 9. — Cor. 10. — Cor. 11. — Luc. 10.

miniſterij onera & officia communicare debemus, quatenus & illorum bona per unanimitatis ſpiritum noſtra, & noſtra, ſi qua divina miſericordia eſſe poſſunt, illorum ſint) melius & ſalubrius exiſtimavi aliquid tuæ fraternitati reſcribere, quàm inutili taciturnitate, & de illis viderer diffidere, & tibi tam anguſtiato, tam afflicto, tam anxio & conturbato, nihil conſulere. Quapropter omnipotentis Domini & Salvatoris largiſſimam & indeficientem oro gratiam, ut nobis tribuere dignetur utilem & veracem tuam conſolationem & inſtructionem ſermonem, & animum tuum præparet ac tranquillet, ut quæ dicturi ſumus, pia manſuetudine & humilitate ſuſcipias, ac ſepoſita animoſitate, & ſtudio contentionis, libenter quæ vera ſunt audias, & non noſtra, ſed Dei & ſanctorum Patrum dicta obedienter ſuſcipias, eiſque animum tuum & ſenſum ſincera pietate ſummittas. quia ut verax veraciter Scriptura dixit, *Sunt viæ quæ videntur homini rectæ, & noviſſimum eorum ducit ad mortem.* &, *qui confidit cogitationibus ſuis impiè agit.* Vnde & alibi eadem Scriptura admonet, dicens, *& ne innitaris prudentiæ tuæ.* Hoc namque malum quantùm cavendum ſit homini, etiam B. Ephrem admirandæ ſanctitatis & inluſtriſſimæ doctrinæ pater oſtendit, cùm in hora exitus ſui, adſtanti ſibi uni ex diſcipulis, magni & acuti & nimis curioſi ingenij, ſollicitè admonens dixit: Cave, Pauline, ne unquam te ſummittas cogitationibus tuis. Quantum verò bonum ſit obedientiæ, & quantum malum contentionis & contumaciæ, docet nos iterum ſermo divinus,

Prov. 14.
Prov. 12.
Prov. 3.

1. Reg. 15. ubi per Samuelem Prophetam dicit: *Melior eſt obedientia, quàm victima, & auſcultare magis, quàm offerre adipem arietum. quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare, quaſi ſcelus idololatriæ nolle adquieſcere.* Itaque & tu, ſi bonus, & utilis, & pacificus Eccleſiæ filius eſſe deſideras, noli te ſenſui tuo committere, ſed majorum judiciis atque ſententiæ, immo divinis & eccleſiaſticis auctoritatibus facilè cede, libenter adquieſce, & obedienter ſubdere, ut poſſit in te Dei ſpiritus habitare, dicente Domino per Prophetam: *Super quem requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper humilem & quietum, & trementem verba mea?* Videmus certè tempora noviſſima & periculoſiſſima, ab Apoſtolo olim prædicta, plena ignorantiæ & infirmitatis animorum, in quibus illud Domini terribile dictum ſemper eſt reminiſcendum, atque tremendum: *Qui ſcandalizaverit unum de puſillis his qui in me credunt, expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* & iterum: *Væ mundo ab ſcandalis. neceſſe eſt ut veniant ſcandala. veruntamen væ homini illi, per quem ſcandalum venit.* Sed & aures & linguas prurientes cavere debemus, ne vel ad audiendas vel ad loquendas novitates prompti & faciles ſimus. Quia & prurientes auribus, & profanas vocum novitates pariter Apoſtolus condemnat, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ admonens devitandas, continuò de eadem falſi nominis ſcientia ſubjungit, dicens: *Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.* Cùm adhuc eſſes in partibus regni Germaniæ, audivimus in pri-

Marginal notes: Iſa. 66. — Matth. 18. — Ibid. 7. — 1. Tim. 6.

mis ſuper nomine tuo famam dolendam. quòd videlicet novitates ſereres, & ſtultas ac ſine diſciplina quæſtiones ventilares. Deinde perlata eſt etiam ad nos ſtudio eccleſiaſticorum virorum quædam ſcriptura tua, in qua apertiſſimè, & prolixo ſermone, atq; ut tibi viſum eſt, etiam teſtimoniis Scripturarum, ſive ſanctorum Patrum, quid ſentires ſive doceres multipliciter exſecutus es. Nunc quoq, accepimus & alia ſcripta tua non parva, quæ ad Epiſcopos, vel contra Epiſcopos, qui in Concilio damnationis tuæ affuerunt, ſcripſiſſe vel protuliſſe videris. In quibus quanta potuiſti intentione, de una tantùm quæſtione, id eſt, de prædeſtinatione divina, quid teneas, diligenter explicare curaſti. Ita factum eſt, ut ex utraque ſcriptura tua, ſive quam per alios, ſive quam te mittente accepimus, pleniſſimè nobis cognoſcere videamur, in quibus quæſtionum periculis fluctuet, vel, quod nimis dolendum eſt, naufragetur ſenſus tuus. Quapropter compendioſè nobis & utiliter fieri poſſe videtur, ut ex illa tota ſerie ſcriptorum tuorum, ea quæ nobis fidei catholicæ maximè contraria eſſe videntur, brevibus & diſtinctis capitulis ordinemus; adjungentes, ſive ſubjungentes per ſingula, quid è contrario Scriptura ſancta doceat, & Eccleſia Dei firmiſſimè teneat, & ubique fideliter ac ſalubriter doceat. Cujus doctrinæ & ſenſibus te, quaſi devotum & pium filium, inrefragabiliter obtemperare oportet, ſi cupis in ejus corporis unitate viuum & ſanum membrum inveniri, & non cum putribus & emortuis juſtæ ſeveritatis judicio abſciſionem mereri. Hunc autem

ſermonis noſtri tenorem, ſervato in omnibus legitimo ordine, ac eccleſiaſtica auctoritate, non tibi, qui infelici & miſerabili lapſu excommunicationem ab Eccleſia excepiſti, ſed principaliter reverentiſſimo & cariſſimo noſtro, Metropolitano Antiſtiti direximus tuo, confidentes in Domini pietate, quia cùm hæc legerit, & noſtræ erga te compaſſionis affectum cognoverit, non indignatione aliqua adversùm te, ſed boni patris & pij paſtoris viſceribus commovebitur, ut his congruenter perlectis, & tranquillè apud te tractatis, ſi divina gratia adſpirante adquieſcere volueris veritati, nequaquam diutiùs aberres à caulis, ſed boni & ſummi paſtoris humeris reportatus, unitati inventæ ac redemptæ ovis, cum gaudio cœleſtium & terreſtrium, feliciter reſtituaris. Hæc ſunt igitur quæ in ſcriptis tuis meritò reprehendenda, & reprehenſa, tanquam veræ fidei catholicæ inimica, notavimus, & qualiter ad regulam veritatis ſint corrigēda perſtrinximus.

IN PRIMIS diſplicet nobis valde, quod dicis & aſſeris, neminem perire poſſe Chriſti ſanguine redemptum. Hoc enim dictum dupliciter fidei catholicæ adverſatur. Si aut neminem ex numero Chriſtianorum, poſtquam ſemel in Chriſto baptizatus, & particeps redemptionis Chriſti effectus eſt, perire poſſe confirmas, contra Apoſtolum apertiſſimè prædicantem
1. Cor. 6. & conteſtantem, *quoniam iniqui regnum Dei non poſſidebunt,* & quoniam qui illa vel illa crimina admiſerint, regnum Dei non conſequentur, & non habent hereditatem in regno Chriſti Dei, inter quos etiam illi ſunt negato-

res Chriſti, de quibus ipſe terribiliter teſtatur; *Quicunque negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui eſt in cœlis.* Math. 10.
& illi infructuoſæ fidei, de quibus ait, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Math. 7. ſed & illæ fatuæ virgines, quæ non ſumpſerunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus, quibus clauſa janua regni dicturus eſt, *Amen dico vobis, neſcio vos.* Math. 25. Aut ſi non credis, omnes, qui vera fide & devotione per baptiſmi gratiam regenerantur, Chriſti eſſe ſanguine redemptos, immo in Chriſti morte & ſanguine baptizatos, licèt poſtea plurimi ex eis, vel per hæreſes, vel per alia diverſa crimina pereant, manifeſtiſſimè contrarium eſt beato Paulo Apoſtolo dicenti: *Quicunque baptizati ſumus in Chriſto* IESV, *in morte ipſius baptizati ſumus.* Rom. 6. Et B. Ioanni ſimiliter de eodem Domino conteſtanti: *Qui dilexit nos*, inquit, *& lavit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Apc. 1. Et beato Petro etiam de peſſimis hæreticis, qui poſt baptiſmum redemptionis Chriſti de Eccleſia receſſerunt, ita dicenti: *Et eum qui emit eos Dominum negant, ſuperducentes ſibi celerem perditionem.* 2. Pet. 2. Et ipſi Domino de eiſdem hæreticis per Prophetam dicenti: *Et ego redemi eos, & contra me locuti ſunt mendacia.* Oſe. 7. Itaque juxta fidem catholicam & apoſtolicam, propheticam & evangelicam, omnes iſti, fideliter ad baptiſmum Chriſti accedentes, non utique alio pretio, ſed Chriſti ſanguine redempti ſunt. Sed cùm plurimi ex eis eandem gratiam in ſe irritam fecerint, & idcirco in æternum pereant; qua ratione verum eſt neminem perire

poſſe ſanguine Chriſti redemptum?

SECVNDO loco diſplicet nobis valde, quia veriſſima & ſacratiſſima Eccleſiæ ſacramenta, videlicet exorciſmi, & baptiſmi, chriſmatis, & Euchariſtiæ, ac manus impoſitionis, perfunctoriè & fruſtratoriè omnibus, qui poſt perceptionem eorum pereant, dari confirmas, dum eos ſanguine Chriſti, ſine quo ipſa myſteria, jam non myſteria, ſed quædam velut vacua & inania ludibria ſunt habenda, redemptos negas. cùm è contrario Apoſtolus, & veritatem redemptionis Chriſti, & verum divinorum myſteriorum effectum, etiam in eis qui inreparabiliter pereunt doceat eſſe conlata, cùm ait:
Hebr. 6. *Impoſſibile enim eſt eos qui ſemel ſunt inluminati, guſtaverunt etiam donum cœleſte, & participes ſunt facti Spiritus ſancti, guſtaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi, & prolapſi ſunt, renovari rurſus ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium*
Hebr. 10. *Dei*, &c. & iterum: *Quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcaverit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratia*
1. Cor. 8. *contumeliam fecerit*? & alio loco: *Et peribit*, inquit, *infirmus in tua conſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt*? Ita veritas myſteriorum peragit virtutem ſuam, cùm fideliter accipitur, etiam in illis qui non permanent in veritate eorundem myſteriorum. Sed & in illa regula intelligendarum ſcripturarum de corpore Chriſti vero atque ſimulato, unde tu hunc errorem velut confirmare niteris, veraciter noſſe debes, ſimulationem denotari vitæ & mo-

tum, non, quod abſit, divinorum myſteriorum & ſacramentorum.

TERTIO loco diſplicet nobis valde, quia & divinarum Scripturarum teſtimoniis, & ſinceriſſimis ſanctorum Patrum dictis, tam perversè abuteris, ut hæc omnia quæ manifeſtiſſimè adversùs divinam veritatem & paternam fidem diſputas, ex illis non rectè intellectis multipliciter adfirmare contendas. In tantum ut illos qui ex numero fidelium pereunt, nec tunc, quando in primis ad percipienda myſteria regenerationis, & dominicæ oblationis, vel in parvula ætate ab aliis oblati ſunt, vel ipſi in majori fideliter acceſſerunt, affirmes Chriſto & Eccleſiæ non incorporatos, nec membra illius quæſitæ & ſalvatæ ovis effectos, ac per hoc nec unquam fuiſſe Chriſtianos. Nam quomodo eſt Chriſtianus, qui non pertinet ad corpus Chriſti, qui non eſt membrum Chriſti? Cùm è contrario Apoſtolus etiam illos, qui graviter peccare, & in eodem gravi peccato perire poſſunt, membra Chriſti & templum Spiritus ſancti eſſe dicat, quandiu fideliter & innocenter agunt. *Neſcitis*, inquit, *quia corpora veſtra membra Chriſti ſunt? Tollens ergo membra Chriſti faciam membra meretricis? abſit.* & iterum: *Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus ſanctus habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus*, &c.

1. Cor. 6.

1. Cor. 3.

QVARTO loco diſplicet nobis valde, quia tam durè & indiſciplinatè & immaniter de divina prædeſtinatione ſentis & loqueris in damnatione reproborum, ut omnes illos qui ad ſiniſtram ponendi ſunt in die judicij, & cum dia-

bolo atque angelis ejus pro malis meritis ſuis æterno igne damnandi, ita ſint divinitus ad interitum prædeſtinati, ut eorum prorsùs nullus aliquando potuerit, nullus poſſit ſalvus eſſe: Quod ſentire & dicere quid eſt aliud, quàm in Deum graviter & horribiliter blaſphemare, ſi illis ejus prædeſtinatio hanc neceſſitatem irrevocabiliter impoſuit, ut omnino quod ad ſalutem ſuam proficeret operari non poſſint? Sed abſit à nobis hoc recipere, ne meritum damnationis illorum Dei culpa ſit, qui eos tales eſſe conſtituit, non illorum, qui aliud eſſe non potuerunt. Huic errori, vel potiùs immaniſſimæ impietati, reſiſtit Scriptura dicens de illo:
Eccli. 15. *Nemini mandavit impiè agere, & nemini dedit ſpatium peccandi.* Et ipſe judex vivorum & mortuorum deſtruit iſtud inſanum mendacium, qui ſe in illo die judicij ita illis qui ad ſiniſtram
Matth. 25. ſtabunt dicturum eſſe prædixit: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis ejus.* Vt cur à ſe inſeparabiliter diſcedere ſint digni, cur maledicti, cur diabolo & angelis ejus in æterna pœna ſociati, videlicet non ex præjudicio prædeſtinationis ſuæ, ſed ex merito iniquitatis eorum, ſtatim clariſſimè ſubjungat & oſtendat dicens: *Quia eſurivi, & non dediſtis mihi manducare; ſitivi, & non dediſtis mihi bibere*, &c. Vbi evidenter oſtenditur, quòd non propterea damnantur, quia opera ſalutis ſuæ facere non potuerunt, ſed quia facere noluerunt. Vnde & Pſalmiſta de eodem
Pſal. 61. juſto & æterno judice dicit: *Quia tu reddes unicuique ſecundùm opera ſua.* Non ait, ſecundùm præjudicia ſua, ſicut iſta inſana & furibunda

doctrina aſſerere conatur, ad nihil aliud, niſi ad ſubverſionem audientium. Cùm è contrario fides catholica firmiſſimè teneat, nec ipſum diabolum, & angelos ejus, ad hoc unquam prædeſtinatos ut tales eſſent: ſed quia tales ſuo vitio eſſe voluerunt, idcirco eis æterni ignis ſupplicia præparata. Omnipotens enim Deus non eſt auctor malorum meritorum, nec malorum hominum, nec malorum angelorum: ſed ipſi ſibi ſunt auctores mali, quod propria voluntate geſſerunt, Deus autem juſtus ultor & judex in his quæ ejus æquitate paſſuri ſunt. Præſcivit ergo æternaliter futura mala merita ipſorum, ſed præſcientia ejus non eis intulit neceſſitatem, ut aliud eſſe non poſſent, ſed tantùm prævidit quòd aliud eſſe nollent. Prædeſtinavit eiſdem malignis angelis, & reprobis hominibus, perpetuas pœnas: non quia malignos & reprobos ipſe eos facit, ſed quia malignos & reprobos ſuo vitio futuros illos prævidit. & quos tales proprio vitio futuros prævidit, quid mirum ſi eos juſto judicio ſuo æternis pœnis & incendiis prædeſtinavit, ut qui volentes peccaverunt, nolentes puniantur? Non itaque in illis prędeſtinavit omnipotens Deus quæ ſibi erant facturi iniqua voluntate ſua, ſed quæ ipſe de eis erat ordinaturus æquiſſimo judicio ſuo. Nulla enim prædeſtinavit injuſta, ſed tantùm juſta: injuſta verò præſcivit ut Deus futura, prædeſtinavit ut judex juſtus damnanda. Nec præſcientia tamen, nec prædeſtinatione ſua, cuiquam malorum hominum, vel angelorum, neceſſitatem impoſuit malè agendi, ſed tantummodo pro malis geſtis æternas pœnas luendi. Vnde

Dan. 13. veriſſimè ad eum Scriptura dicit: *Deus æterne, qui occultorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant.* &
Eccli. 23. iterum de illo: *Domino enim Deo antequam crearentur omnia fuerunt cognita: ſimiliter & poſt perfectum reſpicit omnia.* &
Eccli. 39. alio loco, *A ſeculo enim*, inquit, *uſque in ſeculum reſpicit, & nihil eſt novum in conſpectu ejus.* Sunt quidem in malis & damnandis aliqui reputati, qui aliud eſſe non potuerunt: ſicut illi parvuli recens nati, ſub reatu originalis peccati defuncti, quibus per baptiſmum Chriſti non potuit ſubveniri. ſicut etiam illi ignorantes Deum, qui non potuerunt invocare in quem non crediderunt, nec credere ei quem non audierunt, nec audire ſine prædicante; nec prædicatorem habere, quia nullum ad ſe mitti meruerunt. Sed & in his non eſt iniquitas apud Deum, quia & illos traxit ad mortem originale peccatum, & iſtos & originale pariter & actuale. Ipſo tamen ubique juſto judice, qui de tota humani generis maſſa, ob primæ prævaricationis meritum juſtè damnatos, alios facit vaſa miſericordiæ gratuita gratia, alios permiſit eſſe vaſa iræ juſto judicio. Sin autem hoc quæritur, ubi in Scripturis prædeſtinatio in malam partem dicatur, ipſum quidem propriè verbum tali ſenſu poſitum forſitan non facilè invenitur: ſenſus tamen verbi manifeſtè in pluribus locis apparet. Sicut in primis de angelis refugis B.
Judæ 6. Judas Apoſtolus dicit: *Angelos verò, qui non ſervaverunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, carceribus caliginis damnatos tradidit in judicium cruciandos reſervari.*
2. Theſſ. 2. & de Antichriſto Paulus Apoſtolus dicit: *Et revela-*

revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adverſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. & poſt pauca: *Quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet inluſtratione adventus ſui.* De Iuda quoque proditore ipſe Dominus, cùm pro Apoſtolis oraret, *Et nemo ex eis periit, niſi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* De quo etiam Apoſtoli, orantes pro electione ſucceſſoris ejus Mathiæ, ad Dominum dicunt: *Oſtende quem ex his duobus elegeris accipere locum miniſterij hujus, & apoſtolatum, de quo prævaricatus eſt Iudas, ut abiret in locum ſuum.* Tale eſt & illud, quod per Solomonem dicitur: *Vniverſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, impium quoque ad diem malum.* & quod in libro Iob ſcriptum eſt: *Quia in diem perditionis ſervatur malus, & ad diem furoris ducitur.* & in libro Sapientiæ de Ægyptiis: *Ducebat enim eos ad hunc finem digna neceſſitas.* & apud Hieremiam de quibuſdam: *Congrega eos quaſi gregem ad victimam, & ſanctifica eos in diem occiſionis.* Talibus etiam Amos Propheta dicit: *Qui ſeparati eſtis ad diem malum, & adpropinquatis ſolio iniquitatis.* Item de filiis Heli ſceleſtis & ſacrilegis dicitur: *Qui non audierunt vocem patris ſui, quia voluit Dominus occidere eos.* & ad Amaſiam prævaricatorem & impium regem Propheta loquitur: *Scio*, inquit, *quòd cogitaverit Deus occidere te, quia feciſti hoc malum, & inſuper quòd non adquieviſti conſilio meo.* Sed hæc omnia ita fideliter penſanda ſunt, ut in eis & malorum, ſive angelorum, ſive hominum, iniquitas, & Dei vindicantis incontaminabilis juſti-

Ioan. 17. *Act. 1.* *Prov. 16.* *Iob. 21.* *Sap. 19.* *Hier. 12.* *Amos 6.* *1. Reg. 2.* *2. Par. 25.*

tia cognoſcatur. Præordinavit atque tradidit angelos malignos in judicium cruciandos reſervari: ſed exigente eorum impietate, quia non ſervaverunt ordinem & honorem ſuum, quem ſub Deo & cum Deo habere potuerunt. Et Iudas præcognitus & prædictus eſt filius perditionis, ſed meritò impiæ proditionis. abiit in locum ſuum, id eſt, ſibi in pœnis deſtinatum & præparatum: ſed quia prævaricatus eſt de loco miniſterij & apoſtolatus. Ita non eſt mirum, ſi Antichriſtus, quia præſcitus eſt homo peccati, præcognitus etiam & prædictus eſt filius perditionis. Et malus atque impius præparatur ad diem malum, ſervatur in diem perditionis & furoris: ſed quia ipſe ſua ſponte & malus & impius exiſtet. Ducebat & Ægyptios divini judicij neceſſitas ad exitium & interitum præparatum: ſed digna, quia pro impietatibus & contumacia eorum juſta. Sic & illi, qui velut pecora æternæ morti devoti eſſe voluerunt, ſiquidem impij manibus & verbis accerſierunt illam, congregantur quaſi grex perditionis, & ſanctificantur, id eſt, quodammodo ſeparantur, ad diem malum, & ad diem occiſionis. Sed & impij filij Heli, & impius rex ille Amaſias, indigni habiti ſunt judicio Dei, qui conſilium ſalutis ſuæ ſuſciperent, & Deus illos occiſioni & perditioni præparavit. Sed juſtè utique ob merita impietatum quæ de illis priùs Scriptura commemorat, & excœcari & interire meruerunt. Ait etiam Scriptura: *Et qui tranſgreditur à juſtitia ad peccatum, Deus præparavit illum ad romphæam.* Paravit ergo & præordinavit iſtiuſmodi tranſgreſſorem ad romphæam, id eſt,

Eccli. 26

ad mortem & interitum: ſed juſtè, quia ipſe ultro tranſgreſſus eſt à juſtitia ad peccatum. Iuxta hunc igitur divinæ auctoritatis ſenſum, omnipotens Deus juſto judicio ſuo prædeſtinat pœnas malis, prædeſtinat malos pœnis, nullum tamen prædeſtinat ut ſit malus: quia non malorum ſed bonorum auctor eſt bonus, & malorum geſtorum ultor eſt juſtus, & ſi mala gerentes ad eum convertantur, indultor pius. Sciendum tamen, quòd prædeſtinationis verbum in malam partem, ſicut in Scripturis minùs eſt uſitatum, ita & à Doctoribus rariùs eſt uſurpatum. & ob hoc nequaquam magnopere de eo certandum.

QVINTO loco non minùs deteſtamur & horremus, quòd ita exarſiſti adversùs eos qui æterno interitu ſunt digni, ut dixeris eos tam irrevocabiliter & incommutabiliter perditioni eſſe prædeſtinatos, ſicut Deus ipſe incommutabilis & inconvertibilis eſt: & Epiſcopos, ad quos ſcribis, quaſi miſericorditer adhortaris, ut hoc prædicent populis, ut quia jam præfinitam damnationem evadere non poſſunt, ſaltim aliquantulum Deo ſupplicent & humilientur, ut ſtatutas eis vel modicùm mitiget & leviget pœnas. Obſecro, ubi hæc unquam in Scripturis ſacris legiſti? ubi in ſanctis & catholicis Eccleſiæ doctoribus inveniſti? Cur non ſimiliter diabolum & angelos ejus exhortaris, ut quia ſtatutam damnationem evadere non potuerunt, jam nunc interim orent & deprecentur Dominum, ut eis mitiores & tolerabiliores fiant æternæ pœnæ? aut quid amplius iſtis relinquis, quos ſimiliter irrevocabili ſententia damnatos aſſeris? Huic tam atroci impietati contradicit

Eccleſiæ fides, quæ diabolum cum angelis ſuis credit inremediabiliter corruiſſe: hominibus verò, etiam impiis, ſi recognoſcant peccata ſua, ſi defleant, ſi confiteantur, ſi divinam miſericordiam implorent, indubitanter januam indulgentię aperiri. Sic enim Propheta docet

Eſa. 55. & exhortatur dicens: *Quærite Dominum, dum inveniri poteſt; invocate eum, dum propè eſt. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus, & ad Deum noſtrum, quoniam*

Eſa. 50. *multus eſt ad ignoſcendum*. & iterum: *Quis ambulabit in tenebris, & non eſt lumen ei? ſperet in nomine Domini, & innitatur ſuper Deum ſuum.*

Mal. 3. Et ipſe Dominus per ſe: *Convertimini ad me, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum.*

Hier. 3. & alio loco: *Revertimini filij revertentes, & ſa-*

Ezec. 33. *nabo averſiones veſtras*. & iterum: *Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die converſus fuerit ab impietate ſua.* Iſta eſt fides & pietas Eccleſiæ. quia diabolum novit in malis ſuis ſine pœnitentia permanſurum, nec ullam indulgentiam accepturum: & hominibus ad Deum converſis per ineffabilem ejus bonitatem, & pœnitentiæ remedium concedi, & ſalutis aditum non negari. Oro, quid tibi peccavit humanum genus? quid tibi peccavit Eccleſia? quid in ipſa Eccleſia tot proximi & fratres tui; ut eis tam magnam, tam patentem januam pietatis Dei obſtruere & obſerare coneris? Quis unquam fidelis eccleſiaſticus vir ita prædicavit, ut hæc tam attentè & obſtinatè inculcare & confirmare non erubeſcas? Verè non eſt Chriſtiana, ſed pagana, immo diabolica iſta duritia: quam ſi

bene cogitare & recognoſcere poſſes, profectò ſignares cor tuum, & manum tuam poneres ſuper os tuum. Legimus quidem in Evangelio, beatum Ioannem Evangeliſtam de Iudæis dixiſſe: *Propterea non poterant credere, quia dixit Eſaias, Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum.* Ioan. 12. Sed ſicut B. Auguſtinus in quinquageſimo ejuſdem Evangeliſtæ tractatu fideliter & catholicè exponit, » Sic dictum eſt, *non poterant*, vbi intelligendum eſt quòd nolebant, quemadmodum dictum eſt de Domino Deo noſtro, *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt.* De omnipotente dictum eſt, *non poteſt.* Sicut ergo quod Dominùs negare ſeipſum non poteſt, laus eſt voluntatis divinæ: ita quòd illi non poterant credere, culpa eſt voluntatis humanę. Non quia mutari homines in melius non poſſunt, ſed quãdiu ſuperba ſapiũt, non poſſunt credere. Tract. 5. in Ioan. Timoth. 2. Hoc de Iudęis, qui excœcati & indurati ſunt, Deus præſcivit, atque in ejus ſpiritu Propheta dixit. Non ergo poterant credere, juxta ſenſum fideliſſimi Doctoris, quia hanc eorum futuram impoſſibilitatem, id eſt, ſuperbam impietatem, per quam Domini humilitatem contempſerunt, & Deus verè prævidit, & per Dei ſpiritum Propheta verè prædixit. Claudamus itaque aures adverſùs hanc inauditam duritiam, & verba præcipitationis, & audiamus præfatum Doctorem dulciter orantem, & dulciter diſputantem adverſùs prophanæ inaniloquia vanitatis. » Quoſdam, inquit, nimia ſuæ voluntatis fiducia extulit in ſuperbiam, & quoſdam nimia ſuæ voluntatis diffidentia dejecit in negligentiam. Il- Tract. 53. in Ioan.

« li dicunt, Vt quid rogamus Deum ne vinca-
« mur tentatione, quod in noſtra eſt poteſtate?
« Iſti dicunt, Vt quid conamur bene vivere,
« quod in Dei eſt poteſtate? O Domine, ô pa-
« ter qui es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet
« iſtarum tentationum, ſed libera nos à malo.
Luc. 22. « Audiamus Dominum dicentem, *Rogavi pro te,*
« *Petre, ut non deficiat fides tua*: ne ſic exiſtime-
« mus fidem noſtram eſſe in libero arbitrio, ut
« divino non egeat adjutorio. Audiamus & Evã-
Ioan. 11. « geliſtam dicentem, *Dedit eis poteſtatem filios*
« *Dei fieri*: ne omnino exiſtimemus in noſtra
« poteſtate non eſſe quod credimus. Verunta-
« men in utroque illius beneficia cognoſcamus.
« Nam & agendæ ſunt gratiæ, quia data eſt po-
« teſtas, & orandum, ne ſuccumbat infirmitas.

SEXTO loco ſimiliter deteſtati ſumus, quòd Deum, & ſanctos ejus, in perditione eorum, quos æternæ damnationi prædeſtinatos adſiduè repetis, dicis exultaturos & gaviſuros: cùm è contrario apertiſſimè Scriptura dicat: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* & alio loco: *Vivo ego dicit Dominus Deus, quia nolo mortem impij, ſed ut convertatur & vivat.* & iterum: *Numquid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit Dominus Deus, & non magis ut convertatur à via ſua mala, & vivat?* Quomodo ergo lætatur in morte & in dãnatione impij, cùm ipſe jurat non eſſe voluntatis ſuæ? aut quomodo gaudet ad ruinam cujuſquam, qui ut nullius bono, ita etiam nullius malo indiget, ut quaſi potentior vel beatior fiat? Protuliſti quidem, velut ad muniendum ſenſum tuum, teſtimonia de Scripturis, ſed incongruenter, & non eo ſen-

Sap. 1. Ezech. 18. Ezech. 33.

ſu quo ibi poſita ſunt. Velut eſt illud: *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo.* & illud, quod non de generali perditione impiorum, ut tu poſuiſti, ſed propriè de miſeria & calamitate infidelium Iudæorum in Deuteronomio dicitur: *Et ſicut lætatus eſt Dominus ſuper vos, benefaciens vobis, vóſque multiplicans, ſic lætabitur diſperdens vos, atque ſubvertens.* Sed grandi & pia conſideratione indiget, ut qualitercunque cogitetur riſus & ſubſannatio Dei in interitu perditorum, & lætitia ſivè exultatio, non ſolùm in profectu rectorum, ſed etiam in ſubverſione pravorum. qui, ut ſuprà oſtenſum eſt, in nullius morte, in nullius perditione lætatur, nec aliquem perire velle ſe jurat: quia nullius interitum velut inimicus creaturæ ſuæ deſiderat, ſed in eis qui pereunt, tantummodo finem malitiæ, & ordinem ac retributionem juſtitiæ diligit. Sic itaque in interitu impiorum & iniquorum ridebit & ſubſannabit, cùm eorum ſuperbiam & contemptum digna punitione humilians atque condemnans, omnem creaturæ vanitatem, & elationem adversùs creatorem, inriſione & ſubſannatione dignam eſſe monſtrabit. Vnde & divina eadem verba poſita ſunt, ut non diceret, de interitu veſtro: ſcilicet non pro illo, ſed in illo; id eſt, non pro illis qui ſua culpa perierunt, ſed quia in eorum juſta perditione, in contemplatione rationalis & beatæ creaturæ, laus accreſcet & gloria creatoris, exultante omni electa creatura, non in tormentis miſerorum, ſed in æquitate & veritate judiciorum divinorum. Quod etiam in præſenti ſeculo animabus ſanctorum

Prov. 1.

Deut. 28.

Pſalm. 98. conceditur, dicente Pſalmiſta: *Exultaverunt filiæ Iudæ propter judicia tua Domine.* Non ergo propter perditionem cujuſquam, ſed propter divinæ æquitatis juſtitiam. Hoc ſenſu accipi poteſt & illud: Pſalm. 57. *Lætabitur juſtus cùm viderit vindictam.* & illud in Salomone: Prov. 11. *Et in perditione impiorum erit laudatio.* Lætatur autem omnipotens Deus, vel benefaciens iuſtis, vel mala retribuens pravis. Non quòd ipſe diverſa affectatione mutetur, atque varietur, cujus gaudere, ſicut & eſſe, æternum atque incommutabile eſt, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Sed ſicut ſpiritus patris dicitur loqui in eis quos loquentes facit, quos ad teſtificationem veritatis inſtruit & informat: qui etiam poſtulare pro ſanctis, & gemere ac deſiderare dicitur, quia eis quos repleverit affectum poſtulandi & gemendi & deſiderandi inſpirat. Ita & ipſe lætatur in ſanctis in quibus habitare dignatur, quia eos proculdubio lætantes facit, ſive in donis gratiæ quæ largitur piis, ſive in judiciis & æquitatibus, quibus impios punit. Pro quibus etſi humano affectu, ſicut Apoſtolus dicit de ſe, tanquam homines contriſtantur: tamen divino ſpiritu regente atque inluſtrante, juſta Dei judicia laudare & glorificare non ceſſant. Cùm igitur tam magna & ineffabiliter majori cautela, ut aliquatenus intelligi poſſint, divina verba indigeant, non facilè à quoquam proferenda ſunt velut pro ſe, ne forſitan bene tractata inveniantur contra ſe.

SEPTIMO loco, duo prorsùs gravia mala in tuis nobis moribus plurimùm diſplicuerunt. Vnum, quòd ſacerdotes Dei, & rectores Ec-

cleſiarum, tantis injuriis & conviciis & maledictis laceras, tanto diſpectu & contumacia conculcas, utique ſpiritu erroris & ſuperbiæ miſerabiliter deceptus, ut omnino nihil Chriſtianæ patientiæ, nihil Chriſtianæ reverentiæ habere videaris. Nam inter cetera, omnes qui inſaniæ ſenſuum tuorum zelo fidei reſiſtunt, hæreticos appellare non metuis, eóſque à bono & erudito viro atque catholico Epiſcopo Rhabanicos nuncupare præſumis. Nec times Deum, quòd in tales & tantos diaboli laqueos, per vanam inſtabilitatem mentis & corporis, & vaniorem curioſitatem atque arrogantiam incidiſti. Nec erubeſcis, quòd in tot erroribus & mendaciis ab omnibus ubique deprehenderis & confutaris. Nec doles, quòd ecce tot annis à corpore Eccleſiæ iuſtæ ſeveritatis damnatione præciſus, atque omni bonorum contubernio ac ſolatio defraudatus, remanſiſti velut ſtirps inutilis, & palmes aridus igni deſtinatus. Sed adhuc inſuper os tuum maledictione & amaritudine plenum eſt. & converſus in arcum pravum, non pro Domino, ut putas, ſed Eccleſiam matrem tuam, ejúſque Præſules patres tuos, ſacrilega audacia contemnens, adversùs Dominum jacularis. Alterum verò malum eſt in moribus tuis, quòd in omnibus quæ dicis & ſentis, ſicut ſcriptura tua declarat, nullum omnino, hominum more bonorum, piè & humiliter deprecaris, nullius te ſenſui & auctoritati ſummittis, nec dicis, quod ſæpe ſolet & debet pietas dicere, Obſecro bone vir, aut bone frater, ſi in his quæ dico aliquatenus erro, ferto infirmitatem meam, inſtruito ignorantiam meam,

& probabis obedientiam meam, quia paratus ero libenter ſuſcipere quicquid veritas dignabitur declarare. Sed ita te ſenſui tuo credis, & in ipſa veritate ſpeculari & contemplari gloriaris, ut in ſcriptis tuis nec Deo ipſi ſupplices, ut tibi quod melius eſt revelet. Quapropter multùm fraternitatem tuam exhortor & moneo, & paterna pietate ac fraterna caritate perſuadeo, ut revertaris in temetipſum, convertaris ad cor tuum, & excutias procul à te iſtum errorem vanum, & laborem infructuoſum ac perniciosſum, reſtituáſque te ſanctæ matri Eccleſiæ, reſtituas te obedientiæ Domini ſacerdotum & patrum tuorum, reſtituas te fraternæ omnium caritati. Vt qui modò jaces tanquam vas perditum, cooperante Dei gratia, efficiaris in domo ejus vas utile, ad omne opus bonum paratum. Nec terrearis conſideratione, vel erroris quem incurriſti, vel injuriarum, quas in Dei ſacerdotes intuliſti, ne ex hoc velut implacabiles patiaris. Omnes deprecabimur pro te, & ipſi ultro propter amorem Chriſti obliviſcentur ſe, erúntque apud omnes & præterita errata in oblivionem, & præſens converſionis tuæ bonum in gaudium & exultationem. Tantùm ne dubites, nec remoreris, ſed eruere quaſi damula de manu, & quaſi avis de inſidiis aucupis, ne in tali damnatione repentina morte præventus, Eccleſiæ matri, cui nunc mœrorem facis aſſiduum, luctum, quod abſit, derelinquas perpetuum. Crede indubitanter, quia hæc ex vera & ſincera erga te caritate & ſolo amore ſalutis tuæ loquor. Nec omnino æſtimes, quòd quædam ſuperiùs, velut duriùs

& auſteriùs proſecutus ſum, ad confuſionem vel condemnationem tuam prolata. Sed ſcito certiſſimè, quia ad hoc tantùm dicta ſunt, ut ea coram oculis ponerem tanquam in ſpeculo veraciter dijudicanda, & adjuvante Dei gratia, quantocius & ſtudioſiùs emendanda. Siquidem, ut bene ipſe noſti, meliora ſunt vulnera amici, quàm fraudulenta oſcula inimici. Ad extremum, breviter tuæ intimo caritati, geſtum eſſe intra Gallias, temporibus penè beati Papæ Leonis, ſive Agapiti, Concilium venerabile, & Eccleſiæ Dei valde utile, à pluribus Epiſcopis, quibus præfuit admirandæ ſanctitatis, & virtutum ac miraculorum, beatus Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus. ubi diligenter de gratia Dei & libero hominis arbitrio, de præſcientia & prędeſtinatione divina conſtat eſſe definitum, qualiter moderatiſſima & perpenſiſſima ratione ſentiendum, tenendum, & docendum ſit. Vnde hîc ad commonitionem prudentiæ tuæ pauciſſima verba ſubnecto, quibus aiunt: Hoc „ c. 25.
etiam ſecundùm fidem catholicam credimus, «
quòd poſt acceptam baptiſmi gratiam, omnes «
baptizati, Chriſto auxiliante & cooperante, quę «
ad ſalutem animę pertinent, poſſint & debeant, «
ſi fideliter laborare voluerint, adimplere. Ali- «
quos verò ad malum divina poteſtate prędeſti- «
natos non ſolùm non credimus, ſed etiam, ſi «
ſint qui tantum mali credere velint, cum omni «
deteſtatione illis anathema dicimus. «

OPVSCVLA DVO

EIVSDEM ARGVMENTI,

AMOLONIS AD GOTHESCALCVM
Epiſtolæ adjuncta in Codice
Trevirenſi.

OPVSCVLVM PRIMVM.

Reſponſio ad interrogationem cujuſdam de Præſcientia vel Prædeſtinatione divina, & de Libero arbitrio.

OMNIPOTENS Deus, quia veriſſimè verus & ſolus Deus eſt, omnino in ſua æterna & incommutabili ſcientia præſcivit omnia antequam fierent, ſicut Scriptura teſtatur, dicens: *Deus æterne, qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant.* (Dan. 13.) Prȩſcivit ergo ſine dubio, & bona quȩ boni erant facturi, & mala quȩ mali erant geſturi. Sed in bonis ipſe fecit ſua gratia ut boni eſſent: in malis verò, non ipſe fecit ut eſſent mali, quod abſit: ſed tantùm præſcivit eos proprio vitio tales

futuros. Neque enim præſcientia Dei impoſuit eis neceſſitatem, ut aliud eſſe non poſſent, ſed tantùm quod illi futuri erant ex propria voluntate, ille ut Deus prævidit ex ſua omnipotenti majeſtate. Vnde Scriptura, incontaminabilem juſtitiam ejus nobis inſinuans, ait de illo: *Nemini mandavit impiè agere, & nemini dedit ſpatium peccandi.* Eccl. 15. Quòd ergo impiè agunt impij & iniqui, & ſpatium temporis vitæ hujus, quod eis dedit Deus ab bene agendum, ipſi è contrario convertunt ad malum exercendum, non Dei ſed ipſorum eſt culpa, & ideo rectè damnantur ipſius juſtitia. Præſcivit autem idem omnipotens Deus etiam æternam illorum damnationem, ſed ex merito ipſorum, quos in propria malitia perſeveraturos prævidit, non ex ſua, quod abſit, iniquitate, qui nihil injuſtè conſtituit, & qui reddit unicuique ſecundùm opera ſua, id eſt, & bene agentibus bona æterna, & malè agentibus mala perpetua. Ergo bonos præſcivit omnino, & per gratiam ſuam bonos futuros, & per eandem gratiam æterna præmia accepturos, id eſt, & in præſenti ſeculo bene victuros, & in futuro feliciter remunerandos. Vtrumque tamen ex dono miſericordię Dei. Vnde Apoſtolus vaſa miſericordiæ eos appellat dicens: *Vt oſtenderet divitias gratiæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* Rom. 9. E contrario autem malos, & pręſcivit per propriam malitiam malos futuros, & præſcivit per ſuam juſtitiam æterna ultione damnandos. Sicut præſciebat de Iuda proditore quòd eum eſſet traditurus, ſicut Evangelium dicit: *Cùm eſſet unus de duodecim.* Ioan. 6. Præſciebat etiam æter-

Matth. 26. nam ejus damnationem, cùm diceret: *Væ homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.* Sic & de impiis Iudæis, præſciebat ſine dubio eorum impietatem futuram, de qua prædixit in pſalmo:
Pſal. 68. *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto.* Præſciebat & ſubſequentem ipſorum damnationem, de qua in eodem pſalmo ſubjunxit: *Deleantur de libro viventium, & cum juſtis non ſcribantur.* Sed in his, & in omnibus iniquis, illud prius ex propria eſt pravitate, iſtud ſequens ex divina æquitate. Hoc modo & de prædeſtinatione Dei omnino ſentiendum eſt. quia in bonis prædeſtinavit, & ipſam eorum bonitatem futuram ex dono gratiæ ſuæ, & pro eadem bonitate æternam ipſorum remunerationem, ut ipſius dono fierent boni, ipſius dono eſſent remunerati. Vnde ait Apoſtolus:
1. Cor. 2. *Qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum per*
Rom. 8. *Ieſum Chriſtum in ipſum.* & alio loco: *Quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filij ſui.* Prædeſtinavit utique electos ſuos, ut & nunc aſſumerentur in adoptionem filiorum Dei per gratiam baptiſmi, & in futuro efficiantur conformes imaginis filij Dei, per eandem Dei gratiam ſecundùm imaginem ejus renovati & glorificati. Prædeſtinavit omnino, ut & hi eſſent boni, non ex ſe, ſed ex illo, & illi beati, non per ſe, ſed per illum. In utroque ergo bona ſua in eis & de eis futura præſcivit & prædeſtinavit. In malis verò & impiis, non prædeſtinavit omnipotens Deus malitiam & impietatem, id eſt, ut mali & impij eſſent, & aliud eſſe non poſſent: ſed quos præſcivit & prævidit

malos atque impios futuros proprio vitio, ipſe eos prædeſtinavit ad æternam damnationem juſto judicio. Non quia aliud eſſe non potuerunt, ſed quia aliud eſſe noluerunt. Ipſi igitur ſibimetipſis extiterunt cauſa perditionis: Deus autem juſtus judex & ordinator juſtus ipſius damnationis. Non enim prædeſtinavit injuſta, ſed juſta. Prædeſtinat tamen & coronas juſtis, & pœnas injuſtis, quia utrumque eſt juſtum. Quam juſtitiam ejus commendans nobis Apoſtolus, ait: *Numquid iniquus Deus, qui infert* Rom. 3.
iram? abſit. Et quia modò omnibus prærogat patientiam, ut convertantur ad pœnitentiam, & qui pereunt, ſuo contemptu & duritia pereunt, quia tantam Dei patientiam contempſerunt, iterum alio loco dicit: *An divitias boni-* Rom. 2.
tatis & patientiæ & longanimitatis ejus contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm duritiam autem ſuam, & cor impœnitens, theſaurizat ſibi iram in die iræ & revelationis juſti judicij Dei, qui reddet unicuique ſecundùm opera ſua. Hinc etiam alia Scriptura teſtatur, dicens: *Deus mortem non* Sap. 1.
fecit, nec lætatur in perditione vivorum: impij autem manibus & verbis accerſierunt illam, & æſtimantes amicam defluxerunt & ſponſiones poſuerunt ad illam, quoniam digni ſunt qui ſint ex parte illius. Non ergo omnipotens Deus ulli hominum cauſa mortis vel perditionis exiſtit; ſed ipſam mortem & perditionem manibus & verbis ipſi impij ſibi accerſunt, dum nequiter operando, & nequiùs aliis ſuadendo, & ſibi & illis damnationem adducunt; dum viam iniquitatis & perditionis amantes, à recto itinere de-

flectunt, & ad perpetuam damnationem, tanquam datis inter ſe dextris, pari conſenſu nequitiæ, quaſi ex voto & ſponſione feſtinant. Fœderati mortis, & vitæ æternæ inimici: ipſi ſecundùm duritiam ſuam, & cor impœnitens, theſaurizant ſibi iram in die iræ. In qua die juſti judicij Dei, quia unuſquiſque ſecundùm opera ſua recipit, nemo ex Dei præjudicio, ſed ex merito propriæ iniquitatis, condemnatur. Non enim ille aliquem prædeſtinavit ut malus eſſet, ſed verè omnem malum prædeſtinavit ut impunitus non eſſet. Quia & unaquæque lex juſta crimen non jubet, ne ſit injuſta, & tamen criminoſum punit, ut verè ſit juſta. Qui ergo dicit, quòd hi qui pereunt prædeſtinati ſunt ad perditionem, & ideo aliter evenire non poteſt; ſimiliter quoque & de juſtis, tanquam & ipſi ideo ſalventur, quia prædeſtinati ad ſalutem aliud eſſe non potuerunt. Qui ergo hæc tam confusè & inſulsè, & illis tollit meritum damnationis, & iſtis meritum ſalutis. ac per hoc quid aliud agit, niſi ut & pereuntibus ſecundùm illum ſit impoſita neceſſitas perditionis, & his qui ſalvantur, ſit impoſita neceſſitas ſalutis? atque ideo nec illi juſtè damnentur, qui juſti eſſe non potuerunt, nec iſti juſtè remunerentur, qui aliud quàm juſti eſſe nequiverunt, ut in utraque parte & perditio & ſalus non ſit ex judicio propriæ actionis, ſed ex præjudicio divinæ præordinationis? Et ubi erit illud: *Qui reddet unicuique ſecundùm opera ſua*? & iterum: *Numquid iniquus Deus qui infert iram*? *abſit*. Apertè namque cauſa perditionis illorum qui pereunt in Deum refertur, ſi ipſe eos ita ad interitum prede-

Rom. 2.
Rom. 3.

prędeſtinavit, ut aliud eſſe non poſſent. Quod ſentire vel dicere horribilis blaſphemia eſt. Sed Eccleſiæ Catholicæ fides, cujus filij & ſectatores eſſe debemus, ita nobis firmiſſimè tenendum inſinuat, ut ſuperiùs juxta Scripturę ſanctę auctoritatem breviter deſignavimus. Videlicet omnipotentem Deum, in malis ipſorum malitiam pręſciſſe, quia ex ipſis eſt, non prędeſtinaſſe, quia ex illo non eſt: pœnam verò illorum & pręſciſſe, quia Deus eſt, & prędeſtinaſſe quia juſtus eſt. ut & in illis ſit meritum ſuę damnationis, & in illo poteſtas & judicium juſtę damnationis. Non enim prædeſtinat Deus, niſi quæ ipſe facturus eſt: præſcit verò multa quæ ipſe facturus non eſt, ſicut omnia mala, quæ utique mali faciunt, non ille. Ipſos quoque malos non ideo perire, quia boni eſſe non potuerunt: ſed quia boni eſſe noluerunt, & ſuo vitio vaſa iræ apta in interitum perſeveraverunt, & in maſſa damnationis, vel originali, vel actuali meritò permanſerunt. In bonis autem, omnipotens Deus, ſicut ſuprà ſatis oſtenſum eſt, utrumque præſcivit & prædeſtinavit, ut & in præſenti vita per ſuam gratiam exiſterent boni, & in futura etiam beati. Vtriuſque enim boni eorum, id eſt, præſentis & futuri, ipſe eſt auctor, & idcirco ſine dubio utriuſque præcognitor & prædeſtinator. Quare & ipſi ex ſeipſis non ſolùm aliud eſſe potuerunt, ſed etiam aliud fuerunt, antequam per eum, qui juſtificat impium, ex impiis juſti efficerentur. Sive autem in illis qui ſalvantur, ſive in illis qui pereunt, voluntas propria remuneratur, voluntas propria damnatur. Sed in illis, quia per gratiam Domi-

ni Salvatoris eſt ſanata, vt ex mala & prava fieret bona & recta, eſt proculdubio digniſſimè coronata: in iſtis autem, quia non adquieſcit per Salvatorem recipere ſanitatem, juſtiſſimè per eundem judicem ſentiet perpetuam damnationem. Et hoc eſt breviter totum, quod de libero arbitrio juxta veritatem catholicæ fidei eſt tenendum. Quòd ſcilicet omnem hominem liberi arbitrij condiderit Deus. Sed quia per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt: ita iſtud liberum arbitrium, in univerſo genere humano, illius prævaricationis merito, vitiatum & corruptum, ita obcœcatum eſt & infirmatum, ut ſufficiat homini ad malè agendum, id eſt, ad ruinam iniquitatis, & ad hoc ſolùm poſſit eſſe liberum: ad bene verò agendum, id eſt, ad exercitium virtutis, & fructum boni operis, nullo modo aſſurgat & convaleſcat, niſi per fidem unius mediatoris Dei & hominum hominis Chriſti IESV, & donum Spiritus ſancti, inſtauretur, inluminetur, atque ſanetur. ſicut ipſe Salvator in Evangelio promittit, dicens: *Si*
Ioan. 8. *vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* & A-
1. Cor. 3. poſtolus ait: *Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.* Vt per hanc gratiam Chriſti, & ſpiritus Chriſti, humanum liberum arbitrium, inluminatum, atque ſanatum, dicat gratulans illud Pſalmiſtæ:
Pſal. 26. *Dominus inluminatio mea & ſalus mea, quem timebo?* Qui igitur hanc gratiam libertatis accipere deſiderat, ut ad bene & piè vivendum veraciter liber fiat, non de ſuis viribus præſumat, ſed illi ſe fideliter ſanandum corroboran-

dúmque committit, de quo idem Pſalmiſta dicit: *Apud Dominum greſſus hominis dirigentur, & viam ejus volet:* illúmque oret, atque ſupplicet dicens: *Greſſus meos dirige ſecundùm eloquium tuum, & non dominetur mei omnis injuſtitia.* & iterum: *Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua.* & cetera ſimilia. *Pſal. 36.* *Pſal. 118.* *Pſal. 85.*

OPVSCVLVM SECVNDVM.

De gratia & præſcientia Dei, déque prædeſtinatione & libero arbitrio, de ſpe item ac fiducia ſalutis, & de ſententia ſancti Auguſtini.

Opuſculum hoc in veteri codice Amolonis Epiſtolam ſubſequitur, ſine titulo, &, ut apparet, ſine principio.

GRATIAM itaque Dei credere debemus; qua humanum genus, nullis ſuis bonis meritis præcedentibus, ſola Dei gratuita bonitate & miſericordia ſalvatur per unum mediatorem Dei & hominum IESVM Chriſtum. Quam gratiam commendat ipſe Dominus in Evangelio dicens: *Venit enim filius hominis quærere & ſalvum facere quod perierat.* Hanc & Apoſtolus prædicat dicens: *Vt gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem.* & alibi: *Deus autem, qui dives eſt in miſericordia, propter nimiam* *Luc. 19.* *Hebr. 2.* *Epheſ. 2.*

caritatem ſuam, qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos Chriſto. Hanc ſignificat gratiam, ubi dicit fidelibus: *Gratia ſalvi facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum eſt.* Id eſt, utrumque, & quòd ſalvi facti eſtis, & quòd per fidem ſalvati. & ſalus veſtra, & fides veſtra. Per hanc gratiam, id eſt, gratuitum donum ſuum, trahit Deus pater quos vult ad filium ſuum. Trahit autem, non neceſſitate, ſed delectabili voluntate & amore. ſicut ipſe filius dixit: *Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum.* Trahit eoſdem & ipſe filius ad ſe, ſicut ipſe dicit: *Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum.* Hanc accipiunt in baptiſmo regenerati parvuli & majores, & quotidie fideles in omni cogitatu, & opere, & ſermone bono. Exhortatur videlicet, quod bonum eſt inſpirando: confirmat verò, quod inſpiraverit conſervando. Nullum eſt enim hominis bonum, quod non ſit Dei donum. Per hanc gratiam nobis etiam quotidiana peccata humiliter confitentibus & ſupplicantibus remittuntur, teſtante beato Ioanne Apoſtolo, & dicente: *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata, & emundet nos ab omni iniquitate.*

Ephes. 2. Ioan. 6. Ioan. 12. 1. Ioan. 1.

PRÆSCIENTIAM quoque Dei credere debemus, qua omnia in æterna ſcientia ſua præſcivit, & præcognita ei ſunt quæcunque futura ſunt. non ſolùm bona, quæ ipſe facit & remunerat in ſuis, ſed etiam mala quæ ipſe non facit, ſed tantùm judicat & damnat in alienis. Vnde & Scriptura dicit: *Qui noſti omnia ante-*

Dan. 13.

quam fiant. Ita namque in illa æterna præſcientia, ei æternaliter & incommutabiliter omnia præcognita ſunt, ſicut omnino futura ſunt. Et quia veriſſimè & certiſſimè præſcivit, omnino ita erunt, ſicut ea præſcivit. De qua præſcientia ejus Apoſtolus dicit: *Nam quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filij ſui.* Præſcivit credituros & non credituros: præſcivit in fide perſeveraturos, & non perſeveraturos: præſcivit in vita Rom. 8. æterna futuros, & in igne æterno arſuros. Præſcivit ergo & certum numerum ſanctorum ſuorum. Vnde myſticè in pſalmo canitur: *Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis* Pſalm. 146. *nomina vocat.* & Apoſtolus: *Novit Dominus qui ſunt ejus.*

DEBEMVS etiam credere prædeſtinationem & electionem ſanctorum. quia eos, quos præſcivit ſua gratia ſalvandos & liberandos, prædeſtinavit, id eſt, præordinavit, & elegit, id eſt, à maſſa perditionis & ſocietate reproborum diſcrevit, ut ejus gratia fierent vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Non itaque idcirco eos prædeſtinavit & elegit, quia præſcivit eos ex ſemetipſis juſtos futuros: ſed potiùs ad hoc eos præſcivit & prædeſtinavit, ut eos gratis ſua gratia iuſtificaret. Quod totum ita Apoſtolus teſtatur dicens: *Nam quos* Rom. 8. *præſcivit & prædeſtinavit*, &c. Hoc itaque eis præſtitit præſcientia & prædeſtinatio Dei, ut fierent quod non erant, id eſt, ut fierent conformes imaginis filij ſui, & vocarentur vocatione non ſolius vocis exteriùs, ſed & gratię inſpirantis & adjuvantis interiùs. Hęc prędeſtinatio

Dei appellatur nonnunquam propoſitum Dei,
Rom. 8. ſicut ait Apoſtolus: *Scimus enim, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum his qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti.* De hoc propoſito & gratia, ante mundi conſtitutionem, ante tempora ęterna ſanctis promiſſa
Tit. 1. & donata, iterum dicit: *In ſpem vitæ æternæ, quam promiſit qui non mentitur Deus ante tempora ſecularia, manifeſtavit autem temporibus*
2. Tit. 1. *ſuis verbum ſuum.* & alibi: *Secundùm virtutem Dei, qui nos liberavit, & vocavit vocatione ſua ſancta, non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundùm propoſitum ſuum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto* IESV*, ante tempora ſecularia, manifeſtata eſt autem nunc, per inluminationem Salvatoris noſtri* IESV *Chriſti.* De qua
Rom. 11. vocatione dictum eſt, *Sine pœnitentia enim ſunt,* id eſt, ſine mutatione, *dona & vocatio Dei.* Oportet itaque ut credamus, ipſum bonum perſeverantię ſanctorum, non ſolùm donum, ſed etiam magnum & præcipuè neceſſarium Dei donum. Quid enim prodeſt in his bonis eſſe cœpiſſe, & ea ante finem vitę vel in fine perdidiſſe?

OPORTET etiam ut credamus, liberum & rectum voluntatis arbitrium, ab initio homini à Deo naturaliter inſitum, ita primę pręvaricationis merito eſſe vitiatum, infirmatum, & depravatum, ut ad amorem veritatis & juſtitię aſſurgere non poſſit, niſi per donum Chriſti fuerit excitatum, ſanatum, ac vegetatum, & à ſuę pravitatis vitio liberatum. Hinc enim
Eccl. 7. Scriptura dicit: *Creavit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuit quæſtionibus.* Et poſt

hunc humanę depravationis lapſum quid ſubjectum ſit, eadem Scriptura ſic dicit: *Senſus enim & cogitatio humani cordis prona eſt ad malum.* Gen. 8. Hunc itaque liberi arbitrij languorem, quo ſenſus hominis & cogitatio, ex vitio damnatę originis, prona & intenta eſt ad malum, & ipſum liberum arbitrium tenetur captivum, ſolus ille ſanat medicus, ſolus ille liberat, & reddit liberum liberator, qui de ſeipſo ait: *Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus.* Matth. 9. & iterum: *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Ioan. 8. Ipſe liberum arbitrium reddit ſua gratia liberatum: ut ſicut erat pronum & promptum ad malum, multò attentiùs & delectabiliùs efficiatur pronum & promptum ad bonum. De qua libertate Apoſtolus ait: *Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas.* 2. Cor. 3.

HÆC igitur gratia, & pręſcientia, & prędeſtinatio, & electio, & vocatio, ſed & liberi arbitrij dejectio & inſtauratio, tam clarè adnuntiata in Scripturis, fideliſſimè & firmiſſimè debent teneri à nobis. Quę non ad hoc adnuntiantur, ut hominem fidelem ab ſpe & fiducia ſalutis dejiciant, aut frangant: ſed ut humiliata omni humana ſuperbia, & omni de ſuis viribus pręſumptione depoſita, ſubiciat ſe unuſquiſque & commendet fideliter Deo regendum, & ejus virtute protegendum, ejus bonitate juvandum, ejus gratia conſervandum & perficiendum. quę nulla eſt alia, niſi miſericordia & benignitas redemptoris, cujus morte vivificamur, cujus ſanguine redimimur, cujus juſtitia abſolvimur, cujus cruce ſalvamur, ut fiat in nobis, non ad deſperationem, ſed ad ſa-

2. Cor. 1. lutem, quod Apoſtolus ait dicens: *Sed ipſi in nobis ipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, qui vivificat mortuos.* & alio loco: *Ex ipſo autem vos eſtis in*
1. Cor. 1. *Chriſto* IESU, *qui factus eſt ſapientia nobis à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* Quatenus totum ipſe nobis ſit, & nos toti ejus ſimus, non ex parte de nobis, & ex parte de illo fidentes, & unuſquiſque noſtrum dicat ei
Pſal. 118. fideliter cum Pſalmiſta: *Tuus ſum ego, ſalvum me fac.* Quid eſt enim, quòd ita ſe quodammodo familiariùs Deo commendandum putavit, ut diceret, *Tuus ſum ego?* niſi intelligi volens, quòd malo ſuo ſuus eſſe voluerit, quod eſt inobedientiæ primum & maximum malum. Ideo tanquam dicens, Meus eſſe volui, & perditum me feci, *Tuus ſum,* inquit, *ſalvum me fac.* Conſtanter utique fidelis quiſque Chriſto crede, eique te totum committe, quantum poteſt. Noli velle eſſe quaſi proprius, & in tua poteſtate, ſed ejus clementiſſimi & utiliſſimi domini te ſervum eſſe profitere. Ita enim te ad ſe ſublevare non deſinet, nihilque tibi evenire permittet, niſi quod tibi proſit, etiamſi neſcias. Ipſa eſt namque Dei ſapientia, quæ loquitur & ad-
Eccli. 24. monet dicens: *Ego mater pulchræ dilectionis & timoris, & agnitionis & ſanctæ ſpei. in me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini. Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hereditas mea ſuper mel & favum. Qui audit me non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt.* Pro
Sap. 9. hac vir ſapiens orat dicens: *Mitte illam de*

ſanctis cœlis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret, & ſciam quid acceptum ſit apud te.

NEQVE contrarium putari debet, quod in dictis ſancti Auguſtini, forſitan & aliorum catholicorum Doctorum, aliquotiens inveniri ſolet, impios quoque ad æternam damnationem, ſive ad æternum interitum prędeſtinatos. Quia omnipotens Deus, quos in peccato ſuo, ſive originali, ſive etiam actuali, atque in impietate prævidit eſſe perituros, non eos ſua divina poteſtate, quaſi præjudicando, prædeſtinavit ad malum, ut eos velut ipſa prædeſtinatione cogeret malos eſſe, atque ad æterna mala toleranda pervenire: ſed quos vel ex juſtè in Adam damnata origine, vel etiam propria impietate, perpetuæ damnationis reos futuros eſſe præſcivit, juſto eos judicio, tanquam omnium præſcius, ad æternum interitum præordinavit, & præordinando utique prædeſtinavit. Sed jam audiamus beatum Auguſtinum, quomodo & ipſe, poſt Apoſtolum præcipuus prædeſtinationis & gratiæ prædicator, hortetur fideles ad ſtudia pietatis, & inſtantiam orationis, ut mereantur accipere præmium vocationis. O ſi cor eſſet, inquit qualitercunque ſuſpirans in illam ineffabilem gloriam! ô ſi peregrinationem noſtram in gemitu ſentiremus, & ſeculum non amaremus, & ad eum qui nos vocavit pia mente perpetuò pulſaremus! Deſiderium ſinus cordis eſt. capiemus, ſi deſiderium quantum poſſumus extendamus. Hoc nobiſcum ait & ſcriptura divina, hoc congregatio populorum, hoc celebratio ſacramentorum,

Tract. 40. in Ioan. in fine.

« hoc baptiſmus ſanctus, hoc cantica laudis Dei,
« hoc iſta noſtra diſputatio, ut hoc deſiderium
« non ſolùm ſeminetur & germinet, verùm
« etiam in modum tantæ capacitatis augeatur,
« ut idoneum ſit ſumere, quod oculus non vi-
« dit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſ-
« cendit. Sed amate mecum. Non multùm amat
« nummum, qui amat Deum. Et ego palpavi in-
« firmitatem. Non ſum auſus dicere, non amat
« nummum, ſed non multùm amat nummum:
« quaſi amandus ſit nummus, ſed non multùm.]
« O ſi Deum dignè amemus! nummos omninò
« non amabimus. Erit tibi nummus inſtrumen-
« tum peregrinationis, non irritamentum cupi-
« ditatis. quo utaris ad neceſſitatem. non quo
« fruaris ad delectationem. Deum ama, ſi ali-
« quid in te egit quod audis & laudas. Vtere
« mundo, non te capiat mundus. Quod intraſti
« iter agis. Exiturus veniſti, non remanſurus. Iter
« agis, ſtabulum eſt hæc vita. Vtere nummo, quo-
« modo viator in ſtabulo utitur menſa, calice, ur-
« ceo, lectulo, dimiſſurus, non permanſurus. Si
« tales fueritis, erigite cor qui poteſtis, & audite
« me. Si tales fueritis, ad ejus promiſſa venietis.
« Non enim multum eſt ad vos, quia magna eſt
« manus ejus qui vos vocavit. Vocavit, invoce-
« tur. Dicatur illi: Vocaſti nos, invocamus te.
« Ecce audivimus vocantem: audi invocantes.
« Perduc quò promiſiſti, perfice quod inchoaſti.
« Noli deſerere munera tua, noli deferere agrum
« tuum. Germina tua intrent in horreum. Abun-
« dant tentationes in mundo, ſed major eſt qui
« fecit mundum. Abundant tentationes, ſed non
« deficit, qui in illo ſpem ponit. in quo defectus
« nullus eſt.

ERVDITISSIMI VIRI
IACOBI SIRMONDI
PRÆFATIO
DE SEQVENTI OPERE, déque ejus auctore.

ECLOGIM *hanc ſententiarum idem nobis vetus codex protulit, qui Amolonis nuper epiſtolam ad Gotheſcalcum: ac niſi nos conjectura fallit, idem ipſe Amolo, qui epiſtolæ eſt auctor, hujus quoque auctor eſt Collectionis. Cujus tu operis duplicem*, LECTOR, *pro ſolertia tua ſtatim agnoſces gratiam. Vnam, quòd plurimis & maximis de rebus, quæ in controverſia nunc verſantur, quid ſenſerit & docuerit Auguſtinus, ipſius Auguſtini verbis, quod erat optandum, patefaciet. alteram, quòd verborum Auguſtini, ne malos interpretes audiamus, veram utilémque intelligentiam depromet. Sunt enimvero, ſicut olim fuerunt, qui ſub Auguſtini titulo incautos circumveniant. Neque enim cautior ille aut felicior eſſe potuit, quàm Propheta, quàm Apoſtoli & Evangeliſta, quorum verbis hæretici aliquando ad defendendos errores ſuos abuſi ſunt. Ceterùm liceat quibus hos ſequi libet, vel Auguſtinum cum Adrumetinis monachis non intelligere, vel falſa illi affingere cum Prædeſtinatis. Nos Amolone duce Auguſtini ſententias in eam partem accipiemus, quæ Eccleſiæ placitis maximè congruat, quæ fidem, fiduciámque noſtram ædificet quæ nos Deo divinæque providentiæ totos dedat, exploſis iis qui cùm ab Auguſtino procul abſint, Auguſtini tamen nomine gloriari, ſuúmque illum dicere cum Gotheſcalco non erubeſcunt.*

EIVSDEM SIRMONDI PRÆFATIO

DE SENTENTIIS S. AVGVSTINI quanti meritò facienda ſint.

ETSI *de ſancti Auguſtini ſententiis nulli dubium eſſe poteſt, quin magno in pretio & honore habendæ ſint, tanquam admirabilis doctrinæ, ſapientiſſimique, ut Facundus ait, atque clariſſimi Eccleſiarum Chriſti magiſtri, cautio in his tamen, ne fraus incurrat, duplex adhibenda eſt. una, ne malè forſan expoſitæ nobis illudant: altera, ut in laudando earum auctore modum teneamus. Malè olim Auguſtini epiſtolam ad Xyſtum intellexerant monachi Adrumetini, eòque ferebantur, ut liberum hominis arbitrium ab eo negari crederent, niſi erroris illos admonuiſſet, ſuámque illis mentem aperuiſſet in libro de gratia & libero arbitrio. Prædeſtinatos rurſus ad interitum quoſdam cùm ſcripſiſſet Auguſtinus, atque hoc nonnulli, quaſi prædeſtinatos ad peccatum diceret, interpretarentur, Fulgentius contrà, libro primo ad Monimum, prædeſtinationem non ad iniquitatem, ſed ad ſupplicium intelligendam docuit. Prima itaque in verbis Auguſtini cura ſit oportet, ut quo ſenſu accipi debeant exploremus; proxima, ut de auctoritate cùm agitur, Auguſtinum ſic amemus, ut eos non audiamus, qui illum ſupra quàm par eſt extollere ſtudent. Quod dum faciunt, non animadvertunt ſe illum ipſum, cujus laudibus indulgent, minimè faventem, ſed adverſarium habituros. Quippe qui ad S. Hieronymum ſcribens epiſtola* XIX. *ſolis canonicorum librorum ſcriptoribus honorem hunc deferre norit, ut nuſquam erraſſe illos credat. De ſe autem tantum abeſt ut idem ſibi arroget, ut horum ſimiles quoſdam amatores ſuos, qui de ipſo aliter ſentiebant, graviter hoc nomine reprehendat in epiſtola* VII. *ad Marcellinum. Vos autem,* inquit, *qui me multùm diligitis, ſi talem me aſſeritis adversùs eos quorum malitia, vel ignorantia vel intelligentia reprehẽdor, ut me nuſquam ſcriptorum meorum erraſſe dicatis, fruſtra laboratis, non bonam cauſam ſuſcepiſtis, facilè in ea me judice ſuperamini. quoniam non mihi placet, cùm à cariſſimis meis talis eſſe exiſtimor qualis non ſum.*

Digitized by Google

SANCTI AVGVSTINI SENTENTIÆ,

De Prædeſtinatione, & Gratia Dei, & de libero hominis Arbitrio.

PRÆFATIO OPVSCVLI SEQVENTIS.

IN nomine Domini noſtri IESV *Chriſti. Legat fidelis quiſque fideliter ſubnexas beati Auguſtini ſententias, quas ex libris ejus ſtudioſè collectas, & eodem Domino adjuvante ſalubriter ordinatas, in hoc libello avidè carpendas ac dulciter proponimus ruminandas, ut devotus & ſimplex lector, ne magnis & multiplicibus prædicti Patris diſputationibus fatigetur, vel etiam profunditate ac perplexitate tantarum quæſtionum deterreatur aut perturbetur, brevi compendio diſcat unde fidem ſuam fideliter ædificet, & actionem ſalubriter informet. Sumat ita-*

que hæc velut alimenta ſalutis, & utatur velut unguentis ſuavitatis; quatenus ipſo uſu pietatis & devotæ ſupplicationis magis magiſque quotidie experiatur quàm veraciter omnibus Deum fideliter quærentibus & invocantibus Scriptura
Pſal. 68. *dicat:* Quærite Deum, & vivet anima veſtra.
Amos 5. *Et iterum:* Quærite bonum, & non malum, ut vivatis; & erit Dominus exercituum vobiſcum, ſicut dixiſtis. *Et alio loco:* Lætetur cor
1. Par. 16. Pſal. 104. quærentium Dominum. Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem ejus ſemper.
Hier. 29. *Itémque alibi ipſe Dominus:* Et ibitis, *inquit*, & orabitis me, & exaudiam vos. Quæretis me, & invenietis, cùm quæſieritis me in toto corde veſtro, & inveniar à vobis, dicit Dominus.
Pſal. 144. *Quoniam, ut Pſalmiſta ait,* Propè eſt Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. *Abſit enim ut doctor pietatis ideo aliquem ad hæſitationem vel diffidentiam impellere videatur, quia juxta Scripturæ ſanctæ fidem omnes docet, omnes hortatur, non in ſeipſis ſed in*
Hier. 17. *Deo ſpem ponere, cùm ſcriptum ſit:* Maledictus homo qui ſpem ſuam ponit in homine. *& poſt pauca:* Erit quaſi myricæ in deſerto, & non videbit cùm venerit bonum. *E contrario autem:*
Hier. 17. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. Et erit quaſi lignum quod tranſplantatur ſuper aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas, *&c. Vnde & in*
Pſal. 72. *Pſalmo canitur:* Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam. *Audiamus itaque fideliter, & diligentiſſimè diſcamus in his breviſſimis & ſuaviſſimis bea-*

tiſſimi patris dictis, videlicet quid ſentiendum & tenendum ſit, juxta certiſſimam fidei catholicæ regulam, de originali delicto ex Adam in omne humanum genus transfuſo, de libero arbitrio in Adam vitiato & per Chriſtum ſanando, de gratia Dei qua genus ſalvatur humanum, de modo juſtitiæ fidelium in hac vita, de utilitate correptionis & exhortationis, de prædeſtinatione, electione, & vocatione ſanctorum, de dono perſeverantiæ uſque in finem, quo pervenitur ad bonum quod non habet finem. Quantum etiam inter hæc adjuvetur apud Deum, & proficiat atque firmetur vita fidelium orationibus, eleemoſynis, & ceteris ſtudiis pietatis, ut alleventur proſtrati, curentur ſaucij, erigantur eliſi; ut petendo accipiatur, quærendo inveniatur, pulſando intretur, atque ita cooperante Dei gratia bonum certamen certetur, curſus conſummetur, fides ſervetur, adventus Domini diligatur, & qui legitimè certaverit coronetur. Sic itaque in his, & ex his, quæ tantus pater de tantis rebus neceſſariò & fideliter docet, proficiat ædificatio fidei noſtræ, ut concaleſcat & accendatur fiducia ſpei noſtræ, excitetur devotio orationis noſtræ, informetur ſtudium actionis noſtræ. quia apud omnipotentem Dominum, veritatis & pietatis auctorem, nequaquam fides impedit devotionem, ſed devotio dirigitur & ædificatur ex fide, ut quantò quis fideliùs de illo ſentit, & ſentiendo veneratur, tantò promptiùs & efficaciùs ejus gratiam aſſequatur, Scriptura ſancta dicente: Sentite de Domino in bo- *Sap. 1.*

nitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam invenitur ab his qui non tentant illum, apparet eis qui fiduciam habent in illum.

SENTEN-

Digitized by Google

SENTENTIÆ
B. AVGVSTINI,
EX LIBRIS QVOS DE PRÆFATIS rebus condidit ſumptæ, & in unam ſeriem diſtinctis Capitulis ordinatæ.

Capvt Primvm.

Ex libro de perfectione juſtitiæ hominis, ad Eutropium & Paulum Epiſcopos.

SENTENTIA I.

SPE ſalvi facti ſumus. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Tunc ergo erit plena juſtitia, quando plena ſanitas; tunc plena ſanitas, quando plena caritas. plenitudo enim legis eſt caritas. Tunc autem plena caritas, quando videbimus eum ſicuti eſt. Neque enim erit quod addatur ad dilectionem, cùm fides pervenerit ad viſionem. Cap. III. *Rom.* 8.

II. Per arbitrij libertatem factum eſt ut eſſet homo cum peccato: ſed jam pœnalis vitioſi- Cap. IV.

tas ſubſecuta, ex libertate fecit neceſſitatem.
Pſal. 24. Vnde ad Deum fidelis clamat: *De neceſſitatibus meis educ me.* Sub quibus poſiti, vel non poſſumus quod volumus intelligere; vel quod intellexerimus, nolumus nec valemus implere. Nam & ipſa libertas credentibus à liberatore promittitur:
Ioan. 8. *Si vos*, inquit, *filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Victa enim vitio in quod cecidit voluntate, caruit libertate natura. Hinc alia
2. Pet 2. Scriptura dicit: *A quo enim quis devictus eſt, huic & ſervus additus eſt.* Sicut ergo non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus; ita non eſt opus liberis liberator, ſed ſervis, ut ei dicat gratulatio libertatis, Salvam feciſti de neceſſitatibus animam meam. Ipſa enim ſanitas eſt vera libertas; quæ non periſſet, ſi bona permanſiſſet voluntas. Quia verò peccavit voluntas, ſecuta eſt peccantem peccatum habendi dura neceſſitas, donec tota ſanetur infirmitas, & accipiatur tota libertas; in qua ſicut neceſſe eſt permaneat beatè vivendi voluntas, ita ſit etiam bene vivendi, & nunquam peccandi, voluntaria felixque neceſſitas.

CAP. V. III. Dominus, qui verbum conſummans & brevians fecit ſuper terram, in duobus preceptis dixit Legem Prophetáſque pendere, ut intelligeremus quicquid aliud divinitus præceptum eſt, in his duobus habere finem, & ad hæc duo
Math. 22. eſſe referendum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua.* & *diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his*, inquit, *duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ.* Quicquid ergo Dei lege prohibemur, & quicquid jubemur facere, ad

hoc prohibemur & jubemur ut duo iſta compleamus. Et fortè generalis prohibitio eſt, *Non concupiſces*; & generalis juſſio, *Diliges*. Vnde breviter & Apoſtolus Paulus quodam loco utrumque complexus eſt. Prohibitio eſt enim, *Nolite conformari huic ſeculo*; juſſio autem, *ſed reformamini in novitate mentis veſtræ*. Illud pertinet ad non concupiſcere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad juſtitiam: illud ad declinandum à malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiſcendo enim vetuſtate exſpoliamur, & novitate induimur diligendo. Sed nec quiſquam poteſt eſſe continens, niſi Deus det: & caritas Dei diffunditur in cordibus noſtris, non per nos ipſos, ſed per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hoc autem fit de die in diem in his qui volendo, & credendo, & invocando proficiunt, & præterita obliviſcentes in ea quæ antè ſunt extenduntur. Ad hoc enim lex iſta præcipit, ut cùm in his implendis homo defecerit, non ſe extollat ſuperbia tumidus, ſed ad gratiam confugiat fatigatus; ac ſic eum lex terrendo ad Chriſtum diligendum pædagogi perducat officio. *Rom. 12.*

IV. Sic curramus ut comprehendamus. Omnes enim qui rectè currunt comprehendent; non ſicut in agone theatrico, omnes quidem currunt, ſed unus accipit palmam. Curramus credendo, ſperando, deſiderando. Curramus corpus caſtigando, & eleemoſynas in bonis dandis, maliſque ignoſcendis, hilariter & ex corde faciendo, & currentium vires ut adjuventur orando. Et ſic audiamus præcepta perfectionis, ne currere negligamus ad plenitudinem caritatis. CAP. VIII.

Digitized by Google

CAP. X. V. Quis neſciat, cùm præceptum generale ſit caritas, quia finis præcepti eſt caritas, & plenitudo legis eſt caritas, grave non eſſe quod diligendo ſit, non timendo? Laborant autem in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere. ſed perfecta caritas foras mittit timorem, & facit præcepti ſarcinam levem; non ſolùm non prementem onere ponderum, verùm etiam ſublevantem vice pennarum. Quæ tamen caritas ut habeatur, etiam tanta, quanta in corpore mortis hujus haberi poteſt, parum eſt noſtræ voluntatis arbitrium, niſi adjuvet gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Diffunditur quippe in cordibus noſtris, quod ſæpe dicendum eſt, non per nos ipſos, ſed per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Nec aliam ob cauſam Scriptura commemorat non eſſe gravia præcepta divina, niſi ut anima, quæ illa gravia ſentit, intelligat nondum ſe accepiſſe vires, quibus talia ſint præcepta Domini, qualia commendantur; levia ſcilicet atque ſuavia, & oret gemitu voluntatis, ut impetret donum

Pſal. 118. facilitatis. Qui enim dicit, *Fiat cor meum immaculatum*, &, *Itinera mea dirige ſecundùm verbum tuum, ne dominetur mihi omnis iniqui-*

Matth. 6. *tas.* &, *Fiat voluntas tua ſicut in cælo ita & in terra.* &, *Ne nos inferas in tentationem*, & cetera hujuſmodi, quæ commemorare longum eſt, hoc utique orat, ut præcepta Dei faciat. Quæ ut fierent nec juberetur, ſi nihil ibi noſtra voluntas ageret, nec oraretur, ſi ſola ſufficeret. Commendantur ergo non eſſe gravia, ut cui gravia ſunt, intelligat nondum ſe accepiſſe donum, quo gravia non ſint; nec arbitretur ea ſe

perficere, quoniam ita facit ut gravia ſint. Hilarem enim datorem diligit Deus. Nec tamen cùm ea gravia ſentit, deſperando frangatur, ſed ad quærendum, petendum, pulſandúmque cogatur.

VI. Aliud eſt eſſe ſine peccato, quod de ſolo in hac vita Vnigenito dictum eſt; aliud eſſe ſine querela, quod de multis juſtis etiam in hac vita dici potuit. Quoniam eſt quidam modus bonæ vitæ, de quo etiam in iſta humana cōverſatione juſta querela eſſe non poſſit. Quis enim juſtè queritur de homine, qui nemini malè vult, & quibus poteſt fideliter conſulit, nec contra cujuſquam injurias tenet libidinem vindicandi, ut veraciter dicat, *ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*? Et tamen eo ipſo quòd verum dicit, *Dimitte ſicut & nos dimittimus*, ſine peccato ſe non eſſe declarat. CAP. XI. *Matth. 6.*

VII. Cuſtodivit vias Dei, qui non ſic exorbitat, ut eas relinquat; ſed in eis currendo proficit, etſi aliquando ut infirmus offendit aut titubat. Proficit autem minuendo peccata, donec perveniat ubi ſine peccato ſit. Non enim aliter poteſt eo modo proficere, niſi cuſtodiendo vias ejus. Declinat autem à mandatis Domini atq; diſcedit apoſtata, non ille, qui etiamſi habet peccatum, confligendi tamen cum eo perſeverantiam non relinquit, donec eò perveniat ubi nulla cum morte contentio remanebit. *Ibid.*

VIII. Abſtinet ſe ab omni re mala, qui peccato, ſine quo non eſt, vel nunquam omnino conſentit, vel ſi aliquando premitur, non opprimitur, ſicut luctator fortior, etſi aliquan- CAP. XII.

do tenetur, non ideo perdit quo ſuperior invenitur. Legitur ſanè homo ſine crimine, legitur ſine querela, & non legitur ſine peccato, niſi filius hominis, unus idémque Dei filius unicus.

CAP. XIII. IX. Veriſſimè tunc erunt homini multa bona, cùm receſſerit ab omni peccato. Tunc enim nulla erunt mala, ut non opus habeat dicere, *Libera nos à malo.* Quamvis & nunc omnis qui proficit recta intentione proficiens, recedit ab omni peccato, & tantò inde longinquior, quantò plenitudini juſtitiæ perfectioníque fit propinquior. quia & ipſa concupiſcentia, quod eſt peccatum habitans in carne noſtra, etſi manet adhuc in membris mortalibus, minui tamen non deſinit in proficientibus. Aliud eſt ergo recedere ab omni peccato, quod nunc in opere eſt, aliud receſſiſſe ab omni peccato, quod in illa perfectione tunc erit.

Ibid. Pſalm. 13. X. Quomodo dictum eſt, *Non eſt qui faciat bonum non eſt uſque ad unum*, niſi quia populum quendam pſalmus ille culpat, in quo nec unus erat qui faceret bonum, dum volunt remanere filij hominis, & non eſſe filij Dei, cujus gratia homo fit bonus ut faciat bonum? De illo enim bono dictum hîc debemus accipere, quod ibi ait, *Deus de cœlo reſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum.* Hoc ergo bonum, quod eſt requirere Deum, non erat qui faceret, non erat uſque ad unum, ſed in eo genere hominum, quod prædeſtinatum eſt ad interitum. Super hos enim reſpexit Dei præſcientia, protulítque ſententiam.

CAP. XIV. XI. *Nemo bonus, niſi unus Deus.* Sive quia

omnia quæ creata ſunt, quamvis ea Deus fecerit bona valde, creatori tamen comparata, nec bona ſunt, cui comparata nec ſunt. Altiſſimo quippe & proprio modo quodam de ſe ipſo dixit, *Ego ſum qui ſum,* Sic dictum eſt, *Nemo bonus niſi unus Deus*, quemadmodum de Ioanne dictum eſt, *Non erat ille lumen*, cùm Dominus eum dicat eſſe lucernam, ſicut diſcipulos quibus dixit: *Vos eſtis lumen mundi.* Sed in comparatione luminis illius, quod eſt lumen verum inluminans omnem hominem venientem in hunc mundum, non erat ille lumen. Sive quia etiam ipſi filij Dei, comparati ſibi ipſis, quales in illa perfectione æterna futuri ſunt, ita boni ſunt, ut adhuc & mali ſint, quod de illis dicere non auderem. Quis enim audeat dicere malos eſſe quorum pater eſt Deus, niſi ipſe Dominus diceret, *Si ergo vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quantò magis*, & reliqua. Cùm ait utique *pater veſter*, filios Dei jam eſſe monſtravit, quos tamen adhuc malos eſſe non tacuit. Vnde eſt ille admonitus, qui interrogaverat quid boni faceret, ut illum quæreret, cujus gratia bonus eſſet, cui bonum eſſe hoc eſt ipſum eſſe, qui incommutabiliter bonus, non poteſt omnino malus eſſe.

Marc. 10. *Ioan. 1.* *Matth. 5.* *Matth. 7.*

CAP. XV. *1. Ioan. 3.*

XII. Si cor noſtrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Deum, & quæcunque petierimus accipiemus ab eo. Hoc enim agitur voluntate, credendo, ſperando, diligendo, corpus caſtigando, eleemoſynas faciendo, injurias ignoſcendo, inſtanter orando, & proficiendi vires precando, veracitérque dicendo: *Di-*

mitte nobis, ſicut & nos dimittimus. &c: *Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Hoc prorsùs agitur, ut cor mundetur, & peccatum omne tollatur, & quod judex juſtus, cùm in throno ſederit, occultum invenerit, minùſque mundatum, ejus miſericordia remittatur, ut Deo vivendo totum ſanum mundúmque reddatur. Iudicium enim ſine miſericordia, ſed illi qui non fecit miſericordiam. Superexaltat autem miſericordia judicio. Quod ſi non eſſet, quæ ſpes eſſet? Quandoquidem cùm Rex juſtus ſederit in throno, quis gloriabitur ſe caſtum habere cor? aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Tunc ergo per ejus miſericordiam juſti, plenè perfectèque mundati, fulgebunt in regno patris ſui ſicut ſol.

Ibidem. XIII. Mundat Chriſtus Eccleſiam nunc lavacro aquæ in verbo, abluens peccata præterita, & pellens ab ea dominationem malorum angelorum. Deinde perficiens ejus ſanitates, facit eam occurrere in illam glorioſam, non habentem maculam, neque rugam. Quos enim prædeſtinavit, illos & vocavit; & quos vocavit, ipſos & juſtificavit. quos autem juſtificavit, illos & glorificavit. In hoc myſterio dictum arbitror: *Ecce ejicio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertia die conſummor,* id eſt, perficior. Dixit enim hoc ex perſona corporis ſui, quod eſt Eccleſia, diſponens pro diſtinctis ordinatíſque temporibus, quod in ſua reſurrectione ſignificavit in triduo. *Luc. 13.*

Ibidem. XIV. Avertat ſe homo à delicto, cùm proficiendo inde diſcedit, & renovatur de die in

diem, & dirigat in opus miſericordiæ, & ab omni delicto mundet cor ſuum: miſereatur, ut quod reſtat per veniam dimittatur. Hoc enim ſalubriter, & ſine vana inaníque jactantia, bene intelligitur in eo quod dixit S. Ioannes: *Si cor noſtrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Dominum, & quæcunque petierimus accipiemus ab eo.* 1. Ioan. 3. Hoc enim videtur iſto loco admonuiſſe, ne cor noſtrum nos in ipſa oratione & petitione reprehendat. hoc eſt, ne fortè cùm cœperimus dicere, *Dimitte nobis ſicut & nos dimittimus*, compungamur non facere quod dicimus, aut etiam non audeamus dicere quod non facimus, & fiduciam petendi amittamus.

XV. Quomodo verum eſt, *Omnis qui peccat non vidit eum, neque cognovit eum*, cùm ſecundùm viſionem & cognitionem quæ erit in ſpecie, nemo eum in hac vita videat atque cognoſcat; ſecundùm viſionem autem & cognitionem, quæ eſt in fide, multi ſunt qui peccent, certè ipſi apoſtatæ, qui tamen in eum aliquando crediderunt, ut de nullo eorum dici poſſit, ſecundùm viſionem & cognitionem quæ adhuc in fide eſt, *non vidit eum, neque cognovit eum*? Sed intelligendum arbitror, quia renovatio perficienda videt & cognoſcit; infirmitas verò abſumenda, nec videt, nec cognoſcit eum. In cujus quantiſcunque reliquiis interiùs conſtitutis ſi diximus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. CAP. XV. 1. Ioan. 3.

XVI. Cùm per gratiam renovationis filij Dei ſumus, tamen propter reliquias infirmitatis nondum apparuit quod erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quo- Ibidem.

niam videbimus eum ſicuti eſt. Tunc peccatum nullum erit, quia infirmitas nec interior nec exterior ulla remanebit, & omnis qui habet hanc ſpem in eum, ſanctificat ſe ſicut & ipſe ſanctus eſt. Sanctificat enim ſe, non per ſeipſum, ſed credendo in illum, & invocando illum, qui ſanctificat ſanctos ſuos. Cujus ſanctificationis perfectio, quæ nunc proficit, & creſcit de die in diem, omnes infirmitatis reliquias ablatura eſt.

CAP. XIX. XVII. Dei gratiam vel miſericordiam volumus impetrare, cùm dicimus: *Fiat voluntas tua ſicut in cœlo, ita & in terra*: vel *Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Ut quid enim iſta orando tanto gemitu petimus, ſi volentis hominis & currentis, non miſerantis eſt Dei? Non quia hoc ſine voluntate noſtra agitur, ſed quia voluntas non implet quod agit, niſi divinitus adjuvetur. Hæc eſt fidei ſanitas, quæ nos facit orare, quærere ut inveniamus, petere ut accipiamus, pulſare ut aperiatur nobis. Contra iſtam qui diſputat, contra ſeipſum claudit oſtium miſericordiæ Dei. Nolo plura dicere de re tanta: quia meliùs eam committo fidelium gemitibus, quàm meis ſermonibus.

Ibidem. XVIII. Voluntarium noſtrum bonum eſt, cùm Deus operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. In Deuteronomio ſcri-
Deut. 30. ptum eſt: *Vitam & mortem dedit ante faciem hominis, bonum & malum, & admonuit ut eligeret vitam.* Sed & ipſa admonitio de miſericordia venit, nec aliquid prodeſſet eligere vitam, niſi Deus eligendi caritatem inſpiraret, & ele-
Pſalm. 29. ctam habere præſtaret. De eo dictum eſt: *Quo-*

niam ira in indignatione eius, & vita in voluntate ejus. Item dictum eſt: *Si velis præcepta, ſervabunt te.* Sed debet Deo agere gratias, quia præcepta voluit, qui deſertus omni lumine veritatis hæc velle non poſſet. Poſitis ante hominem igne & aqua, quò vult quidem porrigit manum; ſed altior eſt qui vocat altiùs, quàm omnis humana cogitatio. *Eccli. 15.*

XIX. Lex prævaricationis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Vnde ſubintravit ut abundaret delictum, & ubi abundavit delictum, ſuperabundavit gratia. Id eſt, ut acciperet homo præcepta, ſuperbè de ſuis viribus fidens. in quibus deficiens, & factus etiam prævaricator, liberatorem ſalvatorémque requireret; atque ita eum timor legis humilem factum, tanquam pædagogus ad fidem gratiámque perduceret. Ita multiplicatis infirmitatibus poſtea acceleraverunt, quibus ſanandis opportunè Chriſtus advenit. In cujus gratiam etiam juſti antiqui crediderunt, eadem ipſa gratia ejus adjuti, ut gaudentes eum prænoſcerent, & quidam etiam prænuntiarent eſſe venturum, vel in illo populo Iſraël, ſicut Moyſes, & Ieſu Nave, & Samuel, & ceteri tales, vel extra ipſum populum, ſicut Iob, vel ante ipſum populum, ſicut Abraham, ſicut Noë, & quicunque alij ſunt, quos commemorat vel tacet divina Scriptura. Vnus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus IESVS, ſine cujus gratia nemo à condemnatione liberatur, ſive quam traxit ex illo in quo omnes peccaverunt, ſive quam poſtea ſuis iniquitatibus addidit. *Ibidem.*

XX. Dicitur, *Adjutor meus eſto, ne derelinquas me.* non utique ad corporalia bona capeſſenda, & mala cavenda; ſed ad gerendam perficiendámque juſtitiam. Propter quod dicimus: *Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Nec adjuvatur, niſi qui & ipſe aliquid agit. adjuvatur autem, ſi invocat, ſi credit, ſi ſecundùm propoſitum vocatus eſt. Quomodo quos antè præſcivit & prædeſtinavit conformes imaginis filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinavit, illos & vocavit. quos vocavit, illos & juſtificavit. quos autem juſtificavit, illos & glorificavit. Currimus ergo cùm proficimus, dum ſanitas noſtra in proficientibus currit: ſicut etiam cicatrix currere dicitur, quando bene vulnus diligentérque curatur. ut omni ex parte perfecti, ſine ulla ſimus omnino infirmitate peccati. quod non ſolùm vult Deus, verùm etiam ut impleatur facit atque adjuvat. Et hoc nobiſcum agit gratia Dei per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum; non ſolùm præceptis, ſacramentis, exemplis; ſed etiam Spiritu ſancto per quem latenter diffunditur caritas in cordibus noſtris. qui interpellat gemitibus inenarrabilibus, donec in nobis ſanitas perficiatur, & Deus ſicuti eſt, videndus in æterna veritate monſtretur.

XXI. Quiſquis fuiſſe vel eſſe in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto uno mediatore Dei & hominum, quibus neceſſaria non fuerit remiſſio peccatorum, contrarius eſt divinæ ſcripturæ, ubi Apoſtolus

dicit: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors. & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.* Et neceſſe eſt, ut impia contentione aſſerat, eſſe poſſe homines, qui ſine mediatore Chriſto, liberante atque ſalvante, ſint liberi, ſalvíque à peccato; cùm ille dixerit: *Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus. Non veni vocare juſtos, ſed peccatores.* Rom. 5. Matth. 9. Luc. 5. Ibid.

XXII. Quiſquis autem dicit, poſt acceptam remiſſionem peccatorum, ita quemquam hominem juſtè vixiſſe in hac carne, vel vivere, ut nullum habeat omnino peccatum, contradicit Apoſtolo Ioanni, qui ait: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Non enim ait *habuimus*, ſed *habemus*. Quod ſi quiſquam aſſerit de illo peccato dictum, quod habitat in carne noſtra mortali, ſecundùm vitium quod peccantis primi hominis voluntate contractum eſt, cujus peccati deſideriis ne obediamus, Paulus Apoſtolus præcipit: non autem peccare, qui eidem peccato, quamvis in carne habitanti, ad nullum opus malum omnino conſentit, vel facti, vel dicti, vel cogitati. quamvis ipſa concupiſcentia moveatur, quæ alio modo peccati nomen accepit, quòd ei conſentire peccare ſit, nobíſque moveatur invitis; ſubtiliter quidem iſta diſcernit, ſed videat quid agatur de dominica oratione, ubi dicimus, *Dimitte nobis debita noſtra.* Quod, niſi fallor, non opus eſſet dicere, ſi nunquam, vel in lapſu linguæ, vel in oblectanda cogitatione, ejuſdem peccati deſideriis aliquantulum conſentiremus. Sed tantummodo dicendum eſ- 1. Ioan. 1.

ſet: *Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Nec Iacobus Apoſtolus diceret: *In multis offendimus omnes.* Non enim offendit, niſi cui mala concupiſcentia contra juſtitiæ rationem, appetendo ſeu vitando, faciendum vel dicendum vel cogitandum aliquid, quod non debuit, ſive fallens, ſive prævalens perſuadet. Sed planè quiſquis negat nos orare debere, ne intremus in tentationem, (negat autem hoc, qui contendit ad non peccandum gratiæ Dei adjutorium non eſſe homini neceſſarium, ſed ſola lege accepta humanam ſufficere voluntatem) ab auribus omnium removendum, & ore omnium anathemandum eſſe non dubito.

Iac. 3.

CAPVT II.

Ex libro de Natura & Gratia, ad Timaſium & Iacobum.

SENTENTIA I.

CAP. I.

IVSTITIAM Dei, non in præcepto legis, qua timor incutitur, ſed in adjutorio gratiæ Chriſti, ad quam ſolam utiliter legis, velut pædagogi, timor ducit, conſtitutam eſſe qui intelligit, ipſe intelligit quare ſit Chriſtianus. Nam ſi per legem juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Si autem non gratis mortuus eſt, in illo ſolo juſtificatur impius, cui credendi in eum qui juſtificat impium, deputatur fides ad juſtitiam. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, juſtificati gratis per ſanguinem ipſius.

II. Natura hominis primitus inculpata, & ſine ullo vitio creata eſt. Natura verò iſta hominis, qua unuſquiſque ex Adam naſcitur, jam medico indiget, quia ſana non eſt. Omnia quidem bona, quæ habet in formatione, vita, ſenſibus, mente, à ſummo Deo habet creatore & artifice ſuo. Vitium verò, quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, ut inluminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato, quod commiſſum eſt libero arbitrio; ac per hoc natura pœnalis ad vindictam juſtiſſimam pertinet. CAP. III.

III. Si enim jam ſumus in Chriſto nova creatura, tamen eramus natura filij iræ, ſicut & ceteri. Deus autem, qui dives eſt in miſericordia, propter multam dilectionem, qua nos dilexit, & cùm eſſemus mortui delictis, convivificavit nos Chriſto, cujus gratia ſumus ſalvi facti. Hæc igitur Chriſti gratia, ſine qua nec infantes, nec ætate grandes, ſalvi fieri poſſunt, non meritis redditur, ſed gratis datur, propter quod gratia nominatur. *Iuſtificati*, inquit, *gratis per ſanguinem ipſius*. Vnde hi qui per illum non liberantur, ſive quia audire nondum potuerunt, ſive quia obedire noluerunt, ſive etiam, cùm per ætatem audire non poſſent, lavacrum regenerationis, quod accipere poſſent, per quod ſalvi fierent, non acceperunt, juſtè utique damnantur, quia ſine peccato non ſunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccaverunt, ſive in Adam, ſive in ſeipſis, & egent gloria Dei. Vniverſa igitur maſſa pœnas debet; CAP. V.

Ibid. — CAP. IV. — *Rom. 3.*

& ſi omnibus debitum damnationis ſupplicium redderetur, non injuſtè proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vaſa meritorum ſuorum, ſed vaſa miſericordiæ nominantur. Cujus miſericordiæ, niſi illius, qui Chriſtum Ieſum miſit in hunc mundum, peccatores ſalvos facere, quos præſcivit & prædeſtinavit, & vocavit, & juſtificavit, & glorificavit? Quis igitur uſque adeo dementiſſimè inſaniat, ut non agat ineffabiles gratias miſericordiæ quos voluit liberantis, qui rectè nullo modo poſſet culpare juſtitiam univerſos omnino damnantis?

CAP. VI. IV. Si ſecundùm Scripturas ſapiamus, non cogimur contra Chriſtianam gratiam diſputare, & ea dicere, quibus demonſtrare conemur, naturam humanam, neque in parvulis medico indigere, quia ſana eſt, & in majoribus ſibi ipſam ad juſtitiam, ſi velit, poſſe ſufficere. Acutè quippe videntur hæc dici. ſed in ſapientia verbi, qua evacuatur crux Chriſti. nec eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens.

CAP. XII. V. In ſcripturis novi teſtamenti diſcimus hanc eſſe intentionem legis arguentis, ut propter illa quæ perperam fiunt, confugiatur ad gratiam Domini miſerantis, velut pædagogo concludente in eadem fide, quæ poſtea revelata eſt, vbi & remittunt quæ malè fiunt, & eadem gratia juvante non fiunt.

CAP. XV. VI. Quantum eſt in homine linguæ malum, ut a nullo homine domari poſſit, cùm ab hominibus domentur & beſtiæ? Neque hoc ideo dixit Apoſtolus, ut hujus in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur;

ſed

ſed ut ad domandam linguam divinæ gratiæ poſcamus auxilium. Non enim ait, *Linguam nullus domare poteſt*, ſed *nullus hominum*; ut cùm domatur Dei miſericordia, Dei adjutorio, Dei gratia fieri fateamur. Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur petat auxilium, & oret lingua ut dometur lingua, donante illo qui dixit ad ſuos: *Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis*. Itaque præcepto facere commonemur, quòd conantes, & noſtris viribus non valentes, adjutorium divinum precemur. *Iac. 1.* *Matth. 10.*

VII. *Si quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet in fide nihil hæſitans*. Hæc eſt fides, ad quam præcepta compellunt, ut lex imperet, fides impetret. CAP. XVI. *Iac. 1.*

VIII. Oratio Dominica utrumque petendum eſſe commemorat, & ut dimittantur nobis debita noſtra, & ut non inducamur in tentationem. Illud, ut præterita expientur; hoc, ut futura vitentur. Quod licèt non fiat, niſi voluntas adſit, tamen ut fiat voluntas ſola non ſufficit. Ideo prò hac re nec ſuperflua nec impudens Domino immolatur oratio. Nam quid ſtultius, quàm orare ne facias quod in poteſtate habeas? CAP. XVIII.

IX. Prævaricatorem legis dignè lux deſerit veritatis. qua deſertus utique cœcus, & plus neceſſe eſt offendat, & cadendo vexetur, vexatúſque non ſurgat. Vt ideo tantùm audiat vocem legis, quo admoneatur implorare gratiam Salvatoris. CAP. XXII.

X. Moleſtiis exercitata vita juſtorum, ſplen- CAP. XXIII.

didiùs enituit; & eas per patientiam ſuperando, majorem gloriam comparavit. ſed adjuta gratia. Dei, adjuta ſpiritu Dei, adjuta miſericordia Dei. non ſuperba voluntate ſe extollens, ſed humili confeſſione fortitudinem promerens. Noverat enim Deo dicere: *Quoniam tu es patientia mea.*

Pſalm. 70.

CAP. XXV.

XI. Vtinam non fuiſſet miſeria, ne iſta eſſet miſericordia neceſſaria. Sed iniquitatem peccati, tantò graviorem, quantò faciliùs homo non peccaret, quem nulla adhuc tenebat infirmitas, pœna juſtiſſima ſubſecuta eſt, ut mercedem mutuam peccati ſui in ſemetipſo reciperet, amittens ſub ſe poſitam ſui corporis quodammodo obedientiam, quam præcipuam ſub domino ſuo ipſe contempſerat. Et quòd nunc cum eadem lege peccati naſcimur, quæ in membris noſtris repugnat legi mentis, neque adversùs Deum murmurare, neque contra rem manifeſtiſſimam diſputare, ſed pro pœna illius miſericordiam quærere & orare debemus.

CAP. XXVI.

XII. Sicut vulnere, verbi gratia, claudicans ideo curatur, ut ſanato malo præterito, futurus dirigatur inceſſus; ſic mala noſtra non ſolùm ad hoc ſupernus medicus ſanat, ut illa jam non ſint, ſed ut de cetero rectè ambulare poſſimus. Quod quidem etiam ſani non niſi illo adjuvante poterimus.

Ibidem.

XIII. Medicus homo cùm ſanaverit hominem, jam de cetero ſuſtentandum elementis & alimentis corporalibus, ut eadem ſanitas apto ſubſidio convaleſcat, atque perſiſtat, Deo dimittit, qui præbet iſta in carne viventibus, cujus erant etiam illa, quæ dum curaret adhibe-

bat. Non enim quemquam medicus ex his rebus quas ipſe creaverit ſanat, ſed ex illius opibus qui creat omnia neceſſaria ſanis atque vitioſis. Ipſe autem Deus, cùm per mediatorem Dei & hominum hominem Ieſum Chriſtum ſpiritalem ſanat ægrum, vel vivificat mortuum, id eſt, juſtificat impium, & eum ad perfectam ſanitatem, hoc eſt, ad perfectam vitam juſtitiámque perduxerit, non deſerit, ſi non deſeratur, ut piè ſemper juſtèque vivatur. Sicut enim oculus corporis, etiam pleniſſimè ſanus, niſi candore lucis adjutus, non poteſt cernere; ſic homo etiã perfectiſſimè juſtificatus, niſi æterna luce divinitus adjuvetur, rectè non poteſt vivere.

XIV. Propter voluntatem noſtram, ſine qua bene non poſſumus operari, citò poteſt ſubrepere animo humano, ut quod bene operatur, ſuum tantummodo exiſtimet, & dicat in abundantia ſua: *Non movebor in æternum.* Ideo qui in voluntate ſua præſtiterat decori ejus virtutem, avertit faciem ſuam paululùm, ut qui hoc dixerat fieret conturbatus. quoniam ipſe eſt ille tumor ſanandus doloribus. Non itaque dicitur homini, neceſſe eſt peccare, ne pecces: ſed dicitur homini, deſerit aliquantum Deus, unde ſuperbis, ut ſcias non tuum ſed ejus eſſe, & diſcas ſuperbus non eſſe. CAP. XXVII. *Pſalm. 29.* C. XXVIII.

XV. Vitium quo peccatum committitur, nondum omni ex parte ſanatum eſt. Quod quidem ut inoleſceret, de non rectè uſa ſanitate deſcendit. Ex quo vitio jam malè valens, vel infirmitate, vel cœcitate plura committit. Pro quo ſupplicandum eſt ut ſanetur, ut deinceps in perpetua ſanitate vivatur; non ſuperbien- CAP. XXX.

dum, quaſi homo eadem poteſtate ſanetur, quâ poteſtate vitiatus eſt.

CAP. XXXI. XVI. Ipſam ſuperbiam, quæ in rectè factis animo inſidiatur humano, non citò Deus ſanat. Pro qua ſananda illi piæ animæ cum lacrymis & magnis gemitibus ſupplicant: ut ad eam ſuperandam, & quodammodo calcandam, & obterendam, dexteram conantibus porrigat, cùm extrema ejus umbra illo meridie quantum arbitror abſorbebitur. Qui meridies Scriptura dicente promittitur: *Et educet quaſi lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum ſicut meridiem*, ſi fiat quod ſuprà ſcriptum eſt: *Revela Domino viam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet.*

Pſal. 36. *Ibid.*

Ibidem. XVII. Operamur & nos, ſed Deo operante cooperamur: quia miſericordia ejus prævenit nos. Prævenit autem ut ſanemur, quia & ſubſequetur ut etiam ſanati vegetemur. Prævenit ut vocemur, ſubſequetur ut glorificemur. Prævenit ut piè vivamus, ſubſequetur ut cum illo ſemper vivamus; quia ſine illo nihil facere poſſumus. Vtrumque enim ſcriptum eſt, &, *Deus meus, miſericordia ejus præveniet me.* &, *Miſericordia tua ſubſequetur me per omnes dies vitæ meæ.*

Pſal. 58. *Pſal. 22.*

Ibidem. XVIII. Revelemus ad Dominum viam noſtram confeſſione, non defenſione laudemus. Si enim non eſt ipſius via ſed noſtra, proculdubio non eſt recta. Revelemus eam confitendo, quia non eum latet, etiamſi operire conemur.

C. XXXII. Bonum eſt autem confiteri Domino. Ita enim quod ei placet dabit nobis, ſi quod ei diſplicet in nobis, diſpliceat & nobis. *Avertet*, ſicut ſcriptum eſt, *ſemitas noſtras à via ſua*, & no-

ſtram faciet eſſe quæ ſua eſt: quoniam ab ipſo præbetur credentibus in eum, & ſperantibus in eum, ut ipſe faciat.

XIX. Non debemus ſic laudare creatorem, ut cogamur dicere, immo verè convincamur dicere ſuperfluum ſalvatorem. Naturam itaque hominis dignis laudibus honoremus, eáſque laudes ad creatoris gloriam referamus. Sed quia nos creavit, ita ſimus grati, ut non ſimus quia ſanat ingrati. Vitia ſanè noſtra quæ ſanat, non divino operi, ſed humanæ voluntati, juſtæque illius vindictæ tribuamus. Sed ut in noſtra poteſtate fuiſſe ne accederent confitemur, ita ut ſanentur in illius magis eſſe miſericordia, quàm in noſtra poteſtate fateamur. CAP. XXXIV.

XX. Quorundam exempla, quos peccaſſe legimus, non ideo ſcripta dicit qui ſanum ſapit ut ad deſperationem non peccandi valeant, & ſecuritatem peccandi nobis quodammodo præbere videantur; ſed ut diſceremus, vel pœnitendi humilitatem, vel etiam in talibus lapſibus non deſperandam ſalutem. Quidam enim in peccata prolapſi deſperatione plus pereunt. nec ſolùm pœnitendi negligunt medicinam; ſed ad explenda inhoneſta & nefaria deſideria ſervi libidinum & ſceleratarùm cupiditatum fiunt. quaſi perdant, ſi non fecerint quod inſtigat libido, cùm eos jam maneat certa damnatio. Adversùs hunc morbum, nimium periculoſum & exitiabilem, valet commemoratio peccatorum, etiam in quæ juſti ſanctique prolapſi ſunt. CAP. XXXV.

XXI. Non fruſtra etiam juſtos in oratione dicere, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos* *Ibidem.* *Matth. 6.*

dimittimus debitoribus noſtris, Dominùmque Chriſtum, cùm eandem orationem docendo
Matth. 6. explicuiſſet, veraciſſimè ſubdidiſſe, *Si enim dimiſeritis hominibus peccata, dimittet vobis pater veſter peccata veſtra.* Per hoc enim quotidianum ſpiritale quodammodo incenſum, quod ante Deum in altare cordis, quod ſurſum habere admonemur, infertur, etiamſi non hîc vivatur ſine peccato, licet mori ſine peccato, dum ſubinde venia deletur, quod ſubinde ignorantia vel infirmitate committitur.

CAP. XLIII. XXII. Deus tam bonus quàm juſtus, talem hominem fecit, qui peccato carere ſufficeret, ſed ſi voluiſſet. Quis enim eum neſcit ſanum & inculpabilem factum, & libero arbitrio, atque ad juſtè vivendum poteſtate libera conſtitutum? Sed nunc de illo agitur, quem ſemivivum latrones in via reliquerunt. Qui gravibus ſaucius confoſſúſque vulneribus, non ita poteſt ad juſtitiæ culmen aſcendere, ſicut potuit inde deſcendere. qui etiamſi jam in ſtabulo eſt, adhuc curatur. Non igitur Deus impoſſibilia jubet; ſed jubendo admonet & facere quod poſſis, & petere quod non poſſis.

CAP. XLIV. XXIII. Ea fides juſtos ſanavit antiquos, quæ ſanat & nos, id eſt, mediatoris Dei & hominum hominis Chriſti Ieſu. Fides ſanguinis ejus, fides mortis ejus, & reſurre-
2. Cor. 4. ctionis ejus. *Habentes ergo eundem ſpiritum fidei & nos credimus, propter quod & loquimur.*

CAP. LV. XXIV. Dimitte hominem, clamet quod clamabat. Non enim tantùm deſiderat, ut per indulgentiam ſit de præteritis impunitus, ſed

etiam ut ſit de cetero ad non peccandum fortis & validus. Condelectatur enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem. Videt autem aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ. Videt eſſe, non recolit fuiſſe. præſentibus urgetur, non præterita reminiſcitur. Nec tantùm repugnantem videt, verùm etiam captivantem ſe in lege peccati, quæ eſt in membris ejus, non quæ fuit. Hinc eſt quod clamat: *Rom. 7.* *Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Sinatur orare, ſinatur adjutorium medici potentiſſimi flagitare. quid contradicitur? quid obſtrepitur? quid miſer miſericordiam Chriſti petere prohibetur?

XXV. Adjutorium poſtulamus dicentes: *Ne nos inferas in tentationem.* Quod adjutorium non poſceremus, ſi reſiſti nullo modo poſſe crederemus. Poteſt peccatum caveri, ſed opitulante illo qui non poteſt falli. Nam & hoc ipſum ad cavendum peccatum pertinet, ſi veraciter dicimus: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Duobus enim modis etiam in corpore cavetur morbi malum. ut non accidat, & ut ſi acciderit, citò ſanetur. Vt non accidat caveamus dicendo, *Ne nos inferas in tentationem*: ut citò ſanetur, caveamus dicendo, *Dimitte nobis debita noſtra.* CAP. LXVII.

XXVI. Rectè enim fortaſſe quererentur *Ibidem.* homines, ſi erroris & libidinis nullus hominum victor exiſteret. Cùm verò ubique ſit præſens qui multis modis per creaturam ſibi Domino ſervientem averſum vocet, doceat credentem, conſoletur ſperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem, non

tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, ſed quòd negligis quærere quod ignoras; neque illud quòd vulnerata membra non colligis, ſed quòd volentem ſanare contemnis.

CAP. LXIX. XXVII. Valde bona ſunt præcepta, ſi legitimè his utamur. Eo quippe ipſo, quo firmiſſimè creditur, Deum juſtum & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe fiunt facilia caritati, cui uni Chriſti ſarcina levis eſt, aut ea una eſt ſarcina ipſa quæ levis eſt. Secundùm

1. *Ioan.* 5. hoc dictum eſt, *& præcepta ejus gravia non ſunt*; ut cui gravia ſunt, conſideret non potuiſſe divinitus dici, *gravia non ſunt*, niſi quia poteſt eſſe cordis affectus cui gravia non ſint, & petat quo deſtituitur, ut impleat quod jubetur.

1, *idem.* XXVIII. Quomodo dicitur, *Propter ver-*

Pſal. 16. *ba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras*, niſi quia utrumque verum eſt? Duræ timori ſunt,

CAP. LXX. leves amori. Caritas ergo inchoata, inchoata juſtitia eſt; caritas provecta, provecta juſtitia eſt; caritas magna, magna juſtitia eſt; caritas perfecta, perfecta juſtitia eſt. Sed caritas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. quæ tunc maxima eſt in hac vita, quando pro illa ipſa contemnitur vita.

CAPVT III.

Ex epiſtolis & libro de Gratia & libero arbitrio, ad Valentinum monachum.

SENTENTIA I.

PRIMO Dominus IESVS, ſicut ſcriptum eſt in Evangelio Ioannis Apoſtoli, non venit ut judicaret mundum, ſed ut ſalvaretur mundus per ipſum. Poſtea verò, ſicut ſcribit Paulus Apoſtolus, judicabit Deus mundum, quando venturus eſt, ſicut tota Eccleſia in ſymbolo confitetur, judicare vivos & mortuos. Si ergo Dei gratia non eſt, quomodo ſalvat mundum? & ſi non eſt liberum arbitrium, quomodo judicat mundum? *EPIST. I.* *Ioan. 3.* *2. Tim. 4.*

II. Soli parvuli, qui nondum habent opera propria, vel bona, vel mala, ſecundùm ſolum originale peccatum damnabuntur, quibus per lavacrum regenerationis non ſubvenit gratia ſalvatoris. Ceteri autem omnes, qui jam utentes libero arbitrio, ſua propria peccata originali peccato inſuper addiderunt, ſi de poteſtate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Chriſti, non ſolùm ſecundùm originis, verùm etiam ſecundùm propriæ voluntatis merita, judicium reportabunt. Boni verò etiam ipſi quidem ſecundùm bonæ voluntatis ſuæ merita præmium conſequentur, ſed etiam ipſam bonam volun- *EPIST. II.*

tatem per Dei gratiam conſecuti ſunt. Ac ſic
Rom. 2. implebitur quod ſcriptum eſt: *Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci.*

Ibidem. III. Fides ſanè catholica neque liberum arbitrium negat, ſive in vitam malam, ſive in bonam; neque tantum ei tribuit, ut ſine Dei gratia valeat aliquid, ſive ut ex malo convertatur in bonum, ſive ut in bono perſeveranter proficiat, ſive ut ad bonum ſempiternum perveniat, ubi jam non timeat ne deficiat.

Ibidem. Hebr. 12. IV. Sic intellige quod tibi præceptum eſt, *Rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige*, ut noveris, cùm hoc facis, à Domino Deo tibi præſtari ut hoc facias, & non declinabis ad dexteram, quamvis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua, & ipſe erit virtus tua, qui rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter quicunque dicit, Voluntas mea mihi ſufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rurſus illi qui putant bonam vitam eſſe deſerendam, quando audiunt ſic Dei gratiam prædicari, ut credatur & intelligatur voluntates hominum ipſa ex malis bonas facere, ipſa etiam quas fecerit cuſtodire, in ſiniſtram declinant.

EX LIBRO DE GRATIA, & Libero arbitrio.

CAP. II. V. Solet dicere humana ſuperbia, *Si ſciſſem, feciſſem. ideo non feci, quia neſcivi.* aut, *Si ſcirem, facerem. ideo non facio, quia neſcio.* Hæc

eis excuſatio tollitur, quando præceptum datur, vel ſcientia non peccandi manifeſtatur. Sed ſunt homines, qui etiam de ipſo Deo ſe excuſare conantur. Quibus dicit Apoſtolus Iacobus: *Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentor: Deus enim intentator malorum eſt. Ipſe autem neminem tentat. unuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & inlectus. Dein concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem.* Item de ipſo Deo ſe excuſare volentibus reſpondit liber Proverbiorum Salomonis: *Inſipientia viri violat vias ejus. Deum autem cauſatur in corde ſuo.* Et liber Eccleſiaſticus dicit: *Ne dixeris quia propter Dominum receſſi. quæ enim odit ne facias. Ne dixeris quia ipſe me induxit. Non enim opus habet viro peccatore. Omne execramentum odit Dominus, & non eſt amabile timentibus illum. Ipſe ab initio fecit illum, & relinquit illum in manu conſilij ſui. Si volueris, ſervabis mandata, & fidem bonam placiti.*

Iac. 1.

Prov. 19.

Eccli. 15.

VI. Nemo Deum cauſetur in corde ſuo, ſed ſibi imputet quiſque cùm peccat. neque cùm aliquid ſecundùm Deum operatur, alienet hoc à propria voluntate. Quando enim volens facit, tunc dicendum eſt opus bonum, tunc ſperanda eſt boni operis merces ab eo, de quo dictum eſt, *Qui reddet unicuique juxta opera ſua.*

Ibidem.

Rom. 2.

VII. Graviùs peccare hominem ſcientem, quàm neſcientem. Nec tamen ideo confugiendum eſt ad ignorantiæ tenebras ut in eis quiſque requirat excuſationem. Aliud eſt enim ne-

CAP. III.

ſciviſſe, aliud ſcire noluiſſe. Voluntas quippe arguitur in eo de quo dicitur: *Noluit intelligere ut bene ageret.* Sed & illa ignorantia, quæ non eſt eorum qui ſcire nolunt, ſed eorum qui tanquam ſimpliciter neſciunt, neminem ſic excuſat, ut ſempiterno igne non ardeat, ſi propterea non credidit, quia non audivit omnino quid crederet, ſed fortaſſe ut mitiùs ardeat. Non enim ſine cauſa dictum eſt: *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt.* & illud quod ait Apoſtolus: *Cùm venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant Deum.*

Pſal. 35. *Pſal. 78.* *2. Theſſ. 2.*

CAP. IV. VIII. Metuendum eſt ne divina teſtimonia in defenſione liberi arbitrij ſic intelligantur, ut ad vitam piam & bonam converſationem, cui merces æterna debetur, adjutorio & gratiæ Dei locus non relinquatur. ut audeat miſer homo, quando bene vivit & bene operatur, vel potiùs bene vivere & bene operari ſibi videtur, in ſeipſo non in Domino gloriari, & ſpem rectè vivendi in ſeipſo ponere. ut ſequatur eum maledictum Hieremiæ Prophetæ dicentis: *Maledictus homo qui ſpem habet in homine, & firmat carnem brachij ſui, & à Domino diſcedit cor ejus.* Quia enim non dixit Propheta, *Maledictus homo qui ſpem habet in ſeipſo*, poſſet alicui videri, ideo dictum eſſe, *Maledictus homo qui ſpem habet in homine*, ut nemo habeat ſpem in altero homine, ſed in ſe. Vt ergo oſtenderet, ſic ſe admonuiſſe hominem, ut nec in ſeipſo haberet ſpem, propterea cùm dixiſſet, *Maledictus homo qui ſpem habet in homine*, mox addidit, *& firmat carnem brachij ſui.* Brachium pro potentia poſuit operandi. in nomine autem carnis

Hier. 17.

intelligenda eſt humana fragilitas. Ac per hoc firmat carnem brachij ſui, qui potentiam fragilem atque invalidam, id eſt, humanam, ſufficere ſibi ad bene operandum putat, nec adjutorium ſperat à Domino. Propter hoc enim ſubjecit, *& à Domino diſcedit cor ejus.* Nos ergo ad bene operandum ſpem non habeamus in homine, firmantes carnem brachij noſtri; nec à Domino diſcedat cor noſtrum, ſed ei dicat: *Adjutor meus eſto, ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus.* *Pſal. 26.*

IX. *Gratias autem Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* *Ibidem. 1. Cor. 15.* Ergo & victoria, qua peccatum vincitur, nihil eſt aliud quàm Dei donum, in iſto certamine adjuvantis liberum arbitrium.

X. Dicat cœleſtis magiſter: *Vigilate, & orate ne intretis in tentationem.* *Ibidem. Matth. 24.* Ergo unuſquiſque contra ſuam concupiſcentiam dimicans, oret ne intret in tentationem, id eſt, ne ſit ab illa abſtractus & inlectus. Non autem intrat in tentationem, ſi voluntate bona vincat concupiſcentiam malam. Nec tamen ſufficit arbitrium voluntatis humanæ, niſi à Domino victoria concedatur oranti ne intret in tentationem. Quid verò evidentiùs, quàm Dei oſtenditur gratia, ubi quod oratur accipitur? Si enim dixiſſet ſalvator noſter, *Vigilate ne intretis in tentationem,* admonuiſſe tantummodo videretur. Cùm verò addidit *& orate*, oſtenditur Deum adjuvare ne intretur in tentationem.

XI. Niſi Dei donum eſſet etiam ipſa ad Deum noſtra converſio, non ei diceretur: *Deus virtutum converte nos.* & : *Deus tu convertens vi-* Cap. V. *Pſal. 79. Pſal. 84.*

Digitized by Google

Pſal. 84. *viſicabis nos.* & : *Converte nos Deus ſanitatum noſtrarum.* & hujuſmodi alia, quæ commemorare longum eſt. Nam & venire ad Chriſtum, quid eſt aliud, niſi ad eum credendo converti? Ioan. 6. & tamen ait: *Nemo poteſt venire ad me, niſi datum fuerit à Patre meo.*

Cap. VI. XII. Probatur gratia Dei non ſecundùm merita noſtra dari, quandoquidem non ſolùm nullis bonis, verùm etiam multis meritis malis præcedentibus videmus datam, & quotidie videmus dari. Sed planè cùm data fuerit, incipiunt eſſe etiam merita noſtra bona. per illam tamen. Nam ſi ſe illa ſubtraxerit, cadit homo, non erectus, ſed præcipitatus libero arbitrio. Quapropter nec quando cœperit homo habere merita bona, ſibi debet tribuere illa, ſed Deo, Pſal. 26. cui dicitur: *Adjutor meus eſto, ne derelinquas me.*

Ibidem. XIII. Neceſſarium eſt homini, ut gratia Dei non ſolùm juſtificetur impius, id eſt, ex impio fiat juſtus, cùm redduntur ei bona pro malis; ſed etiam, cùm fuerit jam juſtificatus ex fide, ambulet cum illo gratia, & incumbat ſuper ipſam ne cadat. Propter hoc ſcriptum eſt in Cant. 8. Cantico canticorum de ipſa Eccleſia: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata, incumbens ſuper fratruëlem ſuum?* Dealbata eſt enim, quæ per ſeipſam alba eſſe non poſſet. Et à quo dealbata eſt, Eſa. 1. niſi ab illo qui per Prophetam dicit: *Si fuerint peccata veſtra ut phanicium, ſicut nivem dealbabo.* Quando ergo dealbata eſt, nihil boni merebatur. Iam verò alba facta, bene ambulat. ſed ſi ſuper eum, à quo dealbata eſt, perſeveranter incumbat. Propter quod & ipſe IESUS,

ſuper quem incumbit dealbata, dixit diſcipulis ſuis: *Sine me nihil poteſtis facere.* *Ioan. 15.*

XIV. Dona ſua coronat Deus, non merita *Ibidem.* tua, ſi tibi à teipſo, non ab illo, ſunt merita tua. Hæc enim ſi talia ſunt, mala ſunt, quæ non coronat Deus. ſi autem bona ſunt, Dei dona ſunt: quia ſicut dicit Apoſtolus Iacobus: ***Omne*** *Iac. 1.* ***datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum.*** Vnde dicit & Ioannes præcurſor Domini noſtri: ***Non*** *Ioan. 3.* ***poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo.*** Vtique de cœlo, unde etiam venit ſpiritus, quando Ieſus aſcendit in altum, captivavit captivitatem, dedit dona hominibus.

XV. Vita bona noſtra nihil eſt aliud quàm CAP. VIII. Dei gratia. Sine dubio & vita æterna, quæ bonæ vitæ redditur, Dei gratia eſt. Et ipſa enim gratis datur, quia gratis data eſt illa cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo gratia eſt. Hæc autem quæ illi datur, quoniam præmium ejus eſt, gratia eſt pro gratia, tanquam merces pro juſtitia.

XVI. Quando ſpiritu actiones carnis mor- CAP. XI. tificatis ut vivatis, illum glorificate, illum laudate, illi gratias agite, cujus ſpiritu agimini, ut iſta valeatis, & vos filios Dei eſſe monſtretis. Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij CAP. XII. ſunt Dei. Quotquot ergo adjuncto ſolo adjutorio legis, ſine adjutorio gratiæ, confidentes in virtute ſua, ſuo ſpiritu aguntur, non ſunt filij Dei.

XVII. Neque ſcientia divinæ legis, neque CAP. XIV. natura, neque ſola remiſſio peccatorum, eſt illa gratia quæ per Ieſum Chriſtum Dominum no-

ſtrum datur : ſed ipſa facit ut lex impleatur, & natura liberetur, ne peccatum dominetur.

Ibidem. XVIII. Quod lex jubet facere non valemus, niſi per fidem rogando impetremus ut facere valeamus. Nam ſi fides liberi eſt tantummodo arbitrij, nec datur à Deo, propter quid pro eis qui nolunt credere, oramus ut credant? Quod prorsùs faceremus inaniter, niſi rectiſſimè crederemus, etiam perverſas, & fidei contrarias voluntates, omnipotentem Deum ad credendum poſſe convertere.

CAP. XV. *Pſal.* 84. XIX. Meminerimus Deum dicere : *Convertimini, & vivetis.* cui dicitur: *Converte nos Deus.* *Ezech.* 18. Meminerimus Deum dicere : *Projicite à vobis omnes impietates veſtras*; cùm ipſe juſtificet impium. Meminerimus ipſum dicere : *Ezech.* 36. *Facite vobis cor novum & ſpiritum novum.* qui dicit: *Dabo vobis cor novum, & Spiritum novum dabo vobis.* Quomodo ergo quod dicit: *Facite vobis*, hoc dicit *Dabo vobis*? Quare jubet, ſi ipſe daturus eſt? Quare dat, ſi homo facturus eſt? niſi quia dat quod jubet, cùm adjuvat ut faciat cui jubet.

Ibidem. XX. Semper eſt in nobis voluntas libera, ſed non ſemper eſt bona. Aut enim à juſtitia libera eſt quando ſervit peccato, & tunc eſt mala : aut à peccato libera eſt quando ſervit juſtitiæ, & tunc eſt bona. Gratia verò Dei ſemper eſt bona, & per hanc fit ut ſit homo voluntatis bonæ, qui priùs fuit voluntatis malæ. Per hanc etiam fit, ut ipſa bona voluntas, quæ jam eſſe cœpit, augeatur, & tam magna fiat, ut poſſit implere divina mandata quæ voluerit, cùm valde perfectèque voluerit. Ad hoc enim valet quod

quod ſcriptum eſt : *Si volueris, conſervabis mandata*, ut homo qui voluerit & non potuerit, nondum ſe planè velle cognoſcat, & oret ut habeat tantam voluntatem, quanta ſufficit ad implenda mandata. Sic quippe adjuvatur, ut faciat quod jubetur. *Eccli. 15.*

XXI. Non juberet Deus quod ſciret non poſſe ab homine fieri. quis hoc neſciat ? Sed ideo jubet aliqua quæ non poſſumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipſa eſt enim fides, quæ orando impetrat quod lex imperat. CAP. XVI.

XXII. Certum eſt nos mandata ſervare, ſi volumus. Sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum eſt ut tantum velimus, quantum ſufficit ut volendo faciamus. Certum eſt nos velle cùm volumus. Sed ille facit ut velimus bonum, de quo dictum eſt quod paulò antè poſui, quòd præparatur voluntas à Domino. de quo dictum eſt: *A Domino greſſus hominis dirigentur, & viam ejus volet.* de quo dictum eſt : *Deus qui operatur in vobis & velle.* Certum eſt nos facere cùm facimus. Sed ille facit ut faciamus, præbendo vires efficaciſſimas voluntati, qui dixit : *Faciam ut in juſtificationibus meis ambuletis, & judicia mea obſervetis & faciatis.* Cùm dicit, *Faciam ut faciatis*, quid aliud dicit, niſi, Auferam à vobis cor lapideum unde non faciebatis, & dabo cor carneum unde faciatis ? Et hoc quid eſt, niſi, Auferam cor durum unde non faciebatis, & dabo cor obediens unde faciatis ? Ille facit ut faciamus, cui dicit homo : *Pone Domine cuſtodiam ori meo.* Hoc eſt enim dicere, Fac ut ponam cuſtodiam ori *Ibidem.* *Pſal. 36.* *Pſal. 2.* *Ezech. 36.* *Pſal. 140.*

meo. Quod beneficium Dei jam fuerat conſecutus qui dixit: *Poſui ori meo cuſtodiam.*

Pſalm. 38.

CAP. XVII. XXIII. Omnipotens Deus cooperando perficit quod operando incipit. quoniam ipſe ut velimus operatur incipiens, quo volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apoſtolus: *Certus ſum quoniam qui operatur in vobis opus bonum, perficiet uſque in diem Chriſti* IESV. Vt ergo velimus, ſine nobis operatur: cùm autem volumus, & ſic volumus ut faciamus, nobiſcum cooperatur. Tamen ſine illo, vel operante ut velimus, vel cooperante cùm volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.

Philip. 1.

C. XVIII. XXIV. Cur dictum eſt, *Diligamus invicem, quia dilectio ex Deo eſt*, niſi quia præcepto admonitum eſt liberum arbitrium ut quæreret Dei donum? Quod quidem ſine ſuo fructu prorsùs admoneretur, niſi priùs acciperet aliquid dilectionis, ut addi ſibi quæreret unde quod jubebatur impleret. cùm dicitur, *Diligamus invicem*, lex eſt: cùm dicitur, *quia dilectio ex Deo eſt*, gratia eſt. Sapientia quippe Dei legem & miſericordiam in lingua portat. Vnde ſcriptum eſt in pſalmo: *Etenim benedictionem dabit qui legem dedit.*

1. Ioan. 4.

Pſal. 83.

CAP. XXI. XXV. Quid eſt amentius, & ab ipſa ſanctitate caritatis alienius, quàm confiteri ex Deo eſſe ſcientiam, quæ ſine caritate inflat, & ex nobis eſſe caritatem, quæ facit ut ſcientia inflare non poſſit? Item cùm dicit Apoſtolus, *Supereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti*, quid eſt inſanius, quàm putare ex Deo eſſe ſcientiam, quæ ſubdenda eſt caritati, & ex hominibus caritatem, quæ ſupereminet ſcientiæ? Fides au-

Epheſ. 3.

tem vera & doctrina ſana, ambas eſſe dicit ex Deo. quia ſcriptum eſt: *A facie ejus ſcientia & intellectus procedit.* & ſcriptum eſt: *Caritas autem ex Deo eſt.* & legimus ſpiritum ſcientiæ & pietatis, legimus ſpiritum virtutis & caritatis, & continentiæ. Sed majus eſt donum caritatis, quàm ſcientiæ. Nam ſcientia quando eſt in homine, caritas eſt neceſſaria, ne inflетur. Caritas autem non æmulatur, non agit perperam, non inflatur.

XXVI. Gratia Dei voluntas humana non tollitur, ſed ex mala mutatur in bonam; & cùm bona fuerit, adjuvatur. CAP. XX.

XXVII. Fixum debet eſſe & immobile in corde veſtro, quia non eſt iniquitas apud Deum. Ac per hoc, quod legitis in litteris veritatis, à Deo ſeduci homines, aut obtundi, vel obdurari corda eorum, nolite dubitare, præceſſiſſe mala merita eorum, ut juſtè iſta paterentur: ne incurramus in illud proverbium Salomonis: *Inſipientia viri violat vias ejus, Deum autem cauſatur in corde ſuo.* CAP. XXI. Prov. 19.

XXVIII. Gratia non ſecundùm merita hominum datur. alioquin gratia jam non eſt gratia: quia ideo gratia vocatur, quia gratis datur. Ibidem.

XXIX. Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum. ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit gratia. Sed utique gratia id agitur, ut jam fiant bona ab eis qui fecerant mala, non ut perſeverent in malis, & reddi ſibi exiſtiment bona. Non itaque debent dicere: *Faciamus mala ut veniant bona*; ſed: Fecimus mala & venerunt bona: jam faciamus bona, ut in CAP. XXII.

futuro ſeculo recipiamus pro bonis bona, qui in hoc ſeculo recepimus pro malis bona.

CAP. XXIII. Ezech. 14. Rom. 9. XXX. Quando auditis dicentem Dominum: *Ego Dominus ſeduxi Prophetam illum*. & quod ait Apoſtolus, *Cujus vult miſeretur, & quem vult obdurat*, in eo quem ſeduci permittit vel obdurari, mala ejus merita credite; in eo verò cujus miſeretur, gratiam Dei non reddentis mala pro malis, ſed bona pro malis, fideliter & indubitanter agnoſcite. Nec ideo auferatis à Pharaone liberum arbitrium, quia multis locis dicit Deus: *Ego induravi Pharaonem*. vel *Induravi*, aut *Indurabo cor Pharaonis*. Non enim propterea ipſe Pharao non induravit cor ſuum. Nam & hoc de illo legitur, quando ablata eſt de Ægypto cynomia, dicente Exod. 8. Scriptura: *Et ingravavit Pharao cor ſuum & in iſto tempore, & noluit dimittere populum*. Ac per hoc & Deus induravit per juſtum judicium, & ipſe Pharao per liberum arbitrium.

Ibidem. XXXI. Certi eſtote quia non erit inanis labor veſter, ſi in bono propoſito proficientes perſeveretis uſque in finem. Deus enim, qui modò illis quos liberat non reddit ſecundùm opera eorum, tunc reddet unicuique ſecundùm opera ejus. Reddet omnino Deus & mala pro malis, quoniam juſtus eſt, & bona pro malis, quoniam bonus eſt, & bona pro bonis, quoniam bonus & juſtus eſt. Tantummodo mala pro bonis non reddet, quoniam injuſtus non eſt. Reddet ergo mala pro malis, pœnam pro injuſtitia. & reddit bona pro malis, gratiam pro injuſtitia. & reddet bona pro bonis, gratiam pro gratia.

CAPVT IV.

Ex Libro de Correptione & Gratia, ad præfatum Valentinum.

SENTENTIA I.

DOMINVS non ſolùm oſtendit nobis à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod ſolum poteſt legis littera; verùm etiam adjuvat nos, ut declinemus à malo, & faciamus bonum, quod nullus poteſt ſine ſpiritu gratiæ. Quæ ſi deſit, ad hoc lex adeſt, ut reos faciat, & occidat. Propter quod dicit Apoſtolus: *Littera occidit ſpiritus autem vivificat.* Qui ergo legitimè lege utitur, diſcit in ea bonum & malum; & non confidens in virtute ſua, confugit ad Dei gratiam, qua præſtante declinet à malo, & faciat bonum. Quis autem confugit ad gratiam, niſi cùm à Domino greſſus hominis diriguntur, & viam ejus volet? ac per hoc & deſiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ eſt, de quo ait ille: *Et dixi, nunc cœpi. hæc eſt mutatio dexteræ excelſi.* CAP. I. Pſalm. 76.

II. Liberum arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum confitendum eſt nos habere. Sed in malo faciendo liber eſt quiſque juſtitiæ, ſervúſque peccati; in bono autem liber eſſe nullus poteſt, niſi fuerit liberatus ab eo qui dixit: *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Nec ita ut cùm quiſque fuerit à peccati Ibidem. Ioan. 7.

dominatione liberatus, jam non indigeat ſui liberatoris auxilio; ſed ita potiùs, ut ab illo
Ioan. 15. audiens, *Sine me nihil poteſtis facere*, dicat ei
Pſal. 26. & ipſe, *Adjutor meus eſto, ne derelinquas me*, & cetera.

CAP. II. III. Non ſe fallant qui dicunt, Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur ut declinemus à malo & faciamus bonum, ſi hoc nos non agimus, ſed id velle & operari Deus operatur in nobis? Sed potiùs intelligant, ſi filij Dei ſunt, ſpiritu Dei ſe agi, ut quod agendum eſt agant; & cùm egerint, illi à quo aguntur gratias agant. Aguntur enim ut agant, non ut ipſi nihil agant. & ad hoc eis oſtenditur quid agere debeant, ut quando id agunt ſicut agendum eſt, id eſt, cum dilectione & delectatione juſtitiæ, ſuavitatem quam dedit Dominus, ut terra ejus daret fructum ſuum, accepiſſe ſe gaudeant; quando autem non agunt, ſive omnino non faciendo, ſive non ex caritate faciendo, orent ut quod nondum habent accipiant. Quid enim habebunt quod non accepturi ſunt, aut quid habent, quod non acceperunt?

CAP. III. IV. Doctores Eccleſiarum Apoſtoli omnia faciebant & præcipiebant quæ fierent, & corripiebant ſi non fierent, & orabant ut fierent.
1. Cor. 16. Præcepit Apoſtolus dicens: *Omnia veſtra in caritate fiant.* Corripit dicens: *Iam quidem omnino*
1. Cor. 6. *nino delictum eſt in vobis, quia judicia habetis vobiſcum. Quare enim non magis iniquitatem patimini? quare non potiùs fraudamini? Sed vos iniquitatem facitis, & fraudatis, & hoc fratres. An neſcitis quia injuſti regnum Dei non poſſi-*
1. Theſſ. 3. *debunt?* Audiamus & orantem: *Vos autem*, in-

quit, *Dominus multiplicet, ut abundare faciat in caritate in invicem, & in omnes.* Præcipit ut habeatur caritas, corripit quia non habetur caritas, orat ut abundet caritas. O homo, in præceptione cognoſce quid debeas habere. in correptione cognoſce tuo te vitio non habere. in oratione cognoſce unde accipias quod vis habere.

V. Quod vult pro ſe fieri qui corripi non vult, & dicit, Ora potiùs pro me, ideo corripiendus eſt, ut faciat etiam ipſe pro ſe. Dolor quippe ille, quo ſibi diſplicet quando ſentit correptionis aculeum, excitat eum in majoris orationis affectum, ut Deo miſerante incremento caritatis adjutus, deſinat agere pudenda & dolenda, & agat laudanda atque gratanda. Cap. V.

VI. Correptionis utilitas, quæ nunc major, nunc minor, pro peccatorum diverſitate ſaluberiter adhibetur, tunc eſt ſalubris, quando ſupernus medicus reſpicit. Non enim aliquid proficit, niſi cùm fecit ut peccati ſui quemque pœniteat. Et quis hoc dat, niſi qui reſpexit Apoſtolum Petrum negantem, & fecit flentem? *Ibidem.*

VII. Poteſt Deus quem vult etiam nullo homine corripiente corrigere, & ad dolorem ſalubrem pœnitentiæ occultiſſima & potentiſſima medicinæ ſuæ poteſtate perducere. Et ſicut non eſt ab oratione ceſſandum pro eis quos corrigi volumus, etiamſi nullo hominum orante pro Petro, Dominus reſpexit eum, & fecit eum ſuum flere peccatum; ita non eſt negligenda correptio, quamvis Deus quos voluerit, etiam non correptos, faciat eſſe correctos. *Ibidem.*

vocati ſunt. Propoſitum autem, non ſuum, ſed Dei. de quo alibi dicit: *Vt ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei, quia major ſerviet minori.* & alibi: *Non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundùm propoſitum ſuum & gratiam.* Rom. 9. 2. Tim. 1.

XI. Multi vocati, pauci electi. Quicunque enim electi, ſine dubio etiam vocati; non autem quicunque vocati, conſequenter electi. Illi ergo electi, ut ſæpe dictum eſt, qui ſecundùm propoſitum vocati, qui etiam ſunt prædeſtinati atque præſciti. Ibid.

XII. Si nos de Scripturis ſanctis noſſe potuimus ſanctos angelos jam nullos eſſe caſuros, quantò magis hoc ipſi revelata ſibi ſubliniùs veritate noverunt? Nobis quippe beata ſine fine vita promiſſa eſt, & æqualitas angelorum. Ex qua promiſſione certi ſumus, cùm ad illam vitam poſt judicium venerimus, non inde nos eſſe lapſuros. Quod ſi de ſeipſis angeli neſciunt, non æquales ſed beatiores erimus. Veritas autem nobis eorum promiſit æqualitatem. Certum eſt igitur hoc eos noſſe per ſpeciem, quod nos per fidem, nullam ſcilicet ruinam cujuſquam ſancti angeli jam futuram. CAP. XII.

XIII. Dei unigenitus filius, æqualis patri & coæternus, pro nobis homo factus, & ſine ullo vel originali, vel proprio peccato, ab hominibus peccatoribus crucifixus. Qui quamvis die tertio reſurrexit nunquam moriturus ulteriùs, pertulit tamen pro mortalibus mortem. qui mortuis præſtitit vitam, ut redempti ejus ſanguine, tanto ac tali pignore accepto dicerent: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio fi-* CAP. XI. Rom. 8.

Digitized by Google

lio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum; quomodo non & cum illo omnia nobis donavit?

Ibidem. XIV. Deus naturam noſtram, id eſt, animam rationalem, carnémque hominis Chriſtus ſuſcepit, ſuſceptione ſingulariter mirabili, vel mirabiliter ſingulari, ut nullis juſtitiæ ſuæ præcedentibus meritis, filius Dei ſic eſſet ab initio quo eſſe homo cœpiſſet, ut ipſe & Verbum, quod ſine initio eſt, una perſona eſſet. Neque enim quiſquam tanta rei hujus & fidei cæcus eſt ignorantia, ut audeat dicere, quamvis de Spiritu ſancto & virgine Maria filium hominis natum, per liberum tamen arbitrium bene vivendo, & ſine peccato bona opera faciendo meruiſſe ut eſſet Dei filius, reſiſtente Evangelio atque dicente: *Verbum caro factum eſt.* Nam ubi hoc factum eſt, niſi in utero virginali, unde fuit initium hominis Chriſti? Itémque Virgini requirenti quomodo fieret quod ei per angelum annuntiabatur, angelus reſpondit: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* Propterea, inquit, non propter opera, quæ nondum nati utique nulla ſunt, ſed propterea quia Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi, quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Iſta nativitas profectò gratuita conjunxit in unitatem perſonæ hominem Deo, carnem Verbo. Iſtam nativitatem bona opera ſecuta ſunt, non bona opera meruerunt. Neque enim metuendum erat, ne iſto ineffabili modo in unitatem perſonæ à Verbo Deo natu-

Joan. 1.

Luc. 1.

ra humana ſuſcepta, per liberum voluntatis peccaret arbitrium, cùm ipſa ſuſceptio talis eſſet, ut natura hominis à Deo ita ſuſcepti, nullum in ſe motum malæ voluntatis admitteret. Per hunc mediatorem Deus oſtendit, eos quos ejus ſanguine redimit facere ſe ex malis deinceps in æternum bonos. Quem ſic ſuſcepit, ut nunquam eſſet malus, nec ex malo factus ſemper eſſet bonus.

XV. Nec ipſum Deus eſſe voluit ſine ſua gratia, quem reliquit in ejus libero arbitrio. quoniam liberum arbitrium ad malum ſufficit, ad bonum autem parum eſt, niſi adjuvetur ab omnipotenti bono. Quod adjutorium ſi homo ille per liberum non deſeruiſſet arbitrium, ſemper eſſet bonus. Hæc eſt prima gratia, quæ data eſt primo Adam: ſed hac potentior eſt in ſecundo Adam. Prima eſt enim, qua fit ut habeat homo juſtitiam, ſi velit. Secunda ergo plus poteſt, qua etiam fit ut velit, & tantum velit, tantóque ardore diligat, ut carnis voluntatem contraria concupiſcentem voluntate ſpiritus vincat. Nec illa quidem parva erat, quæ demonſtrata eſt etiam potentia liberi arbitrij. quoniam ſic adjuvabatur, ut ſine hoc adjutorio in bono non maneret, ſed hoc adjutorium, ſi vellet, deſereret. Hæc autem tantò major eſt, ut parum ſit homini per illam reparare perditam libertatem, parum ſit denique non poſſe ſine illa vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, ſi velit, niſi etiam efficiatur ut velit. Tunc ergo dederat Deus homini bonam voluntatem. in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. dederat adjutorium, ſine

Ibidem.

quo in ea non poſſet permanere ſi vellet, ut autem vellet in ejus libero reliquit arbitrio. Sed quia noluit permanere, profectò ejus eſt culpa cujus meritum fuiſſet ſi permanere voluiſſet; ſicut fecerunt angeli ſancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium ſteterunt ipſi, & hujus manſionis debitam mercedem recipere meruerunt. tantam ſcilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certiſſimum ſit ſemper ſe in illa eſſe manſuros. Si autem hoc adjutorium vel angelo, vel homini, cùm primum facti ſunt, defuiſſet, quoniam non talis natura facta erat, ut ſine divino adjutorio poſſet manere ſi vellet, non utique ſua culpa cecidiſſent. Adjutorium quippe defuiſſet, ſine quo manere non poſſent. Nunc autem quibus deeſt tale adjutorium, jam pœna peccati eſt: quibus autem datur, ſecundùm gratiam datur, non ſecundùm debitum. & tantò ampliùs datur per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, quibus id dare Deo placuit, ut non ſolùm adſit, ſine quo permanere non poſſumus. etiamſi velimus, verùm etiam tantum ac tale ſit ut velimus. Fit quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo & perſeveranter tenendo, non ſolùm poſſe quod volumus, verùm etiam velle quod poſſumus.

CAP. XII. XVI. Prima libertas voluntatis erat, poſſe non peccare: noviſſima erit multò major, non poſſe peccare. Prima immortalitas erat, poſſe non mori: noviſſima erit multò major, non poſſe mori. Prima erat perſeverantiæ poteſtas, bonum poſſe non deſerere: noviſſima erit perſeverantiæ felicitas, bonum non poſſe

deſerere. Numquid quia erunt bona noviſſima potiora atque meliora, ideo fuerunt illa prima vel nulla vel parva?

XVII. Cùm homines per correptionem in viam juſtitiæ ſeu veniunt, ſeu revertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plantante & rigante, & quolibet in agris vel arbuſculis operante, dat incrementum Deus? CAP. XIV.

XVIII. Nec gratia prohibet correptionem, nec correptio negat gratiam. Et ideo ſic eſt præcipienda juſtitia, ut à Deo gratia, qua id quod præcipitur fiat, fideli oratione poſcatur; & hoc utrumque ita faciendum eſt, ut neque juſta correptio negligatur. Omnia verò hæc cum caritate fiant, quoniam caritas nec facit peccatum, & cooperit multitudinem peccatorum. CAP. XVI.

XIX. Nemo habet de ſuo niſi mendacium & peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque juſtitiæ, ab illo fonte eſt quem debemus ſitire in hac eremo, ut ex eo quaſi guttis quibuſdam inrorati non deficiamus in via.

CAPVT V.

Ex ſermone * LI. *expoſitionis Evangelij* * LIII. *ſecundùm Ioannem.*

SENTENTIA I.

DOMINVM præſcium futurorum per Prophetam prædixiſſe infidelitatem Iudæorum; prædixiſſe tamen, non feciſſe. Non CAP. B.

enim propterea quemquam Deus cogit ad peccandum, quia futura hominum peccata jam novit. Ipſorum enim præſcivit peccata, non ſua; non cujuſquam alterius, ſed ipſorum. Quapropter ſi ea quæ ille præſcivit ipſorum, non ſunt ipſorum, non verè illa præſcivit. Sed quia illius præſcientia falli non poteſt, ſine dubio non alius ſed ipſi peccant, quos Deus peccaturos eſſe præſcivit. Fecerunt ergo peccatum Iudæi, quod eos facere non compulit cui peccatum non placet, ſed facturos eſſe prædixit quem nihil latet. Et ideo ſi non malum, ſed bonum facere voluiſſent, non prohiberentur, & hoc facturi præviderentur ab eo qui novit quid ſit quiſque facturus, & quid ei ſit pro ejus opere redditurus.

II. Malam Iudæorum voluntatem prævidit Deus, & per Prophetam prænuntiavit ille cui abſcondi futura non poſſunt. Sed aliam cauſam, inquis, dicit Propheta, non voluntatis illorum. Quam cauſam dicit Propheta? *Quia dedit illi Deus ſpiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant, & excæcavit oculos eorum, & obduravit cor eorum.* (Rom. 11.) Etiam hoc eorum voluntatem meruiſſe reſpondeo. Sic enim excæcat, ſic obdurat Deus, deſerendo, & non adjuvando. quod occulto judicio facere poteſt, iniquo non poteſt. Hoc omnino pietas religioſorum inconcuſſum debet inviolatúmque ſervare. Sicut Apoſtolus, cùm eandem ipſam tractaret difficillimam quæſtionem: *Quid ergo dicemus*, inquit, *numquid iniquitas apud Deum? abſit.* (Rom. 9.) Sic ergo abſit ut ſit iniquitas apud Deum. Sive quando adjuvat, miſeri-

corditer facit; ſive quando non adjuvat, juſtè facit: quia omnia non temeritate, ſed judicio facit.

III. Si judicia ſanctorum juſta ſunt, quantò magis juſtificantis & ſanctificantis Dei? Iuſta ergo ſunt, ſed occulta. Ideo cùm quæſtiones hujuſmodi in medium venerint, quare alius ſic, alius autem ſic, quare ille Deo deſerente excœcetur, ille Deo adjuvante illuminetur, non nobis judicium de judicio tanti judicis uſurpemus. ſed contremiſcentes exclamemus cum Apoſtolo: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus!* Vnde dictum & in pſalmo: *Iudicia tua ſicut abyſſus multa.* Rom. 11. Pſal. 35.

IV. Audiamus admonentem Scripturam atque dicentem: *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Non quia iſta negata ſunt nobis, cùm Deus magiſter dicat, *Nihil eſt occultum quod non reveletur.* Sed ſi *in quod pervenimus in eo ambulemus*, ſicut dicit Apoſtolus, non solùm quod neſcimus & ſcire debemus, ſed etiam *ſi quid aliter ſapimus, id quoque nobis Deus revelavit.* Pervenimus autem in viam fidei. hanc perſeverantiſſimè teneamus. Ipſa perducit ad cubiculum Regis, *in quo omnes ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* Ambulandum eſt, proficiendum eſt, creſcendum eſt, ut ſint corda noſtra capacia earum rerum quas capere modò non poſſumus. Quòd ſi nos ultimus dies proficientes invenerit, ibi diſcimus quod hîc non potuimus. Eccli. 3. Luc. 8. Philip. 3.

V. Ne audeat quiſquam liberum arbitrium ſic defendere, ut nobis orationem qua dicimus,

Ne nos inferas in tentationem, conetur auferre. Rurſus ne quiſquam neget voluntatis arbitrium, & audeat excuſare peccatum. Sed audiamus Dominum, & præcipientem, & opitulantem, & jubentem quid facere debeamus, & adjuvantem ut implere poſſimus.

VI. Quoſdam nimia ſuæ voluntatis fiducia extulit in ſuperbiam, & quoſdam nimia ſuæ voluntatis diffidentia dejecit in negligentiam. Illi dicunt, Vt quid rogamus Deum ne vincamur tentatione, quod in noſtra eſt poteſtate? iſti dicunt, Vt quid conamur bene vivere, quod in Dei eſt poteſtate? O Domine, ô pater qui es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet iſtarum tentationum, ſed libera nos à malo. Audiamus
Luc. 22. Dominum dicentem: *Rogavi pro te Petre, ne deficiat fides tua.* ne ſic exiſtimemus fidem noſtram eſſe in libero arbitrio, ut divino non egeat adjutorio. Audiamus & Evangeliſtam dicen-
Ioan. 3. tem: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* ne omnino exiſtimemus in noſtra poteſtate non eſſe quod credimus. Veruntamen in utroque illius beneficia cognoſcamus. Nam & agendæ ſunt gratiæ, quia data eſt poteſtas; & orandum, ne ſuccumbat infirmitas. Ipſa eſt fides, quæ per dilectionem operatur, ſicut ejus menſuram Dominus cuique partitus eſt, ut qui gloriatur, non in ſeipſo, ſed in Domino glorietur.

VII. Quotquot tam ſuperbè ſapiunt, ut ſuæ voluntatis viribus tantum exiſtiment eſſe tribuendum, ut negent ſibi neceſſarium divinum adjutorium ad bene vivendum, non poſſunt credere in Chriſtum. Non enim aliquid proſunt ſyllabæ nominis Chriſti, & ſacramenta

Chriſti,

Chriſti, ubi reſiſtitur fidei Chriſti. Fides autem Chriſti eſt, credere in eum qui juſtificat impium, credere in mediatorem, ſine quo interpoſito non reconciliamur Deo, credere in ſalvatorem, qui venit quod perierat quærere atque ſalvare, credere in eum qui dixit: *Sine me nihil poteſtis facere.* Qui ergo ignorans Dei juſtitiam, qua juſtificatur impius, ſuam vult conſtituere, qua convincatur ſuperbus, in hanc non poteſt credere. non quia mutari homines in melius non poſſunt; ſed quandiu talia ſapiunt, non poſſunt credere. Hinc excœcantur & indurantur, quia negando divinum adjutorium non adjuvantur. 1. Ioan. 15.

CAPVT VI.

Ex libro de Prædeſtinatione Sanctorum, itémque de dono perſeverantiæ, ad Proſperum & Hilarium.

SENTENTIA I.

INTER gratiam & prædeſtinationem hoc tantùm intereſt, quòd prædeſtinatio eſt gratiæ præparatio, gratia verò jam ipſa donatio. Quod itaque ait Apoſtolus, *Non ex operibus, ne fortè quis extollatur, ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto* IESV *in operibus bonis*, gratia eſt. Quod autem ſequitur, *quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus,* prædeſtinatio eſt. quæ ſine præſcientia non poteſt eſſe, po- CAP. X. Epheſ. 2.

teſt autem eſſe ſine prædeſtinatione præſcientia. Prædeſtinatione quippe Deus ea præſcivit quæ fuerat ipſe facturus. Vnde dictum eſt : *Fecit quæ futura ſunt*. Præſcire autem poteſt etiam ipſe quæ non facit, ſicut quæcunque peccata. quia etſi ſunt quædam, quæ ita peccata ſunt, ut pœnæ ſint etiam peccatorum, unde dictum eſt, *Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt*, non ibi peccatum Dei eſt, ſed judicium. Quocirca prædeſtinatio Dei, quæ in bono eſt, gratiæ eſt, ut dixi, præparatio, gratia verò eſt ipſius prædeſtinationis effectus.

Eſa. 45.

Rom. 1.

CAP. XI. Rom. 4.

II. Cùm Apoſtolus dicat: *Ideo ex fide, ut ſecundùm gratiam firma ſit promiſſio*, mirum eſt homines infirmitati ſuæ ſe malle committere, quàm firmitati promiſſionis Dei. Sed incerta eſt mihi, inquis, de meipſo voluntas Dei. Quid ergo? Tuáne tibi voluntas de teipſo certa eſt, nec times? *Qui videtur ſtare, videat ne cadat*. Cùm igitur utraque incerta ſit, cur non homo firmiori fidem ſuam, ſpem, caritatémque committit?

1. Cor. 10.

CAP. XV.

III. Eſt etiam præclariſſimum lumen prædeſtinationis & gratiæ ipſe ſalvator, ipſe mediator Dei & hominum homo Chriſtus IESVS. Ille enim homo, ut à Verbo Patri coæterno in unitatem perſonæ aſſumptus filius Dei unigenitus eſſet, unde hoc meruit? quod ejus bonum qualecunque præceſſit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? Faciente ac ſuſcipiente Verbo, ipſe homo, ex quo eſſe cœpit, filius Dei unicus eſſe cœpit. Filium Dei unicum femina illa gratia concepit. De Spiritu ſancto &

Virgine Maria Dei filius unicus natus eſt, non carnis cupidine, ſed ſolo Dei munere. Libera in illo voluntas erat, ac tantò magis erat, quantò magis ſervire peccato non poterat. Apparet itaque nobis in noſtrò capite ipſe fons gratiæ, unde ſecundùm uniuſcujuſque menſuram ſe per cuncta ejus membra diffundit. Eâ gratiâ fit ab initio fidei ſuæ homo quicunque Chriſtianus, qua gratia homo ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus. de ipſo ſpiritu & hic renatus, de quo eſt ille natus; eodem ſpiritu fit in nobis remiſſio peccatorum, quo ſpiritu factum eſt ut nullum haberet ille peccatum. Hæc ſe Deus eſſe facturum profectò præſcivit. Ipſa eſt igitur prædeſtinatio ſanctorum, quæ in ſancto ſanctorum maximè claruit.

De dono Perſeverantiæ.

IV. Donum Dei eſſe perſeverantiam, qua uſque in finem perſeveratur in Chriſto, finem autem quo vita iſta finitur, in qua tantummodo periculum eſt ne cadatur. Itaque utrum quiſque hoc munus acceperit, quandiu hanc vitam ducit incertum eſt. Si enim priuſquam moriatur cadat, non perſeveraſſe utique dicitur, & veriſſimè dicitur. Quomodo ergo perſeverantiam qui non perſeveravit accepiſſe vel habuiſſe dicendus eſt? CAP. I.

V. Si habeat aliquis continentiam, & ab ea decidat, atque incontinens fiat, ſi juſtitiam ſimiliter, ſi patientiam, ſi ipſam fidem, rectè dicitur habuiſſe, & non habere. Continens enim fuit, vel juſtus fuit, vel patiens, vel fide- *Ibidem.*

cimus, niſi ut veniat & nobis, quod eſſe venturum non dubitamus omnibus ſanctis? Ergo & hîc, qui jam ſancti ſunt, quid orant, niſi ut in ea ſanctitate quæ illis data eſt perſeverent? Neque enim aliter veniet regnum Dei, quod non aliis ſed his qui perſeverant uſque in finem certum eſt eſſe venturum. *Fiat voluntas tua in cælo & in terra.* vel quod in pleriſque codicibus legitur, magíſque ab orantibus frequentatur, *ſicut in cælo & in terra.* Quod plerique intelligunt, ſicut ſancti angeli, & nos faciamus voluntatem tuam, ut terra ſcilicet imitetur cœlum, id eſt, ut homo angelum, vel infidelis fidelem. Quantalibet enim homines ſanctitate præpolleant, nondum ſunt æquales angelis Dei. nondum ergo ſicut in cœlo in eis fit voluntas Dei. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Hunc panem autem dari nobis quotidie poſtulamus, ne qui in Chriſto ſumus, & Euchariſtiam quotidie ad cibum ſalutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abſtenti & non communicantes à cœleſti pane prohibemur, à Chriſti corpore ſeparemur. *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Quàm neceſſariè autem, quàm providenter & ſalubriter admonemur quòd peccatores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur? ut dum indulgentia de Deo petitur, conſcientiæ ſuæ animus recordetur. Ne quis ſibi quaſi innocens placeat, & ſe extollendo plus pereat, inſtruitur & docetur peccare ſe quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare. Sic denique & Ioannes in epiſtola ſua ponens dixit: *Si dixerimus quia*

CAP. III. CAP. IV. CAP. V. 1. *Ioan.* 1.

„ *peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, &*
„ *veritas in nobis non eſt*. Iam verò cùm dicunt ſancti, *Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo*, quid aliud quàm ut in ſanctitate perſeverent precantur? Nam profectò conceſſo ſibi iſto Dei dono, quod eſſe Dei donum cùm ab illo poſcitur ſatis apertèque monſtratur; iſto ergo conceſſo ſibi Dei dono ne inferantur in tentationem, nemo ſanctorum non tenet uſque in finem perſeverantiam ſanctitatis. Neque enim quiſquam in propoſito Chriſtiano perſeverare deſiſtit, niſi in tentationem primitus inferatur. Si ergo concedatur ei quod orat, ut non inferatur, utique in ſanctificatione quam Deo donante percepit Deo donante perſiſtit.

CAP. VI. VIII. Non dicant homines perſeverantiam cuiquam datam uſque in finem, niſi cùm ipſe venerit finis, & perſeveraſſe cui data eſt repertus fuerit uſque in finem. Dicimus quippe caſtum quem novimus caſtum, ſive ſit ſive non ſit in eadem caſtitate manſurus. & ſi quid aliud divini muneris habeat, quod teneri & amitti poteſt, dicimus eum habere quandiucunque habet; & ſi amiſerit, dicimus habuiſſe. Perſeverantiam verò uſque in finem, quoniam non habet quiſquam niſi qui perſeveret uſque in finem, multi eam poſſunt habere, nullus amittere. Neque enim metuendum eſt, ne fortè cùm perſeveraverit homo uſque in finem, aliqua in eo mala voluntas oriatur, ne perſeveret uſque in finem. Hoc ergo Dei donum ſuppliciter emereri poteſt; ſed cùm datum fuerit, amitti contumaciter non poteſt. Cùm enim perſeveret quiſq; uſque in finem, neque hoc donum po-

teſt amittere, nec alia quæ poterat ante finem.

IX. Imperavit Deus, ut ei ſancti ejus dicant orantes, *Ne nos inferas in tentationem.* Quiſquis igitur exauditur hoc poſcens, non infertur in contumaciæ tentationem, qua poſſit vel dignus ſit perſeverantiam ſanctitatis amittere. *Ibidem.* Atenim voluntate ſua quiſque deſerit Deum, ut meritò deſeratur à Deo, quis hoc negaverit? Sed ideo petimus ne inferamur in tentationem, ut hoc non fiat. Et ſi exaudimur, utique non fit, quia Deus non permittit ut fiat. Potens enim eſt, & à malo in bonum flectere voluntates, & in lapſum pronas convertere, ac dirigere in ſibi placitum greſſum, cui non fruſtra dicitur, *Deus tu convertens vivificabis nos*, non fruſtra dicitur, *Ne des ad movendum pedem meum.* *Pſal. 84.* non fruſtra dicitur, *Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori.* *Pſal. 120.* poſtremò non fruſtra dicitur, *Ne nos inferas in tentationem.* *Pſalm. 139.* Nam quiſquis in tentationem non infertur, profectò nec in tentationem ſuæ malæ voluntatis infertur; & qui in tentationem ſuæ malæ voluntatis non infertur, in nullam prorsùs infertur.

X. Tutiores vivimus, ſi totum Deo damus, *Ibid.* non autem nos illi ex parte, & nobis ex parte committimus. Quando enim rogamus ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis noſtræ, dum ſic rogamus, ne quis ſe inſolenter extollat, ne quis ſibi ſuperbè aut arroganter aliquid aſſumat, ne quis aut confeſſionis aut paſſionis gloriam ſuam dicat, cùm Dominus ipſe humilitatem docens dixerit: *Vigilate & orate ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem* *Matth. 26.*

infirma. ut dum præcedit humilis & ſummiſſa confeſſio, & datur totum Deo quidquid ſuppliciter cum timore Dei petitur, ipſius pietate præſtetur.

CAP. VII. XI. Poſt caſum hominis, non niſi ad gratiam ſuam Deus voluit pertinere, ut homo accedat ad eum; neque niſi ad gratiam ſuam voluit pertinere, ut homo non recedat ab eo. Hanc gratiam poſuit in illo in quo ſortem conſecuti ſumus, prædeſtinati ſecundùm propoſitũ ejus qui univerſa operatur; ac per hoc ſicut operatur ut auedamus, ſic operatur ne diſcedamus.

Ibidem. XII. Prorsùs in hac re non operoſas diſputationes expetat Eccleſia. ſed attendat quotidianas orationes ſuas. Orat ut increduli credant, Deus ergo convertit ad fidem. Orat ut credentes perſeverent, Deus ergo donat perſeverantiam uſque in finem. Hæc Deus ſe facturum eſſe præſcivit. Ipſa eſt prædeſtinatio ſanctorum, quos elegit in Chriſto ante conſtitutionem mundi.

CAP. XVI. XIII. Cùm conſtet alia Deum dare etiam non orantibus, ſicut initium fidei, alia non niſi orantibus præparaſſe, ſicut uſque in finem perſeverantiam, profectò qui ex ſeipſo hanc habere ſe putat, non orat ut habeat. Cavendum eſt igitur, ne dum timemus ne tepeſcat hortatio, extinguatur oratio, accendatur elatio.

CAP. XVII. XIV. Sua dona quibuſcunque Deus donat, proculdubio ſe donaturum eſſe præſcivit, & in ſua præſcientia præparavit. Quos ergo prædeſtinavit, ipſos & vocavit, vocatione illa, quam ſæpe commemorare non piget. de qua dictum

Rom. 11. eſt: *Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei.*

Digitized by Google

Namque in ſua, quæ falli mutaríque non poteſt, præſcientia, opera ſua futura diſponere, id omnino, nec aliud quicquam eſt prædeſtinare.

XV. Intereſt quantum & in quibus rebus erretur, & quàm facilè quiſquam corrigat, vel quanta pertinacia ſuum defendere conetur errorem. Bonæ quippe ſpei eſt homo, ſi eum ſic proficientem dies ultimus vitæ hujus invenerit, ut adiciantur ei quæ proficienti defuerunt, & perficiendus quàm puniendus potiùs judicetur. CAP. XXI.

XVI. Quiſquis dicere gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, ſicut Catholicus fidelis exhorret, nec ipſam fidem ſubtrahat Dei gratiæ, quia miſericordiam conſecutus eſt ut fidelis eſſet. Ac per hoc gratiæ Dei tribuat perſeverantiam quoque uſque in finem, quia miſericordiam conſequitur, quam poſcit quotidie, ne inferatur in tentationem. Inter initium autem fidei, & perfectionem perſeverantiæ, media ſunt illa quibus rectè vivimus. Hæc itaque omnia, initium ſcilicet fidei, & cetera uſque in finem, dona ſua Deus largiturum ſe vocatis ſuis eſſe præſcivit. *Ibidem.*

XVII. An verò timendum eſt, ne tunc de ſe homo deſperet, quando ſpes ejus ponenda demonſtratur in Deo, non autem deſperaret, ſi eam in ſeipſo ſuperbiſſimus & infeliciſſimus poneret? Atque utinam tardi corde, & infirmi, qui non poſſunt vel nondum poſſunt ſcripturas nec earum expoſitiones intelligere, ſic audirent vel non audirent in hac quæſtione diſputationes noſtras, ut magis intuerentur orationes ſuas, quas ſemper habuit & habebit Ec- CAP. XXII. CAP. XXIII.

cleſia ab exordiis ſuis, donec finiatur hoc ſeculum. Quando enim non oratum eſt in Eccleſia pro infidelibus atque inimicis ejus, vt crederent? Quando fidelis quiſquam amicum, proximum, conjugem habuit infidelem, & non ei petivit à Domino mentem obedientem in Chriſtianam fidem? Quis autem ſibi unquam non oravit, ut in Domino permaneret? aut quis ſacerdotem ſuper fideles Dominum invocantem, ſi quando dixit, *Da illis Domine in te perſeverare uſque in finem*, non ſolùm voce auſus eſt, ſed ſaltem cogitatione reprehendere, ac non potiùs ſuper ejus talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente reſpondit, *Amen*? cùm aliud in ipſa oratione dominica non orent fideles, dicentes maximè illud, *Ne nos inferas in tentationem*, niſi ut in ſancta obedientia perſeverent? Sicut ergo in his orationibus, ita & in hac fide nata eſt & crevit & creſcit Eccleſia, qua fide creditur, gratiam Dei non ſecundùm merita accipientium dari. Quandoquidem non oraret Eccleſia ut daretur infidelibus fides, niſi Deum crederet & averſas & adverſas hominum ad ſe convertere voluntates. nec oraret Eccleſia ut perſeveraret in fide Chriſti non decepta vel victa tentationibus mundi, niſi crederet Dominum ſic in poteſtate habere cor noſtrum, ut bonum quod non tenemus niſi propria voluntate, non tamen teneamus niſi ipſe in nobis operetur & velle. Nam ſi hæc ab ipſo quidem poſcit Eccleſia, ſed à ſeipſa ſibi dari putat, non veras ſed perfunctorias orationes habet, quod abſit à nobis. Quis enim veraciter gemat deſiderans accipere quod orat à Do-

mino, ſi hoc à ſeipſo ſe ſumere exiſtimet, non ab illo?

XVIII. *Quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus*, ait Apoſtolus, *interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Quid eſt *ipſe ſpiritus interpellat*, niſi interpellare facit gemitibus inenarrabilibus, ſed veracibus, quoniam veritas eſt ſpiritus? Ipſe eſt enim de quo alio loco dicit: *Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda noſtra clamantem Abba pater.* Et hîc quid eſt *clamantem*, niſi clamare facientem? ubi intelligimus & hoc ipſum eſſe donum Dei, ut veraci corde & ſpiritaliter clamemus ad Deum. Falluntur itaque qui putant eſſe à nobis, non dari nobis, ut petamus, quæramus, atque pulſemus. Accepimus enim ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater.

Ibidem. *Rom. 8.* *Gal. 4.*

XIX. Quæ poſcit à Domino, & ſemper ex quo eſſe cœpit popoſcit Eccleſia, ita Deus vocatis ſuis daturum ſe eſſe præſcivit, ut in ipſa prædeſtinatione jam dederit. Quod Apoſtolus ſine ambiguitate declarat. Scribens quippe ad Timotheum: *Conlabora*, inquit, *Evangelio ſecundùm veritatem Dei, ſalvos nos facientis, & vocantis vocatione ſua ſancta, non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundùm propoſitum ſuum & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto* IESV *ante tempora æterna, manifeſtata autem nunc per adventum ſalvatoris noſtri in Chriſto* IESV. Ille itaque dicat Eccleſiam aliquando in fide ſua non habuiſſe veritatem prædeſtinationis hujus & gratiæ qui dicere audet aliquando eam non oraſſe, vel non veraciter oraſſe, ſive ut crederent infideles, ſive ut perſeverarent fideles.

Ibidem. *1. Tim. 2.*

Quæ bona ſi ſemper oravit, ſemper ea Dei dona eſſe utique credidit, nec ab illo eſſe præcognita unquam ei negare fas fuit, ac per hoc prædeſtinationis hujus fidem nunquam Eccleſia Chriſti non habuit.

CAP. XXIV. 1. Cor. 1. XX. Et hoc Dei præceptum eſt, & hoc præceptum obedienter audire, id eſt, *ut qui glorietur in Domino glorietur*, ſimiliter ut cetera Dei donum eſt. Quod donum qui non habet, non dubito dicere, alia quæcunque habet, inaniter habet.

Ibidem. XXI. Oramus ut Deus gratiæ det nobis intelligere & confiteri, poſt ingentem & ineffabilem ruinam, qua in uno omnes cecidimus, neminem niſi Dei gratia liberari, eámque non ſecundùm merita accipientium tanquam debitam reddi, ſed tanquam veram gratiam nullis meritis præcedentibus gratis dari.

Ibidem. XXII. Nullum eſt inluſtrius prædeſtinationis exemplum, quàm ipſe mediator. Quiſquis vult eam fidelis bene intelligere, adtendat ipſum, atque in illo inveniat & ſeipſum. Fidelis, inquam, qui in eo veram naturam credit & confitetur humanam, id eſt, noſtram, quamvis ſingulariter, ſuſcipiente Deo Verbo, in unicum Dei filium ſublimatam, ita ut qui ſuſcepit & quod ſuſcepit, una eſſet in Trinitate perſona. Neque enim homine aſſumpto quaternitas facta eſt, ſed Trinitas manſit, aſſumptione illa ineffabiliter faciente perſonæ unius in Deo & homine veritatem. Quoniam non Deum tantùm dicimus Chriſtum, ſicut hæretici Manichæi; nec hominem tantùm, ſicut hæretici Photiniani; nec ita hominem, ut ali-

quid minùs habeat, quod ad humanam naturam pertinere certum eſt, ſive animam, ſive in ipſa anima mentem rationalem, ſive carnem non de femina ſumptam, ſed factam de Verbo in carnem converſo atque mutato. quæ omnia tria falſa & vana hęreticorum Apollinariſtarum tres partes varias diverſáſque fecerunt. Sed dicimus Chriſtum Deum verum, natum de Deo patre, ſine ullo initio temporis, eundémque hominem verum, natum de homine matre, certa plenitudine temporis. Nec ejus humanitatem, qua minor eſt patre, minuere aliquid ejus divinitati, qua æqualis eſt patri. Hoc autem utrumque unus eſt Chriſtus, qui & ſecundùm Deum veriſſimè dixit: *Ego & pater unum ſumus.* & ſecundùm hominem veriſſimè dixit: *Pater major me eſt.* Qui ergo hunc fecit ex ſemine David hominem juſtum, qui nunquam eſſet injuſtus, ſine ullo merito præcedentis voluntatis ejus, ipſe ex injuſtis facit juſtos ſine ullo merito præcedentis voluntatis ipſorum, ut ille caput, hi membra ſint ejus. Qui ergo fecit illum hominem ſine ullis ejus meritis præcedentibus, nullum quod ei dimitteretur, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare peccatum, ipſe nullis eorum præcedentibus meritis facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum. Qui fecit illum talem ut nunquam habuerit habiturúſque ſit voluntatem malam, ipſe facit in membris ejus ex mala voluntate bonam. Et illum ergo & nos prædeſtinavit, quia & in illo ut eſſet caput noſtrum, & in nobis, ut ejus corpus eſſemus, non præceſſura merita noſtra, ſed opera ſua futura præſcivit.

Ioan. 10.
Ioan. 14.

FLORI DIACONI
LVGDVNENSIS LIBER
DE ELECTIONIBVS EPISCOPORVM.

COLLECTA A DOMINO FLORO ex ſententiis antiquorum Patrum.

I. MANIFESTVM eſt omnibus qui in Eccleſia Dei ſacerdotale officium adminiſtrant, quæ ſunt illa quæ in ordinatione epiſcopali, & ſacrorum canonum auctoritas, & conſuetudo eccleſiaſtica, juxta diſpoſitionem divinæ legis & traditionem apoſtolicam jubeat obſervari. Videlicet ut paſtore defuncto, & ſede vacante, unus de Clero Eccleſiæ, quem communis & concors ejuſdem Cleri & totius plebis conſenſus elegerit, & publico decreto celebriter ac ſolemniter deſignaverit, legitimo Epiſcoporum numero conſecratus, locum decedentis antiſtitis rite valeat obtinere; nec dubitetur divino judicio & diſpoſitione firmatum, quod ab Eccleſia Dei tam ſancto ordine & legitima obſervatione fuerit celebratum.

II. Hæc ſunt quæ & in Conciliis Patrum,

& in Decretis Apoſtolicæ Sedis Pontificum ſtatuta reperiuntur, & ab Eccleſia Chriſti & initio comprobata reperiuntur, & comprobantur. Vnde & beatus martyr Cyprianus de ſancto Cornelio urbis Romæ Pontifice, cùm epiſcopatum ejus adversùs quoſdam ſuperbos & invidos calumniatores defenderet, hæc ipſa in teſtimonium ſanctæ & legitimæ ordinationis ejus proſecutus eſt dicens: *Factus eſt Cornelius Epiſcopus de Dei & Chriſti ejus judicio, de Clericorum omnium teſtimonio, de plebeio ſuffragio, de ſacerdotum antiquorum & bonorum virorum conſenſu; cùm nemo Epiſcopus inibi factus eſſet, cùm gradus cathedræ ſacerdotalis vacaret. Quo occupato, & omnium noſtrorum conſenſione firmato, quiſquam jam Epiſcopus fieri voluerit, omnimodis neceſſe eſt ut eccleſiaſticam non habeat ordinationem, qui Eccleſiæ non tenet per conſenſum unitatem. Poſt primum ſecundus eſſe non poteſt. Quiſquis enim poſt unum, qui per electionem conſecratus eſt, eſſe voluerit, jam non ſecundus ille, ſed nullus eſt.* *Cyprian. Epiſt. 52.*

III. Iuxta hæc verba beati Cypriani, ordinatos fuiſſe conſtat, & legitimè præfuiſſe univerſo populo deinceps omnes Eccleſiarum Dei antiſtites, abſque ullo conſultu mundanæ poteſtatis, à temporibus Apoſtolorum, & poſtea per annos ferè quadringentos. Ex quo autem Chriſtiani Principes eſſe cœperunt, eandem Epiſcoporum ordinationibus eccleſiaſticam libertatem ex parte maxima permanſiſſe, manifeſta ratio declarat. Neque enim fieri potuit, cùm unus Imperator orbis terræ monarchiam obtineret, ut ex omnibus latiſſimis mundi par-

tibus, Aſiæ videlicet, Europæ, & Africæ, omnes qui ordinandi erant Epiſcopi ad ejus cognitionem deducerentur. Sed fuit ſemper integra & rata ordinatio, quam ſancta Eccleſia juxta traditionem apoſtolicam & religioſæ obſervationis formam celebravit.

IV. Quòd verò in quibuſdam regnis poſtea conſuetudo obtinuit, ut conſultu Principis ordinatio fieret epiſcopalis, valet utique ad cumulum fraternitatis, propter pacem & concordiam mundanæ poteſtatis; non tamen ad complendam veritatem vel auctoritatem ſacræ ordinationis, quæ nequaquam regio potentatu, ſed ſolo Dei nutu, & Eccleſiæ fidelium conſenſu, cuique conferri poteſt. Quoniam epiſcopatus non eſt munus humanum, ſed ſancti Spiritus donum, ſicut oſtendit Apoſtolus, ubi ad Epiſcopos loquitur, dicens: *Attendite vobis & univerſo* (*Act. 20.*) *gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo.* Vnde & in epiſtola ad Hebræos ait: *Nec quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum glorificavit ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et iterum: Tu es ſacerdos in æternum* (*Pſal. 109.*) *ſecundùm ordinem Melchiſedech.* in quibus Apoſtoli verbis evidentiſſimè demonſtratur, ad hoc munus adipiſcendum atque ſumendum ſufficere unicuique gratiam Dei, cooperante fide & devotione gratiæ ejus, abſque his autem humano arbitrio nemini poſſe concedi. Vnde graviter quilibet Princeps delinquit, ſi hoc ſuo beneficio largiri poſſe exiſtimat quod ſola divina gratia

gratia diſpenſat; cùm miniſterium ſuæ poteſtatis in hujuſmodi negotium peragendo adjungere debeat, non præferre.

V. Denique ut iſtius rei nonnulla proferantur exempla, puto quòd de ordinatione beati Martini, quando ex monaſterio ſub alia occaſione eductus, & à populo comprehenſus, atque ad Eccleſiam perductus eſt, & continuò ab Epiſcopis, qui ad hoc invitati fuerant, conſecratus, nemo Principum hujus ſeculi fuerit interrogatus. In Eccleſia quoque Lucdunenſi ſic religioſa olim & venerabilis conſuetudo fuit, ſicut antiqua narrat hiſtoria. Scilicet ut defuncto Pontifice, omnis in unum conveniret Eccleſia, & triduano jejunio communi voto ac ſupplicatione celebrato, quemcunque eis Dominus per revelationem ſive ex eorum Clero ſeu aliunde oſtenderet, ipſum ſine dubio antiſtitem conſtituerent. Quod de beato Eucherio præfatæ urbis Epiſcopo, & Doctore egregio, ſanctiſſimæ vitæ ejus liber manifeſtè teſtatur impletum. Qui cùm eſſet ex nobiliſſimo Senatorum genere oriundus, & huic ſeculo abrenuntians, omníque facultate ſua in pauperes ob amorem Chriſti diſtributa partibus Provinciæ in quodam ſpecu retruſus, atque ibi ſoli Deo jejunus, & orationibus vacans latitaret, tali revelatione oſtenſus, atque inventus, in Pontificali regimine locatus eſt. Ex quo certiſſimè conſtat quòd omni illo tempore quo tantam bonitatem ſive gratiam omnipotens Deus in illa voluit Eccleſia demonſtrare, valebat ac ſufficiebat ad conſecrationem rectorum ſola ejus gratia, & fides Eccleſiæ devota.

VI. Sed & in Romana Eccleſia uſque in præſentem diem cernimus abſque interrogatione Principis, ſolo diſpoſitionis judicio, & fidelium ſuffragio, legitimè Pontifices conſecrari: qui etiam omnium regionum & civitatum quæ illi ſubjectæ ſunt, juxta antiquum morem, eadem libertate ordinant atque conſtituunt ſacerdotes; nec adeo quiſquam abſurdus eſt, ut putet minorem illic ſanctificationis divinæ eſſe gratiam, eò quòd nulla mundanæ poteſtatis comitetur auctoritas.

VII. Quæ omnia non ideo dicimus, quaſi poteſtatem Principum in aliquo minuendam putemus, vel contra religioſum morem regni aliquid ſentiendum perſuadeamus; ſed ut clariſſimè demonſtretur, in re hujuſmodi divinam gratiam ſufficere, humanam verò potentiam, niſi illi conſonet, nihil valere. Quapropter in ſacris canonibus Patrum, ubi plurimæ cauſæ commemorantur ſine quibus epiſcopalis ordinatio irrita habenda eſt, de hac re nihil invenitur inſertum.

FINIS.

INDEX.

A

ADolescentuli in Eccleſia poſiti ad diſcendum cantum eccleſiaſticum. 91. 99.100

Africani Concilij decretum de precibus & orationibus in Eccleſia cantandis. 90

Agobardus interfuit ſynodo Compendienſi. 75. Correxit Antiphonarium Eccleſiæ Lugdunenſis. 87

Amalarius Abbas. 101

Ambroſius Abbas Inſulæ Barbaræ. 128

Amici vulnera meliora ſunt quàm fraudulenta oſcula inimici. 171

Amulo Archiepiſcopus Lugdunenſis. 135. *& ſeqq.*

Angeli ſancti nunquam ſunt caſuri. 233

Animarũ regimen majus eſt quàm imperiale. 53

S. Annemundus martyr. 128

Antichriſti impudentia depingitur. 27

Antiphonarium. 80.87. 100

Apoſtoli, Doctores Eccleſiarum. 230

Apoſtolicæ ſedes. 59. ſunt Eccleſiæ fundamentum. 48

Apoſtolicæ Sedis honore manente, an Pontifex poſſit exhonorari. 56

Arelas, opima portu. 121

Athanaſij Epiſcopi Alexandrini exemplum de cantu eccleſiaſtico refertur. 95

Auguſtinus, præcipuus poſt Apoſtolum prædeſtinationis & gratiæ prædicator. 185. Ejus ſententiæ, quanti faciendæ. 188

Auguſtodunenſe territorium. 138

Aurium vana & noxia delectatio reprehenditur etiam quoad cantus eccleſiaſticos. 94

B

BArbarizare. 63

Bartholomæus Epiſcopus Narbonenſis. 143

Benedictus Abbas Inſulæ Barbaræ. 128

S. Benignus martyr. 135

Brachium, id eſt, potentia operandi. 220

C

CÆſarius Epiſcopus Arelatenſis laudatur. 171
Caïphas honoratus eſt prophetia propter cathedram. 56
Canere in Eccleſia magis animo quàm voce debemus. 91
Cantorum ſcholæ apud Lugdunum. 127. Eorum ſuperbia & inſcitia taxatur. 99
Caritas inchoata, inchoata juſtitia eſt. 216
Carthaginienſis urbis ruina. 121
CHRISTVS. Quomodo Deus & homo. 11. Suſcepit animam rationalem & carnem hominis. 234. An per aurem Virginis introierit in mundum. 89. Conſtitit ex quatuor elementis. 109. Venit, ut ſalvaretur mundus per ipſum. 217. Spontaneè pro nobis mortuus eſt, & gratis. 90. 206. In Chriſti gratiam etiam juſti antiqui crediderunt. 203
Chriſtianus, quis. 157
Chriſtiani perfecti gloriantur in tribulationibus. 37
Civitas Dei conſtat ex Angelis & hominibus. 17
Clerici officiales. 126
Compendium Palatii. 73
Concilia antiqua definierunt plebeios pſalmos in Eccleſia non eſſe cantandos. 81
Conſiliarij regij. 62
Cornelij Epiſcopi Romani ordinatio. 253
Correptionis utilitas. 231. 237
Cypriani Epiſcopi Carthaginienſis oſſa. 121

D

DEus vult nos in rebus ſuis cautos eſſe atque diſcretos. 139. Non lætatur in morte & damnatione impij. 166. Non deſerit, ſi non deſeratur. 211. Non jubet impoſſibilia. 214. 216
Diabolus eſt inventor & cauſa omnis mali. 28. Ipſe & angeli ejus, hoſtes noſtri ſunt. 20
Diaconis cantare aliud in Eccleſia, præter Evangelium, prohibitum. 96
Divina præcepta non ſunt gravia. 196. 216
Divinorum verborum ordo nunquam mutandus. 88
Divionenſe caſtrum. 135
Domina Palatij ſenioris. 64

E

EBbo Remenſis Epiſcopus. 76
Eccleſia eſt domus Dei. 63.

Dealbata eſt à Chriſto. 221. Ejus fundamentum eſt in apoſtolicis ſedibus. 49. Portæ inferi adversùs eam prævalere non poſſunt. 50
Electi ſunt, qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt. 232
Elementa quatuor in cruce pependerunt in perſona Chriſti. 109
Enchiridion de divinis libris. 77
S. Ephrem, admirandæ ſanctitatis & illuſtriſſimæ doctrinæ Pater. 151
Epiſcopatus non eſt munus humanum, ſed ſancti Spiritus donum. 254
Epiſcopi ſunt Patres Chriſtianorum. 169. & ſeq. Non debent ſpectare ludentes & jocantes. 64
Epiſcopale Concilium. 149
Epiſcopalium electionum forma deſcribitur. 252. & ſeqq.
Evangeliorum Liber. 127
Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis. 128. 255
Excommunicatio præſumptuoſa. 55

F

Feminæ proniores ad ſuperſtitionem. 136. 143
Fides Chriſtiana explicatur. 5. 241. Ea juſtos ſanavit antiquos. 214. Adversùs ejus inimicos quomodo pugnandũ. 21
Fides ſervanda eſt Principi. 42
Fidelis quomodo quis ſit Principi. 43. 56
S. Firminus Epiſcopus. 143
Florus Diaconus Lugdunenſis. 252
Francici regni pericula. 64. Diviſio inter filios Ludovici Pij. 45
Francorum nomen, clarum in toto orbe. 62
Fraternum conſilium. 136

G

Gallicana Eccleſia. 59
Gallicanorum Epiſcoporum libertas ad Romanum Pontificem ſcribentium. 58. Ei minantur dejectionem, ſi quid agat extra ordinem. 60
Gelaſij Papæ Decreta. 139
Geneſius Epiſcopus Lugdunenſis. 128
Germaniæ regnum. 152
Germanica Eccleſia. 59
Gotheſcalcus. 149
Gratia Dei non ſecundùm merita noſtra nobis datur. 222. 227. Semper eſt bona. 224
Gregorius Magnus quædam vitia circa cantum reſecavit in Eccleſia Romana. 81. 96
Gregorius IV. Papa venit in Franciam. 51. Epiſtola ejus ad Epiſcopos regni Francorum. 53

H

HOmo ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditus. 9. Ejus natura primitus inculpata & ſine ullo vitio creata eſt. 207. 214 Nihil ex ſe poteſt homo, ſed cum Dei adjutorio. 22. Peccato tamen carere poterat, ſi voluiſſet. 214. Graviùs autem peccat homo ſciens quàm neſciens. 219

Homines omnes naſcuntur morituri. 131

Honorati. 67

Humanum genus ſola Dei gratuita bonitate & miſericordia ſalvatur. 179

I

IDola & ſimulacra tempore legis ſignificabant omnes errores. 69

Iejunium triduanũ à Ludovico Pio indictũ. 44

Imperatores quomodo felices. 54

Imperialis juſſio. 53

Indulgentiæ jãnua aperta eſt omnibus hominibus qui peccata ſua deflent. 163

Inferni deſcriptio, & varia nomina. 31 & *ſeqq.*

Inſula Barbara. 118

Iudas præcognitus & prædictus eſt filius perditionis. 162

Iudith, uxor Ludovici Pij. *Vide* Ludovicus Pius.

Iuramentum opportuuum atque legitimum. 45. 47

Iusjurandũ cauſa fidei. 56

Iuſtorum vita moleſtiis exercitata, ſplendidiùs enituit. 209

K

KArolus M. Imperator. 120. 125

L

LEidradus Epiſcopus Lugdunenſis. 121. 125. & *ſeqq.*

Letaniæ, id eſt, Rogationes, an fieri poſſint ſine jejunio & carnis abſtinentia. 102

Levitas fugienda eſt in divinis laudibus exſolvendis. 85

Libellus in ſynodo Compendienſi editus ab Epiſcopis perfidis, & Ludovico Pio Imperatori oblatus. 74

Liber Evangeliorum. 127

Liber Myſteriorum. 100

Liberum arbitrium habemus & ad malum & ad bonum faciendum. 229

Licinius Abbas Inſulæ Barbaræ. 128

Linguæ malum in homine magnum. 208

Lotharij conſortium cum Ludovico confirmatur à Summo Pontifice. 45. 51. Præſedit in Concilio Compendienſi adverſùs

patrem. 73
Ludovicus Pius Imperator. 42. 52. Roditur ab Agobardo. 61. *& ſeqq.* Lotharium filium nominis ſui participem facit. 44. Publicam pœnitentiam ſuſcipit in ſynodo Compendienſi. 75. Ejus uxor pulcra, ſuavis, & blanda. 65. Dilaceratur conviciis & probris. 61. *& ſeq.* 64. 67
Lugdunenſis Eccleſia. 80. Dicata titulo S. Ioannis. 122. Quæ eſt maxima Eccleſia. 127
Lugdunenſis Eccleſię Cantores 85
Lugdunenſis Eccleſia valde turbata ævo Karoli Magni. 126
Lugdunenſium Epiſcoporum electiones quomodo fierent antiquitus. 255.
Lupus Epiſcopus Lugdunenſis. 128

M

MAnuale. 77
S. Martinus Epiſcopus Turonenſis factus eſt abſq; conſultu mundanæ poteſtatis. 255. Incertas ſanctorum reliquias non paſſus eſt coli à fidelibus. 139
Maximinus Abbas Inſulæ Barbaræ. 128
Memoriæ Martyrum. 141
Mendacium non eſt tantummodo verborum, ſed & factorum. 66
Monachi quidam venditant falſas ſanctorum reliquias. 136
Mors omnibus una. 131

N

NAturæ jura penitùs extinguere non poſſumus, ne doleamus in funere amicorum. 130
Ninivitarum converſio. 103

O

OBedientia, magnum bonum. 151
Officia divina celebranda ſunt cum magna gravitate & modeſtia. 97
Oratio debet fieri cum tota fiducia & ſpe. 39
Orationum aſſiduitas neceſſaria. 38
Oratio dominica, cur ſic nuncupata. 244
Ordo militaris, & eccleſiaſticus. 48
Originale peccatum. 217

P

S. PAntaleo, martyr Africæ. 121
Parvuli nondum baptizati, damnabuntur ſecundùm ſolum originale peccatum. 217
Peccatum caveri poteſt, ſed opitulante illo qui falli non poteſt. 215
Perditorum corpus, cujus caput Antichriſtus. 29. *& ſeqq.*

Digitized by Google

Perjuri pejeratum degradare non poſſunt. 60
Perſeverantia in bono petenda eſt à Deo. 232. Nam perſeverantiæ bonum, donum Dei eſt. 182. 243. 246
B. Petri locus. 56
Pœnitentiæ publicæ lex & ordo. 75
Pontificalis juſſio. 53
Præcepta bona ſunt, ſi legitimè his utamur. 216
Prædeſtinatio, eſt gratiæ præparatio. 241
Prædeſtinationis verbum in malam partem rariùs uſurpatum. 163
Præſcientia Dei quomodo credenda. 180
Primatus appetitores non longè abſunt ab idolorum cultura. 69
Principum interventio in electionibus Epiſcoporum cur introducta. 254
Prudentius, vir doctus. 103
Pſalmi antiquitus in Eccleſia decantari ſoliti. 97. Plebeios tamen pſalmos in Eccleſia cani vetuerunt Concilia Patrum. 81

R

Reginæ olim apud Francos gerebant curam Palatij. 64. 67
Reliquiæ martyrum incertæ, rejiciendæ. 136. *& ſeqq.*
Rhabanici. 169
Rogationum generalium tempus. 146
Romani Pontificis, Vicarij B. Petri. 51
Romani Pontificis electio fiebat ævo Flori abſque interrogatione Principis. 256
Romani Pontificis nomen recitandum eſt inter myſteria. 49

S

Sancti tolerant plerunq; ſuperiores, quos noverunt eſſe pejores. 37
Sedelocus. 138
S. Speratus, martyr Africæ. 121
Spes, ad quid utilis. 78. Spe ſalvi facti ſumus. 193
Spiritus ſanctus cur venit ſuper Apoſtolos in vento & igneis linguis. 107
Subdiaconi pſalmos ac reliquas lectiones cantent in Eccleſia. 96

T

Theodboldus Epiſcopus Lingonenſis. 135
Timere inordinatè, grave peccatum eſt. 35. Timendũ autem non eſt quod vitari non poteſt. 132
Timor, ad quid utilis. 78
Tribulationes cur Chriſtianis immittat Deus. 37

V

Vcetia, civitas in provincia Narbonenſi. 142
Vxores malæ multùm nocent viris ſuis. 70

FINIS INDICIS.

STEPHANI

STEPHANI BALVZII
TVTELENSIS
NOTÆ
AD AGOBARDVM,
LEIDRADVM, AMVLONEM,
ET FLORVM.

Digitized by Google

STEPHANI BALVZII
TVTELENSIS
NOTÆ
AD AGOBARDVM.

AD LIBRVM ADVERSVS FELICEM.

SANCTI AGOBARDI] Sancti nuncupationem Agobardo tribuimus poſt editionem Maſſoni, & quia cœleſtes ei honores perſolvuntur in Eccleſia Lugdunenſi, ubi vulgò vocatur *Sainct Agobo*. Tum & in Martyrologiis quoque illarum partium ſanctus dicitur. Ac de Agobardo quidem pauca nobis dicenda incumbunt, præter ea quæ leguntur inter elogia. Pro noſtro tamen more heic vitam ejus delibabimus. Patria Gallum fuiſſe aiunt. quanquam id non ſatis conſtat. Coëpiſcopus primùm Leidradi Lugdunenſis Archiepiſcopi, quem nunc Coadjutorem vocamus; ſed non cum titulo futuræ ſucceſſionis, ut ego quidem arbitror. Nam id privata auctoritate facere non potuit Leidradus, neque extra conſcientiam Principis, neque alibi tum quàm in ſynodo, ſive provinciali, ſive generali. Dein illo ce-

dente, ac in monaſterio Sueſſionenſi ſeſe abdicante, Agobardus ad eam cathedram conſcendit an. DCCCXIII. *conſentiente*, ut ait Ado, *Imperatore & univerſa Gallorum Epiſcoporum ſynodo*, ſeu, ut apertiùs loquitur Hugo Flaviniacenſis, *conſentiente Imperatore &* OMNI *Gallicanorum Epiſcoporum ſynodo*. Et animus erat eam ſynodum interpretari de ea quæ eodem anno celebrata eſt apud Cabillonem ab Epiſcopis & Abbatibus totius Galliæ Lugdunenſis. Verùm Ado & Hugo Flaviniacenſis ſatis indicant hanc Agobardi ſubſtitutionem præſente Imperatore factam fuiſſe in univerſa ſive omni Gallicanorum Epiſcoporum ſynodo, id eſt, in generali ac plenaria ſynodo Epiſcoporum regni Francici. quod huic Cabillonenſi competere non poteſt, quæ provincialis tantùm fuit. Itaque non de alia ſynodo intelligi poteſt, quàm de Moguntina, quæ eodem anno habita eſt, cui verò interfuiſſe Ludovicum Imperatorem docet Ivo Carnotenſis parte IX. cap. LXXXII. Præbuit iſta Agobardi ſubſtitutio materiam ſermonibus, ob violatos, ut videbatur, vetuſtos canones; quos illibatos ſervari debere contendebant, neque violari poſſe quacunque ex cauſa. Dupliciter autem peccatum videbatur in Canones. Primùm, quia conſtabat duos unam cathedram capere non poſſe. Deinde, quòd prohibitum ſit ne quis Epiſcopus ſucceſſorem ſibi eligat. Ceſſiſſe tamen contradictores conſtat. Quam verò ob cauſam ceſſerint, non conſtat. Ego facilè crediderim, Agobardum propriis virtutibus & Principis optimi ſtudiis adjutum, prævaluiſſe adversùs invidos; tum etiam quia Leidradus in eum inclinaverat, vir in aula celeberrimus, & qui noviſſimo facinore magnam ſibi auctoritatem conciliaſſe videbatur. Et extabant plurima exempla ex antiquitate, quæ ſubſtitutionem illam peragi ſinerent. Incidit autem Agobardus in peſſima & exulceratiſſima tempora, quemadmodum ipſe non ſemel conqueritur. Retinuit tamen inter hæc temporum mala conſtantiam Epiſcopo dignam, vir cetera timidus, & qui vix coram magnatibus auderet loqui. Nam ſuum illum pudorem ac timiditatem ipſe frequenter inculcat. Præcipuè verò incanduit adversùm Iudæos, quorum impios ritus prophanáſque cerimonias & deteſtabatur & aboleri cupiebat. Hinc graves adversùs Agobardum tempeſtates &

proceliæ. Strinxit etiam ſtilum, & quidem acriter, & non uno loco, in legem Gundobadam, quam pietati ac ſimplicitati Chriſtianæ valde contrariam eſſe exiſtimabat. Robuſtè etiam ac eruditè nervos ſuos intendit adversùs errorem Felicis Epiſcopi Vrgellenſis, qui paulò antè mortuus erat apud urbem Lugdunenſem. Canonum in primis perpetuus ac conſtans defenſor, ut gnarus; adeo ut etiam Romanos ſui temporis graviter perſtringat, quòd Gallicanos Canones ob eam, ſi ſuperis placet, cauſam contemnerent, quòd eos neoterici Romani non commendaverint, vel quòd Legati Romani non interfuerint in eorum conſtitutione. Mirum, ſi vir ita compoſitus non incurriſſet invidiam hominum ætatis ſuæ. Itaque opus habuit apologiam pro ſe ſcribere adversùs calumnias & obtrectationes Abbatis Fredegiſi, viri alioqui celeberrimi, itémque adversùs quoſdam Provinciales & Septimanos Agobardico nomini valde iniquos. Inter hæc, incaleſcens quæſtio de adoratione cultúque imaginum exercuit induſtriam hominum eruditorum; adeóque etiam Agobardus ſententiam ſuam in hoc prompſit, ut acrem ac vehementem adversùs adorationem imaginum, ita piam ac religioſam erga ſanctos, ad quorum imitationem hortatur omnes Chriſtianos. Superſtitionum igitur inimicus capitalis, etiam eorum ſtultitiam vehementer exagitavit qui grandinem & tonitrua ceteráſque cœli tempeſtates excitari poſſe putabant ope magorum & incantatorum, quos ob hoc ipſum ætas illa vocabat tempeſtarios. Planè magnum virum fuiſſe perſuaſum habeo. Sed uno peſſimo facinore, quicquid nonnulli contra ſentiant, illuſtria ſua facinora ingentéſque virtutes commaculavit. Nam tranſgreſſus in partes Lotharij Auguſti, qui Ludovicum patrem anno DCCCXXXIII. eò uſque deprimere auſus eſt, ut etiam in carcere concluderet, pœnitentíæque publicæ addici procuraret; tranſgreſſus inquam Agobardus in partes Lotharij, tanta animi contentione ac pertinacia eas tuitus eſt, ut vel ob hoc ipſum annumeratus ſit inter præcipuos Lotharianæ factionis auctores. Ea de cauſa ab Eccleſiæ præſulatu ſemotus eſt auctoritate ſynodi quæ anno DCCCXXXV. habita eſt ad Theodonis villam. Rurſum ea cauſa agitata eſt anno ſequenti apud Straniacum, haud procul Lugduno; ſed nullo eventu, pro-

pter abſentiam Agobardi. Tandem cùm revocata concordia fuiſſet inter Ludovicum ac Lotharium, Agobardus ad ſedem ſuam redire permiſſus eſt. Demum abiit è vivis apud Santones Aquitaniæ ſecundæ populos, in expeditione regia, anno, ut ego quidem arbitror, DCCCXL. Nam eo anno Ludovicus Imperator, ut ſcriptum eſt in Annalibus Bertinianis, in Aquitania fuit, motus Aquitanicos componere ſatagens. Quo etiam anno Agobardum obiiſſe VIII. Idus Iulij tradit auctor brevioris Chronici S. Benigni Divionenſis. Ex ſcriptis ejus quæ extant apparet notum fuiſſe ac familiarem clariſſimis ætatis illius viris, Ebboni nimirum Remenſi Archiepiſcopo, Bernardo Viennenſi, Nibridio & Bartholomæo Narbonenſibus, Adalhardo, Vvalæ, Heliſacharo, & Hilduino, Abbatibus, Matfredo Comiti Aurelianenſi, qui principem tum locum obtinebat apud Ludovicum Pium, Vvalfrido Straboni Abbati Augienſi. An verò per triennium fuerit Abbas monaſterij ſancti Medardi Sueſſionenſis, ut placuit quibuſdam, ab anno nimirum DCCCXXX. quo Hilduinus Abbas in exilium miſſus eſt à Ludovico Pio, aliis diſcutiendum relinquo. Atque hæc de vita Agobardi dixiſſe ſufficiat. Nunc ad inſtitutum noſtrum revertamur.

ADV. DOGMA FELICIS] Titulum hunc fecimus ex elencho librorum Agobardi, qui præfixus eſt codici MS. Pap. Maſſoni, in quo ſic habetur: *Adverſùm dogma Felicis liber I. Agobardi Epiſcopi ad Ludovicum Imperatorem.* Nullum enim alioqui titulum habebat hic liber in veteri codice. Et mirari lubet audaciam Maſſoni; qui non contentus inſcriptione veteri epiſtolæ ad Ludovicum Pium, aliam de ſuo adjecit, tanquam è veteri codice. Sic enim in ipſo operum Agobardicorum initio edidit: *Agobardus Epiſcopus Lugdunenſis Ludovico Imperatori S. D.* Quis non crederet ita ſcriptum vidiſſe Maſſonum in veteri codice? Et tamen nihil illic legitur hujuſcemodi.

REDIVIVAM HÆRESIM] Quippe Feliciana hæreſis propagata eſt ex hæreſi Neſtoriana; ut oſtendet infrà Agobardus, & ſcribit etiam Hadrianus I. Papa ad Hiſpanos Epiſcopos in Codice Carolino Tit. XCVII.

OBSECRO MANSVETVDINEM] Imitatum hauddubiè ex Libello Precum Marcellini & Fauſtini

Preſbyterorum, qui ſic incipit: *Deprecamur manſuetudinem veſtram, piiſſimi Imperatores, Valentiniane, Theodoſi, & Arcadi, ut hac in contemplatione Chriſti filij Dei, qui veſtrum juvat imperium, infatigabiliter legere dignemini.*

CAP. I.

SEDE ORGELLETANA] Retinet etiamnum hodie nomen. Vocatur enim vulgò *La Seu d'Vrgel*, id eſt, Sedes Vrgellenſis. Clara civitas Hiſpaniæ Tarraconenſis, in Pyrenæi montis jugo ſita. Eginhardus in Annalibus ad an. DCCXCII. *Orgellis eſt civitas in Pyrenæi montis jugo ſita; cujus Epiſcopus, nomine Felix, natione Hiſpanus, ab Elipando Toleti Epiſcopo per literas conſultus quid de humanitate Salvatoris Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſentire deberet, utrum ſecundùm id quod homo eſt, proprius an adoptivus Dei filius credendus eſſet ac dicendus, valde incautè atque inconſideratè & contra antiquam Catholicæ Eccleſiæ doctrinam adoptivum non ſolùm pronuntiavit, ſed etiam ſcriptis ad memoratum Epiſcopum libris perverſiſſimè pravitatem opinionis ſuæ defendere curavit. Hujus rei cauſa ductus ad Palatium Regis, qui tunc apud Reginum Bajoariæ civitatem, in qua & hyemaverat, reſidebat. Vbi congregato Epiſcoporum Concilio auditus eſt; & erraſſe convictus, ad præſentiam Adriani Pontificis Romam miſſus; ubi etiam coram ipſo in Baſilica beati Petri Apoſtoli hæreſim confeſſus eſt atque abdicavit. Quo facto, ad civitatem ſuam reverſus eſt.*

DEPOSITVS] Incertum hactenus fuit, quonam demum tempore Felix Epiſcopus Vrgellenſis fuerit depoſitus ab honore epiſcopatus. Neque enim aſſentior Ioanni Marianæ, viro alioqui eruditiſſimo: qui ex corrupto Adonis Viennenſis loco colligit eam depoſitionem fuiſſe peractam in Concilio Francofordienſi, quod anno DCCXCIV. congregatum eſt juſſu Karoli Magni. *Re diſcuſſa*, (inquit Mariana lib. VII. Rer. Hiſp. cap. VIII.) *prava opinio cum auctoribus reprobata eſt; ac, niſi mutarent, Felix & Elipandus ſacrificiis interdicti. Felix, ut Ado Viennenſis eſt auctor, Patrum ſententia relegatus eſt, & Lugduni nunquam errore depoſito extremum vitæ diem clauſit.* Faciliùs crediderim, datam Felici veniam à ſynodo, ſi reſipiſceret; hunc verò errorem ſuum abdicaſ-

Digitized by Google

ſe, ſicque in honore epiſcopatus permanſiſſe. Sed quoniam rurſum ad priſtinos errores revolvebatur, Aquiſgranum deductus ad Karolum Magnum, in ſynodo quæ anno DCCXCIX. illic habita eſt, depoſitus hauddubiè fuit. Iſtud facinus ea tempeſtate peractum ex eo patet, quòd in epiſtola quam ſtatim poſt ſynodum illam ſcripſit ad Clerum populúmq; Vrgellenſem, non obſcurè ſignificat ſe Epiſcopum tum non fuiſſe, quum ſic incipit: *In Dei nomine. Felix olim indignus Epiſcopus &c.* Nimirum olim fuerat Epiſcopus, id eſt, antè quàm in ea ſynodo deponeretur ab honore epiſcopatus. Tum verò juſſu Principis (non autem Epiſcoporum, ut perperam ſcribit Mariana) apud Lugdunum clariſſimam Galliarum urbem relegatus eſt.

CAP. II.

ADMIR. VIT. PR. FELICIS] Conſtabat ergo per illas tempeſtates, Felicem eſſe Epiſcopum moris antiqui, moréſque ejus eſſe inculpatos. Nam non Agobardus ſolùm id docet, ſed etiam Alcuinus, eorundem temporum ſcriptor. Hæc ſunt ejus verba in epiſtola ad Elipantum Toletanum Epiſcopum: *Legimus enim in epiſtolis B. Felicis, viro ſcilicet religioſa vita præcipuo & ſanctitate ſpectabili, ſi catholicam fidem & eccleſiaſticam unitatem, ſine qua nullus Deo placere poteſt, amare & prædicare velit.* Et infrà: *Licèt præfatus famulus Dei Felix laudabili vita vivat coram hominibus; tamen, ut videtur, in multis catholicæ fidei profeſſione non omnino pleniter patrum ſequitur ſententiam.* Item: *Etiam & in hoc tuæ ſanctiſſimæ voluntati obnixiùs ſuadere ratum putavi, ut eundem virum venerabilem Felicem tuis ſanctis precibus & ſuaviſſimis ſuggeſtionibus convertere ad catholicæ fidei unitatem & veritatem nitaris. Fidelis eſt enim Deus, pius, & miſericors, qui nullatenus obliviſcatur ejus multa bona, & religioſam vitam, & labores, quæ die noctúque indefeſſa voluntate deſudat. Quanta ſit tibi coram Deo & ſanctis ejus gloria & remuneratio intende, & diligentiùs conſidera in ſalute fratris tui, etiam & tanti viri, & tam præclaræ dignitatis & ſanctitatis famulo Chriſti.* Item: *Illum verò Felicem, quem tu caritate ſummum, pudicum, moribúſque ornatum*

adſeris, nos habemus in caſtris Chriſti. Tum in epilogo libri IV. adversùs Elipantum, eis qui de ratione catholicæ fidei dubitare viderentur, proponit exemplum Felicis ab errore ad catholicam converſi: *Illius religioſi viri*, inquit, *& magni nominis inter ſuos edoctus exemplo &c.* Demum in epiſtola LXXVI. Felicem laudat ob pietatem; ejúſque preces poſtulat apud Deum, velut viri ſancti. Non injuria ergo in vetuſtis tabulis Eccleſiæ Vrgellenſis dicitur ſanctus. Nihil itaque fallaciùs eſt quàm prava religio. Vnde colligi interim poteſt, non ſtatim ex ſancta Epiſcopi vita ſequi doctrinam ejus eſſe ſanam. Tentat enim nos interdum Deus, ut palam fiat, utrum diligamus eum, ánnon. *Luce clariùs aperta cauſa eſt*, inquit Vincentius Lirinenſis, *cur interdum divina providentia quoſdam Eccleſiarum magiſtros nova quædam dogmata prædicare patiatur. Vt tentet vos*, inquit, *Dominus Deus veſter. Et profectò magna tentatio eſt, cùm ille, quem tu Prophetam, quem Prophetarum diſcipulum, quem doctorem & adſertorem veritatis putes, quem ſumma veneratione & amore complexus ſis, is ſubitò latenter noxios ſubinducat errores &c.* Tum adducit exemplum Neſtorij, Photini, & Apollinaris; quos magnos viros fuiſſe conſtabat, & prævalidos hæreticorum adverſarios.

EX FIDE PROBANDA EST VITA] Nimirum juxta mentem Tertulliani, qui in capite tertio libri de præſcriptione hæreticorum ſic loquitur: *Ex perſonis probamus fidem, an ex fide perſonas?*

CVM LAVD. VITA SVPERBAM] id eſt, mentem. Ergo & in pannis quoque poteſt eſſe faſtus. Ergo & hi quoque ſuperbi eſſe interdum poſſunt, qui ſancti eſſe dicuntur. Præclarè Optatus Milevitanus in libro ſecundo adversùs Parmenianum, & quidem appoſitè prorsùs ad mentem Agobardi: *Meliora inventa ſunt peccata cum humilitate, quàm innocentia cum ſuperbia.* Sic apud Sulpitium Severum in dialogo I. cap. V. cùm puer quidam aſpidem illæſus apprehendiſſet, ídque facinus fratres monaſterij in modum miraculi extollerent; Abbas, ne infirma ætas inſoleſceret, virgis compeſcuit, dictitans *quia melior eſſet infirmitatis conſcientia, virtutum vanitate.* Vide S. Gregorium in lib. IV. de cura paſtorali.

CAP. III.

VERA PASSIO] Apud Auguſtinum Tractatu VIII. in Evangelium Ioannis, & apud Proſperum in libro ſententiarum ex Auguſtino cap. CCCXXVI. legitur, *Vera nativitas, vera paſſio, vera mors, vera reſurrectio. Si aliquid horum dixeris falſum &c.* Sed apud Auguſtinum non exſtant hæc verba, *Quia ubi fuerit falſi alicujus corruptio, ibi veritatis integritas non erit.* quæ tamen leguntur apud Proſperum.

CAP. V.

IGNORARE DIEM IVDICII] Idem crimen Felici exprobrat etiam Alcuinus in libro V. adversùs eundem Felicem: *Tandémque illuc perveniſti,* inquit, *ubi de die ultimi examinis idem Dominus loquitur: cujus diei cognitionem Chriſto, in quantum homo eſt, denegare laboras, ut ex tuis verbis agnoſci poteſt.* Tum verba Felicis adducit, in quibus videbatur ita ſcripſiſſe. *Ipſe eſt enim, inquis, qui ſecundùm præſcientiam deitatis diem judicij per Prophetam prædixit. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Ipſe nihilominus eſt propter humanitatis naturam, qui in Evangelio ſecundùm Marcum proteſtatur: De die autem illa & hora nemo ſcit, neque angeli cœlorum, neque filius, niſi pater ſolus.*

ACCESSI AD EVM] nimirum in civitate Lugdunenſi, ubi exulaſſe eum tradit Ado his verbis: *Felix Vrgellitanus Epiſcopus hæreticus deprehenſus, adoptivum non proprium filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum dogmatizans: qui ad præſentiam Adriani Pontificis Romani deductus, hæreſim verbis ſolummodò abdicavit. Synodus iterum facta contra dictam hæreſim in Franconofurt, Legatis Apoſtolicæ ſedis præſidentibus Theophylacto & Stephano Epiſcopis, & auctoritate ſanctorum Patrum convictus & damnatus eſt. Iterum Felix cum errore ſuo perpetuo exilio apud Lugdunum relegatus eſt, quem ferunt in ipſo ſuo errore mortuum.* Sic enim habet vetus editio, meliùs profectò quàm ea quæ typis Sonnianis excuſa eſt Pariſiis anno M.D.LXXXIII. curâ Laurentij de la Barre, in qua poſtrema verba hujus loci ſic leguntur: *convictus & damnatus eſt iterum Felix cum errore ſuo, perpetuóque exilio &c.* quod fraudi fuit eruditiſſimo viro Ioanni Marianæ.

NEC AD ME PERTINEBAT] Felix enim erat Epiſcopus in aliena provincia, in Narbonenſi nimirum. Nam tum, poſt Maurorum in Hiſpanias adventum, exciſa Tarracone, Epiſcopi illarum partium ſub Metropolitano Narbonenſi erant; ut pluribus dictum eſt in Notis ad Concilium Narbonenſe habitum adversùs Felicem. Sic Fauſtinus Epiſcopus Lugdunenſis de cauſa Marciani Arelatenſis Epiſcopi cognoſcere noluit, eò quòd eſſet Epiſcopus in aliena provincia, in Narbonenſi nimirum; ut pluribus explicat illuſtriſſimus vir Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis in libro primo de concordia ſacerdotij & imperij cap. x. §. VIII. & lib. VII. cap. I. §. V.

CAP. VI.

POST MORTEM VERO EIVS] Hinc colligi poteſt (quod & Ado tradit) Felicem mortuum eſſe Lugduni. Quod etiam patet ex ipſo libri iſtius initio: in quo Agobardus ait repertam à ſe poſt mortem Felicis fuiſſe ſcedulam quandam ab eo editam ſub ſpecie interrogationis & reſponſionis. Ex Lugduno autem, quò eum relegatum puto à Karolo Magno anno DCCXCIX. poſt ſynodum Aquiſgranenſem, ſcriptam arbitror à Felice epiſtolam de fidei confeſſione ad Clerum & populum Vrgellenſem, quæ edita eſt inter opera Alcuini. Diù ergo poſt depoſitionem ſuam ſuperſtes fuiſſe videtur Felix, nimirum uſque ad initium imperij Ludovici Pij.

DIVISIONEM NESTORII] Alcuinus in libro I. adversùs Felicem: *Nos non ſequimur nec Neſtorianam diviſionem, qui propter duas naturas duas perſonas in Chriſto inſerere voluit, nec Eutychetis confuſionem, qui propter unam perſonam unam naturam in Chriſto intexere voluit. Ambo à catholica fide deviantes, impietate pares, quia fidem rectam non tenuerunt; ſed errore impares, quia iſte confundit, ille dividit.*

CAP. VIII.

LASSESSERE] Sic omnino codex vetus. pro quo Maſſonus ediderat *flaceſſere*. Et ſcribendum erat *laſſeſcere*, veterem eámque optimam orthographiam ſequendo. Sed voluimus exhibere bona fide lectionem veteris codicis. Alcuinus in libro primo adversùs Elipantum, loquens de diabolo: *Ille explorare volens, ſi filius Dei eſſet, quem eſurire, ſitire, & laſſeſcere cernebat.*

Digitized by Google

CAP. XIV.

PAVLIANISTA] Ita codex manuſcriptus. Neque video quid cauſæ eſſe potuerit ut Maſſonus *Apollinariſta* ederet pro *Paulianiſta*. Nam diverſus fuit Apollinariſtarum error ab eo quem heic perſequitur Agobardus. Vide Prædeſtinatum lib. I. cap. XLIV. XLV.

CAP. XVIII.

DE SOLO ADOPTIONIS NOM.] Hinc itaque diſcimus, non intra Chriſti naturam ſubſtitiſſe Felicem, ſed aliis quoque erroribus implicitum fuiſſe; attamen ceteros illius errores non fuiſſe diſcuſſos in ſynodis, ſed ſolam hæreſim de adoptione filij Dei. Quod uſurpatum in Concilio Narbonenſi patet ex his verbis: *præſertim pro Felicis Vrgellitani peſtifero dogmate.* Neque enim aiunt, *propter dogmata Felicis*, ſed *pro dogmate.* Sanè ex Prologo Dungali confici poteſt Felicem eadem de imaginibus ſenſiſſe quæ & Claudius Taurinenſis ſentiebat. Hæc ſunt verba Dungali: *Cùm enim Dominus beatiſſimæ memoriæ Carolus, ferventiſſimus vigilantiſſimúſque catholicæ fidei tutor & propugnator, nequiſſimæ caput viperæ in magiſtro hujus erroris Felice, contra ſibilantis unitatem Eccleſiæ apoſtolicæ auctoritatis prævalidâ confregerit virgâ &c* quod etiam colligi poteſt ex libro primo Ionæ Aurelianenſis adversùs eundem Claudium Taurinenſem. Vnde intelligas fruſtra eſſe Notatorem Concilij Eliberitani: qui ut Hiſpanos ſuos nunquam adversùs imagines iniquos fuiſſe oſtendat, contendit Felicem his opinionibus implicitũ non fuiſſe.

MVLTOTIES DE HOC CONVICTVS] Nimirum in Concilio Narbonenſi an. DCCLXXXVIII. in Ratiſbonenſi an. DCCXCII. Romæ apud Hadrianum Papam, in ſynodo Francofordienſi anno DCCXCIV. in Romana an. DCCXCIX. in Vrgellenſi & Aquiſgranenſi anno eodem. Vnde conſtat veriſſimum eſſe quod adnotat Agobardus, non ſolùm ter, aut quater, ſed multoties convictum fuiſſe Felicem.

EX INTIMO CORDIS SVI SENSV] Eventus ergo docuit falsò hæc ad Vrgellenſes ſuos ſcripſiſſe Felicem: *Ad univerſalem Eccleſiam Deo favente ex toto corde noſtro reverſi ſumus, non qualibet ſimulatione, ſeu velamine falſitatis, ſicut dudum, quod Deus ſcit, ſed, ut dixi, verâ cordis credulitate & oris profeſſione.* Niſi ſi tum

ita verè ſentiebat Felix, poſtea verò mutavit.

CAP. XX.

CONFITERI] in MS. erat *conferi.* pro quo Maſſonus perperam edidit *conferri.* Nos, quia manifeſtum eſt legi debere *confiteri*, non dubitavimus quin reſpuenda eſſet emendatio Maſſoni.

SVA MORTE VIVIFICARET] Ex Sermone LXXV. in appendice Sermonum ſancti Auguſtini: *Hoc fecit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, ſua paupertate nos ditans, ſua humilitate nos ſublevans, ſua infirmitate nos ſanans, ſua morte nos vivificans.*

B. HIERONYMI SENTENTIAM] Sumptus eſt hic locus ex epiſtola VII. ad amicum ægrotum de viro perfecto, quæ edita eſt To. IX. operum Hieronymi. Verùm hanc epiſtolam non eſſe Hieronymi contendunt viri eruditi. Agobardus non dubitabat quin eſſet Hieronymi.

B. AVGVSTINVS] in libro nimirum de fide ad Petrum. Sed hunc librum non eſſe Auguſtini, ſed Fulgentij Ruſpenſis Epiſcopi, jam oſtenſum eſt à viris eruditis.

CAP. XXIII.

ADOPTARI IN FILIO] Ita codex vetus. Et manifeſtum eſt legitimam eſſe emendationem Maſſoni, qui edidit *in filium.* Sed quia frequenter Agobardus peccat in regulas grammaticæ, ſic arbitrati ſumus, retinendos quoque iſtos errores, ob reverentiam viri.

CAP. XXIV.

SYMMACHI PAPÆ] in Apologetico ad Anaſtaſium Imperatorem. Sed paulò aliter legitur hic locus apud Symmachum, quàm apud Agobardum. Pro his enim verbis, *Ergo ille eſt minimus &c.* quæ Agobardus habet, ſic legitur in epiſtola Symmachi: *Ergo ille eſt minimus, qui ſic credit in Chriſtum, ſed & hujuſmodi in Chriſtum credit, qui in integrum Chriſtum credit &c.*

CAP. XXVI.

B. VIGILIVS] Thapſenſis in Africa Epiſcopus. Aſſentior enim lubens eruditiſſimo viro Petro Franciſco Chiffletio Preſbytero è Societate Ieſu: qui editis nuper ac vindicatis Vigilij hujuſce lucubrationibus, oſtendit eum fuiſſe Epiſcopum Thapſenſem, quæ ci-

vitas erat Africæ in provincia Byzacena. Vide Sirmondum in Notis ad Theodulſum pag. 277.

CAP. XXVII.

PROCVLVS CP. EPISCOPVS] in epiſtola ád Armenios, ex qua hunc quoque locum laudat Alcuinus in lib. IV. adversùs Felicem. *De qua ſententia*, inquit, *beatus Proclus Conſtantinopolitanus Epiſcopus in epiſtola ad Armenios ita ait: Apoſtolus dixit eum Chriſtum, ut oſtendat quia ſecundùm veritatem Deus factus eſt homo. Dixit eum qui eſt, ut eum ſine initio eſſe declaret: Dixit eum ſuper omnia, ut totius creaturæ dominum prædicet. Dixit eum benedictum, ut adoremus eum tanquam omnipotentem humiliter, nec ut conſervum calumniis appetamus.* Ceterùm hanc Procli ad Armenios epiſtolam approbavit Ioannes Antiochenus cum orientali Concilio, ut docet Facundus in libro I. pro defenſione trium Capitulorum cap. I. III. & lib. VIII. cap. I. qui & in lib. II. cap. II. docet ex Iuſtiniano eandem Procli epiſtolam ſuſceptam confirmatámque à Chalcedonenſi Concilio fuiſſe. Eandem epiſtolam laudat rurſum Alcuinus in libro II. adversùs Felicem, & Theodulfus Aurelianenſis ſub finem libri de Spiritu ſancto.

CAP. XXX.

IN EXPVGN. ACEPHALOR.] id eſt, in libro V. adversùs Eutychetem cap. VIII. ubi defendit ſynodum Chalcedonenſem. Acephali enim, ævo Iuſtiniani Auguſti, infenſi fuere decretis Concilij Chalcedonenſis. Acephali autem iidem cum Eutychianis, ut docet Facundus Hermianenſis in epiſtola quæ à Domino Luca Dacherio edita eſt. Quanquam illi non omnino ſequebantur dogma Eutychetis; ideóque Semieutychianos vocat idem Facundus in libro I. pro defenſione trium capitulorum cap. V. & lib. IV. cap. III. Vide Sirmondum in Notis ad librum ſecundum Facundi.

ET IDEO VNA PERSONA SVNT] id eſt, Chriſtus & Eccleſia. Sic lib. VI. Capitularium cap. CCCII. legitur: *Porrò Chriſtum & Eccleſiam, unam perſonam eſſe non neſcimus. Et ideo quæ Eccleſiæ ſunt, Chriſti ſunt; & quæ Eccleſiæ offeruntur, Chriſto offeruntur; & quæ ab Eccleſia ejus tolluntur, proculdubio Chriſto tolluntur.* Item capite CCCV. *Et quia Chriſtum & Eccleſiam unam perſonam eſſe veraciter agnoſcimus, quæcunque Ec-*

clesiæ ſunt, Chriſti ſunt. Quomodo autem hæc intelligenda ſint, apertè explicat ſanctus Papa Gregorius in libro XIX. Moralium in Iob. cap. XI. ubi hæc leguntur: *Quia Chriſtum & Eccleſiam, unam eſſe perſonam crebrò jam diximus, illum videlicet hujus corporis caput, hanc autem illius capitis corpus &c.*

CAP. XXXVII.

Capvt est nostrvm] In MS. ſic legitur, *caput eſt Xpm.* quod ita legi debet, *caput eſt Chriſtum.* quo modo etiam editum eſt à Maſſono. Sed ipſe in Erratis admonuit legi debere *noſtrum*. Et ſanè neceſſaria eſt iſta emendatio. Itaque ſic edi debere arbitrati ſumus.

De vnitate Christi] Maſſonus edidit, *& propterea de divinitate Chriſti &c.* nullo admodum ſenſu. In MS. legitur, *& propterea divinitate Chriſti &c.* ex quo nos effecimus *de unitate.* Sic enim poſtulat ſenſus, ut manifeſtum eſt.

CAP. XLI.

B. Avitvs] Viennenſis Epiſcopus. Vide Sirmondum in Notis ad epiſtolam XXVIII. Aviti, ubi hunc quoque Agobardi locum laudat. Sed hic Aviti locus paulò aliter legitur in editione Sirmondi, quàm apud Agobardum. Editio autem Agobardi congruit cum codice MS. qui extat penes clariſſ. virum Petrum Marnæſium Senatorem Gratianopolitanum.

Ex eo qvod præmisit] Aut periit Aviti opus, in quo fragmenta iſthæc connexa erant; aut fatendum eſt, Agobardum memoria lapſum eſſe. Prius enim fragmentum ſumptum eſt ex epiſtola ſecunda Aviti, poſterius verò ex XXVIII.

CAP. XLIII.

Fidentivs] Fortaſſis intelligit Fidentium Epiſcopum & martyrem, cujus mentio extat in Sermone XXX. Auguſtini, inter eos quos Sirmondus edidit.

AD LIBRVM

DE INSOLENTIA IVDÆORVM.

AD EVND. IMP. DE INS.] Is eſt omnino libri iſtius titulus in veteri codice, quem viſum eſt retineri debere. Sed hunc librum, ſeu veriùs epiſtolam, non diviſimus in capita, quia id epiſtolæ brevitas non patiebatur.

INNOTESCENS] id eſt, indicans, inſinuans. activa ſignificatione, ut tum ſolebat. Sic in Præceptis Regum, & in libris Capitularium: *Ille innotuit nobis*, id eſt, ſignificavit. Quin & ſanctus Papa Gregorius ſic uſurpavit pluribus in locis, ac nominatim lib. II. Indict. XI. epiſt. LXXXVII. lib. III. Indict. XII. epiſt. II. & alibi pluries.

GERRICVS] *Capis prælatus* in vita Ludovici Pij: in qua ſcriptum eſt eum anno DCCCXIII. miſſum ex Aquitania in Germaniam fuiſſe à Ludovico ad Karolum Magnum, ut eum *pro quibuſdam neceſſariis conſuleret*.

FREDERICVS] Miſſus Dominicus, ut docet Agobardus. idem fortaſſe qui poſt Ludovici Pij mortem adhæſit Lothario, ab eóque miſſus eſt ad Ludovicum & Karolum Lotharij fratres. quod ſcribit Nithardus extremo libro ſecundo. In Capitulis quoque Karoli Calvi Tit. XLIII. cap. XVII. extat mentio cujuſdam magnatis, nomine Fredrici, qui fortaſſis idem quoque eſt cum hoc Frederico.

EVRARDVS] idem fortaſſis qui Eberardus vocatur in Annalibus Eginhardi, fuitque Magiſter Pincernarum Karoli Magni, ab eo miſſus anno DCCLXXXI. ad Thaſſilonem Ducem Bajoariæ.

MISSI VESTRI] id eſt, Legati; qui vulgò tum Miſſi Dominici vocabantur, quòd à Principe mitterentur. *Miſſi ergo Dominici dicebantur*, inquit Sirmondus in Notis ad Capitula Karoli Calvi, *quos Princeps extra ordinem in diverſas regni partes ad juſtitias faciendas (ſic enim loquebantur) cum ampliſſima poteſtate dirigebat.*

PER-

PERSECVTIONIS ADV. ECCL.] non quidem novæ alicujus perſecutionis, ne quem heic fallat obſcurum ſcribendi genus, ſed veteris perſecutionis quæ per trecentos circiter annos afflixit Eccleſiam, in initiis Chriſtianiſmi.

INDICVLVM] Sic tum vulgò vocabant diploma Principis, quod in præſens dabatur. Nam quæ in futurum, Præcepta vocabantur. Inde in Formulis Marculſi, *Indiculus Regis ad Epiſcopum ut alium benedicat.* Et in vita Deſiderij Epiſcopi Cadurcenſis: *Indiculus Dagoberti Regis ad Sulpitium Epiſcopum*, Biturigenſem videlicet, adeóque Metropolitanum Epiſcopi Cadurcenſis, ut Deſiderium, cui Rex epiſcopatum dederat, quamprimùm ordinet. Et alibi pluries. Interdum tamen Indiculus accipitur pro Edicto. ut apud Gregorium Turonenſem lib. v. cap. XLV. *Per idem tempus Chilpericus Rex ſcripſit Indiculum, ut ſancta Trinitas non in perſonarum diſtinctione, ſed tantùm Deus nominaretur.*

VICE COMITIS] Nam quia Comitatus committebantur viris magnæ dignitatis, quíque rarò diſcedebant à latere Principis, illi in pagis ſibi commiſſis viros inſtituebant, qui vice ſua populos regerent. unde dicti Vicecomites. Sicut noſtra tempeſtate videmus Cardinalem Nepotem Summi Pontificis, Legatum ſemper eſſe Avenionenſem; ejus verò loco conſtitutum apud Avenionem Prælatum quempiam, qui vices illic Legati gerit, Vicelegatum ob hoc dictum.

TRACTORIAM STIPENDIALEM] id eſt, epiſtolam, cujus beneficio Miſſi ſuſcipiebantur, & conjectum accipiebant, id eſt, penſitationem & tributum, quod ab iis hauddubiè exigebatur quorum cauſa Legati mittebantur. In Tractoriis porrò adnotari ſolebat, quantum cuique Miſſo pro ejus conditione ſuppeditari oporteret. ideóque Tractoriam ſtipendialem vocat Agobardus. Vide quæ anno ſuperiore diximus in Notis ad epiſtolam LXIII. Lupi Ferrarienſis.

CAPITVLARIA SANCTIONVM] id eſt, Inſtructiones Miſſis datæ in cauſa Iudæorum, quæ valde favorabiles erant Iudæis, & iniquæ adversùm Chriſtianos. Ea de cauſa Agobardus, cui Ludovici pietas perſpecta erat, adduci non poteſt ut credat ea capitula eſſe vera.

NANTVADENSIVM MONACHORVM] in

finibus Lugdunenſium, vulgò Nantua. Hugo Flaviniacenſis in Chronico: *Imperator ergo Carolus cognomento Calvus anno Dom. Incarn.* DCCCLXXVII. *Ind.* XI. *vita functus eſt pridie Nonas Octobris in finibus Lugdunenſium, & ſepultus Nantoade in monaſterio ſanctorum Petri & Pauli. Sed monitione angelica tranſlatus Pariſius, ad ſanctum Dionyſium regaliter tumulatur.* Chronicon ſancti Benigni Divionenſis & Chronicon Beſuenſe: *Carolus verò Galliam reverſus, atque fines Lugdunenſium pertingens, ibidem vita functus eſt, atque in monaſterio Apoſtolorum Petri & Pauli conditus, loco qui dicitur Nantoide à multitudine aquarum ibi confluentium. Poſtmodum per admonitionem angelicam inde tranſlatus Pariſius, in Eccleſia ſancti Dionyſij regali ſepultura eſt tumulatus.* Itaque in Præcepto Ludovici Balbi Regis pro Eccleſia Lugdunenſi, cujus partem edidit Severtius, Nantoadenſe monaſterium dicitur eſſe in pago Lugdunenſi. Hodie tamen eſt extra regnum Franciæ, in ditione Ducis Sabaudiæ, media ferè via Lugdunum inter & Genevam, in Comitatu Beugij.

MANCIPIA EIS CHRISTIANA NON VENDERENT] Nihil heic peccaverat Agobardus. Nam iſtud ipſum decretum antea fuerat à Karolo Magno & Ludovico Pio. Lib. VI. Capitular. cap. CXVII. *Placuit ne Iudæis mancipia deſerviant vel adhæreant Chriſtiana.* & cap. CCCXVIII. *Præcipimus generaliter omnibus, ut mancipia Chriſtiana Paganis vel Iudæis non tradantur.* Et præceſſerat Conſtantini Magni lex, cujus meminit Euſebius in libro IV. de vitâ ejus cap. XXVII. Itémque Honorij Theodoſiíque AA. Conſtitutio, quæ extat in Codice Theodoſiano: *Chriſtiana mancipia Iudæorum nemo audeat comparare. Nefas enim æſtimamus religioſiſſimos famulos impiiſſimorum emptorum inquinari dominio.* Item Valentinianus Aug. in Appendice Codicis Theodoſiani: *Iudæis quoque vel Paganis cauſas agendi vel militandi licentiam denegamus. Quibus Chriſtianæ legis nolumus ſervire perſonas, ne occaſione dominij ſectam venerandæ religionis immutent.* Vide S. Gregorium Papam lib. II. epiſt. LXXV. LXXVI. lib. III. ep. XXI. & lib. XII. ep. XVIII. Ivonem Carn. par. I. cap. CCLXXXI. & ſeq. & par. XIII. cap. XCVIII. Collectionem Bernardi Papienſis lib. V. Tit. V. Innocentium Ciro-

nium in Quintam Compilationem lib. v. Tit. III. & Decretales Gregorij IX. lib. v. Tit. VI.

AD HISPANIAS] ubi regnabant Sarraceni, portio Iudæorum. Quam ob cauſam Bodo Diaconus Palatij Ludovici Pij, (ad quem tum Subdiaconum extat, ut opinor, epigramma Vvalafridi Strabonis) cùm ſe vertiſſet ad Iudæos, in Hiſpaniam commigravit ex Gallia, ad Sarracenos nimirum; ut diximus in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 348. 534. Ex eo autem conſtat hunc Bodonem fuiſſe oriundum ex ea regni Francici parte quæ Karolo Calvo ceſſit, quòd cùm ipſe adversùm Chriſtianos in Hiſpania commorantes atrociter ſæviret, ut eos cogeret ad deſerendam fidem Chriſtianam, ij ad Karolum Regem & Epiſcopos in regno ejus conſtitutos lacrymabilem epiſtolam miſerunt, orantes *ut memoratus apoſtata repoſceretur, ne diutiùs Chriſtianis illic verſantibus aut impedimento aut neci foret*; ut tradit auctor Annalium S. Bertini ad an. DCCCXLVII.

DEGLVBATAS] Ita vetus codex. pro quo Maſſonus edidit *delibatas*.

SI ALIQVIS HOMO] Fragmentum eſt orationis quam Agobardus Lugduni habuit adversùm Iudæos, uſque ad illa verba, *humani eſſe debeamus*.

SENIORI] id eſt, domino. vernaculâ linguâ, *Seigneur*. Vide Hier. Bignonij Notas ad Marculfum pag. 443. 458. & Davidis Blondelli Diſſertationem de jure plebis in regimine eccleſiaſtico pag. 49.

DIVITIIS EORVM] id eſt, Iudæorum. Hæc fama ſemper comitata eſt Iudæos, ex quo Chriſtiani prævalere cœperunt. Nam adnotat etiam Albertus Krantzius lib. VIII. Metrop. Saliſburg. cap. XXIII. eos ſummas ubique opes comparaſſe. Anno M. XCVIII. cùm Iudæi ex Bohemia in Poloniam & Pannoniam divitias ſuas furtim auferrent, ejúſque fugæ rumor ad Ducem Breciſlaum perveniſſet, ille retineri eos juſſit, theſauróſque eorum applicari fiſco. Addit verò Coſmas Pragenſis, qui hæc tradit: *O quantum pecuniæ miſeris Iudæis eſt illa die ſublatum! Nec ex ſuccenſa Troja tantum divitiarum in Euboico littore fuit collatum*. Vnde & ætate quoque noſtra, quoties dicere volumus quempiam eſſe valde divitem, ita dicere ſolemus, *Dives eſt ac unus è Iudæis, Il eſt riche comme un Iuif*. atque id quidem obti-

net etiam ubi Iudæi noti non ſunt niſi de nomine.

PROPTER PATRIARCHAS] Abrahamum videlicet, Iacobum, & ceteros veteris teſtamenti Patres, & ob hoc, Iudæorum Patriarchas. Neque enim intelligendus eſt hic locus de Patriarchis Iudæorum per varias provincias diſtractorum. Illi enim deſierant anno CDXXIX. ut Marca obſervavit in libro primo de Concordia cap. III. §. V.

NOVAS SYNAGOGAS] Indignatur Agobardus, quòd Iudæis tum liceret novas ſynagogas extruere, velut in contumeliam Chriſtianæ religionis. Id verò ait eſſe contra legem. Ea autem extat in Codice Theodoſiano l. 83. Tit. *De his qui ſuper religione contendunt*, ubi Honorius & Theodoſius AA. ſic decernunt: *Quæ nuper de Iudæis & ſynagogis eorum ſtatuimus, firma permaneant. ſcilicet ut nec novas unquam ſynagogas permittantur extruere, nec auferendas ſibi veteres pertimeſcant.* Hujus legis mentio extat apud ſanctum Gregorium lib. VII. Indict. II. epiſt. V. *Quia ſicut*, inquit, *legalis diffinitio Iudæos novas non patitur erigere ſynagogas, ita quoque eos ſine inquietudine veteres habere permittit.* Ejuſdem legis meminit iterum in epiſtola LVIII. ejuſdem libri. Ad eam quoque legem reſpexiſſe videtur Alexander III. dum hæc ſcriberet: *Iudæos de novo conſtruere ſynagogas, ubi eas non habuerunt, pati non debes. Verùm ſi antiqua corruerint, vel ruinam minantur, ut readificent poteris æquanimiter tolerare, non autem ut eas exaltent, aut ampliores aut pretioſiores faciant quàm antea fuiſſe noſcuntur; qui utique pro magno debent habere quòd in veteribus ſynagogis & ſuis obſervantiis tolerantur.*

MERCATA IN SABBATIS] Antiquum ergo eſt, quòd mercata fiunt in die Sabbati. Tum paulò pòſt rationem hujus inſtituti affert Agobardus. Nimirum, ut coëmptis eo die neceſſariis, poſtridie liberiùs Chriſtiani Deo ſervirent. Nam per totum diem, quoties feſtus erat, antiqui Chriſtiani vacabant orationi; ut patet ex Facundo Hermianenſi in præfatione librorum quos edidit pro defenſione trium Capitulorum. *Vix mihi ſeptem dierum*, inquit, *induciæ datæ ſunt, in quibus erant etiam duo feſti.* Præclarè igitur Ioannes Monlucius Epiſcopus Valentinus in libro de reformatione Cle-

ri Valentini & Dienſis cap. XXXV. *Non enim dies illos majores noſtri ocioſos ideo eſſe voluerunt, ut in his nihil ageremus, & tantùm planè ceſſaremus; ſed feſtorum ratio præcipuè in Chriſtianis ceſſationem habet laborum & operum, ut ſacra his diebus adeat populus, cultus Deo honoréſque ac preces adhibeat, concionibus, publicis Eccleſiæ precibus, & votis adſit aſſiduus. Ob eas igitur nos cauſas ediximus, ut dies dominicos, & alios, qui in catalogo noſtro enumerantur, accuratè omnes in noſtris diœceſibus agant, & religioſè; atque in primis curent ne his diebus ulla ludorum, fabularum, & aliorum id genus ludicrorum coïtiones fiant.* Tum ad probationem hujus capitis inter cetera adfert decretum Concilij provincialis Colonienſis, quod ſic habet: *Diligenter quoque populus admonendus eſt, cur feriæ, & potiſſimùm dies dominicus, qui à temporibus Apoſtolorum in Eccleſia Dei ſemper celebris fuit, inſtituta ſint. Nempe ut tum in unum omnes pariter convenirent ad audiendum verbum Domini, ad audiendum quoque ſacrum, & communicandum; breviter, ad vacandum Deo ſoli; ut dies illa tantùm orationibus, hymnis, pſalmis, & canticis ſpiritualibus tranſigatur. Hoc enim eſt ſanctificare ſabbathum.* Atque utinam hæc intelligerent Chriſtiani noſtrorum temporum, qui hæc omnia publicè nunc agunt quæ ſynodus Colonienſis & Ioannes Monlucius fieri à Chriſtianis prohibuerunt. Nimirum refrigeſcente in dies caritate, ſuperabundat iniquitas; ut futurum prædixit Chriſtus Ieſus in Evangelio ſecundùm Matthæum.

TAM REGES] Regimen Eccleſiæ Gallicanæ dividit inter Reges & Epiſcopos. Eccleſia enim Principibus commiſſa eſt ad regendum; ut ait Karolus Magnus in præfatione librorum de non adorandis imaginibus, itémque ſynodus habita apud Theodonis-villam anno DCCCXLIX. can. I. Vnde & Epiſcopi in ſynodo Pariſienſi congregati anno DCCCXXIV. ſcribentes ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, aiunt ipſos Principes univerſam ſanctam Dei Eccleſiam Domino diſpenſante & committente gubernare. Et Ludovicus Pius ad Romanum Pontificem ſcribens, Spiritum ſanctum ſibi Ludovico datum eſſe ait. Sed nihil apertius, nihil Agobardicæ ſententiæ congruentius, quàm quod aiunt Epiſcopi in canone II. ejuſdem Concilij apud Theo-

donis-villam. *Quia bene noſtis*, inquiunt, *ab illo, qui ſolus meritò & Rex & Sacerdos fieri potuit, ita Eccleſiam diſpoſitam eſſe, ut Pontificali auctoritate & Regali poteſtate gubernetur.* Vide Marcam in libro ſecundo de Concordia cap. primo.

Cvm confratribvs contvlimvs] id eſt, cum Epiſcopis. Hinc itaque confici poſſe puto ſequentem epiſtolam fuiſſe ſcriptam è ſynodo quapiam, cui interfuerit Agobardus. quod indicare videtur epiſtola illa, quæ nomine trium Epiſcoporum ſcripta eſt, & ab Agobardo ſimul miſſa ad Imperatorem Ludovicum Pium. Fieri quippe poteſt ut hi tres Epiſcopi ſcripſerint nomine totius ſynodi, Agobardóque demandata cura ſit mittendi epiſtolam ſynodicam ad Principem. quod ille præſtare noluit, quin relationem quoque ſuam adjungeret. Et fortaſſis iſtud peractum eſt in ſynodo quæ anno dcccxxix. celebrata eſt apud Lugdunum, cui Agobardus & Bernardus interfuerunt.

Cordoba] ſive Corduba; quæ Sarracenorum in Hiſpania ſedes erat, ut docet Lucas Tudenſis. quod etiam colligi poteſt ex epiſtola Eulogij Cordubenſis ad Vviliesindum Epiſcopum Pampilonenſem.

AD LIBRVM

DE IVDAICIS SVPERSTITIONIBVS.

Epistola Agob.] Titulus iſte ſumptus eſt ex veteri codice. nec aliquid cauſæ eſſe potuit quòd omitti debuerit in editione Pap. Maſſoni.

Bernardi] Viennenſis Archiepiſcopi: ad quem extant Paſchalis I. & Eugenij II. Romanorum Pontificum epiſtolæ, quæ editæ ſunt in Tomo ix. Cardinalis Baronij. Anno dein dcccxxxiii. cùm Lotharius Auguſtus rebellaret adverſùs Ludovicum Pium, plurimóſque Epiſcopos in partes ſuas traxiſſet, & in his Agobardum, Bernardus quoque Viennenſis in partes tranſgreſſus eſt; adeóque prævaluit factio Lotharij, ut Ludovicus imperio dejectus fuerit, & in carcere concluſus. Reſtituto demum Ludovico, Agobardus & Bernardus ſedibus ſuis pulſi ſunt, ob eam

perfidiam. Agobardus quidem, quòd adeſſe diſtulerit in conventu apud Theodonis-villam, quum ter fuiſſet evocatus. Bernardus verò, quòd poſt exhibitam præſentiam ſuam in eo conventu, rurſum perfugerit in Italiam ad Lotharium. Cauſa autem illa Agobardi & Bernardi retractata eſt in conventu Stramiacenſi, haud procul Lugduno, anno DCCCXXXVI. ut docet auctor vitæ Ludovici Pij: *in quo cauſam*, inquit, *Eccleſiarum Lugdunenſis atque Viennenſis vacantium ventilari fecit, eò quòd Epiſcopi dudum illarum, Agobardus quidem juſſus ad rationem non venerit reddendam; Bernardus autem Viennenſis affuerit quidem, ſed rurſus fugam inierit. Sed hac quidem res imperfecta remanſit, propter abſentiam, ut prædictum eſt, Epiſcoporum,* Itaque ſuperſederi placuit judicio, quòd nemo abſens & inauditus ſit damnandus. Interim illi in gratiam rediere cum Ludovico, eo nimirum tempore quo Lotharius patri reconciliatus eſt. Túncque ſedem ſuam uterque recepit, ut docet Ado Viennenſis.

EAOF] Ita diſertè codex manuſcriptus. tametſi in codice quoque MS. diſertè ſcriptum ſit paulò pòſt EAOR. Sed verior hauddubiè eſt prior ſcriptio. Eaof enim illum haud alium eſſe puto quàm eum qui Faova nominatur in Chronico Beſuenſi, Epiſcopúſque fuit Cabillonenſis anno DCCCXXX. eodem nimirum tempore quo Lugdunenſem Eccleſiam regebat Agobardus, ſubſcripſítque circa annum DCCCXXXIV. Privilegio Aldrici Archiepiſcopi Senonenſis pro monaſterio ſancti Remigij, ubi vocatur Fova, *To. 2. Spicilegij pag.* 584. Et apud Hincmarum in poſteriori opere adversùs Gotheſcalcum cap. XXXVI. inter Epiſcopos qui Ebbonem damnarunt recenſetur *Favo Epiſcopus*, id eſt, hic noſter Cabillonenſis. *Faova* autem, *Fova*, & *Favo* ſcribi potuit perperam pro *Eaof*, facili amanuenſium errore, ut nemo non videt, cùm litera E parum differat à litera F. Nam quòd *Faova* ſcriptum eſt, non *Faof*; iſtud quemquam remorari non debet. Litera enim F interdum uſurpabatur à veteribus librariis loco literæ V. Sic Fulradus Abbas S. Dionyſij, Summúſque Capelianus & Conſiliarius Pippini Regis, Vvolradus vocatur in epiſtola Stephani III. Papæ ad Pippinum apud Baronium ad annum DCCLVI. cùm tamen certum

ſit nomen ipſi fuiſſe Fulrado, & in editione ejuſdem epiſtolæ quæ extat in Codice Carolino Tit. VIII. diſertè ſcriptum ſit, *præcurrente induſtria Deo amabilis viri Folradi, tui fidelis.* Sic Fulda monaſterium ſancti Bonifacij, Volda nuncupatur in Narratione Clericorum Remenſium de depoſitione Ebbonis: *Iuſſit eum deduci ſub cuſtodia ad Voldam monaſterium S. Bonifacij.* Et Vulda in ſynodo Remenſi adversùs Arnulſum cap. XXIII. *Ebonem quoque Remorum Archiepiſcopum idem molientem, per Rothadum Sueſſonicum & Erchenradum Pariſiorum Epiſcopum in Vuldenſi monaſterio pro ſimilibus ſimilia ſuſtinuiſſe.* Sic in Chronico Hildensheimenſi ad annum M.XCIII. Vratiſlaus Dux Bohemiæ vocatur Fratiſlaus. Neque dubito, quin, ſi quis operam in hoc ponere velit, multò plura exempla ſit reperturus. Porrò errat Papirius Maſſonus, qui in Synopſi operum Agobardi exiſtimat heic pro *Eaor*, legi debere *Ebon*.

CAP. I.

PRÆMISSA SCEDVLA] in epiſtola nimirum Agobardi, quæ miſſa eſt cum litteris Epiſcoporum Agobardi, Bernardi, & Eaof.

EXTREMITAS NOSTRA] id eſt, vilitas. Extremos hominum ſe dicunt viri modeſtiſſimi; quemadmodum Paulus ſe vocat omnium peripſema, & minimum Apoſtolorum, exiſtimans ſe non eſſe dignum qui vocetur Apoſtolus. Sic Ionas Aurelianenſis Epiſcopus in epiſtola ad Pippinum Aquitaniæ Regem: *Meam extremitatem apud ſerenitatem veſtram aſtu diabolico diffamaverunt.* Idem in epiſtola ad Matfredum: *Meam extremitatem commonefeciſti.* Sic enim legendum, non *extrenuitatem*, ut rectè illic monuit V. C. Lucas Dacherius. Sic in Privilegio Landerici Epiſcopi Pariſienſis pro monaſterio ſancti Dionyſij: *Dominusglorioſiſſimus Cludovicus Francorum Rex, divino irradiatus lumine, religioſa petitione humilitatis noſtræ extremitatem popoſcit &c.*

COMPARATVS] id eſt, emptus.

CAP. II.

VITA EIVS] nimirum Hilarij Pictavienſis Epiſcopi. Sed hæc non extant in ea quæ Fortunati nomine hodie circumfertur. Itaque tum alia ſancti Hilarij vi-

ta terebatur manibus hominum.

LVCVS VALENTINIANOR.] Integrum hunc locum ex vita ſancti Ambroſij à Paulino ſcripta retulit Agobardus. Rhabanus verò, quum ſcriberet adversùs Iudæos, ſatis habuit referre de incendio ſynagogæ.ideóque omiſit quæcunque narrantur de incenſo Valentinianorum fano. Nam & Ambroſius in epiſtola XXIX. memorat poſtremum illud incendium, ad Imperatorem Theodoſium ſcribens. *Vindicabitur etiam*, inquit, *Valentinianorum fanum incenſum? Quid eſt enim niſi fanum, in quo eſt conventus Gentilium? Licèt Gentiles duodecim deos appellent, iſti triginta & duos aonas colant, quos appellant deos.* De hoc Valentinianorum errore vide Tertullianum in libro de præſcriptionibus hæreticorum cap. XXXIII. qui & peculiarem adversùs eos librum edidit.

SOLITAM PRO EO INTERCESSIONEM] id eſt, pro Imperatore. Solebant enim Principis nomen recitare inter myſteria. Tertullianus cap. XXX. Apologetici: *Nos enim pro ſalute Imperatorum Deum invocamus æternum.* Infrà: *Oramus pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæſaris vota ſunt.* Et paulò pòſt, iſtud præceptum eſſe Chriſtianis docet auctoritate B. Pauli in epiſtola prima ad Timotheum. Neque tum videbatur neceſſarium ut nomen Imperatoris inter myſteria proferretur, quòd uni tantùm pareret orbis univerſus, adhúcque in Eccleſia perſeveraret ſancta illa veterum Chriſtianorum ſimplicitas. At poſtea quàm dividi orbis cœpit, próque innocentia & ſimplicitate fraus & dolus irrepere cœperunt inter Chriſtianos, dubiúmque ob eas cauſas eſſe potuit pro quonam Rege ſacerdos oraret, ſi nomen Principis taceretur, verbíſque tantùm generalibus pro eo oraret Eccleſia; tum verò neceſſarium viſum eſt ut nomen Principis recitaretur, quò fraudibus iretur obviam, intelligeréntque populi eam eſſe mentem Eccleſiæ, ex divino præcepto & apoſtolica traditione deſcendentem, ut illi Regi, qui tum imperitaret, fidem ſuam ſanctam illibatámque ſervarent, vitámque ei prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, & cetera quæcunque ho-

minis & Regis vota ſunt, precarentur, Itaque in libro Sacramentorum, qui Gregorio Magno tribui ſolet, diſertè præcipitur ut nomen Regis pronuntietur inter myſteria: *Vna cum famulo tuo Papa noſtro ill. & Rege noſtro ill. & omnibus orthodoxis atque catholicæ & apoſtolicæ fidei cultoribus.* Et proferri quidem poſſent varia exempla hujus moris. Sed, omiſſis ceteris, ab ætate noſtra ſumemus exemplum. Cùm ante hos viginti annos Catalani ſe juſtis iiſque neceſſariis de cauſis in fidem ac clientelam Ludovici XIII. Francorum Regis contuliſſent, ejúſque ſe dominio volentes lubentéſque ſubjeciſſent; manebat tamen adhuc in quorundam pectoribus inſitum in Gallos odium, & occulta in Hiſpanos inclinatio. Horum ergo affectibus utebantur Hiſpani ad turbandum Cataloniæ ſtatum. Sed opportunum in primis valdéque utile viſum eſt, abuti monachorum virtutibus, ad quos tum in iis regionibus delapſa erat omnis ferè cura ſacrarum concionum; quòd id genus hominum plurimum auctoritatis habeat apud plebem, præcipuè verò apud Catalanos, gentem religioſiſſimam. Ea tempeſtate vir illuſtriſſimus Petrus de Marca, qui Toloſatium dein & Pariſienſium Archiepiſcopus fuit, in Cataloniam miſſus eſt cum ampliſſima poteſtate, ut provinciam recenter ad nos verſam prudentia & ſapientia ac ceteris bonis artibus, quibus plurimùm valebat, Regi Chriſtianiſſimo teneret, imperióque Francico parere aſſuefaceret. Hic ergo cùm Barcinonem perveniſſet, déque his rebus fuiſſet admonitus, Rectores monaſteriorum illius urbis, quos Provinciales aut Superiores vocant, in ſuas ædes evocavit Idibus Iulij anni M. DC. XLIV. habitáque ad illos Latina oratione de meritis Ludovici XIII. Regis ejuſque filij nunc regnantis in Cataloniam, déque fide quæ Principi debetur, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, ut ait Apoſtolus, quatuor eis capita propoſuit ab univerſis per provinciam monachis obſervanda, quorum unum fuit iſtud: *Tertium quod à vobis exigo, illud eſt, ut inter Miſſarum ſolennia, juxta D. Pauli præceptum, antiquorum Patrum traditionem jam ab ipſo Tertulliano teſtatam, ipſiúſque Miſſalis Romani contextum, Regis Chriſtianiſſimi ſpecialis & expreſſa ab omnibus ſacerdotibus fiat commemoratio; ita ut*

non tantùm Regis mentio generaliter inijciatur, ſed Ludovici nomen diſertè exprimatur, quemadmodum exigit uſus Eccleſiæ quotidianus; ne alioqui ſuſpicio inde naſcatur, aliud animo geri, aliud verbis ſimulari. Poſtremo loco admonuit, non defuturos officio ſuo magiſtratus regios, ſi quid in hoc peccarent monachi. Sed ne pœnę viderentur conſtitutę tantùm adversùs monachos, ac ſi de ijs ſolis ſuſpicio eſſet, literas deinde ad uniuſcujuſque diœceſeos Vicarios generales dedit, in quibus eadem mandata continebantur. Extat autem epiſtola ejus ad Vicarios generales diœceſeos Helenenſis, in qua ſic ſcriptum eſt: *In Orationibus quoque quæ pro ſalute Regis inter Miſſarum ſolennia recitantur, Ludovici nomen diſertè & ſpecialiter exprimant.* Ceterùm adversùs hanc orationem Marcæ, puerilem admodum declamatiunculam eodem anno Tarracone edidit frater Petrus Moliner Trinitarius Magiſter, Theologiæ Doctor ac veſpertinus Cathedraticus in Ilerdenſi Licæo. His enim ſe titulis ornavit homo opinione ſua doctus & eloquens; ſed, quantum ex ipſius declamatiuncula colligi poteſt, Muſis non tam inviſus, quàm ignotus.

CAP. IV.

Cvm aliis viginti] in ſynodo nimirum Epaonenſi, quæ anno DXVII. habita eſt, prçſide Avito Epiſcopo Viennenſi. Sed heic Agobardus XXIV. tantùm Epiſcopos ei ſynodo adfuiſſe docet, cùm tamen XXV. reperiantur in vulgatis editionibus. Niſi ſi numerum rotundum ponere voluit. quod facilè crediderim. De loco porrò ubi habita eſt ſynodus illa, non una eſt omnium ſententia, eáque res in diverſum traxit ingenia hominum eruditorum. Sed neque ego velim dirimere eam litem. Ceterùm ſilere non debeo vidiſſe me nuper vetuſtum codicem MS. epiſtolarum Aviti, & in his etiam eſſe epiſtolam ad Quintianum Epiſcopum, quam Sirmondus aliíque poſt eum exiſtimant eſſe Tractoriam ad Epiſcopos provinciç Viennenſis ut ad ſynodum veniant Epaonenſem. Et omnino Epaonis nomen deeſt in eo codice, ubi locus de Concilio congregando ſic habet: *Idcirco cunctos ſimul poſcimus fratres, ut Deo favente octavo Iduum Septembrium die in parochia epiſcopatus veſtri medius atque oportunus locus electus eſt, ſicut & tempus &c.* Ex quo loco, licèt valde corrupto,

colligi fortaſſe poterit ſedes Epaonis, ut quę fuerit in confinio nonnullarum diœceſeon regni Burgundionum, cùm Avitus dicat medium eſſe epiſcopatus Quintiani. quem Quintianum, ut hoc obiter dicam, ab Epiſcopo Arvernorum eſſe diverſum, cathedrámque aliquam nobis ignotam tenuiſſe in regno Burgundico, atque fortean in provincia Viennenſi, planè perſuaſum habeo.

ITA INTER CETERA STATVERVNT] Sic etiam Rhabanus in cap. LV. libri adversùs Iudęos. Quem librum, ut in hoc promam meam ſententiam, ex hac Epiſcoporum epiſtola delibatum eſſe ſatis conſtat. Nam cùm illa, uti ſuprà diximus, è ſynodo quapiam miſſa eſſet, adeóque publicę auctoritatis robur haberet, per manus hominum volitare debuit, ut intelligerent omnes quęnam eſſet in hoc Epiſcoporum tractus Lugdunenſis ſententia. Vnde cùm poſtea in manus Rhabani perveniſſet, atque illi data eſſet occaſio ſcribendi adversùm Iudęos, lucubrationem ſuam delibavit ex epiſtola illa ſynodica. Sic enim exiſtimamus. Certè & obſervationes & auctoritates veterum eaſdem profert, & ijſdem utplurimùm verbis, quibus utuntur Epiſcopi ad Imperatorem Ludovicum Pium ſcribentes.

CAP. V.

XXXV. EPISCOPIS] in ſynodo Agathenſi habita anno DVI. ſub Cęſario Arelatenſi. De qua ſynodo nos pluribus agemus in Notis ad Ruricium Lemovicenſem; nonnulláſque obſervationes adferemus, quę fortaſſis indignę non erunt eruditorum hominum curioſitate. Vide Rhabanum in libro contra Iudęos cap. LVI.

CAP. VI.

ITA DEFINIERVNT] in ſynodo Matiſconenſi prima, quę anno DLXXXI. habita eſt, pręſide Priſco Lugdunenſi Epiſcopo. Vide Rhabanum cap. LVII. ejuſdem libri.

EDICTVM CHILDEBERTI] Mirum videri poteſt, cur Patres ſynodi Matiſconenſis utantur lege Childeberti adversùm Iudęos, cùm potior apud illos eſſe debuiſſe videatur auctoritas Concilij III. Aurelianenſis, in quo illud ipſum ſtatutum eſt quod Edicto Childeberti Regis continebatur. Nam canonem Aurelianenſem ne verbo quidem nominant. Et tamen non

adeo vetus erat memoria illius Concilij, ut non etiam ſupereſſe potuerint qui in eo pręſentes fuiſſent. Itaque videtur hinc elici, non antè vim legis habuiſſe canones Conciliorum, quàm à Principe confirmati fuiſſent. Hęc autem confirmatio fiebat per Edictum publicum. Et quia promptior eſt executio Conſtitutionum principalium, pręcipuè apud magiſtratus, quorum curę commiſſa eſt legum tuitio & executio; ideo Patres Matiſconenſes, quò magiſtratuum favorem ſibi concilient, decernere ſe profitentur juxta Edictum Childeberti Regis, atque interim ea ratione factum Principis approbant. Ceterùm hunc Concilij Aurelianenſis canonem deſcribet infrà Agobardus in capite ſeptimo hujus libri.

CAP. VII.

Sanctvs Lvpvs] Lugdunenſis Epiſcopus, qui Concilio Aurelianenſi III. pręfuit anno DXXXVIII. Errat enim Rhabanus, cùm hunc ex Agobardo locum deſcribens, Lupum illum ait fuiſſe Trecaſſenorum Epiſcopum. Sic enim ait in capite LVIII. libri adverſùm Iudęos: *Sanctus Lupus Trecaſſenorum Epiſcopus, & cum eo alij* XXIV. *Epiſcopi, vel vicarij Epiſcoporum &c.* Nam Lupus Tricaſſium Epiſcopus mortuus erat diù antè quàm ſynodus illa Aurelianenſis haberetur.

CAP. IX.

Ecclesiastica statvta] Rectè admonent Epiſcopi, eccleſiaſtica ſtatuta eſſe firmanda per acta apoſtolica, id eſt, regulas eccleſiaſticas non poſſe videri ęquas, niſi conſtet eas congruere traditioni. Quare non injuria adnotatum eſt ab optimo Męcenate meo in libro V. de Concordia Sacerdotij & Imperij cap. IX. §. III. quęcunque olim apud ſynodos proferebantur, ab ijs non ſimpliciter, ſed cum inquiſitione approbari ſolita; nempe ſi congruerent cum expoſitione & doctrina Patrum. Quare, ut idem auctor ait in capite octavo ejuſdem libri, illud olim anxiè in ſynodis diſquirebatur, an nova cujuſpiam Pontificis Romani epiſtola cum Scripturis & Canonibus congrueret; ut ita demum auctoritate illius omnes tenerentur, atque duobus veluti vinculis in fide confirmati eſſent, definitione Pontificis, & declaratione ſynodi. hunc eſſe Marciani Aug. ſenſum, cùm ſcripſit illa quæ

à Leone I. Papa ſecundùm eccleſiaſticos canones definirentur, à ſynodo declaratum iri.

NOVA PER VETERA] Nam *cùm*, ut illic Marca ſcribit, *ſemel tradita fidei hærendum ſit, ut docet Iudas Apoſtolus; hinc ſequitur eam eſſe fidei Chriſtianæ rationem, ut vetera eruantur, non autem nova condantur; quemadmodum rectè monuit Vincentius Lirinenſis.* Sic Claudius Imp. aiebat apud Tacitum in libro XI. Annalium: *Omnia P. C. quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuere. Inveteraſcet hoc quoque; & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.*

CAP. X.

RAB ACHIBAS] In codice regio ſcriptum eſt *Barachibas.* pro quo Maſſonus edidit *Barachias.* Sed apud Hieronymum, cujus eſt hic locus, legitur *Rab Akibas.* Pro quo nos, ne ſcripturam vetuſti codicis deſereremus, edidimus *Rab Achibas.* Et irrepſerat error ex tranſpoſitione literarum.

HILLEL] Vir fuit magni nominis, è cujus ſchola prodierunt octuaginta viri magni: quorum clariores, ut Genebrardus adnotat, fuere Ionathan filius Vziel, & Simeon Iuſtus, qui Chriſtum ulnis excepit. Hos autem vel ex eo conſtat fuiſſe magnos viros, quòd Iohanan Ben Zachei, qui diſcipulorum Hillelis minimus fuit eruditione, univerſum tamen Cabbalę & Scripturarum corpus, cunctas etiam Philoſophię partes exactiſſimè tenuiſſe, ac ſcholę Scribarum & Phariſęorum magna cum laude præfuiſſe memoratur. Hillel porrò vixit annis centum & viginti.

CAP. XI.

SINE PRIUS SATURARI FILIOS] Verba Chriſti ſunt ad mulierem Chananęam. Hoc autem inter cetera argumento uſus eſt ille qui exeunte poſtremo ſeculo Theſes emiſit in publicum, ut oſtenderet mulieres non eſſe homines. Quod ideo viſum eſt adnotare, ut intelligat lector non tum primùm agitatam fuiſſe hanc quęſtionem, neque animi tantùm gratia, ſed ſeriò propoſitam ab Epiſcopo quodam Gallicano in ſynodo Matiſconenſi anno DLXXXV. ut Gregorius Turonenſis narrat lib. VIII. cap. XX. Hiſtorię Francorum.

CAP. XII.

Titi Ivsti] Vox *Iuſti* non extat in codice manuſcripto. Eam tamen habet editio Maſſoni, quæ Titi nomen, quod habetur in veteri codice, omiſit. Vtrumque autem vocabulum extat hoc loco in Actis Apoſtolorum. Itaque retinuimus ob eam cauſam utrumque.

CAP. XIII.

Dedvcentes secvm] In cod. MS. hic locus ita legitur: *deducentes apud hoſpitarentur Iaſonem &c.* Pro quo Maſſonus edidit: *deducentes ſecum, ut hoſpitarentur Mnas.* Sed in Actis Apoſtolorum cap. xxi. legitur: *adducentes ſecum, apud quem hoſpitarentur, Mnaſonem.* Itaque Actorum auctoritate conſtituimus lectionem quæ nunc extat in editione operum Agobardi.

CAP. XVI.

In libris Clementis] nimirum in fine libri ſecundi Recognitionum. Et manifeſtum eſt exiſtimaſſe Agobardum hanc Clementis lucubrationem eſſe apocrypham. Itaque dubium non eſt quin ſecundùm Agobardi ſententiam Itinerarium B. Petri, à Clemente ſcriptum, illud ipſum opus ſit quod ſub Recognitionum titulo nunc quoque extat. id quod Bellarmino etiam probabile viſum eſt.

CAP. XVII.

Commvne habvisse convivivm] Ita viſum eſt edi debere pro eo quod editio Maſſoni habet *commune caviſſe convivium.* Nam in codice MS. ſic omnino ſcriptum eſt, *vel Apoſtoli credendis cõmune aniſſe convivium.* ex qua ſcriptione conſtituimus veram lectionem.

CAP. XVIII.

Svb Clavdio] Hujus famis meminit Euſebius in libro II. Hiſt. Eccleſ. cap. VIII. & in Chronico; ubi eam contigiſſe ait, ut Baronio viſum, quarto imperij Claudij Auguſti anno. Verùm in Chronico Euſebij nihil de anno quo fames illa contigit. Ait enim tantùm, quemadmodum & in Hiſtoria, eam contigiſſe ſub Claudio. Quare perperam hoc loco Euſebium corrigit Baronius; qui eam famem revocat ad ſecundum Claudij annum, auctoritate Dionis Caſſij. Ioſephus tamen

Digitized by Google

quæſtio in Gallia. Anno dein DCCCXVII. in partes Pippini Regis Italiæ, adversùs Ludovicum patrem rebellantis, tranſiſſe creditus, deficiente conſpiratione, punitiſque auctoribus, Adalardus apud monaſterium ſancti Philiberti in Aquitania ſitum relegatus eſt; id eſt, apud inſulam Hero, in qua ſitum erat monaſterium ſancti Philiberti, ut patet ex vita Philiberti apud Duchesnium, & ex Ademaro Cabanenſi. Monaſterium autem illud hodie vocatur Nigrum-Monaſterium, vulgò *Noirmonſtier*, in diœceſi Lucionenſi. In hac ergo inſula clauſus Adalardus uſque ad annum DCCCXXI. quo revocatus ab exilio, reddituſque eſt monaſterio Corbeïenſi, ut narrat Eginhardus: ***Adelhardum quoque de Aquitania, ubi exulabat, evocatum, Corbeïa monaſterio, ut priùs fuerat, Abbatem ac rectorem eſſe juſſit.*** Auctor vitæ Ludovici Pij: ***Adalhardum etiam Abbatem quondam Corbeïa monaſterij, ſed tunc in ſancti Filiberti monaſterio conſiſtentem, magiſterio priori reddidit.*** Auctor Annalium ſancti Bertini ad annum DCCCXXII. ***Domnus Imperator conſilio cum Epiſcopis & Optimatibus ſuis habito, fratribus ſuis, quos invitos tonderi juſſit, reconciliatus eſt; & tam de hoc facto, quàm de his quæ erga Bernardum filium fratris ſui Pippini, necnon & his quæ circa Adalhardum Abbatem & fratrem ejus Vualachum geſta ſunt, publicam confeſsionem fecit, & pœnitentiam egit.*** Sed falſam fuiſſe accuſationem adversùs Adalhardum conqueritur auctor libri de conſtructione Novæ Corbeïæ: ***Tunc acceſſerunt ad eum*** (id eſt, ad Ludovicum Pium Imp.) ***viri peſtilentes, & ejecerunt eum de honore ſuo abſque culpa, & exiliaverunt ſine cauſa.*** Rurſum itaque conſiliorum Ludovici particeps factus, principem locum apud eum occupavit; ut colligi poteſt ex Hincmaro in epiſtola XIV. ad Proceres regni cap. XII. ***Adalhardum ſenem & ſapientem, Domni Caroli Magni Imperatoris propinquum, & Monaſterij Corbeïa Abbatem, inter primos Conſiliarios primum in adoleſcentia mea vidi: cujus libellum de ordine Palatij legi & ſcripſi.*** Mortuus eſt anno DCCCXXIII. poſtridie Kal. Ianuarij, cùm anno ſuperiore Brevem ſive Libellum conſcripſiſſet de iis quæ deinceps obſervari volebat in monaſterio Corbeïenſi. qui liber editus eſt in Tomo IV. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij monachi Benedictini.

V

Digitized by Google

VVALÆ] Adalhardi fratri, poſt quem factus eſt Abbas Corbeïenſis. Vnde in vita Ludovici Pij Vvala dicitur affinis ejuſdem Imperatoris. Et ne quis dubitet heic agi de Vvala iſthoc, habemus auctoritatem Eginhardi, cujus hæc ſunt verba ex Annalibus ad annum DCCCXXIII. *Lotharium verò filium ſuum in Italiam miſit: cum quo Vvalachum monachum propinquum ſuum, fratrem videlicet Adalhardi Abbatis, & Gerungum Oſtiariorum Magiſtrum, unà miſit.* Obiit anno DCCCXXXV. apud Lotharium Imperatorem, ut ſcribitur in vita Ludovici Pij. Ejus hoc extat elogium apud Paſchaſium Radbertum in vita Adalhardi: *Deinde Vvala, virorum clariſſimus, qui ei ſucceſſit, poſtea monachorum pater eximius, tunc temporis primus inter primos, & cunctis amabilior unus, nimia familiaritate Regi inhærens, & maxima Præfecturę dignitate ſubvectus, in Senatu clarior cunctis, in militia verò prudenti animo fortior univerſis; quem tanta laus ſequebatur in omni vita negotio, ut longè plus cenſeretur amore poſſe, quàm omnium faſtus etiam & tyrannis reliquorum. Erat enim juſtitiæ cuſtos, & decus honeſtatis, oppreſſorum quoque juſtus oppreſſor.* Vocatur autem Vvalo in libro de conſtructione Novæ Corbeïæ, & in Annalibus Eginhardi ad annum DCCCXII.

HELISACHARO] Preſbytero, & Abbati Centulenſis monaſterij, quod in diœceſi Ambianenſi ſitum eſt; ut docet Hariulfus in libro III. Chronici Centulenſis cap. IV. qui addit eum fuiſſe rectorem monaſterij Gemmeticenſis. Virum fuiſſe magnæ dignationis patet vel ex ſolo libelli iſtius titulo, ubi nominatur inter Proceres Palatij. Sed præterea habemus auctoritatem Eginhardi, apud quem ſic ſcripum eſt ad annum DCCCXXVII. *Imperator Heliſachar Preſbyterum & Abbatem, & cum eo Hildebrandum atque Donatum Comites, ad motus Hiſpanicæ Marcæ componendos miſit &c.* Et teſtatur Amalarius Abbas in libro De Ordine Antiphonarij, hunc Heliſacharum fuiſſe primum inter primos Palatij Imperatoris Ludovici. Cancellarium Ludovici Pij fuiſſe ex eo patet, quòd in aliquot Ludovici Præceptis Durandus Diaconus ſubſcribit ad vicem Heliſachar. Adſtitit porrò B. Benedicto Anianenſi Abbati morienti, ut in ejus vita tradit Smaragdus.

ABSOLVTIONEM DISCEDENDI] id eſt, licentiam abeundi. Abſolvendi enim verbo per eas tempeſtates utebantur pro eo quod Latini dicerent facere poteſtatem diſcedendi. Veluti, *Abſolvere Legatos.*

BAPTISMVM POSTVLANTES] Servi nimirum ſive mancipia Iudæorum; qui Iudæi tamen non erant, ſed pagani. Hi ergo quum verſarentur Lugduni inter Chriſtianos, moreſque eorum ac religionem approbarent, ad Eccleſiam accedebant, baptiſmum poſtulantes. Et contradicebant Iudæi, ne mancipia amitterent, quæ illis pretio conſtiterant. Sed pretium emptionis offert Agobardus, juxta Canones, modò liceat eos ſervos facere Chriſtianos. Sanè malus animus eſſe poterat in ſervis illis; qui, ut in libertatem vindicarentur, Chriſtianam fidem amplecti ſe velle fortaſſis ſimulabant. nam lege cautum erat, *Ne Iudæis mancipia deſerviant vel adhæreant Chriſtiana*; uti diximus ad librum de inſolentia Iudæorum. Neque nova tum erat hæc ſervorum calliditas. Iam enim tempore Concilij Gangrenſis, nonnulli ab obſequio dominorum recedebant, quòd illi non eſſent Chriſtiani. Vnde canonis tertij Gangrenſis lemma ſic expreſſit Dionyſius Exiguus: *De ſervis qui jugum famulatus abjiciunt Chriſtianitatis obtentu.* Canon autem ſic habet: *Si quis ſervum, prætextu divini cultus, doceat dominum contemnere proprium, ut diſcedat ab ejus obſequio, nec ei cum benevolentia & omni honore deſerviat, anathema ſit.* Ævo quoque Gregorij Magni, dum a Iudæis viſa eſt hæc ſervorum ancillarúmque induſtria. Sic enim ait Gregorius lib. III. Indict. XII. epiſt. IX. *Pervenit etiam ad nos, ſervos ancilláſque Iudæorum, fidei cauſa ad Eccleſiam refugientes, aut infidelibus reſtitui dominis, aut eorum, ne reſtituantur, pretium dari &c.* Vide eundem Gregorium lib. V. Indictione XIV. epiſt. XXXI. & Gelaſij Papæ epiſtolam ad Siracuſium, Conſtantium, & Laurentium Epiſcopos, apud Ivonem parte XIII. cap. CXIII. Sed hi quoque loci Gregorij adſtruunt ſententiam Agobardi. Nam jubet omnino Gregorius ut ſervi Iudæorum ad Eccleſiam refugientes, in libertatem modis omnibus vindicentur, ſive jam olim Chriſtiani fuerint, ſive recenter baptizati ſint.

IN HOC PERMANERET] id eſt, neminem

poſt acceptum baptiſma liberari à ſervitute, juxta ſententiam Pauli in cap. VII. epiſtolæ primæ ad Corinthios. quò etiam reſpicit canon Gangrenſis ſuprà laudatus.

CARNALES DOMINOS] Salvianus in libro III. de Gubernatione pag. 58. *Quanquam nos non has ſolùm injuria contemnamus Deum, qua contemni à ſervis ſuis domini carnales ſolent.*

SVBICIT EOS CHRISTO] id eſt, paganos, quos bello vicit. Eadem phraſis uſurpata reperitur etiam à Stephano Tornacenſi in epiſtola CLXX. ad Canutum Regem Danorum: *Petimus ut vos, qui totiens armis ſuperatis idololatras & jugo ſubjicitis Chriſtiano &c.* Sic Karolus Magnus Saxones ægrè ferens non eſſe Chriſtianos, arma in eos movit; ſic ſtatuens, non antè finem bello impoſiturum, quàm Chriſto ſubjicerentur. Eginhardus in Annalibus ad annum DCCLXXVI. *Cùm Rex in villa Cariſiaco hyemaret, conſilium iniit ut perfidam ac fædifragam Saxonum gentem bello aggrederetur, & eò uſque perſeveraret, dum aut victi Chriſtianæ religioni ſubjicerentur, aut omnino tollerentur.* Feliciter id eveniſſe quod Karolus animo conceperat, teſtatur Eginhardus, & cum eo ceteri Annalium Francicorum ſcriptores. Sed præcipua tamen auctoritas tribuenda eſt teſtimonio Ludovici Pij, qui ſic loquitur in Præcepto quod ad paganos ad Chriſtianitatem invitandos fieri præcepit: *Genitor etiam noſter glorioſæ memoriæ Karolus omnem Saxoniam eccleſiaſticæ religioni ſubdidit, jugúmque Chriſti aduſque ad terminos Danorum atque Slavorum, corda ferocia ferro perdomans, docuit.* Quibus verò artibus uſus ſit Karolus adversùs Saxones, ut eos Chriſto ſubjiceret, non alius eſſe poteſt teſtis luculentior, quàm ipſe Karolus: qui lege lata edixit, ne cui Saxonum liceret non eſſe Chriſtiano, ſub pœna capitis. Hæc ſunt verba ejus è Capitulatione de partibus Saxoniæ, ab Holſtenio edita, cap. VII. *Si quis deinceps in gente Saxonum inter eos latens non baptizatus ſe abſcondere voluerit, & ad baptiſmum venire contempſerit, paganúſque permanere voluerit, morte moriatur.* Hinc factum putat antiquus ſcriptor libri de conſtructione Novæ Corbeïæ in Saxonia, ut Karolus præ omnibus Chriſtianis Regibus potentiſſimus in bello fuerit. *Poſt obitum namque*

nobiliſsimi Regis Pippini, inquit, *Karolus filius ejus regnum obtinuit Francorum univerſum. Cui Dominus tantam contulit virtutem, atque potentiam, ut non ſolùm Francorum regnum ſtrenuè gubernaret, ſed etiam multas barbarorum gentes circumquaque ſubjugaret. Vnde factum eſt, ut gentem Saxonicam, quæ olim contra Francos rebellabat, non ſolùm ſuo dominio ſubegiſſet, ſed & mellifluo Chriſti nomini dicare meruiſſet. Nam & hunc ideo præ omnibus Chriſtianis Regibus potentiſsimum in bellis fuiſſe credimus, quia quos ſuo dominio ſubjugabat, Chriſti nomini dedicabat.* Quibus adde loca quæ vir doctus Iohannes Launoius Theologus Pariſienſis congeſſit in cap. v. libri quem ſcripſit de veteri more baptizandi Iudæos & Infideles. Ceterùm quòd in libro de conſtructione Novæ Corbeïæ vides Karolum Magnum Chriſti nomini dedicaſſe gentes quas ſuo dominio ſubjugabat; meminiſſe debes, lector, non ſolos Saxones ad fidem Chriſtianam ejus opera converſos eſſe, ſed Hunos quoque, & Avares, ut obſervat Sirmondus ad Theodulfum pag. 287. Et diù ante Karolum præceſſerat exemplum Clodovei Francorum Regis, illius qui primus Francorum Principum Chriſto nomen dedit. Is enim, ſi qua fides inedito ſcriptori vitæ ſancti Dominij Lemovicenſis anachoretæ, edicto per omnes Imperij Francici provincias miſſo juſſit ut, relicto idolorum cultu, cuncti ſe verterent ad religionem Chriſti. Hæc ſunt verba illius ſcriptoris: *Illo itaque tempore Clodoveus Rex Galliam atque Germaniam regebat, vir armis ſtrenuus, eloquentia facundus; & omnes Francigenæ, tam Chriſtiani, quàm Pagani, ejus dominatui ſubjacebant. Ipſe verò Rex, ab exordio ſuæ prolis, Gentilis extitit. Sed divina inſpirante clementia Redemptoris, per admonitionem ſancti Remigij Remenſium Archiepiſcopi, ad Catholicam fidem, Domino favente, Chriſtianus efficitur. Qui denique Rex, poſtquam à ſacro fonte levavit, nuntios per univerſas mittens provincias, quæ ejus poteſtati ſubjectæ aderant, edixit, ut omnia falſorum templa deorum confringerentur, atque ignibus cremarentur, & Deum unum & verum & omnipotentem crederent, illique ſoli deſervirent. Si quis verò hoc regale decretum contemnere præſumpſerit, reum ſe regalis majeſtatis agnoſcat.* Conſtat ergo vi quandoque actum adversùs paganos, ut idolorum cultum de-

ſererent, fideíque ſe Chriſti applicarent. Quid ergo faciemus Tertulliano, Hilario, Hieronymo, Auguſtino, Caſſiodoro, aliiſque nonnullis venerandæ memoriæ viris, qui perſpicuè docent religionem non eſſe cogendam, nec imperandam. Nam Tertullianus quidem hæc diſertè ſcribit ad Scapulam cap. II. *Sed nec religionis eſt cogere religionem; quæ ſponte ſuſcipi debeat, non vi.* Hilarius autem in epiſtola ad Conſtantium Aug. diù multùmque verſatur in oſtendendo religionem cogi non debere, ac neminem credere invitum. Hieronymus in commentario in caput ſecundum epiſtolæ primæ Pauli ad Timotheum: *Hic probatur nemini oportere ad credendum vim inferre, nec tollere arbitrij libertatem.* Sanctus Papa Gregorius lib. I. epiſt. XXXIV. *Eos enim qui à religione Chriſtiana diſcordant, manſuetudine, benignitate, admonendo, ſuadendo, ad unitatem fidei neceſſe eſt congregare; ne quos dulcedo prædicationis, & præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis & terroribus repellantur.* Quanquam ſibi repugnare videtur idem Gregorius lib. III. epiſt. XXXVI. in qua ſic ſcribit ad Ianuarium Epiſcopum Calaritanum: *Accidit autem aliud valde lugendum; quia ipſos ruſticos, quos habet Eccleſia tua, nunc uſque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis veſtræ permiſit. Et quid vos admoneo ut extraneos ad Deum adducatis, qui veſtros ab infidelitate corrigere negligitis? Vnde neceſſe eſt vos per omnia in eorum converſione vigilare. Nam ſi cujuſlibet Epiſcopi in Sardinia inſula paganum ruſticum invenire potuero, in eundem Epiſcopum fortiter vindicabo. Iam verò ſi ruſticus tantæ fuerit perfidiæ & obſtinationis inventus, ut ad eum venire minimè conſentiat, tanto penſionis onere gravandus eſt ut ipſa exactionis ſuæ pœna compellatur ad rectitudinem feſtinare.* Nimirum juxta mentem Auguſtini, qui Petiliano libertatem arbitrij in cauſa fidei eſſe debere dicenti ſic reſpondit libro II. contra litteras Petiliani cap. X. *Nam ſi hoc inventum fuerit quòd impiè feceritis; non miremini, ſi non deſunt miniſtri Domini per quos flagellamini: quia perſecutionem patimini non à nobis, ſed, ſicut ſcriptum eſt, ab ipſis factis veſtris.* Item cap. LXXXIII. *Ad fidem nullus eſt cogendus; ſed per ſeveritatem, immo & per miſericordiam Dei, tribulationum flagellis ſolet perfidia caſtigari. Numquid*

quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores peſſimi non legis integritate puniuntur? Et paulò pòſt: *Si qua igitur adversùs vos leges conſtituta ſunt, non eis bene facere cogimini, ſed malè facere prohibemini. Nam bene facere nemo poteſt, niſi elegerit, niſi amaverit. quod eſt in libera voluntate. Cùm aliquid adversùs vos Reges conſtituunt, admoneri vos credite ut cogitetis quare iſta vos patiamini.* Ceterùm adeo ſemper viſum eſt æquum, religionem cogi non debere, ut cùm anno DCXXXIX. Legati Sedis Apoſtolicæ agerent in urbe Conſtantinopolitana, Græcíque ab eis conarentur extorquere ſubſcriptionem cujuſdam erroris, apertè ita reſponderint: *Neque enim eſt qui cuilibet, maximèque in cauſa fidei, vim poſſit inferre*; ut docet ſanctus Maximus in epiſtola ad Abbatem Thalaſſium, quæ edita eſt in Collectaneis Anaſtaſij Bibliothecarij. Alia veterum loca ſi quis requirat ad oſtendendum religionem cogi non debere, difficile non erit exhibere. Nam & ab aliis jam collecta ſunt. Vide Ivonem parte I. capite CCLXXVI. & parte XIII. cap. XCIV. itémque Gratianum Diſt. XLV.

SECVNDVM STATVTA PRIORVM] nimirum juxta canonem XVI. Concilij I. Matiſconenſis, qui ſuprà deſcriptus eſt in libro de Iudaïcis ſuperſtitionibus cap. VI.

MAGISTER IVDÆORVM] id eſt, Evrardus, ut patet ex epiſtola ſequenti data ad Nibridium Narbonenſem Epiſcopum: *Tentaverunt porrò quidam Miſſi*, inquit, *& Evrardus maximè, qui Iudæorum nunc magiſter eſt &c.*

BREVICVLVM] id eſt, inventarium, ut adnotavimus ad epiſtolam primam Lupi Ferrarienſis. Brevem enim antiquitas dixit quod nos hodie dicimus inventarium. Vnde & Euſebius lib. x. cap. VI. Hiſt. Eccleſ. retinuit hanc vocem in contextu Græco. Eodem ſenſu uſurpata reperitur hæc vox in Codice Theodoſ. *l. 3. de indulgentiis debitor. & l. 1. de ſtudiis liberalibus urbis Romæ & CP.* Hinc illud Optati in libro primo adversùs Parmenianum: *Brevis auri & argenti ſedenti Cæciliano, ſicut delegatum à Menſurio fuerat, traditur.* quo loco vide Notas Balduini; qui tamen veram hujus vocis ſignificationem non ſatis aſſequutus fuiſſe videtur. Inde *Inbreviare* in Capitulis Karoli Calvi, & apud Hincmarum in præfatione libri LV. capitulorum.

AD EPISTOLAM

AD NIBRIDIVM.

NIBRIDIO] Narbonenſi Archiepiſcopo, antea Abbati monaſterij Craſſenſis in diœceſi Carcaſſonenſi. Amplector enim lubens conjecturam clariſſimi viri Gulielmi Catelli, qui Nibridium & Nifridium putat unum idémque nomen eſſe. Nifridius enim Abbas Craſſenſis fuit, regnante Karolo Magno. Cui ſententiæ firmiùs adhæſiſſet Catellus, ſi ſciviſſet hunc noſtrum Archiepiſcopum in vetuſtiſſimo exemplari Præcepti Ludovici Pij, non Nibridium, ſed Nifridium nominari, & Nefridium apud Alcuinum in præfatione librorum adversùs Elipantum. Ex Abbate igitur Craſſenſi factus eſt Narbonenſis Archiepiſcopus poſt Danielem circa annum DCCXCIX. Nam conſtat eum fuiſſe Epiſcopum antè quàm ſynodus Aquiſgranenſis haberetur adversùs Felicem Epiſcopum Vrgellenſem. Interfuiſſe verò ſynodo Vrgellenſi, quæ ante Aquiſgranenſem habita eſt adversùs Felicem, colligi poteſt ex præfatione librorum Alcuini adversùs Elipantum Toletanum. Porrò Nibridius vir fuit magnæ dignationis per illas tempeſtates, ut apparet ex hac Agobardi ad ipſum epiſtola. Legatus Karoli Magni fuit anno DCCCXIII. in Concilio VI. Arelatenſi, unà cum Ioanne urbis illius Archiepiſcopo. Vixiſſe adhuc ſub Ludovico Pio patet ex Præcepto cujus ſuprà fecimus mentionem, itémque ex alio ejuſdem Principis Præcepto pro monaſterio Anianenſi, quod editum eſt à clariſſ. viro Domno Luca Dacherio monacho Benedictino in Notis ad Guibertum Abbatem B. Mariæ de Novigento pag. 623.

LOCORVM VICINITAS] A Lugduno enim Narbonem longiſſima eſt via, ut quæ per CCXXX. m. p. protenditur. Et tamen aliquoties illuc accedebat Agobardus, ut patet ex Præcepto Ludovici pro monaſterio Anianenſi.

ANNO PRÆSENTI] Hanc epiſtolam arbitror eſſe ſcriptam ſub initium imperij Ludovici Pij, paulò

pòſt quàm Agobardus factus eſt Archiepiſcopus Lugdunenſis.

DEBITA SOLLICITVDINE] Epiſcopi enim tenentur circumire ſuas parochias, id eſt, diœceſes. Concilium Tarraconenſe can. VIII. *Multorum cauſa experientia magiſtrante reperimus nonnullas diœceſanas Eccleſias deſtitutas. ob quam rem hac conſtitutione decrevimus, ut antiqua conſuetudinis ordo ſervetur, & annuis vicibus ab Epiſcopo diœceſes viſitentur. Et ſi qua fortè Baſilica reperta fuerit deſtituta, ordinatione ipſius reparari præcipiatur.* Concilium IV. Toletanum can. XXXV. *Epiſcopum per cunctas diœceſes parrochiáſque ſuas per ſingulos annos ire oportet, ut exquirat quid unaquaque Baſilica in reparationem ſui indiget. Quòd ſi ipſe, aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, id adimplere nequiverit, Preſbyteros probabiles aut diacones mittat, qui & redditus Baſilicarum, & reparationes, & miniſtrantium vitam inquirant.* Quam ultimam legem, tametſi deſidiæ quorundam Epiſcoporum nimis favorabilem, renovavit Concilium Tridentinum Seſſ. XXIV. cap. III. De Reformatione. Neque enim dubitandum eſt, quin, ſi Tarraconenſis ſynodi canon per omnes ubique provincias ſancitus eſſet, neque temperamentum ei attuliſſent poſteriores regulæ; dubitandum inquam non eſt, quin nonnulli Epiſcopi, qui deſidiæ inſcitiæque ſuæ prætendunt occupationes, laboraturi fuerint pro viribus ne quid peccarent adversùs Canones. Intelligerent enim, ſi Canones non ignorarent, quæ pœna immineat contemptoribus Canonum. Valde ergo laudanda eſt Regum ævi Agobardici prudentia & religio, qui Epiſcopis, quibus ſolis tum competebat poteſtas confirmandi Chriſtianos, neceſſitatem impoſuerunt circumeundi annuatim ſuas diœceſes. Libro VII. Capitularium cap. XCIV. *Statuimus ut ſingulis annis unuſquiſqueEpiſcopus parrochiam ſuam ſollicitè circumeat, populum confirmare, & plebes docere, & inveſtigare & prohibere paganas obſervationes, divinóſque, vel ſortilegos, auguria, filacteria, incantationes, vel omnes ſpurcitias Gentilium, ſtudeat.* Vide etiam cap. CIX. & CCLXV. ejuſdem libri, itémque Capitula Karoli Calvi Tit. V. cap. IV. V. VI. Tit. VI. cap. XXVIII. Tit. XLI. cap. VI. Præceſſerat autem Karlomanni Prin-

cipis Edictum in ſynodo cui martyr Bonifacius interfuit. In hac enim ſynodo ſic juſſit Princeps: *Et quandocunq; jure canonico Epiſcopus circumeat parochiam ad populos confirmandos, Preſbyter ſemper paratus ſit ad ſuſcipiendum Epiſcopum.* Neque tamen ex his quæ dicta ſunt velim ut quis colligat exiſtimare me nullas eſſe probabiles cauſas, ob quas Epiſcopus excuſari poſſit à perſonali viſitatione ſuæ diœceſeos. Nam ſi, exempli cauſa, graviter ægrotet, tum dubium non eſt, quin abſtinere poſſit à perſonali viſitatione. *Quia non eſt ignavia culpa, quem excuſat miſeranda calamitas*; ut ait Caſſiodorus lib. v. Variar. epiſt. XXXVI. Præterea, ſi abeſſe cogatur à ſua diœceſi pro rebus Eccleſiæ vel Reipublicæ, ſi miles raptet regionem, neque fanis parcens, neque profanis, ſi is qui rerum potitur, Epiſcopum excedere jubet provincia; non negaverim tum quoque juſtas eſſe cauſas non viſitandæ diœceſeos; túncque ſequendum ſancti Hilarij Epiſcopi Pictavienſis exemplum, qui, licèt exul, diœceſim tamen ſuam per Preſbyteros ſuos regebat. Ita enim ipſe docet in libro quem ſcripſit ad Conſtantium Auguſtum: *Epiſcopus ego ſum, in omnium Gallicarum Eccleſiarum atque Epiſcoporum communione, licèt in exilio, permanens, & Eccleſia adhuc per Preſbyteros meos communionem diſtribuens.* Sed poſtquam cauſæ illæ deſierunt, poſtquam Epiſcopo ſive infirmo ſive abſenti reſtituta eſt libera poteſtas viſitandi diœceſim; tum verò circumeat parochias ſuæ diœceſeos; *& ceſſante neceſſitate, illud quoque ceſſet quod factum eſt pro neceſſitate*, ut verbis Vrbani II. utamur petitis ex canonibus Concilij Claromontani. Neque negaverim juſtam ſanctámque eſſe legem canonis Toletani. Sed quemadmodum olim Nicæna ſynodus quaſdam regulas ſcripto comprehendit, nonnullas verbo, ut in Concilio Carthaginienſi diſſeruit Fauſtinus Epiſcopus Potentinus Zozimi Papæ Legatus; ſic fortaſſis ſatius ac melius fuiſſet nullam excuſationem inſerere canonibus, ne color daretur ignaviæ quorundam Epiſcoporum. *Quoniam leges ea intentione latæ ſunt, ut proficiant, non ut noceant*; quemadmodum Symmachus Papa ſcribit ad Avitum Epiſcopum Vieunenſem.

SED IVDÆORVM] Vetuerat enim canon XII. Concilij Venetici, quod anno CDLXV. habitum eſt, ne Clerici convivijs Iudæorum interſint. *Omnes dein-*

teps Clerici Iudæorum convivia evitent, nec eos ad convivium quiſquam excipiat: quia cùm apud Chriſtianos cibis communibus non utantur, indignum eſt atque ſacrilegum, eorum cibos à Chriſtianis ſumi; cùm ea quæ Apoſtolo permittente nos ſumimus, ab illis judicentur immunda. ac ſic inferiores incipiant eſſe Clerici quàm Iudæi, ſi nos quæ ab illis opponuntur utamur, illi à nobis oblata contemnant. Sed quoniam hæc lex ſoles Clericos complecti videbatur, valdéque timendum erat ne ea familiaritas cum Iudæis, noceret etiam laïcis, canon dein XL. Agathenſis eam regulam intendit adversùm laïcos. quem canonem exſcripſit Agobardus in capite v. libri de Iudaïcis ſuperſtitionibus. Sed ipſe Agobardus eam legem ampliavit, edicto, ne quis Chriſtianus habitet cum Iudæis. Aliud tamen viſum fuerat ſanctiſſimo viro Ferreolo Vceticenſi Epiſcopo in Gallia Narbonenſi; qui cum Iudæis, etiam facinoroſis, comedebat & bibebat, ut eos Chriſto lucraretur. Vnde & ſuſpicionem Childeberti Francorum Regis adversùm ſe excitavit, timentis ne familiaritas illa cum Iudæis & Sarracenis verteretur in perniciem regni. Rem geſtam ſic narrat antiquus auctor vitæ ejuſdem Ferreoli, hactenus ineditus, quam olim Toloſæ deſcripſi ex vetuſtiſſimo codice MS. Collegij Fuxenſis. *Iudæorum verò ita illi cura erat, imò etiam quos opinio lacerabat, ut comedens & bibens cum eis, & monitis dulcibus amaritudo in eorum mixta moribus obdulcaret, & ad fidem Chriſti plurimos ex his convertens, baptiſmi gratiam conſequebantur, & elatos ſuperbia Chriſto humiles faciebat; afferens Phariſæorum accuſationem in medium, qui culpabant Dominum cum publicanis & peccatoribus manducantem atque bibentem; & ſimul Dominum reſpondentem memorabat, dicens: Non indigent qui ſani ſunt medico, ſed qui malè habent. &: Non veni vocare iſtos, ſed peccatores, ad pœnitentiam.* Præclarè ſanè, & juxta mentem Auguſtini: qui ſic ait apud Gratianum 23. q. 4. *Infideles non poſſumus Chriſto lucrari, ſi eorum colloquium vitamus & convivium. Vnde & Dominus cum publicanis & peccatoribus manducavit & bibit.* Vnde colligi poteſt non eadem placuiſſe omnibus provinciis, & interdum regulas in Africa obtinuiſſe quæ minùs probabantur à Gallis; rurſum, intra Gallias quædam uni Epiſcopo

placuiſſe quæ non omnibus placebant. Et tamen interim manebat fraternæ concordiæ vinculum, ſalváque erat pax Eccleſiæ. In cauſis enim diſciplinæ, unaquæque Eccleſia peculiares ſuas conſuetudines retinere poteſt, quæ tamen fidei contrariæ non ſint; ut ex Auguſtino & Gregorio Magno adnotavit Marca in libro III. De Concordia Sacerdotij & Imperij cap. IX. §. II. & lib. VII. cap. XVIII. §. VI. Quod confirmari poteſt auctoritate ejuſdem Auguſtini ſic ſcribentis ad Ianuarium in epiſtola CXIX. cap. XVIII. *Miror ſanè quid ita volueris, ut de ijs quæ variè per diverſa loca obſervantur, tibi aliqua conſcriberem; cùm & non ſit neceſſarium; & una in his ſaluberrima regula retinenda ſit ut quæ non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicunque inſtitui videmus, vel inſtituta cognoſcimus, non ſolùm non improbemus, ſed etiam laudando & imitando ſectemur.* Item auctoritate Alcuini, qui in Confeſſione fidei parte III. cap. XVII. loquens de Eccleſia, hæc ait: *Conſtringitur univerſali traditione majorum nihilominus tota. Privatis verò conſtitutionibus & propriis informationibus unaquaque, vel pro locorum varietate, vel prout cuique bene viſum eſt, ſubſiſtit & regitur. Conſuetudines quippe ſunt diverſæ. Sed una eadémque eſt in ea fidei orthodoxæ integritas.* Sic Karolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. I. cap. VI. ex eo excuſat diſſenſionem Eccleſiæ Gallicanæ à Romana in officiorum celebratione, quòd conſuetudo Eccleſiæ Gallicanæ contra fidem non eſſet. Et Lupus Ferrarienſis ad Benedictum III. Papam ſcribens, conſuetudines eccleſiaſticas commemorat, quæ variæ in diverſis locis tenentur; orátque Pontificem, ut Adulphum & Acaricum monachos Ferrarienſes, quos ea de cauſa Romam Lupus mittebat, diligenter inſtruere velit; *ut per eos ad nos*, inquit, *& ad ceteros quoſque talia piè quærentes, inſtitutio Romana perveniat. Siquidem in quibuſcunque ad religionem vel honeſtatem pertinentibus ambiguitatem creat varietas* Vnde patet, non improbatas quidem à Lupo fuiſſe diverſas illas conſuetudines, ſed tamen optaſſe ut omnes Eccleſiæ eſſent uniformes, ad vitandam nimirum ambiguitatem. Præclarè itaque Stephanus Tornacenſis Epiſcopus in epiſtola CIV. *Antiquas Eccleſiarum conſue-*

tudines, quæ nec rationi nec legi obviant, ſancta Romana Eccleſia aut approbare conſuevit, aut non cenſuit improbare. Vide Ratramnum in lib. IV. adverſus Græcos cap. I. & Ruzeum in Tractatu de præeminentia dignitatis Archiepiſcopalis Privilegio XIII. Sed ut ad id unde digreſſi ſumus, noſtra revertatur oratio; ſubdit auctor vitæ S. Ferreoli: *Vnde & accuſatus apud Yldebertum Regem Francorum, eò quòd cum Iudæis & Sarracenis comederet & biberet, & munera eis donaret. Tunc timens præfatus Rex, ne aliquid in fraudem contra ipſum moliretur, Pariſius eum civitate in Francia in exilium mitti præcepit. ibique per tres annos in exilium fuit.*

VNI VIRO CHRISTO DESPONSATAM] Ea fuit veterum omnium perſuaſio de Chriſto & Eccleſia, ut Chriſtum Eccleſiæ ſponſum dicerent, Eccleſiam verò ſponſam; neque eorum cuiquam in mentem venit Eccleſiam non eſſe univiram. Vnde & Cyprianus in libro de unitate Eccleſiæ, loquens de Eccleſia, quam ſponſam Chriſti matrémque noſtram vocat, hæc ait: *Adulterari non poteſt ſponſa Chriſti. Incorrupta eſt, & pudica. Vnam domum novit, unius cubiculi ſanctitatem caſto pudore cuſtodit.* Et Auguſtinus in Sermone XX. eorum quos Sirmondus edidit, adeo apertè ſententiam ſuam prompſit, ut divinandum non ſit quid in hac cauſa ſenſerit. *Aſcenſurus in cœlum,* inquit, *ipſam rurſus Eccleſiam commendavit. Sponſus profecturus, ſponſam ſuam amicis ſuis commendavit. non ut amet aliquem ipſorum; ſed ipſum tanquam ſponſum, illos tanquam ſponſi amicos. & non eam admittant laſcivo amore corrumpi.* Hinc factum ut Leo IX. Pontifex Romanus, ſcribens ad Robertum Abbatem Caſæ-Dei in Arvernis, dixerit Chriſtum eſſe verum & unum ſanctæ Eccleſiæ ſponſum. Denique ſanctus Bernardus hæc ad Eugenium III. ſcripſit in epiſtola CCXXXVII. *Supereſt ut facta hac mutatione tui, ipſa quoque quæ tibi commiſſa eſt Domini tui ſponſa mutetur in melius, & jam nequaquam Sarai, ſed Sara de cetero nominetur. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus ſponſi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, ſed principem, nihil tuum in ea vendicans, niſi quòd pro ea, ſi oportuerit, etiam animam dare debes.* In Concilio tamen Lugdunenſi ſub Gregorio X. Romanus Pontifex vocatur ſponſus Ec-

cleſiæ. in cap. *Vbi periculum. De Elect. in Sexto.*

PATRIARCHARVM PROGENIEM] Vide quæ diximus ad librum de inſolentia Iudæorum.

SANGVINEM DE NOSTRIS MANIBVS] Timet Agobardus, ne ſi animarum ſibi commiſſarum vigilem ac ſollicitam curam non gerat, ſi ob deſidiam negligentiámque ſuam pereant, earum perditionem de manu ejus requirat Deus in judicio divino. Vide Notas ad epiſtolam LXXIX. Lupi Ferrarienſis.

EVRARDVS] Miſſus Dominicus. Vide Notas ad librum de baptiſmo Iudaïcorum mancipiorum.

ADVERSVS EAM] id eſt, Eccleſiam, ex ſententia Agobardi, qui ſic interpretatur locum illum ex Evangelio Matthæi: *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Variè autem jactatus eſt hic locus; dum alij eum referunt ad Petram, id eſt, Petrum, & ſucceſſores ejus Romanos Pontifices; alij ad Petram, id eſt, ad confeſſionem Petri. Fuere qui referrent ad Eccleſiam, quam Chriſtus fundavit ſuper Petram, id eſt, ſuper ſe ipſum. Petra enim erat Chriſtus; ut ait D. Paulus in cap. x. epiſtolæ primæ ad Corinthios. Sed Agobardus non dubitabat quin promiſſio Chriſti reſpiceret Eccleſiam, adversùs quam portæ inferi non prævalebunt. Quam interpretationem amplexus quoque eſt Ioannes XXI. in epiſtola ſcripta ad Iacobum Regem Majoricarum, quæ à nobis anno ſuperiore edita eſt poſt Notas ad Lupum Ferrarienſem.

AD LIBRVM
ADVERSVS LEGEM GVNDOBADI.
CAP. III.

AQVITANVS ET LANGOBARDVS] Hi enim omnes populi quos heic enumerat Agobardus, & multò plures, Francico tum imperio parebant. Libro VI. Capitular. cap. CCLXXXI. *Volumus atque præcipimus ut omnes ditioni noſtræ Deo auxiliante ſubjecti, tam Romani, quàm Franci, Alamanni, Bajovarij,*

Saxones, Thuringij, Freſones, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, Vvaſcones, Beneventani, Gothi, Hiſpani, ceterique nobis ſubjecti, omnes, licèt quocunque videantur legis vinculo conſtricti, vel conſuetudinario more connexi, hanc ſententiam &c. Hiergo omnes propria lege utebantur. Vide infrà in Notis ad caput XIV. hujus libri.

CAP. IV.

GVNDOBADVM] id eſt, Burgundionem, lege Gundobada viventem. Iſtud enim referri non poteſt ad Regem Gundobadum, multis antè ſeculis mortuum. Itaque infrà cap. x. Burgundiones in univerſum vocabit Gundobados.

CAP. VI.

LEGEM GVNDOBADAM] cujus auctor Gundobadus Burgundionum in Gallia Rex, Magni Clodovæi coævus. Hic enim, ut Gregorius Turonenſis eſt auctor, *Burgundionibus leges mitiores inſtituit, ne Romanos opprimerent.* Verùm quæ tum fortaſſis bona viſa fuerat lex Gundobada, nonnullis piis viris ævi Agobardici viſa eſt iniqua.

HOMO HÆRETICVS] Gundobadus enim erat Arrianus. Sed tamen pupugit illum aliquando cupido abdicandi errorem ſuum; adeo ut ab Avito Viennenſi Epiſcopo perſuaſus impiam eſſe Arrianorum ſectam, clam ut chriſmaretur expetierit. Vicit tamen metus populi. Itaque *uſque ad exitum vitæ ſuæ in hac inſania perduravit, nec publicè æqualitatem Trinitatis voluit confiteri*; vt Gregorius Turonenſis ait in libro II. Hiſt. Francor. cap. XXXIV.

SVNT PERPAVCI] Ergo nondum prorsùs extincta erat in illis regionibus perfidia Arrianorum, tametſi admodum pauci eſſent.

SINATVR PERIVRARE] Libro I. Capitular. cap. LXIII. *Et ut parvuli, qui ſine rationabili ætate ſunt, non cogantur jurare, ſicut Gunebodigni faciunt.* quæ pars hujus capitis refertur ab Ivone parte XII. cap. XXII. & à Gratiano 22. q. 5. cap. *Parvuli.*

CAP. VII.

HÆC REGIO] Lugdunenſis. Nam ea utebatur lege Gundobada, quòd Lugdunum eſſet civitas regni Burgundici.

LACESSANTVR AD CERTAMEN] Damnat monomachiam, id eſt, duellum privatum, ad definiendas lites inſtitutum à Gundobado.

CAP. VIII.

REICVLAS ILLAS] Iam antea in præfatione ad Lupum monuimus corruptam hoc loco eſſe editionem Maſſoni, quæ pro *reiculas* habet *recuſias*; cùm tamen in codice antiquo, quo Maſſonus utebatur, diſertè ſcriptum ſit *reiculas*, ut ante me monuit vir clariſſimus Franciſcus Iuretus in Notis ad epiſtolam XCI. Iuonis Carnotenſis. Variè autem ſcribitur hæc vox in libris antiquis. Nam heic apud Agobardum, in vita ſancti Licinij Andegavorum Epiſcopi à Ducheſnio edita, itémque alibi, ſcribitur *reiculas*. apud Salvianum verò & alios non uno loco *reſculas*. demum alibi *reculas*. Vide, ſi lubet, Iuretum ad eam quam diximus epiſtolam Ivonis.

CAP. IX.

SARRACENIS SVBICERETVR] nimirum Hieruſalem. Contigerat autem iſtud ante ducentos ferme annos quàm liber iſte ſcriberetur. Haumarem enim Sarracenorum ducem cepiſſe ſanctam civitatem anno DCXXXVI. ex Theophane aliiſque docuit Illuſtriſſ. Cardinalis Baronius, quem conſule.

ROMA GOTTHIS] capta nimirum ab Alarico Rege Gotthorum, qui victor Vrbem ingreſſus eſt anno CDX. IX. Kal. Septembris; ut oſtendit idem Baronius.

PAGANIS ET HÆRETICIS] Loquitur de Gotthis. Nam quia Radagaiſus Gotthorum Rex, erat paganus, eóque interfecto, reliquiæ exercitus illius, qui hauddubiè ex paganis conſtabat, ad Alaricum tranſiere, hominem quidem Chriſtianum, ſed Arrianæ perfidiæ ſectatorem; manifeſtum eſt Gotthos, qui non multò pòſt Romam ceperunt, partim paganos fuiſſe, partim hæreticos.

ITALIA LANGOBARDIS] Contigiſſe id anno Chriſti DLXVIII. duce Alboino Langobardorum Rege probat Baronius.

AQVAM CALIDAM] De judicio aquæ calidæ & ferri igniti vide Franciſcum Pithœum in Gloſſario ad libros Capitularium, Iuretum in Obſervationibus ad ep. LXXIV. Ivonis Carnotenſis, Sirmondum in Notis

ad Goffridum Vindocinenſem lib. III. ep. XXXVIII.

CAP. X.

GVNDOBADOS] id eſt, Burgundiones; ut dictum eſt ad caput quartum hujus libri.

CAP. XI.

PRO VNO ASINO MOLINO] id eſt, qui laborat ad molam, ut dicet in fine libri de modo regiminis eccleſiaſtici.

BLASPHEMABANT] id eſt, vituperabant. Auguſtinus in libro de opere monachorum cap. XXVIII. *Sub generali nomine monachorum, veſtrum propoſitum blaſphematur.* Gregorius Turonenſis lib. VI. ca. XLVI. loquens de Rege Chilperico: *Cauſas pauperum exoſas habebat, ſacerdotes Domini aſſiduè blaſphemabat.* Vita S. Leodegarij edita à Ducheſnio cap. XII. *Etenim cùm Ebroinus crudelis de ſupradictis rebus ſuum ſatiaſſet furorem, rurſum occaſiones cœpit exquirere ut blaſphemiam ſuæ crudelitatis valeret ab oculis humanis auferre.* Geſta Dagoberti I. Francorum Regis cap. XLVI. ubi agitur de ingentibus Eganis virtutibus: *Tantummodo à plurimis blaſphemabatur, eò quòd eſſet avaritiæ deditus.* Libro V. Capitularium cap. CLXX. *Epiſcopos & ſacerdotes, quibus omnis terra caput inclinat, per quos & noſtrum pollet imperium, admodum honorari & venerari omnes monemus. nec eos lacerari, aut blaſphemari, vel detrahi à quoquam volumus.* Libro VII. cap. CXLII. *Is qui in blaſphemiam alterius canticæ compoſuerit, vel qui cantaverit ea, extra ordinem vindicetur.* Annales Metenſes ad annum DCCCLXV. *Adjecerunt inſuper multa alia, blaſphemantes eundem Papam.* Hinc vox Gallica *Blaſmer,* quæ vituperare ſignificat. quæ dein & ipſa verſa eſt in contumeliam Dei. Vidimus enim olim Tutelæ vetuſtum codicem MS. in quo continebantur acta litis quæ de Cathedra Tutelenſi erat inter Guichardum de Combornio Abbatem Vſercenſem & Ludovicum de Albucopio Priorem de Mortagnia anno MCCCCLVII. Nam Karolus Petitus ſerviens regius ait in Actis à ſe tum confectis, fratris filium ejuſdem Guichardi ſibi multùm obſtitiſſe ne quoddam Senatus Pariſienſis arreſtum latum adversùs Guichardum faceret palam, minitantem etiam ac blaſphemantem Creatorem, Karoli adjutorúmque ejus facinus inultum non fore, eorúmque cæde expian-

Digitized by Google

dum. Hæc ſunt verba Karoli : *Diſant ledit neveu d'icely Abbé, en habit d'Eſcuyer, blaſmant noſtre Createur, qu'il y en auroit de mors & de tués ſur les carreaux.*

CAP. XII.

DE CANONIBVS GALLICANIS] Magna ſemper apud majores noſtros fuit reverentia Canonum Gallicanorum ; & non ſolùm apud Gallos, ſed & apud Hiſpanos quoque, ut obſervatum eſt à viris eruditiſſimis. Certè Canonum Gallicanorum nomine veniebant etiam Hiſpani, ut patet ex Hincmaro in cap. XXXVI. poſterioris operis adversùs Gotheſcalcum : *Sed & in Gallicanis Canonibus de Potamio Braccarenſe Archiepiſcopo & ſynodo Valentina evidenter agnoſcitur.*. Manifeſtum eſt enim heic agi de ſynodo Toletatana x. in qua dejectùs eſt Potamius Epiſcopus Bracarenſis. Nam quod de ſynodo Valentina ait, reſpicit ad canonem quartum ſynodi Valentinæ quæ anno CCCLXXIV. habita eſt in provincia Viennenſi. Iiſdem Canonibus Gallicanis uſam olim eſſe Angliam, ut quæ in vicino eſſet, colligi poteſt ex ſynodo Herodfordienſi habita anno DCLXXII. Nam librum Canonum in ea ſynodo prolatum, haud alium fuiſſe quàm Codicem Canonum Eccleſiæ Gallicanæ probari poſſe certis teſtimoniis habeo perſuaſum, ut aliàs fortaſſe pluribus oſtendam.

NEOTERICI ROMANI] Sugillat irridétque Agobardus Romanos ſui temporis, veteris Eccleſiæ mores ad ſuos detorquere cupientes, atque ob eam cauſam contemnentes Gallicanos Canones, quòd eos neoterici Romani non commendaverint. Cui criminationi ſic reſpondet Agobardus, aliam fuiſſe mentem veterum Romanorum, qui Canones illos religiosè venerati ſunt. Potuiſſet igitur optimo jure adversùs eos uti eodem telo, quod poſtea adversùs Græcos vibravit Ratramnus monachus Corbeienſis in libro IV. adversùs Græcos cap. III. *Vnde mirandum*, inquit, *quæ ſit iſta novis ſapientibus prudentia, non acquieſcere quod ſui probantur majores acquieviſſe.* Itaque qui ſancti olim erant Romanorum mores, reverentiámque univerſi orbis huic populo conciliaverant, jam verterant in contemptum. Sic de ſeculo ſuo conqueritur etiam Gerbertus in epiſtola XL. *Romanorum mores mundus perhorreſcit*. Atque id ex eo factum eſt, opinor, quòd qui in obſervatione Ca-

nonum ceteris per orbem Chriſtianis exemplo eſſe debebant, omnium impudentiſſimè eos conculcabant. Neque verò ego id dico; ſed Ratherius Veronenſis Epiſcopus in parte I I. de contemptu Canonum Tomo I I. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij pag. 188. *Quærat & aliquis, cur præ ceteris gentibus baptiſmo renatis, contemptores canonicæ legis & vilipenſores Clericorum ſint magis Italici?* Et infrà pag. 190. *Quorſum tamen hæc detrahendi avida æmulorum ſi requirat invidia. Nimirum ut quod innoteſcere nequiverunt præmiſſa, demonſtrent termino proxima. Nempe ut pateſieret quærenti, unde iſte, id eſt, hodiernus, prævaluerit Canonum ſanctorum tam univerſalis contemptus. Ad hoc perventum noſtra eſt inquiſitione atque indagatum, eorum contigiſſe ſine dubio culpa, qui cùm eos legant atque intelligant, pro nihilo ducunt.* Vide rurſum Notas ad caput X X. libri de diſpenſatione eccleſiaſticarum rerum.

ÆQVALI AVCTORITATE] Ait Concilia regionalia, aut provincialia, cujuſmodi ſunt Gallicana, non eſſe tantæ auctoritatis ac generalia totius mundi, ſed tamen congrua veneratione ſuſcipienda. quod ſumptum videri poteſt ex Auguſtino in libro I I. de baptiſmo cap. I I I. *Ipſa Concilia*, inquit, *quæ per ſingulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum Conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex univerſo orbe Chriſtiano, ſine ullis ambagibus cedunt.* Vetus auctor in Præfatione Collectionis Canonum, poſtquam locutus eſt de quatuor Conciliis Oecumenicis, hæc ait: *Sed & ſi qua ſunt Concilia quæ ſancti Patres ſpiritu Dei pleni ſanxerunt, poſt iſtorum quatuor auctoritatem manent ſtabilita.* Et poſt illum, Ieſſe Epiſcopus Ambianenſis in epiſtola ad dioceſanos ſuos: *Si qua verò alia Concilia ſanctorum Patrum, pro neceſſitate cauſarum, plena ſpiritu Dei in unum congregata ſanxerunt, cuſtodienda & recipienda.* Hincmarus in opuſculo L V. Capitulorum cap. X X V. *Si qua ſunt autem Concilia à ſanctis Patribus inſtituta, poſt quatuor Conciliorum auctoritatem cuſtodienda & obſervanda decrevit.* id eſt, Papa Gelaſius, cujus hæc ſunt verba: *Sed & ſi qua ſunt Concilia à ſanctis Patribus hactenus inſtituta, poſt iſtorum quatuor auctoritatem etiam cuſtodienda & recipienda mandamus & decernimus.* Vide Marcam in libro I I I. De Concordia Sacerdo-

tij & Imperij cap. IV. §. VI. & lib. VI. cap. XXI. §. VI.

CAP. XIII.

DE FIDE ALTERCANS] Earum altercationum, ut vocat Agobardus, unam nuper edidit Domnus Lucas Dacherius in Tomo V. Spicilegij pag. 110. & ſequentibus. Alterius verò altercationis cum Gundobado meminit ipſe Avitus in epiſtola XXI. quæ data eſt ad Domnum Sigiſmundum Regem, Gundobadi filium. *Cùm præſentiam veſtram*, inquit, *Deo largiente meruero, per me ſeriem totius altercationis exponam.*

DIALOGOS] Vnius iſtorum dialogorum fragmentum aliud habemus conſervatum ab Agobardo in libro de Picturis ſive Imaginibus cap. IX.

EPISTOLIS ABSENTI RESPONDENS] Extant omnino octo Aviti epiſtolæ ad Gundobadum Regem, omnes ferme de cauſa religionis. Nuper verò aliam quoque reperi in veteri codice MS. clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani; quam, quòd nondum edita ſit, & utilis eſſe poteſt adversùs detortas quorundam interpretationes, edere viſum eſt opportunum poſt Notas noſtras in Appendice Actorum veterum Tit. II.

GVNDOBADO IN SVA PERFIDIA PERDITO] Gregorius Turon. lib. II. cap. XXXIV. loquens de Gundobado: *Iſta ille ratione confuſus, uſque ad exitum vitæ ſuæ in hac inſania perduravit.*

SIGISMVNDVM REGEM] Gundobadi filium, virum, ut ſequens ætas putavit, ſanctiſſimum, adeòque publicè conſecratum. Vnde in veteri fragmento hiſtorico, quod Chriſtianus Vrſtiſius edidit, ac poſt eum Ducheſnius, ſanctus dicitur. *Leudegiſus namque, cùm Major domus eſſet, duxerat uxorem de proſapia ſancti Sigiſmundi Regis Burgundiæ.* Sed nuper vir clariſſimus Hadrianus Valeſius in publicum emiſit Paſſionem ſancti Sigiſmundi, ab auctore, ut ipſe putat, æquali ac monacho forſitan Agaunenſi compoſitam: ex qua apparet hunc Principem, afflictis omnino rebus ſuis, ex Burgundia in montem quendam, cui Vereſallis nomen erat, aufugiſſe, ibique monachum fuiſſe factum, ut ſe hoſtium ſuorum immanitati ſubtraheret; ſed quorundam Burgundionum perfidia factum ut ex fuga retraheretur, ſpecie pietatis. Adferam autem ipſa

auctoris verba: *Igitur cùm Franci plurima penè regna devaſtarent, Galliarúmque urbes vehementer depopularentur, ita ut multitudo maxima Burgundionum Francis ſe ſociaret: tunc ſanctus Sigiſmundus videns ſe hinc inde coanguſtari, Vereſallis montem expetiit, & adinſtar Eliæ Theſbitis, quatenus crudeliſſimæ gentis barbaricam feritatem evaderet, ſingulariter habitare elegit: quia ſibi imminebat diſcrimen vitæ, juxta illud quod egregius prędicator de ſuis tribulationibus ſcribens ait, Periculis in falſis fratribus. Tunc diverſo modo Burgundiones neceſſitate magis quàm voluntate Francis ſe ex integro dederunt; promittentes ſanctiſſimum virum Sigiſmundum, Principem ſuum, perquirere, & eis vinctum tradere. Hac promiſſione audita, ſanctus vir Sigiſmundus comperta eorum nequitia cęſariem capitis ſui totondit, & ſe à laïcali veſtitu in religionis mutavit habitum. Qui dum in ſupradicto loco jejunijs penè & vigilijs maceratus quieſceret ibidem, pauci ex Burgundionibus ad ipſum convenientes quaſi cauſa amoris, ad ſepulcra ſanctorum martyrum ſub quadam cuſtodia latenter perducere promiſerunt. Cùmque ad clauſuras ipſius Agaunenſis monaſterij perveniſſent agmina Burgundionum unà cum Francis, adinſtar Iudæ proditoris Chriſti Burgundiones in eum manus injecerunt, & vinctum catenis tradiderunt Francis, eorùmque Regi Cladomero.* Sed ubinam tandem gentium ſitus fuerit mons ille, in quo Sigiſmundus latere cupiit, ignotum reliquit hic auctor. Et probabile eſt alienas terras petiiſſe Sigiſmundum, ac procul à Gallia diſſitas; ne ſi in vicino conſiſteret, deprehenderetur. Itaque in Hiſpaniam Tarraconenſem, haud procul Barcinone, ſeceſſiſſe in montem Signium, conſtans illic traditio eſt, quodam etiam carmine conſecrata; quod licèt in hiſtoricis rebus multùm aberret, evincere tamen videtur in hoc ſeceſſu habitaſſe Sigiſmundum, donec à ſuis retractus eſt. Sed operæ pretium eſt, non carmen quidem illud deſcribere, vulgari lingua Catalanica ſcriptum, ſed hiſtoriam in eo deſcriptam ediſſerere verbis noſtris. Illic ergo habetur, ſanctum martyrem Sigiſmundum, ſive Sagimondum, ut nunc vocant, Burgundionum Regis filium, cùm anno ætatis ſuæ quintodecimo à ſpina quadam vulnus accepiſſet, nullam ei medendo operam eſſe magis idoneam exiſtimaſſe, quàm

ſi ſeculo relicto, in eremum ſeſe abderet. Ea de cauſa ſolum ad Pyrenæos montes, quà Galliam Narbonenſem ab Hiſpania Tarraconenſi diſterminant, acceſſiſſe; tranſcenſiſque montium faucibus quæ Hiſpanias Gallis jungunt, ad Ficarias oppidum, quod hodiéque per viam illam pergentibus primum poſt ſuperatos montes occurrit, perveniſſe, atque illinc rectà progreſſum ad civitatem Auſonenſem. Tum verò ei occurriſſe Domatium quendam, id eſt, ut opinor, Canonicum Auſonenſis Eccleſiæ, virum ſanctiſſimæ vitæ; ab eóque indicatum illi fuiſſe montem Signium, in quo ſalutem ſuam procul à ſeculi periculis operari poſſet. Illinc arrepta ad montem excelſiſſimum, cui à media die nomen eſt, via, ad manſionem quandam perveniſſe, quæ Podium-Vallis nuncupatur; compertóque eremitas in iis montibus habitare, illuc ſtatim profectum; neque multò pòſt incidiſſe in eremitam quendam, ab eóque edoctum fuiſſe quæ vitæ illius ſectatores ſcire decet. Dein valedicentem viro, in eremum ſeſe abdidiſſe, herbis illic naſcentibus victitantem, & aquam pro potu ſumentem. Interim patrem Sigiſmundi, dum filium quærit, in eas regiones profectum; cùmque perveniſſet ad Eccleſiam ſancti Martialis, quæ in monte Signio ſita eſt, illic fortè filium reperiſſe. Nam is quolibet die Veneris illuc accedebat, ut panem hordeaceum acciperet, quem in eo loco dari in eleemoſynam mos erat. Sed agnitus à patre non fuit filius, licèt ſimul conloquerentur. Vicit tamen natura, ſéque ille Sigiſmundum eſſe faſſus eſt. At pater filium vitam illam deſerere, ſecúmque in Burgundiam redire oravit. Verùm repugnabat Sigiſmundus, inanem & ſtultam prædicans hujus mundi gloriam, æternáſque divitias potiùs cogitandas. Nec receſſit tamen pater; ſed eadem exhortatione tentavit animum filij flectere, nunc per caritatem quæ patri debetur, nunc etiam per blandum matris nomen eum obteſtans. Quid moror diutiùs? Pervicit pater; ambóque in Burgundiam regreſſi, magni gaudij materia fuere ſubjectis. Hactenus ex carmine illo. Hæc verò ſatis congruunt ſuperiori narrationi, ſi juvenilem illam ætatem ac peregrinationem patris excipias. Quonam autem modo vitam finierit, habes apud Gregorium Turon. & alios rerum Francicarum ſcriptores. Et hauddubiè be-

ne morte uſus eſt. Quo factum eſt, ut propter hoc facinus, & quia monaſterium Agaunenſe ædificaverat, in numero ſanctorum habitus ſit deinceps,

SIGISMVNDVM R. CONVERTIT] ab Arrianiſmo nimirum ad Catholicam. Et id quidem eveniſſe vivo Gundobado patet ex epiſtolis Aviti.

RECITAVIT HOMILIAM] Ea nunc non exſtat. Vide Sirmondum ad epiſt. XL. Aviti.

CAP. XIV.

VNA OMNES REGERENTVR LEGE] Ait valde optandum eſſe, ut tot gentes, quæ imperio Ludovici parent, una lege regi jubeat; nec ſint tot leges, quot gentes. Nam Langobardi ſua lege vivebant, Burgundiones ſua, Saxones item ſua, ac ſua Gotthi, & ſic de alijs. Valde autem optandum, ut quemadmodum hæ omnes gentes uni Principi parent, una etiam lege regantur, non diverſis. Sed quia illud difficile, ac homini ferme impoſſibile; ſaltem Gundobada, quæ eſt inhumaniſſima, de medio tollatur. Vide Notas ad caput III. hujus libri, & Ivonem parte VIII. cap. 213. ex Concilio Triburienſi cap. 39.

AD LIBRVM

DE PRIVILEGIO ET IVRE SACERDOTII.

HIc eſt omnino libri iſtius titulus in codice Papirij Maſſoni, & in contextu libri. In veteri tamen codice MS. clariſſ. viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani hic liber ſic inſcriptus eſt: *Epiſtola Agobardi Epiſcopi Lugdunenſis de ſacerdotij dignitate, ad Barnardum Viennenſem Archiepiſcopum.* quod eodem recidit.

CAP. I.

BERNARDO] Codex Marnæſij, *Barnardo.* Et monuit me vir eruditiſſimus Petrus Franciſcus Chiffletius Preſbyter è Societate Ieſu, ſic quoque ſcriptum ſe vidiſſe hoc nomen in multis codicibus manuſcriptis. Verùm diſcrimen illud eſt nullius aut parvi momenti.

ATQVE CLERICORVM] Idipſum ſequenti ſeculo graviter deploravit Ratherius Epiſcopus Vero-

nenſis in parte II. de contemptu Canonum, in Tomo II. Spicilegij pag. 188.

CAP. II.

VNVS SACERDOS] Vnicum in Eccleſia Chriſti ſacerdotium eſſe contendit Agobardus, hujúſque ſacerdotij caput ſummum eſſe Chriſtum, qui ſummus ſacerdos eſt. Et fideles omnes eſſe unum ſacerdotem ſub uno capite Chriſto, ob illum locum ex epiſtola prima B. Petri, ubi fideles vocantur *genus electum, regale ſacerdotium*. Alia Cypriano mens fuit, quum in epiſtola LV. ſcriberet *non aliunde obortas eſſe hareſes, aut nata ſchiſmata, quàm inde quòd ſacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Eccleſia ad tempus ſacerdos & ad tempus judex vice Chriſti cogitatur*. Nam hoc tantùm ſibi vult hoc loco Cyprianus, juxta obſervationem Rigaltij, Vniuſcujuſque Eccleſiæ, quæ univerſalis illius portio eſt, unum eſſe debere Epiſcopum ſacerdotem, qui ſit Eccleſiæ ſuæ ſacerdos ad tempus, & ad tempus judex vice Chriſti. *Hac enim ſunt* (inquit Cyprianus in epiſtola LXV.) *initia hareticorum, & ortus atque conatus ſchiſmaticorum malè cogitantium, ut ſibi placeant, ut præpoſitum* (id eſt, Epiſcopum) *ſuperbo tumore contemnant*. At Baronius ad annum Chriſti XXXIV. §. CCIII. contendit unum illum ſacerdotem apud Cyprianum, eſſe Petri ſucceſſorem Romanum Pontificem, & ijs quidem verbis, ut maniſeſtè ab eo loco excludere videatur reliquos Epiſcopos, adeòque Romanum ſolum in Eccleſia præſidere velit vice Chriſti. Et tamen ſingulos Epiſcopos eſſe Vicarios Chriſti ex hoc quoque loco collegit Rigaltius.

INDIGNI ET IMMVNDI] Videtur admittere etiam iſtos ad comeſtionem agni. Et ſanè illos quoque admittit Paulus; ſed damnationem ſibi manducare & bibere pronuntiat.

CAP. III.

INFIRMITATES CORPORVM CVRARENT] Itaque ex eo quòd quidam in nomine Domini corporum infirmitates curaverint, ac miraculis inclaruerint, non ſtatim ſequitur viros eſſe ſanctos, niſi cetera ſint paria; ut diximus ad Lupum Ferrarienſem. Miracula ergo non ſunt ſigna certiſſima ſanctæ vitæ. Nam ſi miracula attendimus; narrat Herodotus in libro primo, Crœſum in ignem conjectum eſſe juſſu Cyri

Digitized by Google

Perſarum Regis. Dein iſtum pœnitudine ductum, miſiſſe qui virum flammis erigerent. Sed adeo latè patebat rogus, ut illum extinguere non potuerint miſſi à Cyro; donec Crœſi precibus, qui jam cognoverat pœnitentiam Cyri, ſubitò erumpens imber extinxit rogum. De Veſpaſiano memorat Tacitus in quarto Hiſtoriarum libro, ipſius ope, abſque ullis humanis remediis, cœco reluxiſſe diem. Tum ut huic narrationi fidem conciliet, hæc addit: *Vtrumque qui interſuere nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium.* Miracula ab Imperatore Hadriano edita recenſet in ejus vita Spartianus; ab Æſculapio verò vetus inſcriptio Romana, quæ à Lipſio Baronióque edita eſt. & Fl. Vopiſcus in D. Aureliano tradit Apollonium Thyanæum reddidiſſe vitam mortuis. Denique veterum libri pleni ſunt iſtiuſmodi narrationibus. Videndus Livius lib. I. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. VII. Plutarchus in vita Coriolani cap. XI. Macrobius lib. I. Saturnal. cap. XI. Lactantius lib. I. cap. VII. divinarum inſtitutionum, & alij. Scio Baronium elevare iſtorum prodigiorum fidem. neque id ſanè injuria. Abſit enim ut quis in animum inducat hæc verè fieri potuiſſe à viris Deum verum neſcientibus. Sed ſi quis neque paganus, neque rurſum Chriſtianus, ſed qui vacuus religione atque affectibus humanis, ſeriò diſcuteret hujuſcemodi narrationes, is homo fortaſſis eandem fidem adhiberet hiſtoriis Gentilium ac Chriſtianorum. Cur enim potior apud illum auctoritas Chriſti, quàm Iovis? Ac ne quis occlamet me longiùs progredi quàm oporteat, neminémque eſſe poſſe qui tot tantáque Chriſtianorum miracula, quæ paſſim leguntur, eveniſſe neget, adferam teſtimonium Ioſephi Albonis Iudæi ex diſputatione contra Chriſtianos, quam Gilbertus Genebrardus Latinè vertit. Sic ergo loquitur Iudæus ille: *Demonſtratio veræ fidei poſita eſt in continuatione ſignorum, uti perpetuabantur in Iſraële, cùm in ſua ipſorum regione degerent; quam non reperias apud eos qui religioni Chriſtianæ aut Iſmaëlicæ deditiſunt.* Nam & Gentiles miracula ſua vera eſſe contendunt, ut vidimus apud Tacitum. Et Cæcilius apud Minucium Felicem defendens religionem paganorum, hæc inter alia ait: *Etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos impiè per diem negamus, nolu-*

mus, pejeramus. Et paulò antea dixerat, ope deorum, quibus Romana civitas protegitur, dari *cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris.* Porrò, quid de hæreticis dicemus, qui fidem ſuam miraculis quoque confirmatam volunt? Conſtat enim ex Tertulliano Montanum novam ſuam diſciplinam Paracleto & revelationibus tribuiſſe, & ex Auguſtino Donatiſtas ad ſtatuendum errorem de baptiſmo ſuum viſiones & oſtenta jactaſſe. Ac memorat Sulpitius Severus, Valentem, hominem Arrianiſſimum, ſi ita loqui liceat, cùm Conſtantio Imperatori nuntiaret victoriam de Magnentio partam apud Morſam, angelum hujuſce rei nuntium ſibi fuiſſe dicere auſum, ut reverentiam ſui adderet, ſecurum de facilitate credentis. Quin & in epiſtola CXXXV. Bonifacij Moguntini legimus Adalbertum impoſtorem & hæreticum miraculis quoque apud ſectatores ſuos inclaruiſſe, ipſóſque gravem adversùs Bonifacium querelam excitaſſe, quòd eis abſtraxiſſet *virtutum factorem, & ſignorum oſtenſorem.* Miracula ergo, ut ad id redeamus unde digreſſi ſumus, non ſunt ſemper ſigna certiſſima ſanctæ vitæ, quandoquidem & viri quoque mali prodigiis inclareſcere poſſunt, immo inclaruerunt, ut docet Agobardus. Sed inſignis eſt in eam rem locus B. Gregorij Papæ ex homilia XXIX. in Evangelia: *Nam corporalia illa miracula*, inquit, *oſtendunt aliquando ſanctitatem, non autem faciunt. Hac verò ſpiritalia qua aguntur in mente, virtutem vita non oſtendunt, ſed faciunt. Illa habere & mali poſſunt. Iſtis autem perfrui niſi boni non poſſunt. Vnde de quibuſdam Veritas dicit: Multi mihi dicent in die illa, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia non novi vos. Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Nolite ergo, fratres cariſſimi, amare ſigna, qua poſſunt cum reprobis haberi communia; ſed hac qua modò diximus, caritatis atque pietatis miracula amate: qua tanto ſecuriora ſunt, quanto & occulta.* Audiamus nunc clariſſimum Gallicanæ Eccleſiæ ſidus, Karolum Magnum, ſententiæ B. Gregorij ſubſcribentem. Sic enim loquitur in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. III. cap. XXV. *Multa etenim ſigna, multáque miracula, per angelos re-*

fugas, vel etiam per eorum ſequaces fiunt: qui dum ſint ſpiritales potentiæ, & ut ita dixerim, ſpiritales nequitiæ, & prophetias infelicibus quibuſque impertiunt, & virtutes multas per ſuos ſatellites faciunt. de quibus erunt illi qui dicturi ſunt: Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Quibus æternus arbiter dicturus eſt, Neſcio vos. Quia igitur ſigna plerunque diabolico inſtinctu fiunt, ideo beatiſſimus Gregorius *ſanctæ Romanæ Eccleſiæ antiſtes dixit: Nolite, fratres mei, amare ſigna quæ poſſunt cum reprobis haberi communia. Sanctiſſimus quoque Auguſtinus à dæmonibus miracula fieri, ſimilia miraculis quæ fiunt per ſanctos ſervos Dei, his verbis teſtatur. Ait enim: Non oportet moveri cùm magicis artibus miracula fiunt plerunque ſimilia miraculis quæ fiunt per ſanctos ſervos Dei &c.* Vetus auctor incognitus, quem penes me habeo manuſcriptum: *Signa & prodigia & ſanitates etiam peccatores in nomine Domini facere ab ipſo Deo didicimus. Et cùm alios hac præſumptione juvent, ſibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent; quia gloriantur in dato falſo, non meritis debito. Signis & prodigiis clarum poſſe fieri Chriſtianum, non tamen ſanctum, ſi intemperatis & aſperis moribus agat; temperatis autem & placidis moribus, etiam abſque ſignorum efficacia, & ſanctum & perfectum & Dei hominem fieri rectè credimus.* Petrus Damiani in capite XVIII. libri qui appellatur Gratiſſimus: *Quid mirum*, inquit, *ſi per malos miniſtros omnipotens Deus in Eccleſia ſua propagari officium ſacerdotale permittat, cùm per eoſdem etiam virtutum ſigna frequenter exhibeat. non videlicet ob religioſæ vitæ meritum, ſed propter acceptum ſacerdotalis myſterij ſacramentum.* Denique valde conſiderandum eſt quod ait Auguſtinus, deſiiſſe jam ævo ſuo miracula, quòd neceſſaria non eſſent, quæ tamen neceſſaria fuerant in initio Chriſtianiſmi. Hæc ſunt enim verba Auguſtini in capite XXV. libri de vera religione: *Sed accepimus majores noſtros eo gradu fidei, quo à temporalibus ad æterna conſcenditur, viſibilia miracula, non enim aliter potuerunt, ſecutos eſſe: per quos id actum eſt, ut neceſſaria non eſſent poſteris. Cùm enim Eccleſia Catholica per totum orbem diffuſa atque fundata ſit, nec miracula illa in noſtra tempora durare permiſſa ſunt, ne animus ſemper viſibilia quæreret, &*

eorum conſuetudine frigeſceret genus humanum, quorum novitate flagravit. Karolus M. libro IV. cap. XV. *Eccleſia namque Catholica*, inquit, *ut ad fidem creſceret, miraculis erat nutrienda, & ut ejus novella plantatio convaleſceret, aſſiduis erat inrigationibus fovenda.* Sic Aymoïnus Floriacenſis in Prologo ad vitam S. Abbonis ingenuè profitetur miracula illa neminem ſublevare, & abſque iis homines poſſe eſſe ſanctos. *Si autem quiſpiam*, inquit, *idcirco ei crediderit derogandum, quòd in vita ſua vix ullum mirabile fecerit ſignum; legat vitas excellentiſſimorum Doctorum Auguſtini & Hieronymi; & in eis non prodigia temporalium ſignorum, quæ faciunt plerunque mali, ſed vitæ puritatem, doctrinæ ſalubris eloquentiam, & fidei inveniet laudari conſtantiam.* Quàm parvi porrò momenti eſſe debeat fama prodigiorum, docet auctor appendicis ad Annales Heinrici Steronis. Loquens enim de quodam Armanno, qui ob celebritatem nominis magno in honore erat apud Ferrenenſes, ita ſcribit ad annum M. CCC. II. *Tunc corpus cujuſdam nomine Armanni, quod XXXI. annis tanquam ſanctum in Eccleſia Ferrenenſi extiterat veneratum, fuit ſtudio & mandato Inquiſitorum hæreticæ pravitatis in illis partibus exhumatum & combuſtum, tanquam damnati hæretici; & ejus ara pretioſa deſtructa fuit.* Rerum humanarum euripum!

CAP. IV.

VERO PRODITORI] Loquitur de Iuda Iſcariote, qui erat unus ex duodecim. Otto Imp. & Romana ſynodus in epiſtola ad Ioannem XII. Papam, quæ extat apud Luitprandum lib. VI. cap. X. *Iudas Domini noſtri Ieſu Chriſti proditor, immo venditor, cum ceteris priùs ligandi atque ſolvendi poteſtatem à Magiſtro in hæc verba accepit: Amen dico vobis, Quæcunque ligaveritis ſuper terram &c. Quandiu enim bonus inter diſcipulos fuit, ligare atque ſolvere valuit. Poſtquam verò cupiditatis veneno homicida factus, vitam occidere voluit; quem poſtea ligatum ſolvere, ſolutum ligare potuit, niſi ſe ipſum, quem infeliciſſimo laqueo ſtrangulavit?*

CAP. V.

NEC POPVLVS SAC. CVL. DEPVTARE] Notat imperiti popelli opinionem, qui ex miraculis

tantùm æſtimat vitam ſacerdotum, eúmque ſacerdotem juſtum non eſſe putat, cujus preces pro publicis commodis effuſæ non fuerint exauditæ à Deo; cùm potiùs id populi ipſius pravis moribus & gravibus in Deum offenſionibus veniat imputandum.

CAP. VII.

DIVINIS LITTERIS] Ita codex regius. Sed Marnæſianus habet, *libris divinis.*

CAP. IX.

SI SACERDOS ALIVD DOCVERIT] Itaque ſi ſacerdotes hæreſim doceant, aut quippiam contra bonos mores proponant, fas eſt populo reſiſtere, & prædicationem eorum ſpernere. Licet ergo ſubjectis excutere ſermones præpoſitorum, ſaltem quoties aliquid jubent quod nec ſacræ Scripturæ congruat, nec traditioni. Eleganter, ut ſolet, hoc argumentum tractat D. Eraſmus in illud è capite XXIII. Evangelij ſecundùm Matthæum, *Super cathedram Moyſi &c.* ubi ſic loquitur: *Hunc locum quidam eò torquent, quaſi parendum ſit omnibus quæ præcipiunt Epiſcopi, aut præpoſiti, etiam impij, ob muneris auctoritatem; cùm Chriſtus de iis loquatur qui rectè docerent Legem Moſaïcam, non qui ſuis conſtitutiunculis illaquearent homines. Ita nunc quoque fortaſſis audiendus ſit Epiſcopus, qui rectè doceat Evangelium, etiamſi ipſe parum evangelicè vivat. Ceterùm quis ferat eos, adversùs Chriſti doctrinam, pro ſuo commodo fixis ac refixis legibus meram tyrannidem exercentes in populum, ſuóque quæſtu ac majeſtate metientes omnia? Qui conſtitutiunculis ad quæſtum, ad tyrannidem excogitatis irretiunt populum, non ſedent in cathedra evangelica, ſed in cathedra Simonis magi, aut Caïphæ.* Vnde & graviter monet Goffridus Vindocinenſis in epiſtola XXVII. libri III. ad Hildebertum Cenomannorum Epiſcopum ſcribens, non eſſe obediendum Prælatis, ſi quid contra Scripturã aut Canones jubeant. *Prælato quidem obediendum eſt*, inquit, *non tamen in omnibus quæ ipſe ſuggerit, ſed in his tantùm quæ Deus præcipit. Nam ſi quid contra conſtitutionem Dei vel Patrum Prælati præcipiunt, ſtatim auctoritatem præcipiendi amittunt, & in illa re nullatenus eſt eis obediendum.* Ea nimirum ſemper fuit Eccleſiæ mens, debere populos eſſe ſubjectos Epiſcopis, imperiáque eorum exequi, ut maneat fraternæ concordiæ

vinculum. Quòd ſi quid grave atque aſperum ſubjectis imponant Præpoſiti, tenenda eſt patientia, neque ſtatim adversùs eos fremendum eſt; quibus, tametſi diſcoli ſint, obediendum eſt, ne diſcidium excitetur, modò ne cogant ad impietatem. Audio quoſdam dicentes nihil profici patientia, niſi ut graviora tanquam ex facili tolerantibus imperentur. Verum illud interdum, fateor. Sed malum quod tollere non poſſis, æquo animo ferendum eſt. Quanquam non requiro ſervilem patientiam, à qua procul abeſſe oportet eos qui in adoptionem filiorum Dei adſcripti ſunt. Sed ejuſmodi volo eſſe patientiam, quæ Chriſti ſectatoribus digna ſit; hoc eſt, quæ non ſit projecta, neque rurſum contumax, ſed conſtans, & generoſa. Sic fortaſſis mitigabuntur feroces Præpoſitorum animi. Et ſi cetera remedia deſint, licet quandoque ſubjectis monere dominantes, ſi quid eſt alicujus momenti, aut ſi peccent in publica commoda. Inſignis eſt in eam rem locus Gregorij Magni in libro XXV. Moralium in Iob. cap. XXI. *Igitur dum ſalva fide res agitur, virtutis eſt meritum, ſi quicquid Prioris eſt, toleratur. Debet tamen humiliter ſuggeri, ſi fortaſſe valeat quod diſplicet emendari. Sed curandum ſummopere eſt, ne in ſuperbiam tranſeat juſtitia inordinata defenſio; ne dum rectitudo incautè diligitur, ipſa magiſtra rectitudinis humilitas amittatur; ne eum ſibi praeſſe quiſque deſpiciat, quem fortaſſe contingit ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem ſuperbiæ, ſubditorum mens ad cuſtodiam humilitatis edomatur, ſi infirmitas propria inceſſanter attenditur.* Vide eundem Gregorium in libro II. de cura paſtorali cap. VIII. Gregorium ſequitur ſanctus Bernardus Abbas Clarevallenſis, qui ſic ad Eugenium III. Papam ſcribit in libro II. de Conſideratione cap. I. *Non eſt mea humilitatis dictare tibi ſic vel ſic fieri quicquam. Sufficit intimaſſe oportere aliquid fieri unde & Eccleſia conſoletur, & obſtruatur os loquentium iniqua.* Attamen illud in primis curare debent ſubjecti, ne ex eo quòd Præpoſitorum vita reprehenſibilis in aliquo videtur, eos propterea contemnant. *Subtilis etenim via tenenda eſt rectitudinis & humilitatis, ut ſic reprehenſibilia magiſtrorum facta diſpliceant, quatenus ſubditorum mens à ſervanda magiſterij reverentia non recedat;* vt ſanctus Gregorius admonet in eodem libro XXV. cap. XXII.

CAP. XI.

Domesticvm sacerdotem] Invaluerat ævo Agobardi mos ille, ut viri principes domeſticos haberent ſacerdotes, qui eis divina officia ac myſteria in poſſeſſionibus & agris celebrarent. idque factum antiquitus indulgentia Epiſcoporum, ut patet ex canone xxi. Concilij Agathenſis. Verùm ævo Agobardi ea Epiſcoporum indulgentia verterat in neceſſitatem. Extat enim lex de non repellendis Clericis, quos laïci obtulerint Epiſcopis, ut Preſyteri fiant, libro i. Capitularium cap. xc. & lib. v. cap. clxxviii. Vide etiam Hincmari capitula data Preſbyteris anno dccclxxiv. cap. v. Hinc factum, ut quoniam Preſbyteri illi manebant apud magnates, Preſbyteri illorum dicerentur. Quod graviter tulit Nicolaus I. Papa; ut patet ex ejus epiſtola ad Epiſcopum quendam Gallicanum, quæ extat in Chronico Hugonis Abbatis Flaviniacenſis. *Illud autem*, inquit, *frater cariſſime, ridiculoſum ſonuit, quòd apicum tuorum gerulum nobis commendans, hunc Preſbyterum eſſe Gerardi illuſtris Comitis perhibuiſti. Verùm quid hoc ſcribens prudentia tua dicere voluerit, & quid ſuper hujuſcemodi verbo intelligeretis, fateor nos ignoramus. Numquid Gerardus Comes illum Preſbyterum conſecravit? Numquid de ipſius eſt dioceſi? Vbi hoc legiſti? Vbi hoc didiciſti? Niſi quia Preſbyteri non ſpecialiter Eccleſia, Poſſeſſionis, aut Martyrij ſecundùm ſacras ſcripturas ordinantur, ſed in domibus laïcorum conſtituuntur, cum ſecularibus converſantur; ut jam non Dei, nec Eccleſia cujuſlibet, ſed illius Comitis, & illius Ducis eſſe dicantur.* Hujuſcemodi Clericos, qui manent in familiis magnatum, acephalos vocat canon xviii. ſynodi Ticinenſis ſub Lothario & Ludovico Augg. celebratæ circa annum dcccl. *Nulla ratione Clerici aut ſacerdotes habendi ſunt, qui ſub nullius Epiſcopi diſciplina & providentia gubernantur. Tales enim acephalos, id eſt, ſine capite, priſca Eccleſia conſuetudo nuncupavit. Docendi ſunt igitur ſeculares viri, ut ſi in domibus ſuis myſteria divina jugiter exerceri debeant, quod valde laudabile eſt, ab his tamen tractentur qui ab Epiſcopis examinati fuerint, & ab ordinatoribus ſuis commendatitiis litteris comitati probantur, cùm ad peregrina fortè migrare eſt.* Item Vrbanus II. in canone ix. Concilij Mel-

Digitized by Google

phitani. *Quia novum hoc tempore*, inquit, *Clericorum acephalorum genus emerſit, qui morantur in Curiis, & viris & feminis ad ſui ordinis dedecus ſubditi, cùm in Canonibus cautum ſit ne quis ſine licentia Epiſcopi Clericus, nec Epiſcopus ſine Metropolitano Curiam adeat; præcipiendo præcipimus, & prohibentes prohibemus, ne quis retineat hujuſmodi.*

SACCATA VINA] Ita codex regius, itémque Marnæſianus; non autem *ſacrata*, ut malè ſcriptum eſt in editione Maſſoni. Saccata vina, id eſt, per ſaccum colata. illud fortaſſis quod nos hodie dicimus vinum Hippocraticum. quod genus potionis eſt magno in uſu apud eos qui vitam in voluptatibus & deliciis tranſigere amant.

AGELLOS PROVIDEANT] id eſt, agrorum curam ſuſcipiant, & exactores fiant fiſcalium rerum, vel redituum, aut vectigalium. Iſtud Agobardo diſplicebat, & diſplicuit etiam Patribus ſynodi Ticinenſis habitæ circa annum DCCCL. Sic enim illi loquuntur in canone XIX. *Sed & ille exceſſus inhibendus eſt, quo quidam ſeculares viri Presbyteros aut alios Clericos conductores, vel procuratores, ſive exactores fiſcalium rerum, vel redituum, aut vectigalium, conſtituunt. Si quis igitur deinceps hujus exorbitationis reus inventus fuerit, uterque excommunicetur, tam ipſe qui conſtituit, quàm ille qui indignè paruit.* Atque iſtud ipſum graviter deinceps prohibitum eſt in ſynodis poſteriorum ſeculorum. Verùm mala remediis prævaluerunt.

SENIORES] Ita uterque codex. Maſſonus tamen edidit *ſermones*.

BENEFICIALIBVS] id eſt, vaſſalis, vel feudatariis. Beneficium enim tum dicebatur, quod feudum poſtea dictum eſt; ut adnotavimus ad epiſtolam CXIX. Lupi Ferrarienſis.

PAGENSIBVS] id eſt, ex iis qui in pago mihi ad regendum commiſſo habitant. Ex Admonitione Epiſcoporum ad Ludovicum Regem Germaniæ cap. XII. *Conſtituite Comites & miniſtros reipublicæ, qui non diligant munera, qui odiant avaritiam, qui deteſtentur ſuperbiam, qui non opprimant neque dehoneſtent pagenſes.* Vide Bignonium in Notis ad Marculfum pag. 518. & Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 47.

MAIO-

MAIORIS ORDINIS SACERDOTES] id eſt, Preſbyteri quos nunc vocamus Rectores Eccleſiarum parochialium; quos verò Gregorius Magnus vocat Preſbyteros Cardinales lib. II. epiſt. IX. ut à ceteris diſtinguat, itémque Vualterius Epiſcopus Aurelianenſis in capite ſecundo ſuorum Capitulorum. Quo etiam modo intelligendus eſt locus Leonis Papæ de ſacerdotibus Cardinalibus, relatus in libro primo Decretalium Tit. XXIV. cap. II. Neque enim aſſentior Duareno, qui in libro I. cap. XIII. de ſacris Eccleſiæ miniſteriis hunc locum interpretatur de Preſbyteris qui in majore Eccleſia, quam Cathedralem dicimus, rem divinam ſimul cum Epiſcopo ſuo faciunt, Canonici hodie vulgò appellati.

CAP. XII.

NVTRICES ECCLESIAS] id eſt, parochiales, apud quas inſerti ſumus corpori Chriſti, & in quibus educati ſumus. Eædem dictæ ſunt matrices in Concilio Cabillonenſi quod anno DCCCCXV. habitum eſt, cujus fragmentum edidit Severtius, itémque apud Ivonem in epiſtola CLXXIII. In Concilio tamen Carthagine habito anno CDXVIII. can. XXXIII. matricis Eccleſiæ nomine intelligitur Cathedralis.

CAP. XIII.

ITA EST LANGVIDA] Loquitur de Eccleſia. Salvianus in principio libri primi ad Eccleſiam Catholicam: *Multiplicatis enim fidei populis, fides imminuta eſt; & creſcentibus filiis ſuis, mater ægrotat; factáque es, Eccleſia, profectu tuę fœcunditatis infirmior, atque acceſſu relabens, & quaſi viribus minùs valida.*

AD DICENDVM NEC TVTVM] Ea ergo fuit Agobardici ſeculi infelicitas, ut ſacerdotibus non liceret eloqui quod vellent, ſed palpanda eſſent vitia ſubjectorum. quod eſt ultimum calamitatis. Præclarè itaque magnus ille vir, ſanctus Cyprianus Carthaginienſis Epiſcopus in libro de Lapſis: *Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat*, inquit, *peccandi fomitem ſubminiſtrat; nec comprimit delicta ille, ſed nutrit. At qui conſiliis fortioribus redarguit ſimul atque inſtruit fratrem, promovet ad ſalutem. Quos diligo, inquit Dominus, redarguo & caſtigo. Sic oportet & Dei ſacerdotem non obſequiis decipientibus fallere, ſed remediis ſalutaribus*

providere. Imperitus eſt medicus, qui tumentes vulnerum ſinus manu parcente contrectat; & in altis receſſibus viſcerum virus incluſum dum ſervat exaggerat. Aperiendum vulnus eſt & ſecandum & putraminibus amputatis medela fortiore curandum. Vociferetur & clamet licèt, & conqueratur æger impatiens per dolorem, gratias aget poſtmodum cùm ſenſerit ſanitatem. Emerſit enim, fratres dilectiſſimi, novum genus cladis; & quaſi parum perſecutionis procella ſævierit, acceſſit ad cumulum ſub miſericordia titulo malum fallens, & blanda pernicies.

In vnvm convenerimvs]. Admonet Bernardum Epiſcopum Viennenſem, adeo gravem eſſe hanc cauſam, ut in ſynodo plurium provinciarum meritò tractanda ſit. quòd ſi occaſio ingruat, non prætermittendam eſſe.

CAP. XIV.

Ervnt semper in Ecclesia] Videtur coërcere promiſſionem Chriſti, qui pronuntiavit futurum ſe nobiſcum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi, ad eos qui verè Chriſtiani ſunt, hoc eſt, ſancti. Verùm non negat quin iſtud referatur ad Eccleſiam univerſalem, quam Chriſtus non reliquit, ſed ſemper gubernat.

CAP. XIV.

Malorvm perversitate] Exiſtimat igitur Agobardus, ſacrificio etiam ſacerdotis impij confici ſacramenta. Alia Cypriano mens fuit: qui in Epiſtola LXVIII. (ut illic adnotat Eraſmus) omnino ſentire videtur ſacrificio ſacerdotis impij nihil effici, immo magis inquinari populum. Optatus tamen in librò VI. apertè ſcribit poſſe aliquid ſanctificari, etiamſi peccatoris operâ fiat divini nominis invocatio. *Ergo jam liquidò apparet*, inquit, *ex invocatione nominis Dei poſſe aliquid ſanctificari, etiamſi peccator invocet Deum.* Idipſum in cauſa Acacij ſenſit Anaſtaſius Papa in epiſtola ad Anaſtaſium Aug. cap. VII. & VIII. refertúrque ab Agobardo infrà in capite XVII. hujus libri. Atque ea auctoritate utitur Hincmarus Remenſis in epiſtola XXVI. quæ data eſt ad Nicolaum Papam. Inde etiam ſumpſiſſe videtur Liuthprandus Ticinenſis lib. I. cap. VIII. *Quoniam & ij*, inquit, *qui à Iuda Domini noſtri Ieſu Chriſti proditore ante proditionem ſalutem ſeu bene-*

dictionem apoſtolicam perceperant, ea poſt proditionem proprijque corporis ſuſpenſionem minimè ſunt privati, niſi quos improba fortè defœdârunt flagitia. Benedictio ſiquidem quæ à miniſtris Chriſti impenditur, non per eum qui videtur, ſed qui non videtur, ſacerdotem infunditur. Neque enim qui rigat eſt aliquid; neque qui plantat, ſed qui incrementum dat Deus. Sanè tempore Alexandri III. Eccleſia credebat dominicum corpus æquè confici à malo ſacerdote, & à bono; ut patet ex Sententia adversùs Bonos homines lata à Gaucelino Lodovenſi Epiſcopo nomine totius ſynodi, quæ extat apud Rogerium de Hoveden in parte poſteriori Annalium.

SVMMI SACERDOTIS] id eſt, Chriſti.

CAP. XVII.

PAPA ANASTASIVS] in Decretis cap. VII. & VIII. Nam verba Anaſtaſij decurtavit Agobardus.

CAP. XVIII.

OFFERENDISVE] Iſtud additum eſt ex codice Marnæſij.

CRIMINOSOS PROVEHENDO] Vetitum illud. Eum enim qui ad ſacerdotium promovetur, integra fama eſſe oportet, juxta præceptum Apoſtoli. Quo factum eſt ut vetus Eccleſia procul à Clericorum collegio arcuerit eos qui flagitiis commaculati erant; ut patet ex Decretis Papæ Gelaſij cap. XVIII. Atque id graviter dolet Alcuinus in Confeſſione fidei lib. III. cap. XXXVI. quòd vetuſta hæc lex in deſuetudinem jam tum veniſſet. O *infelicia tempora noſtra*, inquit, *quæ nec Deum timent, nec vim ſacrorum Canonum reverentur! Nullus modò ſacrilegus vel criminoſus, ne ad ſacri ordinis officium accedat, inhibetur.*

IGNORANTIA COECOS] Ait Agobardus, multò deterius eſſe, ſi ij qui indocti ſunt, ad ſacerdotium provehantur, quàm ſi criminoſi. Sanè inter virtutes Epiſcopo neceſſarias Paulus enumerat doctrinam; *ut potens ſit*, inquit, *exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.* Itaque veteres eum omnino arcebant à ſacerdotio qui doctus non erat. Hilarus namque Papa ſic edixit in ſynodo Romana anni CCCCLXV. *Inſcij quoque litterarum, necnon & aliqua membrorum damna perpeſſi, & hi qui ex pœnitentibus ſunt, ad ſacros ordines aſpirare non audeant.* Item Gelaſius in Decretis

cap. XVI. *Illiteratos quoque, & nonnulla parte corporis imminutos, ſine ullo reſpectu ad eccleſiaſticum didicimus venire ſervitium. quod ſimul antiqua traditio & Apoſtolicæ Sedis vetus forma non recipit: quia nec litteris carens ſacris eſſe poteſt aptus officiis, & vitioſum nihil Deo prorsùs offerre legalia præcepta ſanxerunt. Itaque de cetero modis omnibus hæc vitentur, nec quiſquam talis ſuſcipiatur in Clerum.* Vide Notas ad epiſtolam LXXIX. Lupi Ferrarienſis.

CAP. XIX.

QVALITERCVNQVE VIVENTIVM] Anathematizandos ait illos ſacerdotes, quorum vita tametſi aliquo modo ſit irreprehenſibilis, malè tamen docent. Atque hujuſmodi exemplum vidimus ſuprà in libro adversùs Felicem Epiſcopum Vrgellenſem.

CAP. XX.

GREGEM EIVS] id eſt, Chriſti. Quanquam enim interdum fideles uniuſcujuſque diœceſeos dicantur grex Epiſcopi illius qui diœceſim regit, id fit per tranſlationem. Nam propriè grex non eſt Epiſcopi, ſed Chriſti. Vnde & Chriſtianos oves & agnos ſuos ipſe nuncupat in Evangelio, dum eos commendat Petro & ceteris Apoſtolis, id eſt, Epiſcopis.

VT IN TEMPLO EIVS] Hæc omnia, uſque ad vocem *Amen*, deſunt in editione Maſſoni. Et tamen extant in codice quo Maſſonus utebatur, itémque in Marnæſiano.

AD LIBRVM
DE GRANDINE ET TONITRVIS.

CAP. I.

IN HIS REGIONIBVS] in agro nimirum Lugdunenſi, & circumpoſitis regionibus.

TEMPESTARII] Alibi Sortiarij; qui fulgura, & tonitrua, aliáſque aëris tempeſtates excitare ſe poſſe profitentur ope artis ſuæ. Karolus Magnus: *Ideo præcipimus ut caucolatores, & incantatores, & tempeſtarij, vel obligatores non fiant; & ubicunque ſunt, emendentur, vel damnentur.* Item ipſe: *De incantationibus, auguriis, vel*

divinationibus, & de his qui tempeſtates vel alia maleficia faciunt, placuit ſancto Concilio ut ubicunque deprehenſi fuerint, videat Archipreſbyter diœceſis illius ut diligentiſſimè examinatione conſtringantur, ſi fortè confiteantur malorum quæ geſſerunt. Sed tali moderatione fiat eadem diſtrictio, ne vitam perdant; ſed ut ſalventur in carcere afflicti, uſque dum Deo inſpirante ſpondeant emendationem peccatorum. Tempeſtuarios etiam vocat Herardus Archiepiſcopus Turonenſis in capite III. ſuorum Capitulorum. *De maleficis, incantatoribus, divinis, ſortilegis, ſomniariis, tempeſtuariis, & brevibus pro frigoribus, & de mulieribus veneficis, & quæ diverſa fingunt portenta, ut prohibeantur, & publica pœnitentia multentur.*

CAP. VII.

ILLVM DOMINVS IESVS] Ita omnino codex regius. neque tamen dubito quin verior ſit vulgata lectio; quæ habet, *plantavit in illa Dominus inſulas.*

CAP. XV.

APPELLANT HOC CANONICVM] nimirum eam frugum portionem, quæ Tempeſtariis tribuebatur annuatim à poſſeſſoribus, ut ab agris eorum depellerent tempeſtates.

CAP. XVI.

GRIMALDVM DVCEM BENEVENTORVM] Duo per ea tempora Beneventanorum Duces fuere, quorum utrique nomen fuit Grimaldo, & quorum alter alteri ſucceſſit. Chronicon ſancti Vincentij de Vulturno: *Defuncto dehinc Arichis apud Beneventum, Beneventanorum precibus Grimoaldus à Carolo receptus revocatur, & paternum ipſe ſuſcepit Ducatum. Iſte multa dona Eccleſiis & Monaſteriis ſervorum Dei contulit, ſed præcipuè beatiſsimi Vincentij. Grimoaldo verò noſtro mortuo, alter Grimoaldus exadelfus ei ſuccedit; & hoc decedente, Sico ſubrogatur.* De priore intelligendum puto quod tradit Eginhardus ad annum DCCCII. *Grimoaldus Beneventanorum Dux*, inquit, *in Nuceria Vuinigiſum Comitem Spoleti, qui præſidio præerat, adverſa valetudine fatigatum obſedit, & in deditionem accepit, captúmque honorificè habuit.* Eadem quoque habet auctor Annalium S. Bertini. Poſterior autem interfectus eſt anno DCCCXVIII. ut habet idem Eginhardus. *Imperator*, inquit, *cùm Hariſtallium veniſſet, obvios habuit Legatos Sigonis Ducis Be-*

neventanorum, dona deferentes, eúmque de nece Grimoaldi Ducis anteceſſoris ſui excuſantes. Vita Ludovici Pij: *Imperator per Rotomagum & Ambianum urbem recto itinere ſe Aquiſgrani ad hiberna contulit. Cui revertenti, & Heriſtallium palatium intranti, occurrere Miſsi Sigonis Beneventani Ducis, dona quammaxima deferentes, dominum ſuum à morte Grimoaldi prædeceſſoris ſui purgantes.* De utro autem horum capienda ſit hiſtoria quam heic narrat Agobardus, affirmare non licet. Faciliùs tamen crediderim hæc in vulgus jactata ſub priore Grimoaldo. Hæc enim acta ſub Karolo Magno. Succeſſerat autem Arigiſo, qui anno DCCLXXXVII. mortuus eſt; ut tradit Eginhardus in Annalibus, ac poſt eum alij.

INIMICVS IMP. CAROLO] Hinc patet librum iſtum fuiſſe ſcriptum in initio imperij Ludovici Pij, quando recens erat memoria belli quod adversùs Grimoaldum Beneventanorum Ducem feliciter geſtum eſt à Karolo Magno. Eginhardus ad annum DCCCXII. *Pax cum Abulaz Rege Sarracenorum facta. Item cum Duce Beneventanorum Grimoaldo; & tributi nomine* XXV. *millia ſolidorum auri à Beneventanis ſoluta.* quam pacem poſtea firmavit Ludovicus Pius, ut docet Eginhardus ad annum DCCCXIV. *Cum Grimoaldo Beneventanorum Duce pactum fecit atque firmavit, eo modo quo & pater, ſcilicet ut Beneventani tributum annis ſingulis* VII. *millia ſolidorum darent.*

AD LIBRVM CONTRA OBIECTIONES FREDIGISI.

CAP. I.

FREDEGISO ABBATI] ſancti Martini Turonenſis poſt Alcuinum; cujus fuerat diſcipulus, ut patet ex vita Alcuini. Fuit etiam Cancellarius Ludovici Pij Imperatoris. Variè autem ſcribitur nomen ejus. Heic enim, itémque in Præcepto ejuſdem Ludovici pro Hildebaldo Epiſcopo Matiſconenſi, vocatur Fredegiſus. In Teſtamento autem Karoli Magni apud Eginhardum vo-

catur Fridugiſus. & & quidem rectiùs, ut opinor. Nam ſic quoque nominatur in Præceptis Ludovici Pij pro Eccleſia Pariſienſi, itémque in Præcepto ejuſdem Principis pro Eccleſia ſancti Lamberti Trajectenſis, quod editum eſt in Tomo primo Hiſtoriæ Epiſcoporum Leodienſium pag. 154. ac demum in ejuſdem Ludovici Præceptis pro monaſterio Arulenſi in diœceſi Helenenſi & pro monaſterio ſanctæ Gratæ in diœceſi Vrgellenſi. Fregedis tamen, quod idem eſt ac Fredegiſus, vocatur à Theodulfo Epiſcopo Aurelianenſi, ex quo etiam diſcimus Diaconum fuiſſe. Vide Sirmondum in Notis ad Theodulfum pag. 292.

CAP. VII.

TESTIMONIO PRISCIANI] inſignis Grammatici, qui manibus eruditorum hominum maximè terebatur per eas tempeſtates. Hunc porrò locum laudat etiam Lupus Ferrarienſis in epiſtola XXXIV. & in libro de tribus quæſtionibus pag. 235.

CAP. IX.

AQVILA] Karolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. I. cap. XIII. *Nova poſt Septuaginta interpretes, Theodotionem & Symmachum & Aquilam, ſive etiam beatum Hieronymum, legis quæratur tranſlatio.* De Theodotione porrò, qua ætate vixerit, videndus vir clariſſ. Henricus Valeſius in Annotationibus ad Euſebium lib. V. cap. VIII. Hiſt. Eccleſ.

CAP. XI.

MVLTO INIVSTIVS] Sic legi debere admonuit Maſſonus in Erratis, prorsùs bene. Nam in codice M S. disertè ſcriptum eſt, *multos injuſtos.*

CAP. XII.

ESAIAS QVOQVE PROPHETA] In MS. itémque in editione Maſſoni ſcriptum erat *Eſaias quoque Philoſophus &c.* Itaque quum conſtaret vitium eſſe librarij, non verò Agobardi, locum illum liberè correximus.

CAP. XIX.

POTATI SVMVS] Locus eſt Pauli ex epiſtola prima ad Corinthios. Et in contextu Pauli (prout etiam laudat Agobardus in capite XXXVII. libri adversùs Felicem, & in cap. VII. libri de modo regiminis eccleſiaſtici, itémque in capite VII. Sermonis exhortatorij

ad plebem) legitur, *& omnes in uno ſpiritu potati ſumus.* In codice tamen regio, & in editione Maſſoni, legitur, *& omnes in uno ſpiritu baptizati ſumus.* quod mutari debere viſum eſt. Nam paulò pòſt Agobardus, replicans locum illum, ac petens quinam potus ſit ille, ait: *uno ſpiritu potati ſumus.*

CAP. XX.

MVLTI MARTYRES] Sentiebat ergo Agobardus, eos qui pro nomine Chriſti contumeliam mortis paſſi erant, rectà in cœlum ferri, tametſi baptizati non fuiſſent. Eadem fuit ſententia vetuſti ſcriptoris libri de ſingularitate Clericorum, qui vulgò tribui ſolet Cypriano. *Ideo enim martyrium*, inquit, *appellatur tam corona quàm baptiſma, quia baptizat pariter & coronat.* Item Alcuini in Confeſſione fidei lib. III. c. XXVIII. *Nullum autem catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere æternam dicimus; excepto martyrio, ubi tota Baptiſmi ſacramenta complentur. Sanguine enim, vel igne, vel pœnis aliis baptizantur Confeſſores.* Vetus quoque ſcriptor ſuprà laudatus, atque hactenus ineditus, in Confeſſione fidei: *Nullum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credamus; excepto martyrio, ubi tota Baptiſmi ſacramenta complentur. Baptizandus confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet. Hoc & martyr coram perſecutore facit, qui & confitetur fidem, & interrogatus reſpondet. Ille poſt confeſsionem vel aſpergitur aqua, vel tinguitur; & hic vel aſpergitur ſanguine, vel tinguitur igne. Ille manus impoſitione Pontificis accipit Spiritum ſanctum, hic habitaculum efficitur Spiritus ſancti.*

CAP. XXI.

NON ESTIS CHRISTIANI] Heic Fredegiſum graviter refellit Agobardus, quòd dixerit Patriarchas veteris teſtamenti non fuiſſe Chriſtianos. Et conſentaneos habet Agobardus Iuſtinum martyrem & Auguſtinum, quos laudat Baronius in initio Apparatus ad Annales Eccleſiaſticos. Vide librum adversùs Amalarium cap. XV.

AD EPISTOLAM

AD PROCERES PALATII.

HILDVINO SACRI PALATII ANTISTITI] id eſt, Archicapellano, vel Summo Capellano. quo modo vocatur in Præcepto Ludovici Pij pro Hildebaldo Epiſcopo Matiſconenſi, quod extat in Bibliotheca Cluniacenſi. Habebant enim Principes noſtri in Palatio ſuo quempiam eccleſiaſtici ordinis virum, qui ceteris præmineret, dictum ob hoc ſacri Palatij antiſtitem; vel ſacri Palatij Archiepiſcopum, ſi Epiſcopus eſſet. Sic Hildebaldus Colonienſis Archiepiſcopus vocatur *ſacri Palatij Archiepiſcopus* in Præfatione Concilij apud Moguntiam habiti anno DCCCXIII. is ipſe nimirum Hildeboldus quem in Palatio ſuo habere poſt Angilramnum cupijt Karolus Magnus, ut patet ex canone LVI. Concilij Francofordienſis. Antiſtitem ergo ſacri Palatij Hilduinum vocat, quòd ſummus eſſet Capellanus. eandémque ob cauſam Lupus Ferrarienſis hunc ipſum Hilduinum in epiſtola CX. vocat Eccleſiaſticorum Magiſtrum. Nam Abbates, ſi rerum ſummam tenerent, prælatos olim fuiſſe Epiſcopis, etiam in ſynodis, jam antea adnotavimus ad Concilium Vernenſe. Neque id adeo vetus eſt, quin & Sugerij quoque ævo in uſu fuerit; ut patet ex vita ejus cap. II.

VVALÆ ABBATI] Corbeïenſi in diœceſi Ambianenſi, uti diximus ad librum de baptiſmo Iudaïcorum mancipiorum.

CHRISTIANISSIMI IMPERATORIS] Ludovici Pij.

VNVM SEMPER] id eſt, Hilduinum. Nam iſtum neceſſe erat reſidere in Palatio, propter cauſas eccleſiaſticas. Vide quæ de munere Archicapellani diximus ad Lupum Ferrarienſem.

ALTERVM FREQVENTER] id eſt, Vvalam, quo plurimùm utebatur Ludovicus in adminiſtranda republica, ut patet ex Paſchaſio Radberto in vita Adalhardi.

VT MANCIPIVM IVDAICVM] Optimo Jure excandeſcit Agobardus adverſus Præceptum illud, quod erat contrarium vetuſtis canonibus & legibus Principum. Nam etiam in noſtra Gallia Concilium primum Matiſconenſe ſervis poteſtatem fecerat ſuſcipiendi baptiſmum, etiam invitis dominis. Et Conſtantinus Aug. ad Felicem P. P. ſcribens, Iudæis in univerſum permiſit Chriſtianam religionem amplecti, vetuitque ne propter hoc facinus quicquam à Iudæis inquietudinis vel moleſtiæ patiatur is qui Chriſto nomen dederit. Itaque probabile Agobardo viſum non eſt, Præceptum illud a Ludovico Imperatore, qui Pius per antonomaſiam dictus eſt, editum fuiſſe, quo manifeſta contumelia irrogabatur nomini Chriſtiano.

INTER. HOM. AD IMAGINEM SVAM] Agobardus ergo ſimilitudinem Dei quæ eſt in homine, conſtituit in anima, non autem in corpore. Vide Notas ad epiſtolam XXX. Lupi Ferrarienſis & ad librum de tribus quæſtionibus pag. 471. Alia fuere Iudæorum deliramenta, qui corpus humanum ad imaginem Dei factū putabant, ut Agobardus ſcribit in libro de Iudaicis ſuperſtitionibus cap. X. Quo loco Maſſonus adnotavit in margine, hæc Iudæorum figmenta in Cabala quoque legi.

MAGISTER INF. IVDÆORVM] Evrardus. Vide ſuprà in Notis ad librum de baptiſmo Iudaïcorum mancipiorum.

MISSOS DE PALATIO] id eſt, Miſſos Dominicos.

PVBLICE SVPPLICATVR] nimirum pro Iudæis, pro quorum converſione ſingulis annis orat Eccleſia in diebus Paſſionis Dominicæ, ut ait Agobardus, id eſt, feriâ quartâ majoris hebdomadæ. Extat enim oratio quæ tum temporis publicè à ſacerdotibus in Eccleſia recitatur pro hac cauſa. Rhabanus in libro contra Iudæos cap. IV. loquens de Iudæis: *Immo & pejores hæreticis; ſicut eos Eccleſia catholica eſſe judicat, quæ in diebus Dominicæ Paſſionis poſt hæreticos, & ſchiſmaticos, & prope paganos, pro eis orat.* Item cap. LIX. *Immo eorum veram ſalutem, pro qua Eccleſia ſollemniter orare conſuevit, veraciter inquirentes, ſervemus ergà eos eccleſiaſticam ſinceritatem.*

AD EPISTOLAM

AD BARTHOLOMÆVM

EPISCOPVM NARBONENSEM.

CAP. I.

BARTHOLOMÆO EPISCOPO] Narbonenſi poſt Nibridium. Interfuit autem Concilio apud Toloſam habito anno DCCCXXVIII. unà cum Nothone Arelatenſi Archiepiſcopo, & Agiulfo Bituricenſi. Tum circa annum DCCCXXXIV. ſubſcripſit Privilegio Aldrici Senonenſis Archiepiſcopi pro monaſterio ſancti Remigij Senonenſis, quod extat in Tomo II. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij. Poſtea quum Lotharius Aug. adversùs Ludovicum patrem rebellaret, Bartholomæus Lotharij partes fovit; abeuntéque Lothario in Italiam anno DCCCXXXIV. Bartholomæus, relicta contra ſacras regulas ſede ſua, eum comitatus eſt, ut Flodoardus tradit lib. II. cap. XX. Hiſtoriæ Remenſis. Manſit ergo Bartholomæus in Italia uſque ad annum DCCCXLIV. Tum verò quum Ludovicus Lotharij filius Romam pergeret, mandata patris ad Pontificem Proceréſque Romanos perlaturus de ordinationibus Pontificum Romanorum, illuc quoque Ludovicum comitatus eſt. Et cùm is unctus fuiſſet in Regem Langobardorum, Bartholomæus arrepta hac occaſione Sergium II. Pontificem oravit unà cum Ebbone Remenſi *ut eos reconciliare ac Pallium eis tribuere dignaretur. Quos etiam idem Præſul nec communionem inter Clericos dignos eſſe ſuſcipere dicebat, ſed inter communem populum communicandi licentiam tantummodo haberent.* Ita enim docet auctor Geſtorum Pontificalium ab Hincmaro laudatus in capite XXXVI. poſterioris operis adverſus Gotheſcalcum pag. 326. Itaque dejecto Bartholomæo, Berarius in ejus locum ſuffectus eſt: quem Narbone ſediſſe reperio an. DCCCXLIV. XII. Kal. Iulij in Præcepto Karoli Calvi Regis eo die dato pro Eccleſia Narbonenſi, cujus partem edidit Ca-

tellus, ſed quod nos habemus integrum ex authentico deſcriptum. Ceterùm libri ſive epiſtolæ iſtius ad Bartholomæum Narbonenſem Epiſcopum meminit Amulo Lugdunenſis in epiſtola ad Theodboldum Lingonenſem.

HILDIGISVS] Hinc conſtat hunc Hildigiſum fuiſſe ex clero Lugdunenſi. Et hauddubiè Preſbyter erat, cùm poſt illum nominetur Florus, qui Diaconus tantùm fuit.

FLORVS] Diaconus Eccleſiæ Lugdunenſis, vir, quantum ferebat illa ætas, eruditiſſimus, editis etiam lucubrationibus clarus. de quibus diximus in Notis ad Lupum Ferrarienſem. Extat autem libellus ejuſdem Flori de electionibus Epiſcoporum, qui à Maſſono editus eſt ad calcem operum Agobardi, quemque nos eam ipſam ob cauſam prodire voluimus cum eiſdē operibus.

QVIDAM VENERANDVS FRATER] Epiſcopus nimirum Vceticenſis in prima Narbonenſi, ut ego quidem arbitror. Sedebat autem tum apud Vcetiam Elefantus, ut patet ex Manuali Duodenæ.

IN QVADAM ECCLESIA] in civitate Vceticenſi ſita, ut conſtat ex epiſtola Amulonis ad Theodboldum.

FIRMINI] Vceticenſis Epiſcopi, qui an. DXL. & DLV. in ea cathedra ſedit, cujuſque meminit Arator Subdiaconus in epiſtola ad Parthenium à Sirmondo edita poſt Notas ad Ennodium. Habemus porrò nos vitam ejus, à viris eruditis laudatam, nondum tamen editam, quam olim Toloſæ deſcripſimus ex pervetuſto codice MS. Collegij Fuxenſis.

CAP. XII.

MELIVS ENIM FACERENT] Videtur damnare eos qui donarijs illuſtrant memorias martyrum, dum ait eos meliùs facturos, ſi ſua pauperibus & hoſpitibus erogarent. Hi enim ſunt viua Chriſti templa. Neque tamen arbitror hinc ſumpſiſſe Eraſmum, cùm in Colloquio de peregrinatione religionis ergò ait quamplurimos inviſere quidem divorum templa, ſed nihil aut quàm minimum donare, *dictitantes eam pecuniam rectiùs collocari in egenos*. Sanè ſubveniendum eſt neceſſitati pauperum, quis negat? ſed tamen interim negligenda non eſt domus Dei; uti diximus ad librum

VI. Salviani de gubernatione Dei. Vide porrò antidotum Eraſmi in Epitaphium Paulæ ab Hieronymo conſcriptum, & Launoium in cap. VI. libri de cura Eccleſiæ pro miſeris & pauperibus.

HOSPITIBVS] Hoſpitalitas magno tum in uſu erat apud Eccleſiam. Lib. I. Capitular. cap. LXXV. *Et hoc nobis competens & venerabile videtur, ut hoſpites, peregrini, & pauperes ſuſceptiones regulares & canonicas per loca diverſa habeant.* Vide capitula Karoli Calvi Tit. VI. cap. XL. & Tit. XXIII. cap. X. Lupum Ferrarienſem ep. XI. XLII. XLV. LV. LXXI. Ionam Aurelianenſem in lib. II. de inſtitutione laicali cap. XXIX. & alios. Hoſpitalitatis porrò encomium enarrat Hildebertus in pluribus epiſtolis. Vide Launoium in capite VIII. libri mox laudati.

VNGENDI OLEO] eo nimirum quo ardebant lampades ad ſepulcra martyrum appenſæ. Nam multa miracula per hujuſmodi oleum fieri conſueviſſe ex Auguſtino, Theodoreto, & alijs adnotat Baronius ad annum Chriſti LV. Adferam tantùm locum Auguſtini ex cap. VIII. libri XXII. de civitate Dei: *Rurſum ibidem apud nos Irenæi cujuſdam collectarij filius, ægritudine extinctus eſt. Cùmque corpus jaceret exanime, atque alijs gementibus & plangentibus exequiæ pararentur, amicorum ejus quidam inter aliorum conſolantium verba ſuggeſſit ut ejuſdem martyris* (Stephani) *oleo corpus perungeretur. Factum eſt, & revixit.*

NEC PAVPERIBVS SVCCVRRITVR] Exiſtimabat ergo Agobardus, oblationes quæ fiunt ad memorias martyrum, rem eſſe pauperum, neque inventas eſſe ad alendam præpoſitorum avaritiam, aut luxum, vel ad vitam commodiùs tranſeundam. itaque eas oblationes eſſe convertendas in ſolatium pauperum. alioqui enim peſſimum eſſe earum uſum. At hodie quotus quiſque tandem eſt eorum qui ad aras ſanctorum ſedent, cui perſuaſum non ſit nihil ex oblationibus decidere debere pauperibus, quíque pro donarijs illis conſervandis non laboret tanquam pro aris & focis? Denique plurima loca ſunt, inclyta certè per indigenas advenáſque, quibus non alius certior aut luculentior fundus eſt, quàm qui ex oblationibus provenit. Et laudo iſtorum pietatem. Sed valde optandum eſſet ut aliquam

erga pauperes caritatem haberent ij quibus colligendarum oblationum cura committitur, nec eas tantùm ad ornanda templa mortua converterent.

AD EPISTOLAM

AD MATFREDVM.

MATFREDO] Vel ex ſolo iſtius epiſtolæ titulo patet virum fuiſſe magnæ dignationis & auctoritatis in Palatio Ludovici Pij. Nam & Ludovicus ipſe eum vocat virum inluſtrem in Præcepto pro monaſterio Gratæ in S. diœceſi Vrgellenſi, cujus partem aliquam anno ſuperiore edidimus in Notis ad epiſtolam XXIX. Lupi Ferrarienſis. Sic ergo ait Imperator: *Matfredus Comes vir inluſter adiens ſerenitatem culminis noſtri &c.* Ac Comitem quidem Aurelianenſem fuiſſe conſtat ex Adrevaldo Floriacenſi lib. I. cap. XX. de miraculis S. Benedicti, & ex vita Ludovici Pij ad an. DCCCXXIX. Illo itaque tempore Ionas Epiſcopus Aurelianenſis ad eum miſit libros tres de inſtitutione laïcali, qui à Domno Luca Dacherio editi ſunt in tomo primo Spicilegij; cùm antea editi fuiſſent Duaci anno M. DC. XLV. ex veteri codice MS. Sancti Amandi in Pabula, cura D. Ildephonſi Goetghebueri Bibliothecarij ejuſdem monaſterij. Anno dein. DCCCXXX. (ut in capite trigeſimo ſexto narrat Theganus) cum Pippino Aquitaniæ Rege, ac proceribus Palatij, conſpiravit adversùs Ludovicum Pium, quem de regno expellere volebant. Sed huic peſſimo facinori obſtitit Ludovici filius Ludovicus. Rurſum in partes Lotharij cum ceteris perduellibus tranſgreſſus eſt anno DCCCXXXIII. eúmque fugientem in Italiam ſecutus, illic obijt anno DCCCXXXV. ut tradit auctor vitæ Ludovici Pij. Vide Sirmondum in Notis ad Theodulfum pag. 301.

MINISTRVM IMP. ET IMPERII] id eſt, Miniſtrum Palatij & Regni. Miniſtrum Palatij; quia non diſcedebat à latere Principis, principémque locum apud eum obtinebat, ſecretorum ejus particeps & conſiliorum. Miniſtrum Imperij ſive Regni; quia præter

Comitatum Aurelianenſem, cui ſpeciali cura invigilare tenebatur, maxima pars curarum Ludovici in adminiſtrando imperio erat penes Matfredum.

RERVM SVMMAM REGENTIS] id eſt, Ludovici Pij Imperatoris, à cujus latere non diſcedebat Matfredus, uti jam diximus.

QVIEVIT TIMOR REGVM] Sic Lupus Ferrarienſis conqueritur in epiſtola CXXVI. ad tantam libertatem vitia prorupiſſe ævo ſuo, ut vindicata impunitàte apertis quibuſque, nec Deus, nec Rex, nec Epiſcopus timeatur. Et videndæ ſunt omnino Notæ noſtræ ad hanc epiſtolam.

CAVSIDICOS] id eſt, eos qui cauſas referunt ad Principem; adeóque in eorum poteſtate eſt provincialium delicta publicare, aut ſilentio tegere.

PARENTES] id eſt, conſanguineos, vel affines. Et putabam iſtud eſſe ex infima Latinitate, parentúmque vocabulo olim patrem tantùm matrémque fuiſſe comprehenſos; ut dictum eſt in Notis ad librum III. Salviani ad Eccleſiam Catholicam. Verùm Salluſtij auctoritas nunc facit ut aliter ſentiam, apud quem Sulla Bocchum Mauritaniæ Regem ſic alloquitur: *Dein, quòd parentes abundè habemus. amicorum neque nobis neque cuiquam omnium ſatis fuit.*

CYPRIANVS] in epiſtola ad Donatum. Sed locum ex ea epiſtola valde decurtavit, ut aſſolet, Agobardus.

COEPIT LICITVM ESSE] Eleganter Cyprianus in eadem epiſtola: *Madet orbis mutuo ſanguine; & homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt; virtus vocatur, cùm publicè geritur.* Sic apud Pſeudoplautum Querolus ait licitum eſſe quod commune eſt, id eſt, quod vulgò fit. LAR. *Quid de falſo dicimus?* QVEROLVS. *Hem, quis autem verum dicit? Iſtud commune eſt, abi.* LAR. *Idcirco crimen non eſt? Quid de adulterio?* QVER. *Attat, etiam hoc crimen non eſt.* LAR. *Quando autem licitum eſſe cœpit?* QVER. *Men' rogas? quaſi tu neſcias. Hoc eſt quod nec permitti nec prohiberi poteſt.*

COMITEM NOSTRVM BERTMVNDVM] Lugdunenſis provinciæ Præfectum, ut in libro primo vocat Nithardus.

TALEM VIRVM] id eſt, Vicecomitem. Vnde patet Vicecomitum inſtitutionem fuiſſe per eas tempeſtates in arbitrio Comitum.

SENIORIS SVI] id eſt, domini, Comitis Lugdunenſis.

NON EST OFFICII MEI] nimirum accuſatio. Nam Epiſcopi non debent eſſe accuſatores. Arcadius & Honorius AA. ad Theodorum Præfectum Prætorio: *Provinciæ moderator ſacerdotum & Catholicæ Eccleſiæ miniſtrorum, loci quoque ipſius, & divini cultus injuriam capitali in convictos ſive confeſſos reos ſententiæ noverit vindicandum. Nec expectet ut Epiſcopus injuria propria ultionem depoſcat, cui ſanctitas ignoſcendi ſoli gloriam dereliquit.* Extat hæc lex in Codice Theodoſiano *l.* 31. *De Epiſcopis.* ac relata deinde eſt in librum VI. Capitularium cap. CCCIV. Theodoretus Epiſcopus Cyrenſis in epiſtola XLII. *Angor ſanè, ac doleo vehementer, quòd ſcribere adversùs hominem cogor, cujus delicta propter nomen ſacerdotij occultare par erat. Scribo tamen, ut oppreſſos ab eo pauperes vindicem.*

AD EPISTOLAM

AD LVGDVNENSES

DE MODO REGIMINIS ECCLESIASTICI

CAP. I.

VNVS EST SPONSVS] id eſt, Chriſtus, verus & unus ſanctæ Eccleſiæ ſponſus. Vide ſuprà in Notis ad epiſtolam ad Nibridium.

CAP. II.

COMMENDAT B. PETRO] id eſt, Epiſcopis, ut explicant veteres. Vide Notas ad ep. LXXXIV. Lupi Ferrarienſis.

CAP. VII.

CORPVS CAPITI] id eſt Chriſtus Eccleſiæ. Chriſtus enim eſt caput Eccleſiæ. Epiſcopi autem ſunt membra corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia. Sic enim ſcribit Gregorius I. Papa ad Ianuarium Archiepiſcopum Calaritanum lib. I. epiſt. LX. *Si ipſe Dominus*

Digitized by Google

Dominus noſter viduarum ſe maritum orphanorúmque patrem Scriptura ſacra profitetur teſtimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput ſummo debemus mentis affectu intendere. Vide eundem Gregorium lib. II. epiſt. XXXVII. & lib. VII. epiſt. CX.

CAP. IX.

LOCVM REGIMINIS SVSCEPIT] Audiant Epiſcopi. Ait Agobardus, eum qui prædicationis officium & locum regiminis ſuſcepit & negligit, operámque dat venationi, aucupationi, piſcationi, ceteríſque ſeculi oblectamentis, hunc Epiſcopum non eſſe, ſed deſtructorem operis Dei, ac per hoc adjutorem Antichriſti. Non abhorrebat à ſententia Agobardi Arnulphus Epiſcopus Aurelianenſis, quum hæc adversùs Epiſcopum Romanum eloqueretur in ſynodo Remenſi adversùs Arnulphum cap. XXVIII. *Quid hunc*, inquit, *Reverendi Patres, in ſublimi ſolio reſidentem, veſte purpurea & aurea radiantem, quid hunc inquam eſſe cenſetis? Nimirum ſi caritate deſtituitur, ſoláque ſcientia inflatur & extollitur, Antichriſtus eſt in templo Dei ſedens, & ſe oſtendens tanquam ſit Deus.* Et ſemper viſum eſt alienum à dignitate ſacerdotali, ſecularibus negotiis & ſollicitudinibus mundi occupari. Iſtud enim etiam in ſeipſis culpant Epiſcopi in ſynodo Pariſienſi congregati an. DCCCXXIX. ad Ludovicum Pium ſcribentes: *Sacerdotes partim negligentia, partim ignorantia, partim cupiditate, in ſecularibus negotiis & ſollicitudinibus mundi ultrà quàm debuerint ſe occupaverunt.*

IN DIVITIIS] Damnat divitias in Epiſcopo, ut qui Chriſti pauperis locum in Eccleſia teneat. Sed intelligit, opinor, eum Epiſcopum eſſe culpandum, qui divitijs malè utitur, ad luxum videlicet, ad libidinem, avaritiam, & cetera malarum mentium vitia. Nam qui pauperes nutrit, Eccleſias ædificat, mittit qui populos in fide inſtruant, is verò nunquam ſat dives erit, tametſi immenſos habeat theſauros.

ORNAMENTIS METALLICIS] Iſtud ipſum graviter exprobrat malis Epiſcopis ſanctus Bernardus Abbas Claravallenſis, ad Henricum Senonenſem Archiepiſcopum ſcribens: *Clamant verò nudi, clamãt famelici, conqueruntur, & dicunt: Dicite Pontifices in fræno quid facit aurum? Numquid aurum à fræno repellit frigus ſive eſuriem?*

Iumenta gradiuntur onuſta gemmis, & noſtra non curatis crura nuda caligulis? Annuli, catenulæ, tintinnabula, & clavata quadam corrigia, multáque talia tam ſpecioſa coloribus, quàm ponderibus precioſa, mulorum dependent cervicibus; fratrum autem lateribus nec ſemicinctia miſerantes apponitis. Neque ab inſtitutore & patre ſuo diſſentit Petrus Clarevallenſis in epiſtola quam ſub nomine Ieſu Chriſti ſcripſit ad Innocentium VI. Papam & Curiam Romanam anno M.CCCLIII. Nam in capite XXX. ita loquitur: *Exhortamur quòd non nimium ſitis curioſo ſpectabiles equitatu, non circa vos diſcurrant hinnientium frendentes acies caballorum, non auro curioſè tingantur frena, nec ex ſericis lora componantur filis, non argento calcaria rutilent, non ſquarleto ſpectabilive purpura tegantur ſellæ, nec precioſi pendentes confibulent Zonas clavi micantes auro, nec muricis earundem corrigiarum ornatus ſoleat redolere tincturam, non eboris pulcritudine obrizi vel argenti metallive precioſi cujuſvis alterius gumphis ſellarum conclavet amictus, non micanti pectoralia tegantur oſtro, nec febreſcens ex auro geſtetis frenos, non radiantibus faſtuoſi ſonipedes onerentur gemmis &c.* Ex pervetuſto codice noſtro MS. unde fragmentum aliud anno ſuperiore editum eſt in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 478.

IN VENATIONIBVS] Quippe vetitum Epiſcopis alere canes, aut venationem exercere. in quam rem valde celebris eſt canon LV. ſynodi Agathenſis: *Epiſcopis, Preſbyteris, Diaconibus, canes ad venandum, aut accipitres, habere non liceat. Quòd ſi quis talium perſonarum in hac voluptate detectus fuerit; ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus ſe ſuſpendat à communione; Preſbyter, duobus menſibus ſe abſtineat; Diaconus verò, ab omni officio vel communione ceſſabit.* Vide etiam canonem quartum Epaonenſem, & XIII. canonem Concilij Matiſconenſis ſecundi. Karlomannus Princeps in ſynodo cui martyr Bonifacius interfuit: *Necnon & illas venationes, & ſylvaticas vagationes cum canibus, omnibus ſervis Dei interdiximus, ſimiliter ut accipitres & falcones non habeant.* Venationem enim in Epiſcopo graviter reprehendit Nicolaus I. apud Gratianum diſt. 34. cap. *Quorundam.* itémque Nicolaus II. in Decretis cap. VI. *Vt Epiſcopi & Clerici arma non ferant; neque venatui neque aucupio*

Digitized by Google

ſtudeant. Itaque eos qui venatione delectantur, lubens revocaverim ad ea quæ ſingulis Chriſtianis ait Proſper in peroratione libri de gloria regnóque ſanctorum: *Si venandi eſt affectio*, inquit, *habes montes altiſſimos, cervos velociter Apoſtolorum Prophetarúmque dicta percurrentes. Habes & in campis petram, refugium erycijs & leporibus, quos in ſimplicitate cordis Chriſtus Dominus per ſuos canes venatur, ut ſpinis careant delictorum.* Vide Ionam Aurelianenſem in libro II. de inſtitutione laïcali cap. XXIII.

COMESSATIONIBVS] Mirum eſt tam ſollicitos in hoc fuiſſe veteres, ut nullam occaſionem prætermiſerint admonendi Epiſcopos ut à comeſſationibus & ebrietate abſtinerent, juxta præceptum Pauli, qui edixit Epiſcopum debere eſſe non vinolentum. Inſignis eſt Hieronymi locus ex commentario in Michæam Prophetam, relatus à Gratiano diſt. 35. cap. 4. *Eccleſiæ principes*, inquit, *qui delicijs affluunt, & inter epulas atque laſcivias pudicitiam ſervare ſe credunt, propheticus ſermo deſcribit, quòd eijciendi ſint de ſpatioſis domibus, lautiſque convivijs, & multo labore epulis conquiſitis, & eijciendi propter malas cogitationes & opera ſua. Et ſi vis ſcire quò ejiciendi ſunt, Evangelium lege; in tenebras ſcilicet exteriores, ubi erit fletus & ſtridor dentium. Annon confuſio & ignominia eſt, Ieſum crucifixum, magiſtrum pauperum, atque eſurientem, fartis prædicare corporibus, jeiuniorúmque doctrinam rubentes buccas eminentiáque ora proferre?* Et Magnus ille Gregorius lib. II. epiſt. XIV. acriter objurgat Natalem Epiſcopum Salonitanum, quòd derelicta paſtorali cura, ſolis ſe convivijs occuparet. Vnde & eundem Natalem (qui reprehenſionem Gregorij in jocum verterat; exemplum adferens Abrahæ & Iſaac, quorum unus angelos convivio exceperat, alter verò ſatiatus benedictionem filio dederat) poſtea rurſum admonuit abſtinere à conviviis, ſcripta ad eum elegantiſſima epiſtola, quæ eſt XXXVII. ejuſdem libri. Et patet convivia illa non fuiſſe admodum Chriſtiana; cùm præter temulentiam & voracitatem, etiam à Chriſtianorum diffamatione non abſtinerent; nemóque ex irriſione reprehenderetur. Nam convivia Epiſcoporum debent eſſe ſeria.

IN OCVLIS TAMEN DEI NON EST] Ait

Digitized by Google

ergo, eum qui ad epiſcopatum vocatus eſt, ſi ſeculi oblectamentis indulget, in oculis Dei non eſſe ſacerdotem, tametſi perſonam Epiſcopi gerat coram hominibus adeóque Epiſcopus eſſe videatur. Sic ſanctus Ambroſius in capite tertio libri de dignitate ſacerdotali, loquens de malo Epiſcopo, ait: *pronuntiat enim Epiſcopus hujuſmodi ad populum, dicens, Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur quaſi Epiſcopus magnus, & divinis intuitibus inſpicitur leproſus magnus.* Sic Marcellinus & Fauſtinus in Libello Precum pag. 46. aiunt quoſdam Epiſcopos perfidiæ Arrianorum ſubſcripſiſſe, *ut epiſcopale nomen apud homines retinere viderentur, quod utique jam apud Deum poſt ſubſcriptiones impias non habebant.* Sic Fulgentius Ruſpenſis Epiſcopus in capite primo contra Sermonem Faſtidioſi, ait eum, tametſi Preſbyterij honorem in conſpectu hominum ceperit, coram Domino non habuiſſe. Eadẽ fuit ſententia hæreticorum Albigenſium: qui,ut Rogerius de Hoveden tradit,dicebant *quòd eſſent ordinandi in Eccleſia Epiſcopi & Preſbyteri;& ſi tales non ordinabantur quales præcipiebat,non eſſent Epiſcopi,nec Preſbyteri, ſed lupi rapaces, hypocritæ, & ſeductores.* Verùm rectè adnotatum eſt à viris eruditiſſimis, eam eſſe conſtantem Eccleſiæ Catholicæ ſententiam, ex doctrina & traditione apoſtolica deſcendentem, etiam improbum hominem, canonicè ordinatum, verè ſacerdotem ac Dei adjutorem eſſe. Nam ſi hæc regula non eſſet certa, horrenda confuſio turbaſſet Eccleſiam, etiam in initijs Chriſtianiſmi. Nam & Iudas malus erat, qui tamen Apoſtolus Chriſti fuit. Et multos poſtea varijs temporibus malos Epiſcopos fuiſſe nemo negaverit. Denique Chriſtus ait Scribas & Phariſæos ſediſſe ſuper Cathedram Moyſi. Itaque ſic ſcripſiſſe videtur Agobardus vehementer, ut Epiſcopos admoneret ſui officij, & ut intelligerent quantũ Deo diſpliceat mala Epiſcopi vita.

CAP. XI.

PRÆDICANT VT ACCIPIANT] Tum enim, quod meritò damnat Agobardus, erant nonnulli, qui verbum Dei prædicabant quæſtus cauſa, non tam ſolliciti de cura animarum, quàm de colligenda pecunia. Et omnino accepiſſe iſta videtur Agobardus à ſancto Papa Gregorio, cujus hæc ſunt verba ex libro XIX. in Iob cap. XI. *Butyro pedes lavantur, dum ſanctis prædicatori-*

bus debita ab audientibus ſtipendia conferuntur, & quos fatigat injunctus prædicationis labor, exhibita à diſcipulis pinguedo boni operis fovet. non quòd ideo prædicent ut alantur; ſed ideo alantur ut prædicent, id eſt, ut prædicare ſubſiſtant; non ut intentionem ſumendi victus tranſeat actio prædicationis, ſed ad utilitatem prædicationis deſerviant miniſteria ſuſtentationis. Vnde à bonis prædicatoribus non cauſa victus prædicatio impenditur, ſed cauſa prædicationis accipitur victus. Neq; verò dixerim nihil prædicatoribus debere dari ab auditoribus. Nam dignus eſt operarius mercede ſua; & juſtum eſt ut qui ſpiritalia nobis ſeminant, carnalia noſtra metant; ut ad Corinthios ſcribit Paulus Apoſtolus. quem locum attulit idem Gregorius Homilia XVII. in Evangelia, ut oſtenderet æquum eſſe ut populus Chriſtianus alimenta ſuſtentationis ſuppeditet prædicatoribus. Hoc enim, ut dixi, juſtum eſt, & prorsùs æquum. Sed quis ferat prædicatores quoſdam, qui nihil non agunt ut cathedras occupent majores, & ex quibus majus ſalarium provenit. Quaſi conſtaret verbum Dei non valere, niſi quantum æſtimatur.

IN PROPRIAM LAVDEM] Taxat alterum genus concionatorum æquè odioſum, eos nimirum, quibus hæc unica cura eſt, ut bellè concionari videantur. cujuſmodi nimiùm multi ſunt. atque utinam nulli eſſent. Tum admonet, vitandum id eſſe. Præclarè ſanctus idem Gregorius in Homilia paulò antè laudata: *Quiſquis namque ideo prædicat*, inquit, *ut hic vel laudis vel muneris mercedem recipiat, æterna proculdubio mercede ſe privat.* Vide rurſum eundem Gregorium Homilia XXI. in Ezechielem.

CAP. XII.

PASTOREM PASTORVM] id eſt, Chriſtum. quo etiam modo eum nominant Proſper, Petrus Chryſologus, Iulianus Pomerius, Ruricius Lemovicenſis, Gregorius Magnus, Hincmarus, alij. Sic, quod idem eſt, alibi vocatur Princeps paſtorum, Sacerdos Sacerdotum, Pontifex Pontificum, Epiſcopus Epiſcoporum. Poſterioribus tandem ſeculis Epiſcopus quoque Romanus vocatus eſt Epiſcopus Epiſcoporum. Quod ita intelligi debet, ut quia caput eſt omnium Domini ſacerdotum, & præcipuus totius orbis Epiſcopus, privilegio

ſedis ſuæ, intelligatur ob hoc ipſum conſtitutus ſuper reliquos orbis Epiſcopos, ideóque quodam modo ſit Epiſcopus Epiſcoporum, præſertim cùm ad eum pertineat cura & ſollicitudo univerſalis Eccleſiæ. Neque tamen exiſtimandum eſt hanc appellationem fuiſſe tributam antiquitus Epiſcopo Romano; tametſi quidam ita ſe colligere putent ex libro Tertulliani de pudicitia, & ex Cypriano in præfatione Concilij Carthaginienſis. Nam, ſi quid in his rebus video, Tertullianus heic Pontificem Romanum ſatyrico ſale defricat. certè palpo non percutit. Et in Cypriani ſenſu manifeſtum eſt eos falli. Neque enim ait Cyprianus, removendam eſſe præſumptionem Epiſcopi Romani, qui ſe Epiſcopum Epiſcoporum diceret. Sed ait: *Neque enim quiſquam noſtrum Epiſcopum ſe Epiſcoporum conſtituit.* id eſt. Non arbitror quemquam Epiſcoporum, qui heic præſentes ſumus, eò præſumptionis excedere, ut ſe ſupra omnes collegas ſuos efferat, ſententiámque ſui ipſius unicam, ut tyranni ſolent, prævalere debere contendat adversùs ſententiam plurimorum, præſertim quoties fidei cauſa ventilatur. Hunc ego genuinum verborum Cypriani ſenſum eſſe arbitror. Sumptum eſt autem iſtud loquendi genus ex rhetorum diſciplina. Alioqui enim ſi qui ſupra Epiſcopos ſunt, Epiſcoporum Epiſcopi dici debent; dubium non eſt quin Primas Africæ, nimirum Epiſcopus Carthaginienſis, dici debuerit Epiſcopus Epiſcoporum. Nam ſi iſtud loquendi genus quippiam haberet auctoritatis, multum detraheret de dignitate Epiſcopi Romani, cum quo nonnulli Epiſcopi paria facere viderentur. Sidonius enim libro VI. epiſt. I. Lupum Trecenſem Epiſcopum vocat patrem patrum, & Epiſcopum Epiſcoporum. Et Ennodius lib. I. Carm. XV. Ambroſium Epiſcopum Mediolanenſem vocat paſtorem antiſtitum. Et tamen nemo dixerit Pontifices Romanos, qui Lupi & Ambroſij ævo floruerunt, Lupo Ambroſióque fuiſſe ſubjectos. Quin & Karolus ipſe Magnus vocatur Epiſcopus Epiſcoporum à monacho Sangallenſi in libro primo de eccleſiaſtica cura ejuſdem Karoli cap. XXVII. Et Edgarus Angliæ Rex, qui anno DCCCCLXVI. vivebat, paſtor paſtorum vocatur à ſynodo provinciali Angliæ ſub Dunſtano celebrata. Sic Euſebius in libro primo de vita Conſtantini cap. XLIV. Conſtantinum

vocat communem omnium Epiſcopum; & Clodoveum Regem, regionum Præſulem, Remigius Remenſis Epiſcopus. quos tamen Epiſcopos fuiſſe nemini hactenus in mentem venit. Atque id ideo viſum eſt adnotare, ut planum omnibus fieret quonam modo accipienda ſint verba Tertulliani ac Cypriani. Littera enim occidit, ſpiritus vivificat.

CAP. XIV.

Ab illo qui sedet in solio] id eſt, Epiſcopo. Nam is in throno ſedet in Eccleſia, id eſt, in cathedra ſublimiore. Et cathedram illam epiſcopalem, ſolium quoque vocat Sulpitius Severus in capite primo ſecundi dialogi, augendam ad invidiam. *Quendam nuper*, inquit, *non ſine meo pudore vidi, ſublimi ſolio quaſi regio tribunali, celſa ſede reſidentem.* Addam verò locum celeberrimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis: qui explicans canonem LIII. Collectionis Africanæ, hæc ait: *Significat typhum ſecularem & tumorem quorundam Epiſcoporum, qui dominatum in Clero exercebant; & in cathedram elevati, ac ſi eſſet ſolium quoddam regium, & arx velut imperij, tyrannicam ſibi dominationem vindicabant.* Tum ſtatim fermè ſequitur: *Sanè cathedra epiſcopalis ſublimior erat, & velut in faſtigio conſtituta, unde poſſent Epiſcopi de ſuperiori loco fideles monere.* Sumptum autem iſtud videri poteſt ex Auguſtino, cujus hæc ſunt verba ex enarratione in pſalmum CXXVI. *Ideo altior locus poſitus eſt Epiſcopis, ut ipſi ſuperintendant, & tanquam cuſtodiant populum.* Et paulò pòſt: *Quomodo enim vinitori altior fit locus ad cuſtodiendam vineam, ſic & Epiſcopis altior locus factus eſt.* Vide Henricum Valeſium in Annotationibus ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam Euſebij lib. VII. cap. XXX.

Qui laborat ad molam] id eſt, uſque ad inferioris ordinis paſtores & præpoſitos. ne quis putaret hæc dici Epiſcopis tantùm. Et paulò pòſt addit hæc ſcripta eſſe, non ſolùm propter Epiſcopos, ſed etiam propter Abbates, Præpoſitos, & Preſbyteros, quos paſtorum & rectorum nomine intelligi debere ait. Itaque Diaconos etiam excludit à paſtorum munere. Et tamen in his quoque ſacerdotium agnovit Cyprianus, aliique veteres.

AD LIBRVM
DE IMAGINIBVS.

INVALVERAT ævo Agobardi peſſima ſuperſtitio, ut exiſtimarent nonnulli imaginibus ſanctorum ita ut Deificæ Trinitati ſervitium aut adorationem impendi debere. Quod adeo impium viſum eſt Eccleſiæ Gallicanæ, ut & Epiſcopi in ſynodo Francofordienſi congregati damnaverint ſecundam ſynodum Nicænam, quæ adorationem illam imaginum videbatur imperaſſe, & Karolus ipſe Magnus ſtilum quoque adversùs eam ſtrinxiſſe putetur. Ludovico deinde Pio, Karoli filio, regnante, emicuit rurſum in hoc argumento ardor Epiſcoporum Galliæ: qui cùm adorationem illam imaginum ferre non poſſent, nihil intentatum reliquerunt, quo mentes fidelium ab eo errore revocarent. Et omnino, dum ſtudebant veritati, videbantur facere contumeliam imaginibus, quibus crederes aſſeveraſſe nullum cultum deberi; retinendas tamen, ut ex earum aſpectu fideles excitarentur ad imitationem ſanctorum hominum. Vnus multorum huic operi incubuit Agobardus, ſed adeo vehementer, ut propterea exiſtimaverint nonnulli librum hunc non eſſe admodum catholicum. Sed tamen quidam pij eruditique viri, poſt rem iſtam accuratè diſcuſſam, ſenſerunt nihil in eo eſſe quod apertè violet fidem Eccleſiæ, adeóque ab Agobardo ſummoverunt auctoritatem Cenſuræ Hiſpanicæ ac Cardinalis Baronij. Ego crediderim Agobardum ſcripſiſſe quod omnes tum in Gallia, ut etiam à Sirmondo obſervatum eſt, ſentiebant. Sanè inſtituti mei non eſt pronuntiare de arduis hiſce quæſtionibus. Attamen ſilere non poſſum mihi valde placere Decreta Concilij Cameracenſis habiti anno M. D. LXV. ſub Maximiliano à Bergis Archiepiſcopo Cameracenſi, quod ſic ſtatuit in cauſa imaginum. *Imagines in templis nulla ſtatuantur, niſi Epiſcopi conſenſu & judicio. Si qua autem erecta fuerint, ac præ ſe ferant quicquam quod non deceat, neque prototypo congruat, tolli eas aut mutari jubeto. Doceatur præterea populus imagini nullum cultum deberi aut propter ma-*

teriam, aut propter elegantiam, aut propter precium operis, aut propter quidvis aliud quod ſit in artificio aut imaginis ſubſtantia; ſed propter rem ſignificatam, ad quam hic cultus & honos præcipuè refertur. Et ſic admonendus eſt, animum orantis aut venerantis in rem ſignatam referri, & non in ſignum, quod nec audit, nec videt, nec ſentit. Vide Gulielmum Durandi in libro ſecundo de modo generalis Concilij celebrandi cap. LVII.

CAP. X.

SCHISMATE VIGILANTII] Celebris eſt hic homo ob aculeatas Hieronymi in eum ſcriptiones. Et conſtat hominem fuiſſe valde hæreticum, ac meritum ut adversùs eum excandeſceret Hieronymus. Ac vulgò putant hominem fuiſſe Hiſpanum. Sed illam opinionem eſſe falſam evincit illuſtriſſimus vir Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis in Diſſertatione de patria Vigilantij, quam olim in publicum exire faciemus. Probat autem Aquitanum fuiſſe.

CAP. XI.

NEC IN ALICVIVS HONOREM] Sic ait Agobardus, non licere cuiquam dedicare templum in honorem alicujus ſancti, ſed tantùm ſolius Dei. Sed opinor mutaturum fuiſſe ſententiam, ſi hoc noſtro ſeculo vixiſſet, quo receptum eſt Eccleſias dedicari in honore ſanctorum. Olim Eccleſiæ dedicabantur in honorem Dei; & in eis erant memoriæ martyrum.

CAP. XVI.

AD MELIORA QVIS TRANSEAT] Sic Polycarpus apud Euſebium lib. IV. cap. XV. ait: *Neque enim nobis à melioribus ad deteriora mutabilis mens eſt. Pulchrum quidem atque honeſtum ducimus à vitiis ad virtutem tranſcurrere.* Ex verſione viri clariſſimi Henrici Valeſij.

SANCTAS APPELLANT IMAGINES] Indignatur Agobardus, & meritò, quòd ſanctas imagines dicerent, ſanctitatem rebus inanimatis tribuentes, & operibus manuum ſuarum. Nihil tamen vetat, quin aliquo modo dici poſſint ſanctæ, habita ratione perſonarum quæ in tabulis illis pictæ ſunt, vel fictæ. Atque ob eam cauſam eas ſanctas vocat Beda in Hiſto-ſtoria Abbatum VVIremuthenſium nuper edita.

CAP. XVII.

Sanctorvm memorias] id eſt, templa, in quibus ſanctorum corpora jacent ſepulta, vel ubi ſolennis eorum memoria agitur.

CAP. XXII.

In gestis B. Sylvestri] Hunc quoque locum laudat Karolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. II. cap. XIII. itémque ſynodus Pariſienſis habita anno DCCCXXIV. & Vualafridus Strabo in capite octavo libri de rebus ad Eccleſiam pertinentibus. Verùm Karolus Magnus cenſet librum illum actuum beati Silveſtri, ubi de imaginibus Conſtantino Imperatori delatis ſcribitur, nullius eſſe auctoritatis, eò quòd inter catholicos libros recenſitus non ſit in Decretali Gelaſij.

Qvendam Presbyterum] Sulpitium Severum Primuliacenſem Preſbyterum; ut patet ex epiſtola octava Paulini ad Severum, in qua ſic ſcriptum eſt: *Quid enim tibi de illa petitione reſpondeam, qua imagines noſtras pingi tibi mittique juſsiſti? Obſecro itaque te per viſcera caritatis, quæ amoris veri ſolatia de inanibus formis petis?* Verùm iſtud nihil facit adversùs adoratores imaginum. Nam Severus imagines Paulini & Theraſiæ poſtulaverat, non tanquam adoraturus, ſed ut quos abſentes amabat, præſentes eo modo ſemper haberet; ut etiam agnoſcit Agobardus. Neque verò puto quemquam velle culpare hunc affectum.

Foroivliensem Episcopvm] Puto memoria lapſum Agobardum, próque Sereno Maſſilienſi Epiſcopo, quem variis epiſtolis objurgavit Gregorius ob fractas imagines, Forojulienſem Epiſcopum dixiſſe. Vide S. Gregorium lib. VII. Indictione II. epiſt. CIX. & lib. IX. Indict. IV. epiſt. IX.

CAP. XXX.

Libro Sacramentorvm] Intelligit Librum Sacramentorum ſancti Gregorij, cujus exemplum habemus in illo quem vir clariſſ. Hugo Menardus monachus Benedictinus edidit in hac urbe Pariſienſi ante hos viginti annos. Et ipſe quidem exiſtimavit eſſe ipſum librum Sacramentorum ſancti Gregorij. Sed nobis longè aliud perſuaſum eſt. Nam in officio feriæ quartæ poſt Palmas, extat mentio diſerta Imperij Fran-

corum. quod evincit hunc codicem eſſe ſcriptum poſt annum DCCC. atque adeo non eſſe librum ſancti Gregorij. Quod fugiſſe miror Menardum, qui in Præfatione ſua hinc quoque auctoritatem conciliare conatur huic codici, quòd ſcriptus ſit, ut ipſe ait, ante Karoli Magni imperium, *cùm in illo nulla ſit Imperatoris mentio.* Libri iſtius Sacramentorum vetus jam erat uſus in Eccleſia Romana, adeóque in Gallicana. Nam Gelaſius Papa hujuſcemodi librum ſcripſerat, in epitomen poſtea redactum à Gregorio Magno; ut docet Ioannes Diaconus in vita ejuſdem Gregorij, prout citatur à Bernone Augienſi in cap. primo libri de quibuſdam rebus ad Miſſam ſpectantibus. *Sed & Gelaſianum codicem de Miſſarum ſolemniis*, inquit Ioannes, *multa ſubtrahens, pauca convertens, nonnulla ſuperadjiciens, in unius libelli volumine coarctavit. quod volumen, Librum Sacramentorum pratitulavit.* Sed & in veteri codice M S. monaſterij Rivipullenſis in Catalonia ſic legitur: *Incipit* LIBER SACRAMENTORVM, *editus à ſancto Gelaſio Papa Romano, emendatus & breviatus à B. Gregorio Papa Sedis Apoſtolica.* Vide Præfationem Menardi in eum quem diximus Librum Sacramentorum. Sacramentarium vocatur in libro VII. Capitular. cap. CCCV.

CAP. XXXI.

NON PONAMVS SPEM N. IN HOM.] Quid? An damnat invocationem ſanctorum? Non arbitror. Tum enim perſuaſum omnibus erat invocari debere ſanctos, eos verò plurimùm poſſe pro nobis apud Deum. quod & ipſe Agobardus ſcribit in capite ſequenti. Intelligit ergo ſanctos non eſſe adorandos, cùm & ipſi homines ſint; exemplo hauddubiè Petri Apoſtoli, ad cujus pedes cùm Cornelius procidiſſet, eum adoraturus, incanduit Petrus, & dixit: *Surge. Nam & ego homo ſum.* Quem locum adduxit etiam Hieronymus adversùs capitalem martyrum hoſtem Vigilantium, dicens; *Quis enim, ô inſanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum? Nonne Paulus & Barnabas, cùm Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis vellent hoſtias immolare, ſciderunt veſtimenta ſua, & ſe homines eſſe dixerunt? non quòd meliores non eſſent olim mortuis hominibus Iove atque Mercurio. ſed quòd ſub gentilitatis errore honor eis Deo debitus de-*

ferretur. Quod & de Petro legimus; qui Cornelium ſe adorare cupientem manu ſublevavit, & dixit: Surge. Nam & ego homo ſum. Vide Hincmarum in epiſtola ſecunda ad Karolum Calvum Regem cap. VIII.

CAP. XXXII.

GESTA SYNODALIA] Hinc diſcimus, illic ſolitos olim pingi conſeſſus Epiſcoporum, ubi habita fuerant Concilia, ut tantæ rei memoria inhæreret animis mortalium, fidémque faceret erroris proſtrati.

CAP. XXXIII.

ANTHROPOMORPHITAR. HÆRESI] Hos Epiphanius in hæreſi LXX. Audianos vocans, non inter hæreticos recenſet, ſed inter ſchiſmaticos, dans veniam ruſticitati. Nam eorum error hic erat, ut Deum ſibi fingerent humana ſpecie, ſecundùm quam creaverit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Tum Paſcha, more Iudæorum, luna XIV. celebrari debere aiebant. Ejus ſectæ auctor Audæus è Moſopotamia, vir planè ſanctus, ac priſci moris, ut conſtat ex eodem Epiphanio. Vide Prædeſtinatum libro I. cap. L.

ORTHODOXIS PATRIBVS] Epiſcopis in ſynodo Eliberitana congregatis circa annum CCCV. qui picturas decreverunt in Eccleſia eſſe non debere; ne quod colitur, & adoratur, in parietibus depingatur. qui canon mirè torſit ingenia hominum eruditorum.

AD LIBRVM
DE DISPENSATIONE
ECCLESIASTICARVM RERVM.

CAP I.

SEPTIMANIA] Septimaniæ nomine heic, ut & apud Ionam Aurelianenſem, intelligi puto, non ſolùm primam Narbonenſem, ſed Vrgellenſem quoque diœceſim, quæ tum ſub Metropolitano Narbonenſi erat. Nam in Præceptis Ludovici Pij, & Karoli Calvi, Eccleſiæ & Monaſteria illius tractus accenſentur Septimaniæ; ut alibi dictum eſt à nobis. Et conſtat Felicem Epi-

ſcopum Vrgellenſem, virum ſanctiſſimæ vitæ, magis laboraſſe pro erudiendis in vera fide, ut putabat, plebibus ſibi ſubjectis, quàm ceteris populis Galliæ Narbonenſis. Et tamen Ionas in libro primo de cultu imaginum ait: *Felix, cùm multis apud Septimaniam eundem hauſtum peſtiferum propinaverit, eum tamen Galliæ Germaniæque, quantum in illo fuit, propinare voluit.* Porrò Septimaniæ vocabulum recens, & ſerò repertum, nimirum poſt pulſos à Gotthis Romanos, non à Biterra Septimanorum ſumpſit originem, ut plerique putant, ſed ab ea Septem Provinciarum portione quæ Gotthis ceſſerat jure belli; quam Sidonius, hujus vocis auctor, ob hoc ipſum vocat Septimaniam Gotthorum. Sed novam hanc de Septimaniæ vocabulo opinionem, quæ eſt Illuſtriſſimi viri Petri de Marca, fusè ipſe executus eſt in libro primo Marcæ Hiſpanicæ.

PROVINCIA] id eſt, ſecunda Narbonenſis, quæ nunc quoque Provincia dicitur. vulgò *Provence.* Et ex epiſtola LXVII. Cypriani fortaſſis tentari poſſet jam tum ſic dictam fuiſſe.

CAP. II.

IN ATTINIACO] Synodum illam fuiſſe celebratam anno DCCCXXII. menſe Auguſto tradit Eginhardus, itémque auctor vitæ Ludovici Pij.

DISTINCTIS CAPITVLIS] numero XXVIII. editis in Attiniaco, quæ nunc quoque extant. Aſſentior enim Sirmondo, qui de his Capitulis heic agi putat.

CAP. III.

ADALARDVS] Abbas Corbeïenſis. de quo vide quæ diximus ad librum de baptiſmo Iudaïcorum mancipiorum.

A TEMPORE REGIS PIPINI] Nam in hujus aula educatus eſt Adalardus, ut ſuprà diximus. Vnde conſtat veriſſimum eſſe quod ait Agobardus, Adalardum tunc fuiſſe valde ſenem quum ſynodus illa habita eſt apud Attiniacum. Nam eum vocat venerandum ſenem. quod epitheton vulgò non tribuitur ſenibus, niſi qui ævi ſunt longævi. Pippinus porrò Rex mortuus eſt anno DCCLXVIII.

CAP. IV.

DE REBVS ECCLES.] Hæc omnium per eas

tempeſtates querela, quam graviter in hoc libro inculcat Agobardus, res eccleſiaſticas injuſtè poſſideri à laïcis, cùm id vetuerint canones. Reſpicit autem, opinor, præter Gallicanos canones, ad ſynodum Romanam ſub Papa Symmacho; quæ diſtractionem bonorum eccleſiaſticorum prohibuit, edixítque ne laïcis traderentur.

INLIBATOS CONS. DEB. CANONES] Agnoſco vehemens ſtudium antiquitatis in Agobardo. Cuncta enim revocari cupit ad normam priorum regularum. Et patet hominem fuiſſe peritum canonum ac diſciplinæ eccleſiaſticæ. Nulli autem magis cupiunt inlibatos ſervari canones, quàm qui ſtudium operámque ſuam ponunt in ſacrorum canonum diſcendis ſententiis. Graviſſimam porrò rationem adfert Agobardus, cur canones debeant eſſe intemerati & illibati. *Quia*, inquit, *firmati ſunt ſpiritu Dei, conſenſu totius mundi, obedientia Principum, conſonantia Scripturarum.* Vnde diſcimus quænam patribus noſtris mens fuerit per illas tempeſtates, quoad legitimam Conciliorum auctoritatem. Primùm neceſſe erat canones decerni, ea moderatione ſervata, ut nihil in eis ſanciretur quod ſacræ Scripturæ contrarium eſſet. Deinde neceſſarius erat fidelium conſenſus, & Principum auctoritas, (quam modeſtiore vocabulo obedientiam vocat Agobardus) ut rerum definitarum executio ſequeretur. Nam in cauſis diſciplinæ, magni ponderis ſemper viſa eſt auctoritas Principum, & populorum conſenſus. Denique multa poſteriores ſynodi, in quibus etiam Romani Pontifices præſidebant, conſtituerunt, quæ obſervata non fuere etiam ab iis ipſis quorum ævo conſtituta fuere; ut alibi adnotatum eſt à nobis. Et quoad ſeculum Agobardicum, conſtat eos ſolos Gallicanos canones fuiſſe obſervatos, qui Principibus placuerant, ceteros non admiſſos. id quod vel unico ſynodi Meldenſis, quæ ſub Karolo Calvo habita eſt, exemplo probari poſſe nemo negaverit.

ISTÆ NECESSITATES] Aiebant enim Principes, ſe neceſſitate quadam adactos tribuere laïcis res eccleſiaſticas, ut his bonis adjuti, faciliùs morari poſſent in ſervitio Principum, id eſt, militare officium exercere. de qua re paucis diximus in Notis ad Lu-

pum Ferrarienſem. Vide librum v. Capitularium cap. CLXXXI. Capitula Karoli Calvi Titulo XXIII. cap. VII. Lupum Ferrarienſem epiſt. LXXI. & Flodoardum lib. III. cap. IV. Hiſtoriæ Remenſis.

PRÆCESSORES EIVS] id eſt, Karolus Martellus, novi hujuſce juris repertor, tum Pippinus, & Karolus Magnus.

CAP. V.

IN COMPENDIO PALATIO] Anno itaque ſequenti poſt conventum Attiniacenſem, id eſt, anno DCCCXXIII. habita eſt ſynodus apud Compendium, in qua rurſum actum eſt de rebus ſacris illicitè uſis. quam ſynodum miror à nemine hactenus agnitam fuiſſe. Certè Conventus habiti in Compendio Palatio anno DCCCXXIII. menſe Novembri, ut edictum fuerat in Conventu Francofordienſi, mentionem facit Eginhardus, in eóque Legatos Papæ Paſchalis auditos fuiſſe. Cujus rei meminit etiam auctor vitæ Ludovici Pij, itémque auctor annalium S. Bertini. Ne quis verò cauſetur Conventum fuiſſe merè politicum, non autem eccleſiaſticum, adeóque nec ſynodum, teſtis eſt Agobardus in capite ſequenti, ei conventui interfuiſſe etiam Epiſcopos. Vigebat autem hic mos per eas tempeſtates, ut Epiſcopi in conventibus illis regiis tractarent de rebus ſacris & ad religionem pertinentibus, ſeorsùm à laïcis, ſi res eſſet merè ſpiritualis; ſimul verò, ſi res ad diſciplinam eccleſiaſticam pertineret. Quo fiebat ut decreta dein in publicum ederentur, quæ Concilij epiſcopalis auctoritate & dignitate erant inſtructa; ut pluribus oſtendit Marca in libro VI. De concordia cap. XXV. Quare dubium non eſt quin hic Compendienſis conventus, in quo actum docet Agobardus de rebus ſacris illicitè uſis, referri debeat inter ſynodos eccleſiaſticas, non ſecùs ac aliæ quæ ſeculo illo celebratæ fuerunt.

DIMITTAMVS CAVSAM DEO] id eſt. Quoniam illi cedere nolunt veritati, cedamus nos tempori. Deus porrò, cui omnia nota ſunt, veritatem patefaciet, quum ita rebus humanis expedire viderit.

CAP. VII.

SI VIDVAM] Sumptum iſtud ex canone XVIII. apoſtolico, in quo ſic ſcriptum eſt: *Si quis viduam & ejectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel ali-*

quam de his quæ publicis ſpectaculis mancipantur, non po-teſt eſſe Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut ex eo numero qui miniſterio ſacro deſerviunt. Innocentius I. in epiſtola ad Victricium Epiſcopum Rotomagenſem: *Vt viduam Clericus non ducat uxorem; quia ſcriptum eſt, Sacerdos uxorem virginem accipiat, non viduam, non eje-ctam. Vtique qui ad ſacerdotium labore ſuo & vita probi-tate contendit, cavere debet, ne hoc præjudicio impeditus pervenire non poſſit.* Hilarus Papa in ſynodo Romana: *Cavendum ergo in primis eſt ne ad ſacros gradus, ſicut ge-ſtis prioribus antè præſcriptum eſt, quiſquam, qui uxorem non virginem duxit, aſpiret.* Gregorius Magnus lib. II. epiſt. XXV. *Præcipimus autem, ne unquam illicitas ordi-nationes facias, ne bigamum, aut qui virginem non eſt ſortitus uxorem.*

IN DECRETO VETERI] id eſt, in veteri te-ſtamento, ubi iſta præcepta ſunt, non in novo. Levitici cap. XXI. *Virginem ducet uxorem*, nimirum ſacerdos. *Viduam autem, & repudiatam, & ſordidam, atque me-retricem non accipiet, ſed puellam de populo ſuo.* Ezechie-lis cap. XLIV. *Et viduam & repudiatam non accipient uxores, ſed virgines de ſemine domus Iſraël.* Nam in no-vo teſtamento nihil aliud præſcriptum eſt, niſi ut Epi-ſcopus ſit vir unius uxoris, ut rectè notatum eſt ab Ago-bardo.

CAP. XIV.

IN SERVITIVM REVOCANT] Vetitum illud. Servum enim libertate donatum revocare in ſervi-tutem non licet, niſi titulo ingrati. Verùm nullo modo poſſe revocari eos qui Eccleſiæ delegati ſunt, decrevit ſynodus Arauſicana prima can. VII. *In Eccleſia manu-miſſos, vel per teſtamentum Eccleſiæ commendatos, ſi quis in ſervitutem, vel obſequium, vel ad colonariam condi-tionem imprimere tentaverit, animadverſione eccleſiaſti-ca coërceatur.* qui canon poſtea repetitus eſt in Concilio Arelatenſi ſecundo. Manumiſſum porrò in Eccleſia, à domino non potuiſſe ad ſervitutem revocari, etiam ti-tulo ingrati, docet nos canon XXXIV. ejuſdem Con-cilij Arelatenſis. Impium enim eſt, ut quod in Eccle-ſia Dei conſideratione à vinculo ſervitutis abſolvitur, irritum habeatur; ut loquitur canon VII. Concilij V. Aurelianenſis. Vide etiam Concilium Matiſconenſe ſe-cundum.

CAP. XV.

Ecclesiæ cvm possess. venvndantvr] Origo mali iſtius petenda eſt ex conceſſione rerum eccleſiaſticarum, quæ viris ſecularibus facta fuerat. Nam illi Eccleſias ſibi datas cum poſſeſſionibus retinebant, & ad heredes ſuos transferebant; ut patet ex lib. I. Capitularium ca. c x. & libro v. cap. x l i v. Recepto autem ſemel hoc jure, dubium non fuit quin, ſicut inter heredes dividi poterant, diſtrahi quoque & vendi poſſent, ſi res ita ferret. Quod hodie quoque in Gallia obtinet quoad decimas quas vocant infeodatas. Eas enim poſſeſſores tranſmittunt ad heredes ſuos, aut aliis vendunt, prout animus tulerit.

Pro sepvltvris] Ex hoc fonte ut plurimùm prodierunt poſſeſſiones, latifundia, & agri, ex quibus ditata & amplificata eſt Eccleſia. Exiſtimabant enim fideles melius ſibi futurum poſt hanc vitam, ſi virorum eccleſiaſticorum precibus adjuvarentur. Atque ut id apud eos obtinerent, curabant in primis corpora ſua ſepeliri ad Eccleſias, quà tranſire ſolebant viri eccleſiaſtici, ut defunctorum memoria quotidie in eorum mentibus renovaretur. Interim res ſuas delegabant Eccleſiæ, ut vel ex hac temporali retributione faciliùs homines excitarentur ad implorandam Dei miſericordiam pro illis qui dederant; quíque jam defuncti erant. Vide librum v i. Capitularium cap. c c l x x x v. c c x c i i i. c c c x x i i. & librum v i i. cap. c x c i x.

CAP. XVIII.

Leges secvli] id eſt, leges civiles. Extat autem hæc lex in libris Pandectarum, *l. 9. D. ad. l. Iuliam pecul.* ubi hæc verba Pauli I. C. referuntur ex libro ſingulari de judiciis publicis. *Sacrilegi capite puniuntur. Sunt autem ſacrilegi, qui publica ſacra compilaverunt. At qui privata ſacra, vel ædiculas incuſtoditas tentaverunt, amplius quàm fures, minus quàm ſacrilegi merentur. Quare quod ſacrum, quódve admiſſum in ſacrilegii crimen cadat, diligenter conſiderandum eſt. Labeo trigeſimo octavo poſteriorum peculatum definit pecunia publica aut ſacra furtum, non ab eo factum cujus periculo fuit, & ideo æditúum in his quæ ei tradita ſunt peculatum non admittere.* Ad hunc locum reſpexiſſe videtur Auguſtinus in Tractatu quinquageſimo in Ioannem. *Ecce inter*

ſanctos eſt Iudas, inquit, *ecce fur eſt: Iudas; & , ne contemnas, fur ſacrilegus, non qualiſcunque fur; fur loculorum, ſed dominicorum; loculorum, ſed ſacrorum. Si crimina diſcernuntur in foro qualiſcunque furti & peculatus, (Peculatus enim dicitur furtum de re publica, & non ſic judicatur furtum rei privatæ quo modo publicæ) quantò vehementiùs judicandus eſt ſacrilegus fur, non undecunque tollere, ſed de Eccleſia tollere.* Laudatur hic locus in libro VI. Capitularium cap. CCCII.

SACRILEGII NOMINE CENSETVR] Extat enim ea de re lex in libro VI. Capitularium cap. CCCXXIII. *Sciendum eſt omnibus quòd ſacrilegium ſit res Eccleſiæ quocunque modo injuſtè ab Eccleſiis quibus jure debentur auferri, & in aliud transferri.* Vide libro eod. cap. CCLXXXV. & CCCV.

CAP. XIX.

SACRI CANONES] Quippe veteri Eccleſiæ conſuetudine, quæ & à Conciliis & à Romanis Pontificibus confirmata eſt, res Eccleſiarum quadrifariam diviſæ erant; ut heic quoque notat Agobardus. Harum portionum prima pertinebat ad Epiſcopum, altera ad Clericos, tertia ad alendos pauperes, quarta demum expendebatur ad reparationem Eccleſiarum. Et hæc quidem ſunt notiſſima. Sed tamen ſi quis ea probari velit, habet quem conſulat librum clariſſimi viri Ioannis Launoij Theologi Pariſienſis de cura Eccleſiæ pro miſeris & pauperibus.

SED NEC DISPENSATORES] Libro VI. Capitular. cap. CCXCIV. *Laïcis quamvis religioſis nulla de eccleſiaſticis facultatibus aliquid diſponendi legitur unquam attributa facultas.*

OECONOMOS DE PROPRIO CLERO) Sumptum iſtud ex canone XXVI. Concilij Chalcedonenſis. qui canon poſtea confirmatus eſt ab Imperatoribus, uſúque per omnes ubique provincias receptus; ut Marca oſtendit in libro octavo De Concordia capite XVIII.

CAP. XX.

GALLICANOS CANONES] Iam antea adnotavimus ad librum adverſùs Legem Gundobadi, magnam antiquitus fuiſſe reverentiam Canonum Gallicanorum. neque nunc ea repeti eſt opus. Illud in præſen-

tiarum admonuiſſe ſufficiat, ex hoc Agobardi loco conſtare non crediḋiſſe majores noſtros neceſſariam fuiſſe præſentiam Legatorum Pontificis Romani in Conciliis regionalibus aut provincialibus, canonéſque in eis decretos perinde valuiſſe, ac ſi illi interfuiſſent. Vnde confirmatur interpretatio quam verbis Benedicti Levitæ adhibet Marca in lib. ſexto De Concordia cap. XXVII. Benedictus enim in Præfatione libri quinti Capitularium ex eo quoque valde ſe commendare putat hæc capitula, quòd & in ſynodis à Bonifacio Moguntino Sedis Apoſtolicæ Legato celebratis condita fuerint, adeóque apoſtolica auctoritate firmata, & quòd ſequentia etiam capitula ſint maxima ex parte roborata eadem auctoritate. Id enim intelligendum eſt de tribus poſtremis Capitularium libris, ut ipſemet Benedictus docet in libro VII. cap. CCCLXXVII. *Maximè trium ultimorum capitula iſtorum librorum apoſtolica ſunt cuncta auctoritate roborata, quia his cudendis maximè Apoſtolica interfuit Legatio.*

CONSONANTER SANCTIS SCRIPTVRIS] Itaque ſic perſuaſum erat, nullius momenti eſſe regulas eccleſiaſticas, etiam in ſynodis editas, niſi conſonarent ſanctis Scripturis. Quo fiebat, ut quoties Romani Pontifices ad ſynodos mitterent epiſtolas in cauſa fidei, Epiſcopi congregati examinarent an epiſtolæ illæ congruerent ſacris Scripturis; ut fusè oſtendit Marca in libro v. De Concordia.

EORVM SENSIBVS ANTEPONIT.] Agobardo conſentit vetus auctor Collectionis Canonum, hactenus ineditus, quem apud me habeo: qui, poſtquàm in Præfatione locutus eſt de diviſione Collectionis ſuæ in tres libros, demum hæc addit: *In quibus ſi quiſquam aliquid invenit de talibus Conciliis quæ aut deſpicienda aut non recipienda judicat, ignoſcat paupertati ſenſus noſtri. Nos tamen dignum deputamus, plurimorum ſententiam, ſingulorum ſuſpicionibus præferendam, & in quibuſcunque rebus generalium Conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum ſynodorum, quæ per ſingulas provincias facta ſunt, quàm proprium noſtrum ſenſum ſequendum. Denique ipſa ſacra & generalia canonum decreta præcipiunt, ut bis in anno per ſingulas provincias Epiſcoporum celebretur Concilium, & plenariam ſynodum*

dicunt eſſe ubi cum ſuis diœceſaneis Metropolitanus fuerit Epiſcopus. Cùm ergo ita ſpecialia Concilia ex generalium auctoritate fiunt, conſtat nullum poſſe de eorum aliquid improbare ſtatutis, niſi eum qui apertis indiciis potuerit convincere eos aliqua contra fidem aut mores bonos conſtituiſſe. Hactenus vetus ille Collector: quem ſi Agobardi coætaneum fuiſſe dixero, fortaſſis non aberrabo. Nam nullos canones citat, quàm eos ipſos quos laudare potuit Agobardus, id eſt, Canones & Decreta Pontificum quæ tum extabant in Codice Canonum Eccleſiæ Gallicanæ. Quod autem Agobardus & Collector iſte vetus, ut regionalibus & provincialibus Conciliis auctoritatem addant, aiunt eorum celebrationem eſſe imperatam à magnis & generalibus Conciliis, ut bis in anno habeantur, ſumptum eſt ex canone v. Nicæno, xx. Antiocheno, & xix. Chalcedonenſi. Addit vetus Collector aliam rationem, nempe ſynodum illam eſſe plenariam cui Metropolitanus Epiſcopus interfuerit cum ſuis diœceſanis. Iſtud verò ſumptum eſt ex canone xvi. Antiocheno, in quo ſic ſcriptum eſt: *Perfectum verò Concilium illud eſt, ubi interfuerit Metropolitanus antiſtes.* cujus etiam mentionem facit Ferrandus in Breviatione Canonum Tit. cxliv. itémque Gratianus, Burchardus, Ivo, alij. Ut valde mirum ſit id non animadverſum à R. P. Ludovico Cellotio, qui in notis ad caput xxv. Concilij Duziacenſis reprehendit Hincmarum ſæpiuſcule, ut ipſe ait, proferentem hunc canonem Antiochenum, cùm tamen conceptis verbis non extet in ſynodo Antiochena. Multa quidem de Metropolitanorum dignitate, juribúſque, ſapientiſſimè variis canonibus decreviſſe ſynodum illam Antiochenam, ſed nuſquam pronuntiare, perfectum illud eſſe Concilium, cui Metropolitanus interfuerit. Hactenus Cellotius. Unde conſtat res quoque minutiſſimas interdum excidere etiam illis qui ſe ſapientes putant. Nam legendi tantùm erant canones Antiocheni. Sed quia tum Cellotius erat occupatiſſimus, ſatis habuit titulos canonum illius ſynodi relegere. Ea cauſa fuit errandi. Nam lemma canonis xvi. hæc tantùm habet apud Dionyſium: *De vacantibus Epiſcopis.* Nihil de perfecto Concilio.

CAP. XXVIII.

VEL SI QUA FIDELIS] Hæc non extant apud

Paulum. Itaque exiſtimo peccatum eſſe librarij : qui eùm divinare non poſſet quidnam potiùs legendum eſſet, *Si quis fidelis*, vel *ſi qua fidelis*, utrumque poſuit, lectori judicium integrum relinquens. Id enim frequenter accidiſſe veteribus librariis admonuimus ad Salvianum & Lupum Ferrarienſem.

CANIBVS ET CAVALLIS] Hinc patet laïcos, qui res eccleſiaſticas poſſidebant, iis uſos eſſe ad luxum, non ad neceſſitatem. hauddubiè extra conſcientiam Principum. alioqui non erant laturi.

CAP. XXIX.

SED ETIAM DE EPISCOPIS] Taxat Epiſcopos & ſequentes Prælatos, qui rebus eccleſiaſticis utuntur ad luxum, neque conſiderant quid de rebus Deo dicatis ſtatutum ſit à patribus. Neque ſolos Prælatos percellit, ſed etiam Clericos in univerſum. Vnde intelligere debemus, quotquot in ſortem Domini adſcripti ſumus, nobis quidem creditam à Domino & ab Eccleſia curam proventuum eccleſiaſticorum, ſed ut iis utamur quemadmodum lex jubet, non in vanis ſeculi pompis aut oblectamentis, ſed in alendis egenis, reparandis Eccleſiis, libris quoque qui ad comparandam pietatem & eruditionem neceſſarij aut utiles ſunt emendis, aliiſque id genus. In primis tamen ea mens Eccleſiæ ſemper fuit, ut Clericus ante omnia tantum ſumat de reditibus eccleſiaſticis, quantum ei alendo opus eſt. Quod ideo dico, ne quis ad invidiam trahat ea quæ ſuperiùs dicta ſunt.

SIVE QVIBVSLIBET CLERICIS] Nam Clericorum nomine comprehenduntur quotquot in Clerum adſcripti ſunt, etiam Preſbyteri, & Diaconi. Gregorius Magnus lib. XI. Indict. VI. epiſt. LIV. *Ne verò objiciatur, quia ecce de eodem Clerico loquitur, non de Preſbytero; ſciendum eſt quia in eadem conſtitutione* XIX. *capitulo legitur in appellatione Clericorum & Preſbyteros & Diaconos contineri.* Tum adfert verba Novellæ CXXIII. Imperatoris Iuſtiniani, in qua hæc leguntur cap. XIX. *Preſbyteros autem, & Diaconos, & Subdiaconos, Cantores, & Lectores, quos omnes Clericos appellamus.* Diù tamen poſt hæc tempora dubitatum eſt apud Ruſcinones, Galliæ Narbonenſis populos, an Clericorum nomine intelligerentur Epiſcopi, Abbates, & ceteri gradus ec-

cleſiaſtici. quam dubitationem edita conſtitutione ſuſtulit Guido Epiſcopus Helenenſis in ſynodo ſua diœceſana habita anno M. CCC. XXXIX. die octava menſis Aprilis.

HIC TALIS] Ait Epiſcopum, tametſi doctus ſit, ac populum diligenter inſtruat, æternis pœnis addictum iri, ſi pompis ſeculi deditus ſit, & ſacris rebus abutatur.

CAP. XXX.

IOCULARES] Hiſtrionum genus, tibiis præterea fidibúſque aut aliis inſtrumentis canentes. Hos ſequens ætas Gallico tum recepto vocabulo vocavit *Iongleurs*. Dicti autem joculares à jocis & ludis quos populo faciebant.

AD LIBRUM

CONTRA IUDICIUM DEI.

ÆGRE ferens Agobardus iniquitatem legis Gundobadæ, quæ cauſis finem imponi præcipiebat ſingulari certamine ſive duello, quod ſtultè prorsùs ac perperam vocabant *Iudicium Dei*, congerit in hoc libro ſententias ex utroque teſtamento, ut oſtendat legem illam eſſe impiam, valdéque contrariam pietati ac ſimplicitati Chriſtianæ. Et omnino eruditus eſt hic liber, & Agobardo dignus. Porrò duos ex iſto libro fecerat Maſſonus; Sententiáſque diſtinxerat ab hoc libello contra fidem tituli, contráque teſtimonium Agobardi. Nos, quod res poſtulabat, rurſum conjunximus. Sed & illud te monendum exiſtimavi, Lector, Agobardi adnotationes quæ reſpondent Sententiis, in margine poſitas eſſe in codice operum Agobardi. Quo factum eſt ut amanuenſis, quo Maſſonus utebatur, cùm non intelligeret ad quem quæque adnotatio locum eſſet referenda, omnia turbaverit. Nos ſua quæque locis reſtituimus.

CAP. I.

MAGISTROS] id eſt, Magiſtratus. qua etiam ſignificatione uſurpatur infrà in capite ſexto hujus libri.

PROBARETUR MULIER ADULTERA] nimirum per judicium aquæ frigidæ. quod tamen judi-

Digitized by Google

cium à Karolo Magno vetitum eſt, ut patet ex Capitulari edito anno XVI. Meminit autem hujus legis Hincmarus in opuſculo de divortio Lotharij & Tetbergæ, itémque in epiſtola XXXIX. ad Hildegarium Epiſcopum Meldenſem, in qua ex profeſſo tractat de judicio aquæ frigidæ. Vide V. C. Franciſcum Iuretum in Notis ad epiſtolam LXXIV. Ivonis Carnotenſis, ubi multa videbis de examine aquæ frigidæ vel calidæ. Nos verò heic tibi exhibemus illuſtre exemplum hujus judicij, editum, non in vili perſona, (ut putabat Iuretus iſtiuſmodi judicia uſurpari tantùm ſolita in vulgares plebeiáſque perſonas) ſed in femina principe, quæ procurati abortus calumniam purgavit rudi hoc quærendæ veritatis experimento. Hujus rei memoriam debemus auctori libri de miraculis B. Mariæ Rupis-Amatoris apud Cadurcos, cui ſe femina voverat in hoc vitæ famæque periculo. Extat hic liber Pariſiis in Bibliotheca S. Germani de Pratis, quem mecum pro ſingulari humanitate ſua communicavit Domnus Lucas Dacherius ejuſdem monaſterij Bibliothecarius. Sic ergo loquitur hic auctor in libro I. cap. XXXVI. « Poſt deceſſum Guaſtonis de Baerne, quæ ejus fuerat vxor, ſoror Regis Navarriæ, Leofoas nomine, gravida remanſit; ſed non multò poſt obitum viri, abortivum emiſit. Nobiles, ignobiles, omnéque promiſcui ſexus vulgus planctum nimium ſuper eum fecerunt, & quaſi jam factam, futuram populi ſtragem, Eccleſiarum deſtructionem, totius denique regionis deſolationem prænuntiabant. Et ſicut exitus probavit acta, conjectura falſa, falsò mulierem Rex Pampiloniæ Sancius & Regis Conſilium in cauſam vocantes, pueri ante tempus natale editi imponebant crimen. Quare diverſo tormento affici, vel igne cremari, vel ſub undis ligatam mergi decreverunt. Illa verò pro morte inſtanti, ab hoc immunis facinore, Virginem noſtram Dominam Rupis-Amatoris, ut in auxilium ſuum intenderet, exorabat. Nec petitioni ejus defuit. Enimvero in modum ſubituræ judicium aquæ ligata, ab altiſſimo ponte caſtri Salvaterra nomine projecta eſt in profundum torrentem. Ad ſpectaculum illud doloris, immo immanitatis, pluſquam tria millia virorum ac mulierum, naufragium non naufragantis præſtolantium, convenerant, alij inſultando, alij compatiendo Dominum pro

„ ea precabantur. Illa verò ſuper undas profundiſſimi tor-
„ rentis miſeratione Domini & ejuſdem matris glorioſiſ-
„ ſimæ ſubventione, pluſquam ter poſſet arcus jacere ſine
„ merſione delata conſedit arenis, unde ſui cum gaudio re-
„ portaverunt liberatam ad propria. Igitur autem ad lau-
„ dem & gloriam liberatricis ſuæ, pannum operoſum con-
„ ficiens, ipſum per Abbatem G. Rupis-Amatoris miſit
„ ad Eccleſiam.]

CONSTITVE CRVCES] Hæc etiam eſt una ex vulgaribus purgationibus quæ tum in uſu erant. Vocatur autem *Iudicium crucis* in Carta diviſionis imperij Francorum quam Karolus Magnus fecit. *Volumus ut ad declarationem rei dubiæ, judicio crucis, Dei voluntas & rerum veritas inquiratur.* Lib. I. Capitularium ca. CVIII. *Sancitum eſt ut nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere præſumat; ne Chriſti paſſio, quæ eſt glorificatio, cujuſlibet temeritate contemptui habeatur.* Libro V. cap. CXXV. *De eo qui perjurium fecerit, ut nullam redemptionem ſolvat, ſed manum perdat. Quòd ſi accuſator contendere voluerit de ipſo perjurio, ſtet ad crucem. Et ſi jurator vicerit, legem ſuam accuſator emendet.*

CAP. II.

IVDICIVM DEI] Sic etiam vocatur apud Gregorium Turonenſem lib. VII. cap. XIV. *Tu, ô Rex piiſſime, ponens hoc in Dei judicio, ut ille diſcernat cùm nos in unius campi planitie viderit dimicare.* Sed res adeo nota eſt, ut non egeat teſtimoniis. Adversùs impiam illam ac parricidalem conſuetudinem fortiter heic diſputat Agobardus.

ADINVENTIONIBVS HOMINVM] Purgationum illud genus adinventionem quoque ſuperſtitioſam vocat Stephanus V. Papa ad Lambertum Epiſcopum Moguntinum ſcribens: *Quod ſanctorum patrum documento ſancitum non eſt, ſuperſtitioſa adinventione non eſt præſumendum.*

QVOD VTIQVE FORENSIVM EST] Non puto heic intelligi eos qui in foro litigant, ſed eos qui foris Eccleſiam ſunt, id eſt, non Chriſtianos. Nam forenſes opponit religioſis, id eſt, Chriſtianis. Et his non interdicit litis conteſtationem, modò fiat coram judicibus & magiſtratibus. Ac dicet paulò pòſt judicia inter homines eſſe neceſſaria.

CAP. VI.

Hæreticvs gvndobadvs] Vide ſuprà in libro adversùs legem Gundobadi cap. xiii.

Ponendæ svnt sententiæ] Vel unicus hic locus oſtendit Sententias quæ ſequuntur, non eſſe dividendas ab hoc libro. quod tamen fecit Maſſonus, qui hunc titulum de ſuo adjecit. *Agobardi expoſitiones hinc & illinc è Scriptura, de pace, de ſedandis cordis affectibus, & apprimè de tota Ethica Chriſtiana, de Antichriſto, de Inferis, de Perſecutionibus.* Nam in codice veteri nihil legitur iſtiuſmodi. nec opus erat. Nos tamen ut viam lectori complanaremus, heic addidimus hæc verba, *Sequuntur Sententiæ.*

Mandatvm novvm do vobis] Nulla ſententia mihi videtur aptior aut opportunior ad commendandam mutuam inter Chriſtianos concordiam & dilectionem, quàm ſuprema illa Chriſti Domini verba quæ heic deſcribit Agobardus. Res autem tanti momenti viſa eſt Chriſto, ut etiam velut ſupremæ voluntatis tabulis eam Apoſtolis ac Diſcipulis ſuis voluerit eſſe commendatam; ídque non ob aliud toties repetierit atque inculcaverit, niſi ut oſtenderet ſibi maximè in votis eſſe ut Apoſtoli & Diſcipuli (in quibus omnes Eccleſiarum Præſules docebantur, ut in epiſtola quarta ait ſanctus Leo) vivant concorditer, exemplóque ſuo populum ſtimulent ad mutuam dilectionem. Præſagiebat enim divinus ille animus, quod non obſcurè prædixit. apud Evangeliſtas, futurum ut quum ipſe reliquiſſet terras, inimico hominis ſuperſeminante zizania, controverſiæ rixæque orirentur inter Chriſtianos, & non ſolùm in populo, ſed etiam inter miniſtros. Quidni? quandoquidem & ipſi Apoſtoli, viri ſpiritu illo Chriſti pleni, & adhuc à Chriſto calidi, quíque exemplo Domini nihil aliud ſpirabant ac prædicabant quàm pacem & concordiam, uſque adeo retrorſum abierunt, ut invicem quaſdam velut inimicitias miſcerent? Neque verò dico aliquem de plebe Apoſtolorum, abſit verbo invidia; ſed duos illos Apoſtolorum principes, Petrum & Paulum, quorum hic ſe mirum in modum gloriatur eſſe imitatorem Chriſti. Et hic tamen Chriſti imitator, hic ipſe Paulus nos docet, ſe, cùm veniſſet Petrus Antiochiam, atque id quidem poſt acceptum Spiritum ſan-

ctum, ei reſtitiſſe in faciem, quia reprehenſibilis erat. Numquid etiam inter Paulum & Barnabam, Antiochiæ quoque, eò uſque incanduit certamen, ut deſineret in divortium? Et Corinthij, novellæ adhuc Chriſti plantæ, nonne redarguuntur à Paulo, quòd inter ipſos jam tum eſſent diſcidia, diſſenſiones, æmulatio, & contentiones? Exortæ deinde ſunt hæreſes, exorta ſchiſmata, quæ tunicam illam inconſutilem lacerarunt, pacem Eccleſiæ turbarunt, & concordiam fraternitatis penè interfecerunt. Et hæc quidem fervente Chriſtianiſmo, quum adhuc Eccleſia innocens vagiebat in cunis, quum grex adhuc eſſet puſillus, quum gloriæ ducebatur pro nomine Chriſti contumeliam pati. At poſtea quàm faſcias ablegavit Eccleſia, poſitáque puerili prætexta, jam facta robuſtior, adoleſcentiam ingreſſa eſt, excidit paulatim à cordibus Chriſtianorum amor fraternitatis, inrepsítque pervicax nocendi fallendíque invicem ſtudium. Hinc ortæ lites, hinc jurgia, hinc bella, & cædes, & quicquid exitiabile eſſe poteſt concordiæ Chriſtianorum. Ex eo fonte prodijt lex Gundobada, quæ lites certamine ſingulari præcepit finiri, ubi aliæ probationes deſunt; adversùs quam acriter, ut res poſtulabat, invehitur Agobardus, tanquam Chriſtianæ pietati ac ſimplicitati valde contrariam. Et tamen, quæ eſt rerum humanarum viciſſitudo, recepta eſt poſtea hæc lex per omnes ubique provincias; adeo ut etiam cauſæ Eccleſiarum ac Monaſteriorum, quæ obſcuræ erant, duello ſingulari finirentur, datis ab utraque parte campionibus. ſic enim vocabant bellatores. Tandem Dei providentia factum eſt ut peſſima hæc lex aboleretur edictis Principum, & canonibus Conciliorum. Sed ut mala magis vincunt, retinetur hodie, non quidem ad finiendas lites, ſed ad finienda jurgia & rixas. Ac licèt ſeveriſſima adversùs immanem conſuetudinem edicta prodierint, ac nuperrimè ſapientiſſimus Regum Ludovicus XIV. ea renovaverit, durat tamen pertinax iſthæc & inſuperabilis rabies pugnandi, nemóque unus cedit legibus. Quòd ſi monitionibus & hortationibus revocari poſſent homines ab ea feritate, admonendi eſſent multùm Chriſto cordi eſſe fraternam concordiam, ac ſinceram minimèque fucatam dilectionem, illúmque præcepiſſe ſuis ſectatoribus ut quemadmodum ipſe

illos dilexerat, ita ipſi inuicem diligerent. Hanc enim eſſe veram notam diſcipulorum Domini, ſi dilectionem habeant adinvicem. Hoc fuit novum & ultimum mandatum Chriſti Domini.

Matarvm tenens] Amanuenſis quo Maſſonus utebatur, non intellexit quid eſſet matarus. Itaque vocem illam peregrinam vel potiùs corruptam putavit. quæ cauſa fuit ut pro *matarum tenens*, ediderit *manum tenens*. Matarus eſt tale genus, minus lanceæ, id opinor quod *miſſile* vocatur in vita Ludovici Pij. Nam hodieque Vaſcones, aut ſaltem Baſculi Vaſconum portio, hujuſmodi tela geſtant in itinere, ac alibi.

Ivbet hominem patientem] ad exemplum Chriſti videlicet, cujus imitatores eſſe debemus, ſi veri illius diſcipuli videri volumus. Dedit enim ille profectò grande patientiæ documentum, quum nihil ad maleficia & injurias reponeret, nec in quemquam manus intentari voluerit ob vindicanda opprobria. Vt intelligeremus omnes, quanto ſtudio quantáque cura devorare debeamus injurias, ac malorum hominum perpeti contumelias, quum & ipſe Dominus & Deus noſter inimicos ſuos reliquerit inultos. Præclarè admodum Cyprianus in epiſtola lxv. loquens de calumniis quas Chriſtus pertulit à ſacerdotibus Iudæorum, ait: *Quæ omnia ab eo ideo facta ſunt humiliter atque patienter, ut nos humilitatis ac patientiæ haberemus exemplum.* Sic nos videlicet efformabat ad pacem, & ad tenendam in calumniis & contradictionibus patientiam; quæ bonum Chriſti eſt, ut idem Cyprianus ait in libro de bono patientiæ. Vnde & Tertullianus in libro de patientia Chriſtum vocat dominum patientiæ & magiſtrum.

Necessariis indigent] Traditum id de Lactantio. Euſebius in Chronico: *Criſpum Lactantius Latinis literis erudivit; vir omnium ſuo tempore eruditiſſimus, ſed adeo in hac vita pauper, ut plerunque etiam neceſſariis indiguerit.* Quia plerunque ij qui ſtudiis litterarum dediti ſunt, neque apti neque proclives ſunt ad rem faciendam.

De ecclesiæ principibvs] id eſt, Epiſcopis. Sic enim vocantur Epiſcopi à veteribus, & ab ipſis Pontificibus Romanis; ut dictum eſt ad Lupum Ferrarienſem.

AD LIBRVM DE FIDEI VERITATE,

CAP. XVIII.

MORS SINE MORTE] Sumptum eſt iſtud ex ſancto Gregorio in libro nono Moralium in Iob cap. XLVIII. Vide Notas noſtras ad librum III. Salviani de gubernatione Dei.

AD EPISTOLAM FLEBILEM.

IN codice regio nullus hoc loco titulus extat. Itaque eum retinuimus, qui à Maſſono inventus eſt. Quanquam animus erat iſtud quoque mutare. Sed quia titulus hic jam prævaluit, & flebilis epiſtolæ nomine citari conſuevit hic libellus, viſum eſt mutari non debere.

CAP. III.

ANNO PRÆSENTI] id eſt, anno DCCCXXXIII. Tunc enim Ludovicus filiorum rebellionem compeſcere meditatus, exercitum adversùs eos collegit, infelici prorsùs eventu;ut tradunt ſcriptores illorum temporum.

PATER VESTER ET AVVS] Karolus Magnus, & Pippinus.

CAP. IV.

PARTICIPEM NOMINIS VESTRI] Contigit iſtud anno DCCCXVII. ut Eginhardus tradit. Ludovicus Imperator, inquit, *generalem populi ſui conventum Aquiſgrani more ſolito habuit, in quo filium ſuum primogenitum Lotharium coronavit, & nominis atque imperij ſui ſocium ſibi conſtituit.* Sed fuſiùs iſta proſequitur auctor Chronici Moiſſiacenſis,qui fidem etiam adſtruit rebus quas heic enarrat Agobardus. *An.* DCCCXVII. *Ludovicus Imperator*, inquit, *apud Aquis Palatium celebravit Paſcha. Et in ipſa æſtate juſſit eſſe ibi conventum populi de omni regno vel imperio ſuo, apud Aquis ſedem*

regiam; id eſt, Epiſcopos, Abbates, ſive Comites, & majores natu Francorum. Et manifeſtavit eis myſterium conſilij ſui, quod cogitaverat, ut conſtitueret unum de filiis ſuis Imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore Ermengarda Regina. Nomen uni Clotarius. nomen ſecundi Pipinus. & nomen tertij Ludovicus. Tunc omni populo placuit ut ipſe, ſe vivente, conſtitueret unum ex filijs ſuis imperare, ſicut Karolus pater ejus fecerat ipſum. Tunc tribus diebus jejunatum eſt ab omni populo, ac Letania facta. Poſt hoc jamdictus Imperator Clotarium, qui erat major natu, Imperatorem elegit, ac per coronam auream tradidit ei imperium, populis acclamantibus, & dicentibus, Vivat Imperator Clotarius. *Facta eſt autem lætitia magna in populo die illo. Et ipſe Imperator benedixit Dominum, dicens: Benedictus es Dominus Deus noſter, qui dediſti hodie ex ſemine meo conſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis.* Actum id III. Kal. Auguſti ſcribit auctor ineditus Annalium Anianenſium.

DESIGNASTIS PARTES REGNI] Pippino videlicet Aquitaniam, Ludovico Bajoariam.

VT VNVM REGNVM ESSET, NON TRIA] Aliter tamen dein evenit. Nam triplex ex uno Francorum regnum factum eſt, poſt Ludovici mortem; uti dictum eſt ad epiſtolam C. Lupi Ferrarienſis.

ROMAM MISISTIS] Ne quis exiſtimet id factum fuiſſe ſtatim poſt conventum Aquiſgranenſem, neque ideo miſſum Lotharium ut coronam imperij à Pontifice Romano acciperet, ac ſi tum neceſſaria novo Imperatori fuiſſet approbatio Summi Pontificis, adferam verba Eginhardi, viri in aula educati, & negotiorum publicorum gnari, majeſtatiſque jurium callentiſſimi ac temperantiſſimi ſcriptoris. Poſtquam ergo dixit Lotharium à patre in Italiam miſſum fuiſſe an. DCCCXXII. ut rem publicam illic adminiſtraret, hæc demum ait ad annum DCCCXXIII. *Lotharius verò cùm ſecundùm patris juſſionem in Italia juſtitias faceret, & jam ſe ad revertendum de Italia properaret, rogante Paſchale Papa Romam venit; & honorificè ab illo ſuſceptus, in ſancto Paſchali die apud ſanctum Petrum regni coronam & Imperatoris & Auguſti nomen accepit. Inde Papiam regreſſus, menſe Iunio ad Imperatorem venit.* Idipſum ſcribit etiam auctor vitæ Ludovici Pij, itemque alij.

IVRARE OMNES IVSSISTIS] Ex iſto præcipuè loco evincere conatur R. P. Theophilus Raynaudus Agobardum debere eximi à culpa, tametſi rebellionem Lotharij foverit adversùs patrem. *Nullo modo ferenda eſt*, inquit, *procacitas & petulantia recentiorum, qui metientes de ſuo ingenio ceteros, Agobardum tanquam factioſum & ſeditioſum traducunt, iiſque eum floribus conſpergunt, ut, ſi illos audimus, maligna omnino ac peſſima voluntate verſatus ſit in negotio propoſito; contrà quàm apertè habetur ex ipſiuſmet Agobardi epiſtola ad Ludovicum Imperatorem; ex qua manifeſtè liquet Agobardum, metu potiùs violandi numinis & temerandi juramenti auctore ipſo Ludovico preſtiti filio, quàm malo ergà Ludovicum affectu, aliquid molitum.* Quaſi verò non conſtet neminem ſe reum fateri, & quicunque rebellionem cœptant aut fovent, juſtis ſe de cauſis facere non profiteantur. Denique ſi deeſt prætextus boni publici, obtenditur infractio pactionum, violatio jurisjurãdi, aut aliquid ſimile. Quòd ſi illa Theophili Raynaudi argumentatio valeret, facilè oſtenderem extra culpam eſſe Epiſcopos omnes qui exauctorationem Ludovici peregere. Quid enim in ſpeciem ſanctius, quid religioſius, quid epiſcopali gravitate dignius, quàm Acta impiæ illius ac nefandæ exauctorationis? Et tamen poſteritas iſtos culpavit, neque quiſquam hactenus infamem illam Principis optimi dejectionem excuſare aggreſſus eſt, eorum nimirum qui poſt illos vixere. Nam vel unus Agobardus exemplo erit, non deſtitutas fuiſſe Lotharij partes viris eruditis, qui manu linguáque rebellionem foverent. Ego veneror Agobardum ex animo; ſed hominem fuiſſe credo. & quæ perperam egit, ea neque probo, neque excuſare conor.

AMBORVM IMPERATORVM NOMINA] Earum litterarum hoc initium erat: *Hludouvicus & Hlotharius divina ordinante providentia Imperatores Auguſti.*

NOMEN OMISSVM EST] Accendit haud dubiè contumelia illa animum Lotharij. Cur enim ſe conſortem imperij feciſſet pater, ſi poſtea nomen ſuum in conſortio paterni, quod per multos annos uſurpatum fuerat, nollet admitti.

AD LIBRVM

DE COMPARATIONE VTRIVSQVE Regiminis.

Liber iſte in alijs editionibus, præter iſtam Agobardi ad Ludovicum Imperatorem epiſtolam, complectebatur etiam epiſtolam Gregorij IV. ad Epiſcopos regni Francorum, & librum apologeticum pro filiis ejuſdem Ludovici. Verùm & res ipſa & vetuſti codicis auctoritas ſuaſerunt vt hæc tria diſtingueremus. Nam certum eſt epiſtolam ad Ludovicum ſcriptam terminari in his verbis, *Hujus rei niſus merita veſtra adpropinquare faciat apoſtolicis meritis.* Tum ſequi debuit, ſed non in eodem libro, epiſtola ſeu veriùs fragmentum epiſtolæ Gregorij IV. ad Epiſcopos partis Ludovici: quæ vel ob hoc ipſum in eodem faſciculo alligari non debuit, quòd nulla illius mentio extet in epiſtola ad Ludovicum. Liber demum apologeticus proculdubio ab utraque epiſtola disjungi debuit. Nam nihil aliud eſt quàm liber in publicum emiſſus, ac per omnes ubique provincias, ut patet, vulgatus, ad probandum juſtas fuiſſe cauſas quibus moti Lotharius fratréſque ejus arma adversùs patrem moverunt. id quod nos hodie Gallica lingua vocaremus *Vn Manifeſte.* Et, quod jugulum petit, tres illæ lucubrationes disjunctæ ac diviſæ ſunt in codice regio; incipiúntque omnes à majuſcula littera, ut ſolent initia librorum. Verùm quia poſteriores Agobardi lucubrationes nullum titulum habent in veteri codice, amanuenſis, ad cujus fidem prodiit editio Maſſonica, putavit hæc conjungi debere. Ceterùm, iſtius quoque libelli titulus nullus erat in veteri codice. Itaque retinuimus eum quem Maſſonus fecit, non aliam tamen ob cauſam, quàm quia jam obtinuit ut eo titulo laudetur ab eruditis.

CAP. I.

COMMOTIONES HVIVS TEMPORIS] id eſt, bella & diſſenſiones quæ in regno Francorum erant anno DCCCXXXIII. ob diviſionem Ludovici filiorúmque ejus, ceu antea diximus.

CAP. II.

Cvivs reverentiæ debitores] Ludovicum inſtruit Agobardus de reverentia quæ Sedi Apoſtolicæ debetur. Verùm neceſſaria fortaſſis non erat hæc Agobardi opera. Nemo enim, arbitror, in tota Gallia hactenus fuit, eorum nimirum qui communione Sedi Apoſtolicæ juncti fuerunt, qui non exiſtimaverit magnam Sedi Apoſtolicæ deberi reverentiam. Certè, ævo Agobardi, Epiſcopi ex ſynodo Pariſienſi ſcribentes anno DCCCXXIV. ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, ita loquuntur: *Nos his qui in ſacra ſede beati Petri Apoſtoli reſident, dignam honoris reverentiam jure tribuendam non dubitamus.*

Pelagivs Papa] hujus nominis primus. Epiſtola autem illa data eſt ad Epiſcopos Tuſciæ, extátque in tomis Conciliorum.

Cvm famvlo tvo Papa nostro] Vetus eſt in Eccleſia conſuetudo, ut Epiſcopi catholici, præcipuè verò Romanus, inter myſteria nominentur, ut inde conſtet fidelibus Pontifices eſſe junctos communione cum Sede Apoſtolica. Iſtud obſequium ab Epiſcopis illis prætermiſſum conquerebatur Pelagius, & meritò conquerebatur. Boni enim Epiſcopi eſt impatienter ferre, ſi quis in Eccleſia Dei ſchiſma ac diviſionem facere tentet. Manifeſtum autem ſchiſmatis argumentum eſt, cùm quis ſe communioni ſubtrahit Apoſtolicæ Sedis; à qua in omnes venerandæ communionis jura dimanant, ut loquuntur Patres Concilij Aquileienſis in epiſtola ad Gratianum Imperatorem ſcripta.

Fvndam. Ecclesiæ in Apostol. sedib.] Quoniam in Notis ad Lupum Ferrarienſem polliciti ſumus plura nos ad Agobardum dicturos de dignitate & auctoritate ſedium apoſtolicarum, res poſtulare videtur ut fidem noſtram liberemus; præſertim cùm res hæc tanti momenti ſit, ut vix ullà dignior eſſe videatur quæ piorum ac eruditorum lectorum oculos mentéſque occupet. Eccleſias igitur apoſtolicas, illas dico, ſecundùm Auguſtinum, quæ apoſtolicas ſedes habere & epiſtolas accipere meruerunt; id eſt, quæ & ab Apoſtolis fundatæ ſunt, & ſcriptæ extant ad illas epiſtolæ Apoſtolorum. Plures illæ numero fuere, ut Corinthienſis in Achaia, Theſſalonicenſis & Philippenſis in Macedonia,

nia, Epheſina in Aſia, Romana in Italia. Has enim Apoſtolicas Eccleſias enumerat Tertullianus in libro de pręſcriptione hæreticorum. Præter illas verò, Alexandrinam quoque & Antiochenam inter apoſtolicas recenſet Gelaſius in Decreto de libris canonicis. Neque dubium eſt quin & ipſæ fuerint apoſtolicæ. in quem numerum etiam veniunt Hieroſolymitana & Ancyrana, ac etiam Coloſſenſis in Phrygia majori. Ac ſanè tanti momenti viſa eſt veteribus dignitas illarum Eccleſiarum, ut nihil grave in Eccleſia decerni poſſe putarent extra conſcientiam Epiſcoporum ſedibus illis præſidentium, præſertim verò Romani, Alexandrini, & Antiocheni, eúmque hæreticum ac ſchiſmaticum judicarent qui Eccleſiis illis communione junctus non eſſet. Hinc factum ut quum Orientis Concilia inconſultò Epiſcopo Romano damnaſſent Athanaſium Epiſcopum Alexandrinum & Marcellum Ancyranum, Iulius objurgatoriam ad eos epiſtolam miſerit, conquerens de hoc agendi modo, judiciúmque irritum eſſe contendens. Epiſcopos enim illos non eſſe vulgarium Eccleſiarum Epiſcopos; ſed earum Eccleſiarum quas ipſi Apoſtoli ſuamet opera ad fidem inſtruxerant. Itaque Athanaſij & Marcelli cauſam judicari non potuiſſe inconſulto ſe ac Romana ſynodo; ſed neceſſarium ante omnia fuiſſe ſcribi de ea re ad Occidentales; ut communi dein omnium conſenſu componi poſſent magnæ Eccleſiæ. Hunc enim eſſe verum ac genuinum ſenſum epiſtolæ Iulij ad Orientales oſtendit Marca. Prærogativam illam Eccleſiarum apoſtolicarum agnoſcit etiam Auguſtinus in epiſtola CLXII. ubi agens de Cæciliano Carthaginienſi Epiſcopo ejúſque collegis, adversùs quos, tametſi abſentes, ſynodus Donatiſtarum protulerat ſententiam damnationis, ait judicium hoc eſſe irritum, Epiſcopóſque illos poſſe cauſam ſuam reſervare judicio aliorum collegarum, præſertim verò eorum qui præſidebant Eccleſiis apoſtolicis; adeóque tutum eſſe Cæcilianum ab inſidiis inimicorum ſuorum; quandoquidem communione junctus erat Eccleſiæ Romanæ, & aliis Eccleſiis, unde Evangelij fides fluxerat, id eſt, apoſtolicis. Hæc rurſùm Marca. Nam lubenter ejus auctoritate utimur, neminem honore ſuo fraudantes, multò minùs illum, cui me tantum debere ſemper & ubique profiteor, quan-

tum deberi homini poteſt ab homine iſtarum rerum ſtudioſo. Sed & Pelagius quoque I. Papa Romanus in epiſtola ad Valerianum Patricium, cùm ageret adversùs Aquileienſem & Mediolanenſem Epiſcopos, in cauſis Eccleſiæ generalibus ſedi ſuæ nihil ſpeciale reſervat, niſi quatenus una eſt ex ſedibus apoſtolicis: adeo ut ſi quod dubium oriatur adversùs conſtituta ſynodorum univerſalium, recurrendum eſſe dicat ad ſedes apoſtolicas pro recipienda ratione. *Sed quotiens*, inquit, *aliqua de univerſali ſynodo aliquibus dubitatio naſcitur, ad recipiendam de eo quod non intelligunt rationem, aut ſponte hi qui ſalutem animæ ſuæ deſiderant ad apoſtolicas ſedes pro recipienda ratione conveniant &c.* Tum paulò pòſt addit, eum citra controverſiam eſſe ſchiſmaticum, qui ab apoſtolicis ſedibus eſt diviſus: *Quiſquis ergo ab apoſtolicis diviſus eſt ſedibus, in ſchiſmate eum eſſe non dubium eſt, & contra univerſalem Eccleſiam altare conatur erigere.* Ex his ergo conſtat magnam fuiſſe olim dignitatem & auctoritatem Eccleſiarum apoſtolicarum. Nec immeritò; cùm, ut poſt Auguſtinum Pelagius Papa docet, fundamentum Eccleſiæ ſit in apoſtolicis ſedibus. Eam porrò ob auctoritatem Eutyches in ſynodo Conſtantinopolitana damnatus à Flaviano an. CDXLVIII. provocavit quidem ad ſynodum Romanam, ſed non ſolam. Nam appellavit etiam ſynodos Alexandrinam, Hieroſolymitanam, & Theſſalonicenſem; ut egregiè probatum eſt in libro VII. De Concordia Sacerdotij & Imperij cap. VI. Sed tamen Romana Eccleſia ſemper prælata eſt reliquis Eccleſiis apoſtolicis, quòd eam Petrus & Paulus ſanguine ſuo conſecraverint, & apud Romam Chriſti martyrio fuerint conſecrati. Eadem ob hoc ipſum dicta eſt per antonomaſiam Sedes Apoſtolica, etiam à veteribus. Præcipuè verò patres Occidentalis Eccleſię, quum Sedem Apoſtolicam ſimpliciter dicunt, Romanam ſemper intelligunt, quòd ea ſola apoſtolica eſſet in Occidente. Neque tamen propterea aſſentior Illuſtriſſimo Cardinali Baronio, qui Turonenſem ac Burdegalenſem Eccleſias, quæ apud Gregorium Turonenſem libro quarto cap. XXVI. (vbi de Concilio Santonenſi agitur, quod anno DLXVI. habitum eſt) vocantur Sedes apoſtolicæ, ob hoc dictas putat apoſtolicas, non quòd ab Apoſtolis fuerint inſtitutæ,

ſed quòd eiſdem ab Apoſtolica ſede Petri conceſſa per Pallium apoſtolica ineſſet auctoritas. Reſpexit videlicet Baronius ad mores poſteriorum ſeculorum. Nam poſtea perſuaſum fuit Pallij honorem decretum fuiſſe Metropolitanis, *propter apoſtolicam vicem*, id eſt, ut ex conceſſione Pallij intelligerent Metropolitani vicarios ſe eſſe Sedis Apoſtolicæ; ut ex Rhabano Marca obſervavit. Sed iſtud valere non potuit tempore iſtius ſynodi Santonenſis, quo nondum quiſquam Epiſcoporum Gallicanorum, ſi Arelatenſem excipias, Pallium ab Epiſcopo Romano acceperat. Conturbaſſet profectò Baronius, ſi probare coactus fuiſſet miſſum illud ante hæc tempora fuiſſe ad Archiepiſcopos Turonenſem ac Burdegalenſem. Sed ideo dictæ ſunt apoſtolicæ, quòd per illas tempeſtates Eccleſiæ omnes epiſcopales dicerentur apoſtolicæ, juxta obſervationem Tertulliani, quòd fidem ſuam ab apoſtolica illa prima ſede accepiſſent quam Apoſtoli fundaverant. Vnde cùm vides Ruricium Lemovicenſem Epiſcopum à Fauſto Reienſi dici apoſtolica ſede digniſſimum, intelligere non debes Romanam, ſed Lemovicenſem, cui digniſſimè pręſidebat Ruricius, ideo ſede illa digniſſimus. Vide porrò Notas noſtras ad Vincentium Lirinenſem.

CAP. III.

PER VICARIOS SVOS] id eſt, per Romanos Pontifices, qui frequenter vocantur Vicarij Apoſtolicæ Sedis. Gelaſius Papa in epiſtola ad Anaſtaſium Auguſtum: *Et qualiſcunque Apoſtolica ſedis vicarius, quodcunque plena fidei catholica deeſſe comperero, pro meo modulo ſuggeſtionibus opportunis ſupplere contendo.* Itē Symmachus in Apologetico ad eundem Anaſtaſium: *Vbi te, rerum humanarum princeps, qualiſcunque Sedis Apoſtolica Vicarius conteſtari voce non deſino &c.* Epiſcopi in ſynodo Romana congregati anno DCCC. in cauſa Leonis Papæ: *Nos Sedem Apoſtolicam, qua eſt caput omnium Dei Eccleſiarum, judicare non audemus. Nam ab ipſa nos omnes & Vicario ſuo judicamur.* Et alibi pluries. Sic vocantur etiam Vicarij B. Petri, & Vicarij Apoſtolorum Petri & Pauli; ut alibi pluribus dictum eſt à nobis. Quin & Cyprianus in epiſtola LXVII. Stephanum Papam vocat vicarium & ſucceſſorem Cornelij Lucijque Pontificum Romanorum.

CAP. IV.

GREGORIVS PAPA] hujus nominis qnartus, qui tum in Galliam cum Lothario venerat, in ejus partes tranſgreſſus contra patrem, uti dicemus infrà.

PVGNATVS ET REPVLSVS RECEDET] Eveniſſe id quod ominabatur hoc loco Agobardus patet ex Hincmaro, qui ſic loquitur in epiſtola XLI. ad Hadrianum II. ſcripta: *Et quomodo Gregorius ſubreptus cum Lothario patre ſuo repugnante in Franciam venit, & pax poſtea in Francia ut antea non fuit, & ipſe Papa cum tali honore ſicut decuerat, & ſui anteceſſores fecerunt, Romam non rediјt.*

IN APOSTOLICA SEDE ROBORATVM] Non quòd approbatio Romani Pontificis eſſet neceſſaria; ſed quia Paſchalis Papa id valde cupijt; ut ſuprà diximus in Notis ad epiſtolam flebilem.

CAP V.

APOSTOLICI] id eſt, Romani Pontificis, qui tum erat Gregorius quartus. Nam per eas tempeſtates hæc appellatio ſoli Romano Pontifici competebat. Olim tamen ſinguli Epiſcopi dicebantur Apoſtolici; ob eam videlicet cauſam, quòd ſucceſſores Apoſtolorum cùm eſſent, ſedes ſuas apoſtolicis præditi virtutibus regebant; ut verbis Iuliani Pomerij utamur in capite XXV. libri primi de vita contemplativa. tum etiam quia cùm omnes ſedes vocarentur apoſtolicæ, conſequens erat ut præſidentes dicerentur apoſtolici. Deinde verò paulatim titulus ille ademptus ſimplicibus Epiſcopis, peculiaris factus eſt Metropolitanorum. Tandem & his quoque demptus eſt, totáque hujus nominis dignitas in Epiſcopum Romanum transfuſa. Itaque jam ab aliquot ſeculis ſolus ille vocatur Apoſtolicus.

AD EPISTOLAM

GREGORII IV.

Epiſtola iſta, ſeu veriùs fragmentum epiſtolæ, magni momenti eſt; & quo primùm tempore in publicum prodijt, exercuit induſtriam doctorum virorum. Maſſonus ſanè, qui primus illam edidit, ſcriptam pu-

tavit ab Agobardo, quem Primatem Aquitaniæ vocat, adverſùs Epiſcopos partis Ludovici. Goldaſtus iiſdem veſtigiis inſiſtens, hunc ei titulum fecit: *Reſcriptum ad epiſtolam ſynodalem Epiſcoporum Francorum ex Germania & Gallia congregatorum pro cauſa Ludovici Pij Imperatoris.* Tandem divini ingenij vir, Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis, deprehendit epiſtolam illam eſſe, non Agobardi, ſed Gregorij IV. Romani Pontificis. quod probavit tot argumentis, ut valde luſcioſus ſit oportet qui lucem veritatis heic non videat. Ea de cauſa nos titulum illi epiſtolæ ſic fecimus: *Epiſtola Gregorij IV. Papæ ad Epiſcopos regni Francorum.* Eam porrò, cùm multis in locis eſſet corrupta, diligenter ac fideliter emendavimus ad fidem codicis manuſcripti.

FRATREM] ex veteri more, cujus retinentiſſimus eſt Cyprianus. nec aliter Concilia Africæ, aut ipſe Auguſtinus. Sed vetuſtiora erant exempla, quàm ut hiſce temporibus potuerint eſſe valida. Baronius porrò ad annum CDXIX. loquens de libris Auguſtini adversùs Iulianum agnoſcit morem illum qui antiquitus obtinebat, ut ſinguli Epiſcopi Romanum appellarent fratrem, nihil detrahere de dignitate ac majeſtate ejus. Et omnino mihi placet Eraſmi obſervatio, qui in Commentario ad epiſtolam Cypriani ad Antonianum ſuſpicatur fratris cognomen heic non arguere dignitatis æqualitatem, ſed ſocietatem communionis.

LÆTARI VOS DICITIS] Ita omnino codex vetus. Sed quoniam vox *lætari* ſic ſcripta eſt [la&ari] exiſtimavit amanuenſis omiſſam fuiſſe aliquam literam, & pro *lætari* legendum eſſe *lamentari*, quemadmodum habet editio Maſſoni. Neceſſariam porrò eſſe hanc emendationem patet ex iis quæ infrà ait Gregorius: *Deinde, poſtquàm dixiſtis vos lætatos eſſe de adventu noſtro &c.* Rurſum paulò pòſt editio Maſſoni habebat, *Principi ſcilicet ſubjectis futurum.* nullo ſenſu. Rectiùs itaque codex regius, in quo ſcriptum disertè eſt *profuturum.*

OCCVRSVM V. N. N. NEGANDVM] Moris quippe tum erat, ut quoties Romanus Pontifex ad Comitatum veniebat, Epiſcopi Francorum ei obviam procederent, honoris cauſa. Verùm quia Gregorius non veniebat ut hoſpes, ſed ut hoſtis, adeóque abſque conſen-

ſu Ludovici, prohibiti ſunt à Principe, ne obſequio illo officióque defungerentur erga Pontificem. Vnde & poſtea Romam reverſus eſt inglorius, & non cum tali honore ſicut anteceſſores ſui fecerant; ut admonuit Hincmarus.

EXCOMMVNICATIONEM] Ea tum fama erat, venire Gregorium, ut tam Ludovicum quàm Epiſcopos ei faventes excommunicaret, niſi prompta obedientia implerent mandata ejus. Sed invenit Gregorius Epiſcopos haud ignavos, ſuíque gradus memores. Itaque palam edixerunt, irritam fore eam excommunicationem, & in auctorem recaſuram. Inſignis eſt ea de re locus, à viris doctis ſæpe laudatus, in vita Ludovici Pij, in qua ſic ſcriptum eſt: *Quum verò rumor uſquequaque diffuſus ſereret de ceteris quod verum erat, de Papa verò Romano, quòd ideo adeſſet, ut tam Imperatorem quàm Epiſcopos excommunicationis vinculis irretire vellet, ſi qui inobedientes eſſent ſuæ filiorúmque Imperatoris voluntati; parum quid ſubripuit Epiſcopis Imperatoris præſumptio audacia, aſſerentibus nullo modo ſe velle ejus voluntati ſuccumbere; ſed ſi excommunicaturus adveniret, excommunicatus abiret, quum aliter ſe habeat antiquorum canonum auctoritas.* Rectè profectò. Nam excommunicatio illa caritura erat omni ratione, immo contra rationem facta fuiſſet.

MINORATIONEM] In editione Maſſoni legitur *Dominirationem*, nullo, ut arbitror, ſenſu. Codex regius habet *diminurationem*. ex quo veram lectionem nos confecimus. quam tamen ſi quis non probat, pro *minorationem* reponere poteſt *diminutionem*. Alterutrum enim legi neceſſe eſt.

MANENTE APOST. SED. HONORE] Iam tum ergo diſtinguebant inter ſedem & ſedentem, id eſt, inter Cathedram Romanam, & Pontificem huic ſedi præſidentem. Neque nova eſt hæc diſtinctio. Illius enim manifeſta claráque indicia extant apud Leonem Magnum in epiſtola LIII. *Aliud enim ſunt ſedes, aliud præſidentes.* Item in epiſtola LXII. *Etſi enim diverſa nonnunquam ſunt merita Præſulum, tamen jura permanent ſedium.* Ita ſentiebant Epiſcopi in ſynodo Pariſienſi congregati anno DCCCXXIV. Scribentes enim ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, loquentéſque

de Romano Pontifice, quem fama erat favere eorum opinioni qui adorandas putabant imagines, aiunt: *Credimus ſanè, quia quanquam aliqua ex parte ſuperſtitioſam ſibi conſuetudinem fortè vindicare velint, nullatenus tamen ab eadem ſede aliter quàm auctoritas & veritas ſe habet, mandare in aliquam partem præſumet. Verebitur ſiquidem poteſtatem veſtram*, AVCTORITATEM SEDIS, *& teſtimonia veritatis.* Auxilius, qui ſub Formoſo Papa floruit, libro II. de ejus ordinationibus cap. XVIII. *Aliud ſunt Pontificales ſedes, aliud præſidentes.* Diſcrimen illud agnovit etiam Baronius in cauſa Marcellini Papæ; dum ait lapſum ejus, quantumlibet eveniſſe putetur, nullum præjudicium afferre catholicæ veritati; adfértque locum Tertulliani, ex libro de præſcriptione hæreticorum, ubi ſic ſcriptum eſt: *Ex perſonis probamus fidem, an ex fide perſonas?* Quæ Baronij ſcriptio abſurda vanáque eſſet, niſi conſtaret jura ſedium permanere, tametſi interdum diverſa ſint merita præſidentium, id eſt, niſi ſedes diſtingueretur à ſedente in ea. Hinc Ferrerius Francorum Regis in Tridentina ſynodo Legatus, conquerens de Pio IV. Papa, dignitatem tamen & auctoritatem Romanæ ſedis disjungit à Pio. Hæc ſunt ejus verba: *Sedem Apoſtolicam, Summum Pontificem, ſanctam Romanam Eccleſiam, pro cujus dignitate augenda majores noſtri ſanguinem fuderunt, & adhuc hodie in Gallia acriter pugnatur, veneramur, reveremur, ſuſpicimus, & maximis ad cælum laudibus efferimus. Pij autem quarti imperium detrectamus, quæcunque ſint ejus judicia & ſententias reiicimus, reſpuimus, & contemnimus.*

SINE CRIMINE DVNTAXAT] Ita omnino vetus codex. Pro quo Maſſonus ſic edidit: *exhonoratur ſine crimine, dum taxatur, cathedra ejus &c.* Sed præterquàm quòd audacia illa Maſſoni in re tanti momenti tolerari non poteſt, manifeſtum eſt ſenſum etiam ipſum auctoris repugnare huic emendationi. Ludit enim auctor epiſtolæ in vocibus *honoratur* & *honorata.* Ait enim *Nullo enim modo fieri poteſt, ut ſi is qui locum B. Petri tenet, exhonoratur, cathedra ejus honorata permaneat.* Sed addit hanc clauſulam, quæ eſt magni momenti, *ſine crimine duntaxat*, ac ſi diceret; *præſertim quando ſine crimine eſt is qui exhonoratur.* Nam etiamſi malus eſſet Ponti-

fex, honoranda tamen ſemper eſt Cathedra, & propter Cathedram ſedens in illa. quod probat exemplo Caïphæ.

IVRISIVRANDI CAVSA FIDEI] Contendebant ergo Epiſcopi Francorum, Gregorium Papam in initiis Pontificatus ſui feciſſe Ludovico ſponſionem fidei, interpoſito etiam jurejurando. Neque verò id negat Pontifex, neque fatetur verum eſſe. Sed nos oſtenſuri mox ſumus valde probabile eſſe id factum à Gregorio. Hunc porrò locum malè de Agobardo interpretatur vir alioqui eruditiſſimus, Franciſcus Florens, ad Titulum VI. *De electione & electi poteſtate.*

PERIVRI ESTIS] Quid? Iuramentum fidelitatis, quod Epiſcopi tum præſtabant Principi, hoc etiam caput complectebatur, ut intelligerent Epiſcopi ſe jurejurando obſtrictos eſſe ne quid adversùs Chriſti fidem fieri paterentur à Principe? Ioannes Sareſberienſis in epiſtola CLXX. *Numquid enim fideles opinaris, qui peccandi vias Domino Regi expediunt, & in eo ſtudioſi ſunt, ut proſperetur in his quæ adversùs Domini juſtitiam præſumuntur? Vter tibi videtur fidelior, an qui ad nutum erronei miniſtrat culpas, an qui pernicioſas abigit voluptates? Sentiat unuſquiſque quod voluerit. Ego nunquam Domino Regi* (ſic omnino legendum; non autem, *Dominum &*) *amicum reputabo fidelem, qui ſic illius obtemperat voluptati, ut ſalutis & vitæ diſpendium afferat.* Et videndæ omnino Iureti obſervationes ad epiſt. XXXV. Ivonis Carnotenſis.

RERVM OPPORTVNITATEM] In veteri codice, itémque in editione Maſſoni, ſcriptum eſt, *juxta Regum opportunitatem.* Verùm hunc locum eſſe depravatum vel ſenſus evincit. Præterea paulò pòſt, cùm iſta retractantur, ait Gregorius: *Iſta enim commutatio, quam vos dicitis juxta rerum opportunitatem factam &c.* Itaque viſum eſt emendari debere.

IN VESTRIS PARROCHIIS] id eſt, diœceſibus; uti pluribus diximus in Notis ad Lupum Ferrarienſem. Porrò, quis non heic miretur libertatem Epiſcoporum Gallicanorum Romano Pontifici minitantium impedituros ſe ne quid agat in ſuis diœceſibus, ſi ſe ab eorum communione ſubtrahat? Sed & illud valde notatu dignum eſt, quòd etiam dicere palam & apertè au-

ſi ſunt, & quidem Romano Pontifici ſcribentes, non toleraturos ſe, ſi Papa Gregorius aliquem Principi ſubjectum aut fidelem velit excommunicare. Qui locus utilis eſſe poteſt ad defendendam Galliam à ſententia Interdicti, ſi eam ferri contingeret.

IN LEGATIONE PACIS] Sic enim aiebat Gregorius, ſeu vera ſeu falſa promeret, veniſſe ſe in Galliam, ut concordiam Ludovicum inter & filios revocaret. Verùm iſtud perſuaderi non potuit Epiſcopis partis Ludovici, qui omnino putabant Gregorium in partes filiorum tranſiſſe contra patrem. quod & ſequens quoque ætas verum putavit.

ECCL. GALLIC. ET GERMANICAM] Vtramque Eccleſiam conjungit ob eam cauſam, quòd cùm regnum Francorum ex utraq; gente conſtaret, quoties ſynodus congregabatur, ad eam Epiſcopi ex utraque gente conveniebant. Quod contigerat in ſynodo è qua miſſa eſt epiſtola Epiſcoporum partis Ludovici ad Papam Gregorium, cujus iſta reſponſoria eſt.

PERICVLVM GRADVS] id eſt, depoſitionem ac dejectionem è Romana cathedra. Rectè verò miratur Gregorius hanc Epiſcoporum Gallicanorum confidentiam, Romano Pontifici minitantium depoſitionem.

PROPTER HOMICIDIVM] Reſpicit ad canonem XXV. apoſtolicum; in quo, ut quidem citatur à Gregorio Turonenſi, ſic legitur: *Epiſcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehenſus, à ſacerdotio divellatur.* Sed apud Dionyſium Exiguum aliόſque veteres collectores nihil de homicidio. Vnde Marca coactus eſt ſuſpicari corruptum fuiſſe hunc canonem ad premendum Prætextatum Epiſcopum Rotomagenſem, qui ſe deſignati homicidij reum eſſe, ſpe veniæ profeſſus eſt in ſynodo Pariſienſi. Et fieri poteſt ut hæc quoque clauſula, quòd æquiſſima ſequentibus temporibus viſa fuerit, recepta dein vulgò ſit in novis editionibus canonum apoſtolicorum, addito etiam nomine ſacrilegij. Nam hanc quoque clauſulam habuiſſe videtur Gregorius in ſuo codice. Itaque graviter errant Correctores Romani, qui clauſulam de homicidio primùm adjectam putant ab Epiſcopis in ſynodo Triburienſi congregatis anno DCCCXCV. eámque fuiſſe cauſam cur Gratianus, qui poſt ea tempora vixit, eam quoque clauſulam addiderit

huic canoni apoſtolico, diſt. 81. cap. *Preſbyter.*

Periuri peieratum] Iure apud omnes ubique gentes recepto, Epiſcopi qui fidem Principi jurejurando obligatam violant, deponendi ſunt. Nam Epiſcopus in perjurio deprehenſus, deponi jubetur in canone xxv. apoſtolico. Prudentiſſimè enim juſtiſſiméque viderunt priſci illi legum Chriſtianarum conditores, *in Epiſcopos, qui ſuum tranſgreſſi ſunt juramentum, tantò graviùs eſſe vindicandum, quantò majori pręminent dignitate, & eorum exemplo faciliùs alij poſſunt ad ſimilia provocari*; ut verbis utamur Vrbani III. ad Archiepiſcopum Piſanum ſcribentis in libro tertio Decretalium. Quòd ſi Epiſcopis nunquam licet pejerare; multò minùs licet fidem Principibus jurejurando obſtrictam violare, quos colere nos iuſſit Deus & honore proſequi. Itaque nunquam dubium fuit, quin Epiſcopus violatæ in Principem fidei reus, à gradu ſuo dejiciendus eſſet. Eo porrò jure tenebatur etiam Epiſcopus Romanus, quandiu Papa tantùm Vrbicus fuit, hoc eſt, antè quàm dominium Romanæ urbis in eum transfunderetur. Vnde & ordinationes Epiſcoporum Romanorum, non ſecùs ac aliorum, fieri antiquitus non poterant abſque conſenſu eorum qui varijs temporibus apud Romam imperitarunt. Multùm enim intereſt Principum, ut in civitatibus imperio eorum ſubjectis tales inſtituantur Epiſcopi, qui populos verbo & exemplo doceant jura majeſtatis non eſſe violanda. Hinc ex jure quoque ubique recepto ſequebatur ut novus Pontifex Romanus ſponſionem fidei faceret Principi. id quod ab ipſis factitatum eſſe veteres loquuntur hiſtoriæ. Ad Francorum Reges quod attinet; extat illuſtre hujus rei teſtimonium in epiſtola lxxxiv. Alcuini, quæ eſt Karoli Magni ad Leonem III. Papam Romanum. Is, poſtquam factus eſt Pontifex, ordinationis ſuæ Karolum monuit per literas, in quibus etiam continebatur juramentum fidelitatis. Hæc ſunt verba Karoli: *Perlectis excellentiæ veſtræ litteris, & audita decretali cartula, valde, ut fateor, gaviſi ſumus, ſeu in electionis unanimitate, ſeu in humilitatis noſtræ obedientia, & in promiſſionis ad nos fidelitate.* Sed ante Leonem, Conſtantinus quoque Papa, qui poſt Paulum I. Romæ ſedit, ſic ſcripſit ad Pippinum Regem: *Nos quidem, ita teſtis*

nobis Deus noſter, cui occulta cordis manifeſta ſunt, ut plus etiam quàm præfati noſtri prædeceſſores Pontifices, in veſtra à Deo protecti regni veſtri Francorum caritate & dilectione, atque ſincera fidelitate, cum omni noſtro populo firma conſtantia erimus permanſuri. Hinc factum ut Paſchalis I. timens ne ſi vera oſtenderentur quæ de ipſo ad Imperatorem Ludovicum Pium perlata erant, ſcilicet eo auctore Theodorum Romanæ Eccleſiæ Primicerium & Leonem Nomenclatorem fuiſſe occiſos *ob fidelitatem Lotharij*, quem Ludovicus nuper fecerat imperij conſortem; timens, inquam, ne ſi vera hæc oſtenderentur, ipſe de gradu ſuo dejiceretur, placandum ſtatim cenſuit Principem; ad eúmque Legatos mittens, expurgaturum aſſeveravit ſuſpiciones de ſe injectas. id quod paulò pòſt præſtitit Romæ coram Legatis Ludovici, *ab interfectorum nece*, inquit auctor vitæ Ludovici Pij, *ſe cum plurimis Epiſcoporum purgans*, id eſt, adhibito, ut Theganus tradit, XXXIV. Epiſcoporum juramento, qui teſtarentur Paſchalem cædis illius reum non eſſe. Quam hiſtoriam narrat etiam auctor Annalium Bertinianorum. Mortuo tandem Paſchali ſucceſſit Eugenius II. qui juramentum fidelitatis Ludovico & Lothario Auguſtis præſtitit more majorum, atque inſuper Clerum populúmque Romanum eo inter alia jurejurando teneri voluit, hauddubiè ex pactis: *Et quòd non conſentiam ut aliter in hac ſede Romana fiat electio Pontificis, niſi canonicè & juſtè, ſecundùm vires & intellectum meum: & ille qui electus fuerit, me conſentiente conſecratus Pontifex non fiat, priuſquàm tale ſacramentum faciat in præſentia Miſſi Domini Imperatoris & populi, cum juramento, quale Dominus Eugenius Papa ſponte pro conſervatione omnium factum habet per ſcriptum*; ut docet continuator Pauli Diaconi, editus à Marquardo Frehero. Exiſtimandum tamen non eſt, tum primùm inventum eſſe hoc jusjurandum. Antea enim fieri ſolitum patet ex Eginhardo ad an. DCCCXVII. ubi ſic legitur: *Cui* (id eſt, Stephano Papæ) *Paſchalis ſucceſſor electus, poſt completam ſolenniter ordinationem ſuam, & munera & excuſatoriam Imperatori miſit epiſtolam; in qua ſibi non ſolùm nolenti, ſed etiam plurimùm renitenti, Pontificatus honorem velut impoſitum aſſerebat.* Excuſavit videlicet præcipitationem ordinationis, quòd

ea peracta eſſet inexpectato Miſſo ſive Legato Imperatoris. Verùm quia Eugenius eadem præcipitatione fuerat ordinatus, occurrere huic audaciæ volens Imperator, exemplúmque ſtatuere in futurum, *Lotharium filium imperij ſocium*, verba ſunt Eginhardi, *Romam mittere decrevit, ut vice ſua functus ex qua rerum neceſſitas flagitare videbatur, cum novo Pontifice atque Romano populo ſtatueret ac firmaret.* Itaque tum revocatum jusjurandum de non ordinando Pontifice Romano extra conſcientiam Principis, præſtitúmque ab Eugenio Papa juramentum fidelitatis. Valde autem probabile eſt ſequentes tum Pontifices, qui vivo Ludovico vixere, non omiſiſſe hanc partem ſui obſequij, adeóque verum eſſe quod Gregorio IV. objiciebant Epiſcopi Gallicani, cum in initiis ſui Pontificatus feciſſe Ludovico ſponſionem fidei, interpoſito etiam jurejurando; tametſi ille factum illud neque fateatur, neque neget. nam in ambiguo relinquit. Sed cur agimus conjecturis in re manifeſta? Ecce quomodo loquuntur Annales Bertiniani de electione & ordinatione ejuſdem Gregorij: *Eugenius Papa menſe Auguſto deceſſit. In cujus locum Valentinus Diaconus à Romanis electus, & ordinatus, vix unum menſem in Pontificatu complevit. Quo defuncto, Gregorius Presbyter Tituli ſancti Marcelli electus; ſed non priùs ordinatus eſt, quàm Legatus Imperatoris Romam venit, & electionem populi qualis eſſet examinavit.* Et manifeſtum eſt, ni fallor, non conſenſiſſe Legatum ordinationi Gregorij, donec is ſcripto juramentum feciſſet de fide erga Principem, juxta exemplum Eugenij. Itaque cúm defenſionem ſuam titubare ex eo capite intelligeret Gregorius, ac tamen gradum ſuum retinere vellet, ad alias artes confugit, nimirum ad incompetentiam judicum. Nam, quod in primis obſervandum eſt, non ait degradari ſe non poſſe ob violatam fidem Principi obligatam; ſed Epiſcopos illos, qui perjuri ſunt, eſſe judices incompetentes. Epiſcopos enim partis Ludovici perjuros eſſe contendebat Gregorius. Itaque ſi nihil nævi fuiſſet in illis Epiſcopis, non negaſſet Gregorius qnin ad illos pertinuiſſet cognitio criminis quod ei objectabatur. Adeo autem verum eſt jus illud Principum fuiſſe conſtantiſſimum, ut etiam centum triginta pòſt annis Ioannes XII. ob violatæ fidei Ottoni Imperatori præſtitæ

crimen depoſitus fuerit in ſynodo Romana; ut docet Continuator Luitprandi lib. VI. cap. X. At poſtea quàm Imperatorum auctoritas eviluit, in nomenque illi Germanorum tranſiere; tum verò Romani Pontifices movere cœperunt lacertos, & à capite ſuo ſummoverunt poteſtatem Principum. quod non contigerat imperantibus Francis. Paulatim dein intravit in Eccleſiam regnum; & qui per multum ævi fuerant ſubjecti Principibus, eis poſtea illuſerunt, calcantes etiam pedibus colla dominorum. Rerum humanarum euripum! Sed antè quàm diſcedam ab hoc loco, res poſtulare videtur, ut quoniam diximus ordinationes Romanorum Pontificum fieri olim non potuiſſe extra præſentiam Legatorum Imperatoris, hanc quoque obſervationem probemus aliquot exemplis poſteriorum temporum. Illuſtre hujus rei teſtimonium extat in Annalibus Bertinianis ad annum DCCCXLIV. *Gregorius Romanæ Eccleſiæ Pontifex deceſsit. Cui Sergius ſuccedens in eadem ſede ſubſtituitur. Quo in Sede Apoſtolica ordinato, Lotharius filium ſuum Hludouvicum Romam cum Drogone Mediomatricorum Epiſcopo dirigit, acturos ne deinceps decedente Apoſtolico quiſquam illic præter ſui juſsionem, Miſſorúmque ſuorum præſentiam, ordinetur antiſtes. Qui Romam venientes, honorificè ſuſcepti ſunt. Peractóque negotio, Hludouvicum Pontifex Romanus unctione in Regem conſecratum cingulo decoravit.* Gravis tamen ſemper duráque Romanis viſa eſt hæc lex; ideóque eam variis temporibus infringere tentarunt. Itaque non multò poſt hæc tempora, quum mortuo Nicolao I. Romana Sedes vacaret, ei Hadrianus II. ſubſtitutus eſt invocatis inconſultíſque Miſſis Imperatoris: qui tum erat Ludovicus hujus nominis ſecundus, Pij nepos. *Quod audientes Miſsi Ludovici Imperatoris, moleſtè tulerunt, indignati ſcilicet quòd dum præſentes eſſent, non fuerunt invitati, nec optata à ſe futuri Præſulis electioni intereſſe meruerunt. Qui accepta ratione, quòd non cauſa contemptus Auguſti, ſed futuri temporis proſpectu omiſſum hoc fuerit, (ne videlicet Legatos Principum in electione Romanorum Præſulum expectandi mos per hujuſmodi fomitem inoleſceret) omnem indignationem medullitus ſedaverunt, & ad ſalutandum electum etiam ipſi humiliter acceſſerunt.* Apud Gratianum Diſt. 63. ca. *Cùm Hadrianus*, & apud Ivonem parte v. cap.

XVI. Sed, ut hoc quoque obiter moneam, ſubleſtæ ac valde dubiæ fidei apud me eſt iſta narratio. Nam quomodo fieri potuit ut Legati omnem indignationem medullitus ſedaverint, quòd dicerent Romani ita factum eſſe ne præſentia Miſſorum Imperatoris verteret in neceſſitatem, cùm hic eſſet querelæ eorum fundus? An exiſtimamus viros in aula educatos, & longo Cæſarum ſacramento imbutos, adeo jurium majeſtatis incurioſos ac deſertores fuiſſe, ut ea tam facilè ſinerent convelli & obliterari? Probabilius eſt excuſaſſe Romanos præcipitationem ordinationis, quòd raptus potiùs fuerit Hadrianus quàm electus, neque modum potuiſſe poni ardori Cleri ac populi. Addiderunt hauddubiè, ſcire ſe jus quod Imperator haberet in electione, neque contemnere. & proviſuros ne deinceps talia attentarentur. tolerarent modò Miſſi electionem Hadriani, ad eúmque ſalutandum venirent. His verbis, obſequij & reverentiæ in Auguſtum plenis, crediderim delinitos Miſſos, ad Hadrianum ſalutandum acceſſiſſe. Tum Ludovicum Imperatorem, ne ſchiſma in Eccleſia Dei faceret, hanc electionem approbaſſe, ac laudaſſe. Hæc eſt mea conjectura. Verùm quia Romani frequenter poſt iſta tempora ſilentio tranſmiſerunt Miſſos Imperatorum in electione Pontificum, placuit eam audaciam reprimere in Concilio Ravennatenſi habito anno DCCCCIV. quod à Baronio editum eſt, in quo Ioannes IX. Pontifex Romanus hoc decretum promulgavit: *Quia ſancta Romana Eccleſia, cui præſidemus, plurimas patitur violentias, Pontifice obeunte: quæ ob hoc inferuntur, quia abſque Imperatoris notitia, & ſuorum Legatorum præſentia, Pontificis fit conſecratio, nec canonico ritu & conſuetudine ab Imperatore directi interſunt Nuntij, qui violentiam & ſcandala in ejus conſecratione non permittant fieri; Volumus ut id deinceps abdicetur; & conſtituendus Pontifex, convenientibus Epiſcopis & univerſo Clero eligatur, expetente Senatu & populo qui ordinandus eſt, ſic in conſpectu omnium celeberrimè electus ab omnibus, præſentibus Legatis Imperialibus conſecretur.*

AD LIBRVM APOLOGETICVM.

HVIC libro nullus eſt titulus in veteri codice. Itaque iſtum facere placuit. Eſt enim revera Apologeticus pro Lothario fratribúſque ejus adversùs Ludovicum Pium.

CAP. II.

IVVENEM CONIVGEM] Iuditham, poſtremam Ludovici Pij conjugem, Karoli Calvi matrem, quam Ludovicus duxit anno DCCCXIX.

SECVNDVM APOSTOLVM] Extat hæc Pauli admonitio ad maritos in capite ſeptimo epiſtolę primæ ad Corinthios. Adeo autem magnæ auctoritatis eſt hic locus, ut dein ſtatutum fuerit in ſynodo Liptinenſi, dirimendum eſſe matrimonium, ſi vir ejus ſit frigiditatis, ut uxori debitum reddere non poſſit; ut obſervatum eſt ad epiſtolam LXXXI. Lupi Ferrarienſis.

MVLIER RESOLVI IN LASCIVIAM] Ea fuit bellorum civilium occaſio. Iudith Auguſta plurimum auctoritatis habebat apud Ludovicum, ut conjux. Movit iſtud bilem Lothario, dum gratiam illam novercæ ferret impatienter. Conquiſitis ergo cauſis querelarum, objectum eſt mulieri crimen adulterij. Fortè Bernardus Comes maxima apud eam gratia flagrabat. Hinc vulgatum, hunc eſſe qui thorum Auguſti commaculaverit. Et quia obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur, ut Tacitus obſervavit; ſparſa primùm apud nonnullos opinio hæc, magna illico fama ſurrexit. Ventum eſt ad arma. Capta mulier, & in monaſterio concluſa. Bernardus ſibi fuga conſuluit. Theganus in capite XXXVI. de geſtis Ludovici Pij: *Et voluerunt Dominum Imperatorem de regno expellere, quod prohibuit dilectus æquivocus filius ejus. Supradicti impij objicientes ei multa contraria, dixerunt Iudith Reginam violatam eſſe à quodam Duce Bernardo, qui erat de ſtirpe regali, & Domini Imperatoris ex ſacro baptiſmate filius. Mentientes omnia, ſuſcipientes Reginam Iudith, eámque vi velantes, & in monaſterium mittentes.*

ALIIS COMPREHENSIS] Conrado nimirum & Rudolfo, Reginæ fratribus; ut idem Theganus

tradit. Item Heriberto Bernardi fratre, & Odone conſobrino illius; ut eſt in vita Ludovici Pij.

Aliis effugatis] præcipuè verò Bernardo Duce; qui fuga ſibi conſulens, in Marcam Hiſpanicam, cujus ipſi cuſtodia commiſſa erat, ſe contulit. Annales Fuldenſes ad annum DCCCXXX. *Commotio contra Imperatorem à primoribus Francorum in Compendio exorta propter Bernardum, quem in Palatio eſſe noluerunt. Quo inde depulſo, atque fugato, in gratiam cum eo redierunt.* Auctor vitæ Ludovici Pij: *Affuit etiam Bernardus, qui modo prædicto, fugiendo ſe ſalvans, diù in finibus Hiſpaniæ exulaverat.* Fines Hiſpaniæ dicit, id eſt, Marcam Hiſpanicam, quæ nunc Catalonia dicitur; ob hoc dicta confinium Hiſpaniæ, quòd tum temporis ea Hiſpaniarum portio pertineret ad regnum Francorum; ut alibi dictum eſt à nobis. Sed de Bernardo, quoniam occaſio incidit, res poſcere videtur ut nonnulla dicamus; ne qui tot motuum ac bellorum occaſio fuit, diutiùs lateat in obſcuro. Virum magnæ nobilitatis fuiſſe hinc conſtat, quòd eum Theganus tradit ex ſtirpe regali ortum eſſe, & Ludovici Pij Imperatoris ex ſacro baptiſmate filium. Filium fuiſſe conſtat Gulielmi Comitis, qui monaſterium Gellonenſe fundavit in prima Narbonenſi, quod nunc ex ipſius nomine vocatur monaſterium ſancti Gulielmi de Deſertis. Anno DCCCXX. Bera Comite Barcinonenſi dejecto ob crimen majeſtatis, Bernardus ei Comitatui præfectus eſt ab Imperatore Ludovico Pio. Anno XI. imperij Ludovici, (id eſt, anno DCCCXXIV. ut manifeſtè colligitur ex Eginhardo) Kalendis Iulij, uxorem in Aquiſgranenſi Palatio duxit Duodenam, nobiliſſimam feminam; éxque ea biennio pòſt ſuſcepit filium Vvillelmum, natum III. Kalend. Decembris. Interim furentibus Ludovici filiis adversùs Iuditham Reginam, filiúmque ejus Karolum, civiliáque bella meditantibus; Ludovicus, *ut ſubſidium aliquod in aula haberet* (Tranſcribo heic, & quidem lubens, verba magni viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis ex libro tertio Marcæ Hiſpanicæ) *conſiliorum ſuorum participem & regni adminiſtrum,* Bernardum quendam Ducem Septimaniæ, *inquit Nithardus*, in ſupplementum ſibi aſſumens, Camerarium conſtituit, eíque Carolum commendavit, ſecundúmque à ſe in Imperio præ-

præfecit. *At verò quidam ex aulicis perfidi, tres fratres eò ſceleris adegerunt, ut coacta valida rebellium manu, de pellendo à regno patre cogitarent. Odio quæſitus color, Bernhardi Comitis cum Iuditha familiaritas; quam in perverſum interpretabantur; cùm tamen ex muneris palatini neceſſitate ſequeretur, tum quia Bernardus datus erat rector Carolo.* Hactenus Marca. Pulſus ergo Bernardus, Barcinonem ſe contulit anno DCCCXXX. Sed anno ſequenti revocatus eſt à Ludovico, & priſtino honori redditus. Anno DCCCXLII. nova prole auctus eſt XI. Kal. Aprilis. quo die Duodena alterum Bernardo filium peperit apud Vcetiam civitatem in prima Narbonenſi. Quum autem bellum exarſiſſet inter filios Ludovici, Bernardus in partes tranſgredi noluit. Hinc mota Karoli ira. Tandem quum Toloſam veniſſet Karolus anno DCCCXLIV. Bernardum ad ſe acceſſit, nihilque ab eo mali ſuſpicantem occidit; ut tradit auctor Annalium Fuldenſium. Sed pleniùs hanc cædem exequitur Odo Aribertus, cujus hoc nobis fragmentum ex veteri codice pro ſingulari ſua humanitate ſuppeditavit vir clariſſimus Gulielmus Maſnavius Senator Toloſanus. *Pace itaque cum ſanguine eucharistico ſeparatim per Regem & Comitem firmata & obſignata, Bernardus Comes Toloſanus ex Barcinonenſi Toloſam venit, & Regem Carolum in cœnobio ſancti Saturinni juxta Toloſam adoravit. Cùmque Rex manu læva, tanquam ſublevandi gratia, Comitem aprehendiſſet, altera pugione in latus ejus adacto eum crudeliter interemit, non ſine crimine fidei & religionis violata, nec ſine ſuſpicione patrati parricidij. Filius quippe Bernardi vulgò credebatur, & os ejus mirè ferebat, Natura adulterium maternum prodente. Poſt tam nefandam necem, Rex de ſolio ſanguine maculato diſcedens, & pede cadaver percutiens, ſic exclamavit: Væ tibi, qui thalamum patris mei & domini tui fœdaſti.* Vide Catellum in Hiſtoria Comitum Toloſanorum cap. VIII.

AVCTRICE MALORVM] Iuditha Auguſta.

INDVTO HABITV SANCTIMONIALI] Actum iſtud anno DCCCXXX. ut patet ex vita Ludovici Pij. Sed tamen adnotandum eſt, eam, tametſi velum ſibi ſuper caput poſuerit, (ſeu volens id fecit, ut tradit auctor vitæ Ludovici; ſive per vim, ut Theganus ſcribit) attonſam non fuiſſe. Incluſa autem fuit in

monaſterio ſanctæ Radegundis Pictavienſis. Illic femina tot tantáque pietatis argumenta præbuit ſanctimonialibus, ut illæ publicè profiterentur velle ſe Auguſtæ exemplum ſequi. Ita enim docet auctor Annalium Metenſium : *Quæ in Pictavenſem urbem compulſa eſt ire, ibique in monaſterio ſancta Crucis eſt retruſa : ubi & ipſa Domino noſtro Ieſu Chriſto ſtudioſiſſimè famulari die noctúque totis niſibus ſtuduit; atque inibi Domino famulantibus ita placuit, ut omnes profiterentur ſe eam velle imitari.*

ALIQVANTVLÆ HONESTATI] Hic fuit belli civilis prætextus. Dehoneſtari Palatium adulterio Auguſtæ cum Bernardo; quod adeo publicum eſſet, ut ne ſilentio quidem aut diſſimulatione tegi poſſet. Purgandum Palatium à ſordibus facinorum. & Ludovicum reddendum menti ac dignitati ſuæ. ac ſi dementatus fuiſſet uxoris veneficio. Porrò, Lotharium non debere ferre tantum dedecus paterno nomini illatum. Auctor vitæ Ludovici : *Oportere ergo dicebant bonum filium indignè ferre dedecus paternum, ablatiſque è medio, reſtituere patrem & menti & dignitati; & hoc agentem non ſolùm fama virtutis proſequeretur, ſed etiam amplificatio regni terreſtris, hoc nomine prætexentes culpam. His ergo incitamentis allectus juvenis &c.*

REVOCATA EST IN PALATIVM] anno DCCCXXXI. ut tradit auctor vitæ Ludovici, & auctor Annalium S. Bertini. Æquiſſimum ſanè erat ut Iuditha, *quæ injuſtè ac ſine lege & judicio ei ablata fuerat*, ut tradit auctor eorundem Annalium, Ludovico reſtitueretur. Itaque miſit qui eam ex Aquitania reducerent. *Quam tamen conjugis honore non eſt dignatus*, inquit auctor vitæ ejus, *donec ſe legali præſcripto modo ab objectis purgaret.* Congregata ergo ſynodo apud Noviomagum ad Vahalim fluvium, juſſione Imperatoris, & apoſtolica auctoritate, menſe Octobri, cùm nullus adversùs eam accuſator exiſteret, illáque ſe jurejurando purgaſſet ſecundùm legem Francorum, judicatum eſt ab Epiſcopis eam reddi marito debere, velut legitimam conjugem. Auctor Annalium S. Bertini ad annum DCCCXX[illegible]. *Ad quod Placitum Domna Imperatrix, ſicut juſſum fuerat, veniens, & in conſpectu Domni Imperatoris ac filiorum ejus aſſiſtens, de cunctis ſe objicientibus purificare vel-*

le aiebat. Percunctatúſque eſt populus, ſi quiſlibet in eam aliquod crimen objicere vellet. Cùmque nullus inventus eſſet qui quodlibet illi malum inferret, purificavit ſe ſecundùm judicium Francorum de omnibus quibus accuſata fuerat. Auctor Annalium Metenſium: *Poſtea tenuit Imperator Placitum ſuum menſe Octobrio in villa Niumaga. In eodem ergo Placito, per auctoritatem apoſtolicam, & per conſenſum Epiſcoporum, conſideratum & canonicè definitum eſt ut Imperator ſuam reciperet conjugem.* Infrà: *Peracto quoque Placito in Niumaga, Imperator inde reverſus, ad Aquaſgrani Palatium ad hyemandum pervenit; ubi & ſuam conjugem prædictam Iudith Imperatricem recepit, atque eam priſtino honori reſtituit.* Theganus capite XXXVII. *Inde venit Dominus Imperator Aquis ad ſedem ſuam; & ſupradicta conjux venit ibi obviam ei: quam honorificè ſuſcepit, jubente Gregorio Romano Pontifice cum aliorum Epiſcoporum juſto judicio.* Hunc Thegani locum laudat Illuſtriſſimus Archiepiſcopus Pariſienſis in libro tertio Marcæ Hiſpanicæ, ut oſtendat Iuditham marito redditam fuiſſe judicio eccleſiaſtico, non autem ex decreto Conventus publici. Hæc ſunt ejus verba: *Enimvero quia velo impoſito detruſa fuerat in monaſterium, pœnitentia publica cauſſa; poſt crimen per ſacramenta dilutum, neceſſe erat ut pœnitentiæ indictio injuſta reſcinderetur. Id autem fieri non poterat auctoritate regia, ex decreto Conventus publici, ſed judicio & poteſtate eccleſiaſtica. Quod factum quoque Theganus obſervavit; cùm ait Reginam Aquis ab Imperatore honorificè ſuſceptam, jubente Gregorio Romano Pontifice, cum aliorum Epiſcoporum juſto judicio.* Tum, ne quis ex eo facto præjudicatum putaret in omnibus cauſis eccleſiaſticis Principum neceſſariam eſſe interventionem auctoritatis Romani Pontificis, hæc prudenter eruditèque pro more ſuo ſubdit idem Archiepiſcopus. *Romani Pontificis auctoritas adjuncta eſt judicio Epiſcoporum Franciæ, ſolo Auguſtorum intuitu, quorum dignitas cauſſam iſtam majorem efficiebat. De majoribus autem cauſſis Sedem Apoſtolicam conſulendam docuit olim Innocentius Primus. Ex eadem perſonarum dignitate profectum, ut de divortio Lotharij Regis & Theutpergæ actum fuerit coram Nicolao I. Adeo ut quæ hodie fiunt in cauſis Regum eccleſiaſticis ad Summum Pontificem relationes, non careant ſuis exemplis: quæ crebriores factæ,*

poſtquàm Pontificum reſcriptis à juriſdictione ordinaria Principes exempti ſunt. quibus tamen privilegiis, ſi res ita ferat, quin ad tempus renuntiare poſſint, & ratio juris & exempla dubitare non ſinunt. Olim quoque perpetuum non erat ut in cauſſis omnibus eccleſiaſticis Principum expectaretur auctoritas Summi Pontificis; ut patet ex pœnitentia publica per vim indicta ab aliquot Epiſcopis Ludovico Pio Imperatori; qua ab Epiſcopis aliis ſoluta eſt, non conſulto Romano Pontifice; reſtitutis Principi armis & corona & veſtibus regiis, quibus ob pœnitentiam privatus fuerat. qua reſtitutio confirmata eſt à ſynodo plenaria an. DCCCXXXV. *ut docet auctor vitæ Ludovici, Nithardus, & Annales Bertiniani.* Hactenus Marca. In eadem porrò Noviomagenſi ſynodo, cujus auctoritate Iudith marito reddita eſt, Ieſſe Ambianenſis Epiſcopus, ut Theganus tradit, *juſto judicio Epiſcoporum depoſitus eſt.* Quam Ieſſe depoſitionem ab Ebbone Remenſi Archiepiſcopo peractam fuiſſe docet Flodoardus lib. II. Hiſt. Rom. cap. XX. idque *pro infidelitate Imperatoris.*

CAP. III.

REGI FRATRI] id eſt, Ludovico Regi Germaniæ, qui Lotharij frater erat.

PVERO] Karolo cognomento Calvo; qui tum erat admodum puer, ut patet ex vita Ludovici Pij ad annum DCCCXXXIII. *Ipſum verò Lotharius ad ſua cum Carolo admodum puero deduxit.* Natus autem erat anno DCCCXXIII. menſe Iunio, ut tradit idem auctor vitæ Ludovici.

CAP. IV.

VT VIDERE NOLIT QVIB. MALIS] Hæc tum in vulgus jactata. Auctor vitæ Ludovici: *Porrò patrem adeo quibuſdam præſtigiis eluſum, ut hæc non modò non vindicare, ſed nec advertere poſſet.*

DISPERTIANT SIBI REGNVM] Sic Capito Coſſutianus, vir animo ad flagitia præcipiti, dum Neronem excitaret ad mortem Thraſeæ, hæc inter alia ait apud Tacitum in libro XVI. Annalium: *Vt imperium evertant, libertatem præferunt. Si perverterint, libertatem ipſam aggredientur.* Proprium ſanè humani ingenij eſt, vitia ſectari ſub nomine virtutum, conſiliáque mala tegere ſub ſpecie boni. Et qui bella civilia movent, bonum ſemper publicum prætexunt. Salluſtius in

Catilina: *Namque, uti paucis verum abſolvam, per illa tempora quicunque rempublicam agitavere, honeſtis nominibus, alij, ſicuti jura populi defenderent, pars, quò ſenatus auctoritas maxuma foret, bonum publicum ſimulantes, pro ſua quiſque potentia certabat.*

CAP. V.

Domina palatii senioris] id eſt, Palatij Ludovici Pij, qui paulò antè dictus eſt Imperator ſenior; Lotharius verò, Imperator junior. Nam poſtquàm Lotharium Ludovicus imperij conſortem fecit, Irmingardíque Auguſtæ ſociavit, diviſa eſt familia regnatrix; Ludovicúſque citra Alpes remanens, Lotharium regere Italiam juſſit. Hinc duplex domus, ſive Palatium. Palatium ſenius, domus Ludovici. aliud, Lotharij domus. Iudith ergo, quæ Ludoviei conjux erat, domina fuit Palatij ſenioris.

Plerisqve conlvdentibvs] Damnat Epiſcopos qui cum Iuditha ludebant pueriliter, itémque eos qui puerilia illa oblectamenta ſpectabant, ac fortaſſis laudabant. Iſtud ipſum etiam in Preſbyteris hac ipſa ætate damnavit Romana ſynodus ſub Eugenio II. celebrata, quæ ſic ſancivit cap. XI. *Sacerdos enim ſedulè divina debet perſcrutari & ammonere eloquia, ut inveniatur beatus de quo Pſalmiſta ait: Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Quamobrem ludos aliquos coram ſe fieri non delectetur. Tranſgreſſor quippe inventus, ammonitione Epiſcopi ulterius agere deſinat. Sin autem; canonicè judicetur.*

Svavis et blanda] Hinc patet Iudith feminam fuiſſe inſignis comitatis & urbanitatis; non verò ferocem, ac ſuperbam, ut feminis contingere ſolet quæ in ſummam fortunam evehuntur. Sed videtur hæc Agobardus commemorare augendam ad invidiam, ac ſi hinc colligi poſſet Iudith eſſe adulteram ac meretricem. Nam & apud Senecam lib. I. Controv. II. Iunius Gallio de puella quadam, quæ in proſtibulo fuerat, ſic ait: *Si quis dubitat an meretrix eſſet, audiat quàm blanda ſit.* Hinc illud Iuvenalis: *Vox blanda & nequam digitos habet.*

Propter solam pvlcritvdinem] Formoſa ergo erat Iudith. Theganus capite XXVI. de ea loquens: *Erat enim pulchra valde.* Annales Metenſes

ad annum DCCCXXIX. *Imperator Ludovicus habebat quandam Reginam pulchram nimis nomine Iudith, & ſapientiæ floribus optimè inſtructam, ſociatam ſibi in conjugio.* Ex quo interim loco patet eam à marito cultam non fuiſſe propter ſolam pulcritudinem, ut ait Agobardus, ſed etiam ob præclaras virtutes quibus ornata erat. Sed aculeata illa ſcriptio condonanda eſt ſtudio partium. Sanè magnam ac peculiaremfeminarum gloriam eſſe pulcritudinem apud omnes ubique gentes in confeſſo eſt. Itaque nemo hactenus fuit qui formam corporis accuſaverit in mulieribus. Præclarè Tertullianus in libro ſecundo de cultu feminarum: *Nam etſi accuſandus decor non eſt*, inquit, *ut felicitas corporis, ut divinæ plaſticæ acceſsio, ut animæ aliqua veſtis bona; timendus eſt tamen propter injuriam & violentiam ſectatorum, quam etiam pater fidei Abraham in uxoris ſuæ ſpecie pertimuit.* Venditanda ergo non eſt forma, ut paulò antè docuit idem Tertullianus his verbis: *Primò quòd non de integra conſcientia venit ſtudium placendi per decorem, quem naturaliter invitatorem libidinis ſcimus.* Ac neſcio quo fato ſemper factum eſt, ut ex eo quòd femina quæpiam formoſa viſa eſt, in ſuſpicionem venerit vulgati corporis. Vnde interrogatus à quodam Bias, deberetne vxorem ducere, an vitam ducere cœlibem, reſpondit. Aut pulcram duces, aut deformem. Si pulcram, habebis communem. Sin turpem, habebis pœnam. Apud Aulum Gellium lib. v. cap. XI. Noctium Atticarum. Quanquam iſtud ipſum de Bione deque Antiſthene narrat in eorum vita Diogenes Laërtius, & de Socrate Valerius Maximus lib. VII. cap. II.

CAP. VII.

DICAT OMNIS POPVLVS] Sic omnino legendum eſt, non autem *Apoſtolus*, ut editum eſt à Maſſono. Similem errorem nos ante hoc biennium emendavimus apud Salvianum in libro tertio de gubernatione Dei.

CAP. VIII.

BONÆ CONIVGIS] Irmingardis, quæ anno DCCCXVIII. mortua eſt v. Non. Octobris.

GVBERNACVLA REGNORVM POSSIDENTES] Lotharium videlicet Italiæ, Ludovicum Bajoariæ, Pippinum Aquitaniæ.

Digitized by Google

IN RETRVSIONEM EXILII] in Aquitaniam videlicet eam deportantes, & in monaſterio Pictavienſi includentes, uti jam diximus.

CAP. IX.

RECTITVDO IVDICII POSCEBAT] Æquiſſima eſſet expoſtulatio Agobardi, ſi judicata adultera fuiſſet Iudith, atque ob hoc ipſum publicæ pœnitentiæ addicta in monaſterio. Verùm jam antea vidimus iſtud per vim factum fuiſſe, ac ſine lege & judicio.

QVOD ESSE NVLLATENVS POTERAT] Extat ſanè in libro quinto Capitularium lex, qua cavetur ne mulier, quæ ſponte, aut invita, velum ſanctum in caput acceperit, illud unquam dimittat. Hæc ſunt verba capitis CXIII. ejuſdem libri : *Qualicunque modo mulier, permittente canonicè viro ſuo, aut eo defuncto, velum ſanctum in caput acceperit, aut ſponte, aut invita, in eo permaneat omnino, nec dimittat.* Sed iſtud, opinor, intelligendum eſt de vidua quæ ſe ſponte velavit, non autem de muliere per vim velata. Nam quod ait lex, eam reſilire non poſſe quæ etiam invita velata eſt, planè neceſſarium eſt ut intelligamus de ea quæ adulterij perpetrati convicta eſt, atque ob hoc ipſum in monaſterio concludi juſſa, volente marito. Nam nulla lex ſinit uxores caſtas abduci à maritis, niſi ex conſenſu partium, ut vacent orationi, juxta conſilium Apoſtoli. Sed tametſi daremus legem non eſſe ambiguam, nihil officeret cauſæ Imperatoris. Nam neque Iudith canonicè velum ſuſceperat, neque conſentiente marito, ſed per vim & metum. Itaque dubium non erat, quin eam maritus repetere poſſet, ſi vellet. Aliud obtinebat de viduis. Nam illis deponere velamen ſanctum non licebat, præſertim apud Langobardos, cujus rei clara extant documenta. Et quandoquidem occaſio tulit, adferam exemplum iſtorum ferme temporum, de femina quadam Langobarda, quæ imperante Ludovico II. Pij nepote mulctata eſt amiſſione bonorum ſuorum, ob eam videlicet cauſam, quòd poſt ſuſceptum velamen religionis, nubere præſumpſerat. Res ita habet. Iuſto Guaſtaldio, natione Francus, inter Langobardos habitabat, ibique uxorem duxerat nomine Gundi. Licebat ſanè ei vivere lege patria, ſi in initio habitationis ſuæ inter Langobardos

profeſſus fuiſſet apud judices, velle ſe vivere ſecundùm legem Francorum. Sed maluit eligere legem Langobardorum, fortaſſis vi victus amoris, quòd Gundi nollet aliàs ei nubere. Nam lex Langobardorum valde favorabilis erat uxoribus. Hæc ergo cùm virum extuliſſet, deſideriúmque extincti non poſſet pati, ſanctimonialem habitum induit in monaſterio ſanctæ Mariæ, velúmque ſibi ſuper caput impoſuit, cum conſenſu Grimaldi Pinnenſis Epiſcopi, juxta legem Lotharij Imperatoris, quæ extat in libro II. Legis Langobardor. Tit. VI. cap. IV. Interim Siſenandus, homo Francus, cœpit ambire nuptias iſtius mulieris, uxorémque poſtea duxit. Hujus rei fama cùm ad judices imperiales perveniſſet, intentata lis eſt adversùs Siſenandum uxorémque ejus à Maione Advocato Ludovici Imperatoris, qui feminam illam adulterij accuſavit, juxta legem Langobardorum, quòd poſt ſuſceptum ſacrum velamen, rurſum viro ſe conjunxerat. ideóque perſonam ſubſtantiámque ejus parti Palatij pertinere debere aſſerebat, *ſecundùm legem*. Ea autem extat in libro ſecundo Legis Langobardorum Tit. VI. cap. I. & lib. II. Tit. XXXVII. cap. I. At Siſenandus negavit eam induiſſe veſtem religionis. Verùm cùm poſtea Maio probaſſet eam fuiſſe velatam, judices imperiales pronuntiarunt & Gundi ipſam & bona ejus fiſco addicta; indicta etiam mulcta ſolidorum ſexcentorum Siſenando, & ſolidorum centum quinquaginta Amelfredo filio Iuſtonis & Gundi, qui huic matrimonio conſenſerat. quæ mulcta Amelfredo indicta eſt juxta legem Luitprandi, quæ extat in libro ſecundo Legis Langobardorum Tit. XXXVII. cap. I. Datum eſt autem judicium iſtud adversùs Gundi in monaſterio ſanctæ Trinitatis Caſaurienſis anno XXIV. Ludovici II. Imperatoris, menſe Decembri. Dein Ludovicus bona quæ fuerant Gundi, monaſterio Caſaurienſi dedit III. Kal. Maias, anno XXV. imperii ſui, id eſt, anno DCCCLXXV. Verùm quia bona quæ Iuſto dederat uxori ſuæ, non bene diſcreta erant à bonis liberorum, re iterum coram iudicibus ventilata eſt in Teate anno DCCCLXXVII. menſe Auguſto; & curtis de Monactiano adiudicata eſt monaſterio, peractáque præterea eſt bonorum Iuſtonis diviſio inter filios eius & monaſterium. Hanc hiſtoriam, quæ plurimas res con-

tinet notatu dignas, placuit paucis enarrare; quam eruimus è veteribus actis illius ævi, quæ extant in Chartulario ejuſdem monaſterii, qúæque poſt notas edita reperies, Lector, beneficio Antonii Vionis Herovallij, viri clariſſimi, horúmque ſtudiorum bono nati.

CAP. XII.

Domnus dudum imperator] Vel hic locus oſtendit librum hunc apologeticum fuiſſe ſcriptum haud ita multò poſt exauctorationem Ludovici Pij, id eſt, anno DCCCXXXIII. Nam anno ſequenti Imperator reſtitutus eſt in conventu Epiſcoporum habito Kalendis Martiis in monaſterio ſancti Dioniſij.

AD CARTVLAM

PORRECTAM LOTHARIO.

Titulum hunc nos fecimus huic libello, pro eo quod editio Maſſoni ſic habebat. *Publica L. Imperatoris coram ampliſſimo Epiſcoporum conventu pœnitentia Agobardo præſide.* qui titulus non extat in veteri codice. Sanè vel ex eo fallit hic titulus, quòd huic conventui præfuiſſe ait Agobardum. Nos itaque hunc librum Cartulam inſcripſimus, propter auctoritatem Actorum exauctorationis Ludovici; in quibus, poſt enarrata quæ in Compendienſi ſynodo acta ſunt adversùs optimum Principem, demum hæc leguntur: *His itaque geſtis, placuit ut unuſquiſque Epiſcoporum, qualiter hæc res acta fuerit, in proprijs cartulis inſereret, eámque ſua ſcriptione roboraret, & roboratam memorato Principi Lothario ob memoriam hujus facti offerret. Ad extremum, omnibus nobis qui interfuimus viſum eſt, omnium cartularum, immo tanti negotij ſummam in unum breviter ſtrictímque congerere &c.* Vnde patet unumquemque Epiſcopum Cartulam ſuam porrexiſſe Lothario ante ſolutam ſynodum. quod nos quoque factum monuimus ab Agobardo in titulo libelli iſtius.

Compendium] in diœceſi Sueſſionenſi ſitum, ad Iſaram fluvium.

Mense qvarto] id eſt, menſe Octobri, quo peracta eſt nefanda illa optimi Principis exauctoratio.

PER IGNAVIAM DOMNI HLUDOVVICI] Hæc perfidorum querela, Regnum Francorum, quod ſub Karolo Magno immensùm fuerat amplificatum, regnante Ludovico ruere. Sic enim habent Acta exauctorationis ejus: *Et quomodo in proceſſu temporis, per ejus improvidentiam vel negligentiam in tantam venerit ignominiam & vilitatem, ut non ſolùm amicis in mœſtitiam, ſed etiam inimicis venerit in deriſionem.*

PER LEGATOS ET MISSOS] Ita enim inquiunt Epiſcopi in eiſdem Actis: *Nos tamen memores præceptorum Dei, miniſterijque noſtri, atque beneficiorum ejus, dignum duximus ut per licentiam memorati Principis Lotharij legationem ad illum ex auctoritate ſacri conventus mitteremus, qua eum de ſuis reatibus admoneat.*

LIBELLUS EDITUS EST] Acta exauctorationis: *Super quibus cartulam, ſummam reatuum ſuorum, unde illum ſpecialiter redarguerent, continentem, ei dederunt, quam ille in manibus geſtabat.* Extat eadem cartula, ſive libellus, ut vocat Agobardus, in eiſdem Actis, ubi in octo capitula diviſus eſt.

PERVENIT IN ECCLESIAM] Acta exauctorationis: *Veniens igitur idem Dominus Lodeuvicus in Baſilicam ſanctæ Dei genitricis Mariæ, ubi ſanctorum corpora requieſcunt, Medardi videlicet Confeſſoris Chriſti atque Pontificis, necnon Sebaſtiani præſtantiſſimi martyris, &c.* Verùm, ne quis in hoc erret, iſtud peractum non eſt apud Compendium, tametſi illic habita fuerit prædatoria illa ſynodus; ſed in civitate Sueſſionenſi, in monaſterio ſancti Medardi, ubi Ludovicus in cuſtodia detinebatur juſſu Lotharij.

SEPULCHRA SANCTORUM] Medardi videlicet & Sebaſtiani.

PER MANUUM EPISC. IMPOS.] Acta exauctorationis: *Deinde cingulum militiæ depoſuit, & ſuper altare collocavit; & habitu ſeculi ſe exuens, habitum pœnitentis per impoſitionem manuum Epiſcoporum ſuſcepit.* Peractum id facinus ab Ebbone Archiepiſcopo Remenſi, ut patet ex Narratione Clericorum Remenſium de depoſitione ac reſtitutione Ebbonis: *Lotharius veniens per Imperialia Palatia, adduxit ſecum patrem ſuum uſque Sueſſionis ad monaſterium S. Medardi. Ibique, hortantibus & jubentibus ceteris Epiſcopis ſeu Primoribus regni,*

coactus eſt Ebbo, quia in dioceſi ejus erat, illi imponere publicam pœnitentiam. Vnde nimiam & perpetuam ejus incurrit offenſam. Vide etiam Theganum cap. XLIV.

AD EPISTOLAM

AD EBBONEM.

PROPRIO INSERERE MANVALI] id eſt, libro qui ſemper eſt in manibus. Vnde ſic loquitur ipſe Agobardus in fine iſtius epiſtolæ: *maximè quia & vos tale fieri juſſiſtis opus, quod pauliſper manu geſtetur, non quod in armario vel in ſcrinio reſervetur.* Quamobrem Duodena, Bernardi Ducis uxor, quum monita ſcriberet ad filium ſuum Vvillelmum, librum illum monitorum inſcripſit Manuale, hoc modo: *Liber Manualis Duodenæ, quem ipſa miſit ad filium ſuum Vvillelmum.* Viderat unum libri iſtius exemplar vir clariſſimus Gulielmus Catellus Senator Toloſanus. Aliud verò nos diù habuimus in poteſtate, vivente Illuſtriſſimo viro Petro de Marca Archiepiſcopo Pariſienſi, qui illud poſtea dono dedit clariſſimo viro Domno Lucæ Dacherio monacho Benedictino Congregationis ſancti Mauri.

INCHOANTI OBTVLIT SE] Vel ex eo loco conſtat multa heic deeſſe, & inchoationem hoc potiùs libri eſſe, quàm librum. Quo factum eſt ut in fine hæc addi voluerimus, tametſi in manuſcripto codice non extent, *Multa deſunt.*

AD LIBRVM

DE DIVINA PSALMODIA.

NVPER STVLTVS ET IMPROBVS] Aut valde fallor, aut intelligit Amalarium Diaconum. Quo factum eſt, ut quum poſtea Amalarius libros quatuor edidiſſet de divinis officiis, eum talione momorderit Agobardus, libros illos ad vivum excu-

Digitized by Google

tiens. Hunc porrò affectum adversùs Amalarium Floro Lugdunensíque Eccleſiæ inſpiravit hic noſter Epiſcopus. Nam eo defuncto, Florus acriter invectus eſt in Amalarium in epiſtola nomine Eccleſiæ Lugdunenſis ſcripta in cauſa prædeſtinationis. Hæc ſunt verba Flori, ſanè multùm aculeata: *Multùm moleſtè & dolenter accipimus ut eccleſiaſtici & prudentes viri Amalarium de fidei ratione conſulerent; qui & verbis & libris ſuis, mendacijs & erroribus & phantaſticis atque hæreticis diſputationibus plenis, omnes penè apud Franciam Eccleſias & nonnullas etiam aliarum regionum, quantum in ſe fuit, infecit, atque corrupit; ut non tam ipſe de fide interrogari quàm omnia ſcripta ejus ſaltem poſt mortem debuerint igne conſumi.* Amalarius ergo nonnulla reprehenderat in cantu Eccleſiæ Lugdunenſis, intemperantiâ hauddubiè linguæ ſtilíque, ſeu quia magnis interdum ingeniis pro ludo eſt aliorum facta dictáque carpere. Pupugit iſta audacia Agobardum, neque diſſimulavit. Itaque ea fuit ſcribendi libri iſtius cauſa & occaſio.

PII ET ORTHODOXI PATRIS] Leidradi Archiepiſcopi Lugdunenſis; qui cantum in Eccleſia Lugdunenſi diſpoſuerat, ut patet ex epiſtola ab eo ſcripta ad Karolum Magnum.

NEC CONTEMNERE AL. DIV. MOREM] Præclarè admodum. Nam unaquæque Eccleſia peculiares ſuas conſuetudines habere poteſt, quæ tamen fidei contrariæ non ſint; uti pluribus diximus ad epiſtolam ad Nibridium Narbonenſem. Vide Gratianum Diſt. XII.

PLEBEIOS PSALMOS] Sumptum eſt iſtud ex canone ultimo Concilij Laodiceni, in quo ſic ſcriptum eſt: *Quòd non oporteat plebeios pſalmos in Eccleſia cantare, nec libros, præter canonem, legi; ſed ſola ſacra volumina novi teſtamenti, vel veteris.* Prohibet ergo canon, ne pſalmi plebeij, id eſt, à privatis imperitíſque hominibus compoſiti, in Eccleſia recitentur. Invaluerat enim hæc conſuetudo, (quemadmodum ad hunc canonem Laodicenum obſervavit Iuſtellus, & Henricus Valeſius ad librum VII. cap. XXIV. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Euſebij) ut multi pſalmos & hymnos in honorem Chriſti componerent, eóſque in Eccleſia cantari facerent. quod ex variis Euſebij locis probant. Hujuſmodi ergo pſalmos in Eccleſia deinceps cani vetuit

ſynodus Laodicena, indignum majeſtate Dei credens, ſi aliis quàm ſacrorum librorum verbis Deum laudaret populus Chriſtianus.

NIHIL POETICE COMPOSITVM] Cenſet Agobardus, levia carmina, & faciles verſus, cujuſmodi ſunt quæ moteta hodie dicimus, non eſſe canenda in Eccleſia. Neque Agobardo ſolùm diſplicuit uſus ille. Diſplicuit enim etiam magno viro Gulielmo Durandi Epiſcopo Mimatenſi; cujus hæc ſunt verba ex libro ſecundo de modo generalis Concilij celebrandi cap. XIX. *Videretur valde honeſtum eſſe quòd cantus indevoti & inordinati motetorum & ſimilium non fierent in Eccleſia, cùm reprobetur* XCII. *Di. Cantores.* Verùm durat adhuc in Eccleſia mos ille, quem tolli aboleríque debere ſenſerunt magni illi viri. Quid enim vulgatius, quàm ut levia carmina, & modulationi apta, cantentur in Eccleſia? Neque id tantùm aliquoties, ut caſus videri poſſit; ſed vertente anno quolibet, in die natali Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde & carmina illa recepto jamdiu vocabulo nominantur *Noëls*, id eſt, Natalia carmina.

AD LIBRVM
DE CORRECTIONE ANTIPHONARII.

CAP. I.

CANTORIBVS ECCLESIÆ LVGDVN.] His commendatio acceſſit ex cura Leidradi: qui, ut ipſe ad Karolum Magnum ſcribit, tanta cura procuravit ſacra miniſteria in Lugdunenſi Eccleſia, ut etiam haberet ſcholas cantorum, ita eruditorum, ut alios etiam erudire poſſent.

CAP. III.

AVT BLASPHEMA] Fuere qui Agobardum nimiæ in hoc argumento ſcrupuloſitatis arguerent, damnantem nimis facilè nonnullas Antiphonas, nonnulláque Reſponſoria, quæ licèt ex ſacris libris deſumpta non ſint, pia tamen potiùs ſunt quàm impia. Et audio eaſdem antiphonas, quas heic damnat Agobardus, ho-

die quoque extare in Breviario Lugdunenſi. Certè extant in Breviario Eccleſiæ Pariſienſis. Vnde conſtat, res ſemel receptas in Eccleſia, non facilè mutari, cautóſque in his rebus debere eſſe Pontifices, ne miniſterium eorum vituperetur. Quidni ? quandoquidem & Agobardi cura irrita fuit. Sic Vrbanus VIII. hymnos correxit. Et tamen ſemper hymni antiqui canuntur in Eccleſia, neque hactenus inventus eſt quiſquam qui notas apponeret hymnis ab Vrbano correctis.

CAP. VII.

INTROIVIT PER AVREM VIRGINIS] Mutata ſunt verba iſtius Reſponſorij in poſterioribus editionibus Breviarij Pariſienſis, ubi ſic hodie legitur: *Deſcendit de cœlis miſſus ab arce Patris, introivit per virginem matrem in regionem noſtram, indutus ſtolam purpuream, & exivit per clauſam portam, lux & decus univerſæ fabricæ mundi.*

CAP. XI.

IN CONCILIO AFRICANO] Extat hic canon in Concilio Africano cap. LXX. & in Codice Canonum Eccleſiæ Africanæ Tit. CIII. Sed utrobique diverſus eſt paulò ab editione Agobardi. Sic enim illic legitur. *Placuit etiam hoc, ut preces, quæ probatę fuerint in Concilio, ſive pręfationes, ſive commendationes, ſeu manus impoſitiones, ab omnibus celebrentur, nec alię omnino contra fidem pręferantur, ſed quęcunque à prudentioribus fuerint collecta, dicantur.*

SIMPLICITATE] In manuſcripto legitur *inplacitate.* pro quo Maſſonus edidit *imbecillitate.* Nos verò repoſuimus *ſimplicitate*, ut res poſtulare videbatur.

CAP. XV.

GREGORII NOMEN TITVLVS] Extat enim inter opera ſancti Gregorij Papæ Antiphonarius ſive Gradualis liber ordinatus per circulum anni. Verùm hunc librum non eſſe Gregorij contendit Agobardus. Niſi ſi revera Gregorij erat, ſed corruptus tractu temporis.

CAP. XIX.

LIBRVM MYSTERIORVM] id eſt, Librum Sacramentorum. de quo libro ſuprà diximus ad caput XXX. libri de imaginibus.

HVMANIS FIGMENTIS] Ad ea fortaſſis ipſa, quæ heic culpat Agobardus, reſpiciebat Alcuinus,

quum hæc ad fratres Lugdunenſes ſcriberet in epiſtola LXIX. *In eccleſiaſticis officijs inauditas priſcis temporibus traditiones nolite diligere.*

AD LIBRVM ADVERSVS AMALARIVM.

MOnuimus jam ad librum de divina pſalmodia, libro iſto Agobardum talione remordere Amalarium. Neque ſententiam muto. Porrò nunc primùm editus eſt hic liber ex veteri codice MS. viri clariſſimi Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani, ceu dictum eſt in Præfatione. Neque eſt in eo aliquid valde notatu dignum.

AMALARII ABBATIS] Ita diſertè codex vetus. Quod confirmatur auctoritate perantiqui codicis Bibliothecæ Thuanę, in quo continentur ejuſdem Amalarij libri de divinis officiis. In codice itaque illo ſic legitur: *Thomus Amallarij Abbatis de divinis officijs.* Item: *Continentia ſecuturę cauſa Amalharij Abbatis ſcriptionis de officiis divinis incipit.* Itaque quęrendum eſt, cujus monaſterij Abbas fuerit. Alibi vocatur Chorepiſcopus. Extat enim in bibliotheca monaſterij Epternacenſis in Ducatu Luxemburgico vetus codex MS. his ſexcentis annis non ſcriptus, ex quo iſta deſcripſit R. P. Alexander Vvilthemius è Soc. Ieſu, Lutetiámque miſit ad R. P. Philippum Labbeum, qui mecum lubenter pro amicitia noſtra communicavit. *Incipit liber officialis Amelarij Corepiſcopi, id eſt, de eccleſiaſtico ordine ceteriſque officijs, quatuor libri, ad Hluduvicum Imperatorem.* Porrò, pręter edita Amalarij opera, extant Lutetiæ in duobus pervetuſtis codicibus Bibliothecę ſancti Germani à Pratis quinque illius epiſtolæ, quæ brevî prodibunt in lucem in Tomo VII. Spicilegij Domni Lucæ Dacherij. Prima eſt ad Hieremiam Archiepiſcopum Senonenſem, de nomine Ieſu, quomodo ſcribi debeat. Item reſponſio Hieremiæ Archiepiſcopi. Secunda, ad Ionam Epiſcopum Aurelianenſem, de eadem cauſa. Item reſponſio Ionæ. Tertia ad Rantgarium Epiſcopum Noviomenſem, quomodo intelligenda ſint illa verba ex Evangelio: *Hic eſt calix ſanguinis mei no-*

Digitized by Google

vi & ęterni teſtamenti &c. Quarta, ad Hettonem monachum, (illum, opinor, qui Fuldenſis Abbas fuit poſt Rhabanum) de nomine *Seraphim*, quando ſit neutrius generis, quando maſculini. Quinta demum ad Guntardum, Vtrum ſpuere liceat illico poſt conſumptum ſacrificium. Et priores quidem, itémque reſponſiones Hieremiæ & Ionæ, extant etiam in codice monaſterij Epternacenſis, & inde penes virum clariſſimum Philippum Labbeum.

AD CARMINA.

EPITAPHIVM KAROLI] Huic carmini nos titulum fecimus, ſecuti auctoritatem Chronici Novalicienſis, in quo reperitur inſertum. cujus etiam ope correximus errata quæ irrepſerant in editione Maſſoni.

DE TRANSLATIONE] Hiſtoria hujus tranſlationis extat in Martyrologio Adonis Vienñenſis, unde edita eſt inter Elogia. Sed poſteriores XXIV. verſus, qui in ſuperioribus editionibus deſiderabantur, ſupplevimus ex editione Pamelij, qui illos edidit inter Prolegomena operum ſancti Cypriani.

AD LEIDRADVM.

NOricum patria fuiſſe Leidradum, ac multis virtutibus inſignem, docuit nos Theodulphus Epiſcopus Aurelianenſis. Legationem enim unà juſſu Karoli Magni obierunt in Gallia Narbonenſi. Antea verò Karolus Lugdunenſem epiſcopatum commiſerat Leidrado. Sed nondum ordinatus erat. Electi autem Leidradi meminit Alcuinus in epiſtola LXIX. ad fratres Lugdunenſes. Et omnino oportet illum fuiſſe ordinatum anno ſaltem DCCXCIX. Nam eo anno Felix Epiſcopus Vrgellenſis illum vocat Epiſcopum in epiſtola ad Clerum populúmque Vrgellenſem ſcripta, quæ extat apud Alcuinum. Miſerat antè Karolus Legatos ad Regem Perſarum Aaronem, Iſaac ſcilicet Iudæum, Lantfridúmque, & Sigimundum; ac ceteris in ea legatione mortuis,

tuis, ſolus Iſaac in Galliam reverſus eſt an. DCCCII. & apud Aquiſgranum pervenit XIII. Kal. Auguſti, ut Eginhardus tradit in Annalibus. Hic ergo Iſaac magna munera ad Karolum deferens, quæ mittebantur à Rege Perſarum, tranſivit per Africam, ubi regnabat Amiratus Abraham; compertóque oſſa beati Cypriani neglecta jacere, ut inter inimicos fidei Chriſtianæ, Amiratum oravit, ſineret ea deferri ad Karolum, magno æſtimaturum. Conceſſit ille lubens; cúmque Cypriani reliquiis, etiam membra beati Sperati, & caput ſancti Pantaleonis, capere voluit. Depoſitæ reliquiæ apud Arelatem, demum curâ Leidradi delatæ ſunt Lugdunum, & in Baſilica ſancti Ioannis reconditæ. Ita enim docent Agobardus & Ado; niſi quòd Ado paululùm turbat in narranda hiſtoria, Regem Perſarum exiſtimans in Africa etiam regnaſſe. Iterum Miſſus Dominicus fuit primis Ludovici Pij temporibus, ad inquirendam juſtitiam Eccleſiæ Matiſconenſis; ut patet ex Præcepto ejuſdem Ludovici, quod extat apud Severtium. Cùm autem adverſa valetudine afflictus eſſet, Coëpiſcopum ſive Coadjutorem adſcivit Agobardum. Demum anno DCCCXIII. ſecedens in monaſterium Sueſſionenſe, ſucceſſorem ſuum voluit eſſe Agobardum. qua de re pluribus diximus in vita ipſius Agobardi. An autem Leidradus fuerit Bibliothecarius Karoli Magni ante adeptum epiſcopatum; ut quibuſdam placuit, non adeo exploratum habetur.

EPIST. I.

DESTINARE VOLVISTIS] Quia nimirum per eas tempeſtates Epiſcoporum ſubſtitutiones fiebant auctoritate Principum, ut pluribus dictum eſt ad epiſtolam LXXXI. Lupi Ferrarienſis.

LIBRIS CONSCRIBENDIS] id eſt, opinor, libris ad officia divina peragenda neceſſariis. cujuſmodi ſunt Evangelium, Pſalterium, & Miſſale; quæ à perfectæ ætatis hominibus ſcribi cum omni diligentia jubet Karolus M. lib. I. Capitular. cap. LXXII. Neque enim puto heic agi de conſcribendis libris neceſſariis aut utilibus ad ſtudia literarum: tametſi ars illa etiam inter præcipuas eruditorum numerata fuerit antiquitus. Nam Vvaldo Abbas ſancti Galli, qui ſub Karolo Magno floruit, laudatur à Ratperto, quòd ſcriptor eſſet eximius.

Item Attepertus monachus Novalicienſis hac ipſa ætate vivens laudatur, quòd præter ſcientiam literarum, qua valde imbutus erat, etiam in recta conſcriptione ſcriptor fuerit velociſſimus. Contrà Sulpitius Severus narrat in capite VII. de vita B. Martini, minorem ætatem, id eſt, imperitos juvenes, huic arti deputatam. *Ars ibi*, inquit, *exceptis ſcriptoribus, nulla. cui tamen operi minor ætas deputabatur.* Verùm, ut ad id redeamus unde digreſſi ſumus, Leidradus heic tantùm agit de rectè ordinanda Eccleſiâ, cantúque eccleſiaſtico. Itaque intelligi debet hic locus de libris eccleſiaſticis.

SITUM IN MEDIO] Hæc, & quæ deinceps ſequuntur, uſque ad *ſuos codices*, quæ certis terminis concluſa voluimus, non ſunt Leidradi, ſed alicujus recentioris, qui hæc gloſſematis vice addidit. & fortaſſis ex ora libri irrepſerunt in textum.

BENEDICTUM ABBATEM] Anianenſem in diœceſi Magalonenſi, virum celeberrimum, & quo tum Principes valde utebantur ad reſtauranda monaſteria. Aſſentior enim lubens erudito viro Hugoni Menardo, qui de Benedicto illo heic agi putat. Vide Præceptum Ludovici Pij pro monaſterio ſanctæ Columbæ in diœceſi Senonenſi, quod editum eſt poſt Notas ad Lupum Ferrarienſem.

CUI ETIAM ABBATI] Et hæc quoque corrupta ſunt ab amanuenſibus, dum verba omnia quadrare voluerunt ad narrationem illam quam diximus non eſſe Leidradi.

MAXIMINUS] qui Maximus vocatur à Gregorio Turonenſi in capite XXII. de gloria Confeſſorum, & in epiſtola Eucherij Lugdunenſis ad Philonem Presbyterum, quam nuper deprehendi in veteri codice MS. clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani. Et omnino digna eſt quæ heic tibi, Lector, exhibeatur in Appendice Actorum veterum. Porrò Maximus ille (hoc enim verum eſt nomen) diſcipulus fuit ſancti Martini Turonenſis, ut patet ex laudato Gregorij loco.

EPIST. II.

INFIDELEM FLERE MORTUUM] Deploranda illorum calamitas, medullitúſque lugenda, qui alienam à veri Dei cultu vitam agentes, demum mo-

riuntur infideles. Sed tamen eorum amici non deplorant miſerandam eorum ſortem; facilèque ſe conſolantur, cùm vident generalem eſſe moriendi legem, neque vitari poſſe. Et tamen interim non intelligunt eſſe reſurrecturos. quod majoris ſolatij loco eſſe poſſet. Nobis itaque, qui ſpem reſurrectionis habemus, longè alia tenenda via eſt. Flere quidem licet in funeribus amicorum, ſed cum moderatione; planèque ſequenda nobis eſt ſententia hominis non Chriſtiani, Senecæ, qui ſic loquitur in epiſtola LXIII. *Nobis autem ignoſci poteſt prolapſis ad lacrymas, ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. Lacrymandum eſt, non plorandum.* Vide Notas noſtras ad librum VI. Salviani de gubernatione Dei.

NON DVBITAT ESSE RESVRRECTVRVM] Hæc eſt enim fiducia Chriſtianorum, ut reſurrectionem vocat Tertullianus. Hanc autem tollebant Gentiles: quorum etiam plerique, & hi quidem qui plus vulgo ſapere credebantur, etiam animæ immortalitatem negabant, exiſtimantes nihil ſupereſſe poſt mortem, ne ipſam quidem, ut ait Tertullianus in libro de reſurrectione carnis. Hujuſcemodi incredulos, mortuos appellat Ruricius Epiſcopus Lemovicenſis. Eadem autem fuit ſententia Tertulliani: qui in eodem libro de reſurrectione carnis ait ſeculum eſſe habitaculum mortuorum, id eſt, Deum ignorantium. Seculum enim per illas tempeſtates appellabant Chriſtiani quicquid cum ipſis non ſentiebat in veritate fidei, exceptis Iudæis, ut ſatis notum eſt vel ex ipſo Tertulliano. In libro de carne Chriſti idem Tertullianus mortuum vocat Marcionem; qui ita fidem reſurrectionis inquietare ſtudebat, ut eam ſpem negaret etiam ad carnem pertinere. ideóque humanam in Chriſto carnem fuiſſe negabat. Videbat enim quòd ſi humanam conſtaret fuiſſe, præjudicatum erat eam reſurgere omni modo, quæ in Chriſto reſurrexit.

AD AMVLONEM.

AMulo primùm Diaconus Agobardi fuit. Dein eò moriente, Epiſcopus Lugdunenſis ordinatus eſt an. DCCCXLI. XVIII. Kal. Februarii. An. DCCCXLIV. conſultus à Theodboldo Lingonenſi Epiſcopo ſuper incertis ſanctorum reliquiis, ſupérque prodigiis quæ illarum occaſione dicebantur evenire, gravem ad ipſum epiſtolam ſcripſit adversùs temeritatem quorundam monachorum, quos viles ac nequam homunculos vocat, reliquias illas venditantium. Anno dein DCCCXLVI. præfuit ſynodo Lugdunenſi. Et anno DCCCLII. (ut putat clariſſimus Præſes Mauguinus) epiſtolam ad Gotheſcalcum ſcripſit. Quo anno obierit, ignotum eſt.

EPIST. I.

THEODBOLDO] qui apud Lupum Ferrarienſem in epiſtola LXXXI. vocatur Teotbaldus, & alibi Teutboldus. factus Epiſcopus anno DCCCXLIV. ut patet ex Chronico S. Benigni Divionenſis. Interfuit Concilio Vermerienſi anno DCCCLIII.

CHOREPISCOPVM VESTRVM] Ingelrannum, qui vices Epiſcopi in caſtro Divionenſi geſſit in initiis Pontificatus Theodboldi. Chronicon S. Benigni ad annum DCCCXLIV. *Per idem tempus defuncto Herleberto Coëpiſcopo, qui vices paſtoris in hoc loco tenuerat, ſucceſſit ad regimen animarum Ingelrannus, idem in eccleſiaſticis gerens officium.* Itaque heic pro *Coëpiſcopo*, legendum eſt *Chorepiſcopo*.

TANTVMMODO IN FEMINIS] Neſcio quo fato feminæ in ſuperſtitionem proniores ſunt. Et ex multis prodigiis quæ fieri dicuntur ad memorias ſanctorum, majorem partem occupant vota feminarum. Denique & Hieronymus ætate ſua notavit muliercularum ſuperſtitionem.

QVI SE MONACHOS DICERENT] Graviter iſtorum pſeudomonachorum impudentiam reprehendit Auguſtinus in capite XXVIII. libri de opere monachorum. *Tam multos hypocritas*, inquit, *uſquequaque diſperſit circumeuntes provincias, nuſquam miſſos, nuſquam fixos, nuſquam ſtantes, nuſquam ſedentes. Alii*

membra martyrum, ſi tamen martyrum, venditant. Alij fimbrias & phylacteria ſua magnificant. Alij parentes vel conſanguineos ſuos in illa vel in illa regione ſe audiſſe vivere, & ad eos pergere mentiuntur. Et omnes petunt, omnes exigunt aut ſumptus lucroſa egeſtatis, aut ſimulatæ pretium ſanctitatis.

ISTIVSMODI RELIQVIAS] id eſt, eas reliquias quæ incertę ſunt, quas à populo coli vetuit Concilium Africanum cap. L. Caput autem iſtud ſic in epitomen redactum eſt in libro primo Capitularium cap. XLII. *Vt falſa nomina martyrum & incerta ſanctorum memoria non venerentur.*

SEDELOCVS] villa Epiſcopi Auguſtodunenſis, vulgò *Saulieu*, quatuor horarum itinere ab Auguſtoduno. de qua pluribus diximus ad epiſtolam LXXX. Lupi Ferrarienſis.

PII PATRIS ET ANTECESSORIS.] Agobardi.

VCETIA] vulgò *Vzez*, in prima Narbonenſi.

FIRMINI EPISCOPI] Vceticenſis. de quo vide Notas ad epiſtolam Agobardi ad Bartholomæum Epiſcopum Narbonenſem.

EPIST. II.

GOTHESCALO] monacho Orbacenſi, viro ſanè docto, ſed qui ſuâ doctrinâ Eccleſiam per eas tempeſtates turbavit. Vide Notas ad epiſtolam XXX. Lupi Ferrarienſis.

FRATREM NOMINO] Sic ſanctus Auguſtinus, ſed qui nondum Epiſcopus eſſet, in epiſtola ad Macrobium Epiſcopum partis Donatiſtarum, ei reddit rationem, cur eum, qui erat extra Eccleſiam Catholicam, in titulo tamen epiſtolæ fratrem vocet. *Fratrem verò ut vocem*, inquit, *non te latet præceptum nobis eſſe divinitus, ut etiam eis qui negant ſe fratres noſtros eſſe dicamus, fratres noſtri eſtis.* Idem in Collatione tertia Carthaginienſi cap. CCXLII. *Quotidie etiam quibuſdam non nobiſcum in una Eccleſia nec in iiſdem ſacramentis conſtitutis dicimus Frater.*

EPISCOPALIS CONCILII] Cariſiacenſis nimirum: in quo Gotheſcalcus, cùm poſt damnationem ſuam in ſynodo Moguntina peractam in contumacia duraret, preſbyteri gradu dejectus, ac virgis cæſus, de-

mum in Altovillarenſi monaſterio retrudi juſſus eſt, ut docet Hincmarus. Habita autem fuit Cariſiacenſis illa ſynodus anno DCCCXLIX. ut patet ex Annalibus Bertinianis.

METROPOLITANO TVO] Hincmaro Archiepiſcopo Remenſi. Hujus autem epiſtolæ Amulonis ad Hincmarum reſponſio extabat adhuc ævo Flodoardi. Nam valde probabile eſt epiſtolam Hincmari ad Amulonem, de Gotheſcalco, reſponſoriam fuiſſe. Illius ergo meminit Flodoardus lib. III. Hiſt. Rem. cap. XXI. recenſens epiſtolas Hincmari. *De Gotheſcalci vita uel converſatione, pradicatione, deprehenſione, atque condemnatione. rei veritatem exponens.*

RHABANICOS] à Rhabano nimirum Moguntinenſi Archiepiſcopo, viro eruditiſſimo, qui primus Gotheſcalcum damnavit, & ad Hincmarum miſit. Hinc illæ lacrymæ.

CONCILIVM VENERABILE] Arauſicanum videlicet ſecundum, quod anno DXXIX. habitum eſt, non temporibus Papæ Leonis, aut Agapiti. ſed ſub Felice IV. Huic autem ſynodo præfuit Cæſarius Epiſcopus Arelatenſis.

AD OPVSCVLA.

QVanquam non ſatis conſtabat hæc opuſcula eſſe Amulonis, tamen ea disjungere noluimus ab Amulone. Revera autem primum hoc opuſculum eſt, non Amulonis, ſed Flori Lugdunenſis; ut rectè obſervatum eſt à clariſſimo Præſide Mauguino. An verò ſecundum ſit tantùm pars epiſtolæ ad Gotheſcalcum, ut exiſtimat idem vir clariſſimus, aliis diſcutiendum relinquo. Certè, ut Sirmondus monuit, primum opuſculum in veteri codice antecedit epiſtolam Amulonis ad Gotheſcalcum, alterum verò ſubſequitur abſque titulo. quod adjuvat conjecturam clariſſimi Præſidis.

AD SENTENTIAS
BEATI AVGVSTINI.

NEque de hoc libro ſatis conſtat, an ſit Amulonis. Sed quia id quoque ſuſpicatus eſt Sirmondus, hunc cum reliquis Amulonis lucubrationibus edi debere cenſuimus.

AD LIBRVM FLORI
DE ELECTIONIBVS EPISCOPORVM.

NOtiſſimum eſt hujus viri nomen. Subdiaconus autē primùm Lugdunenſis fuit, dein Diaconus. in quo gradu ſubſtitit. de quo non eſt quòd multa dicamus, cùm vitam librorúmque ejus catalogum habeas inter Elogia. Nugatur autem pro more ſuo Trithemius, dum hunc noſtrum Florum ſcribit fuiſſe monachum in monaſterio ſancti Trudonis Leodienſis. Iſtum porrò librum de electionibus Epiſcoporum ſcripſit Florus circa annum DCCCXX. regnante Ludovico Pio, ut Marca exiſtimat.

CAP. IV.

CONSVLTV PRINCIPIS] Apparet ex hoc loco, Florum fuiſſe valde gnarum jurium eccleſiaſticorum ac jurium majeſtatis. Nam integrum electionum jus Clero populóque tribuit, Principibus autem aſſenſum, *ad cumulum fraternitatis*, inquit, *propter pacem & concordiam mundanæ poteſtatis*. Sed tamen interventionem illam auctoritatis principalis introductam eſſe quinto demum ſeculo, poſtquam Imperij Romani corpus in varias partes diverſáque regna diſtractum eſt. Attamen exempla in contrarium, tametſi rara, extant in libro VIII. De Concordia Sacerdotij & Imperij ca. IX.

CAP. V.

VITÆ EIVS LIBER] Editus eſt nuper ex codice MS. S. Augendi Iurenſis, cura R. P. Petri Franciſci Chiffletij. In eo autem hæc ipſa habentur quæ heic narrat Florus.

Digitized by Google

CAP. VI.

Absqve interrogatione principis] Hic locus videtur prima fronte jugulare caput *Hadrianus.* quod extat apud Gratianum Diſt. LXIII. Nam ſi etiam Flori Lugdunenſis ævo conſecratio Romani Pontificis fiebat abſque interrogatione Principis, affirmari poſſe videtur tributum Karolo Magno non fuiſſe jus & poteſtatem eligendi Pontificem & ordinandi Apoſtolicam Sedem. Verùm adhibenda neceſſariò eſt interpretatio verbis Flori. Nam conſtat ordinari olim non potuiſſe Romanos Pontifices, donec eorum electio approbata ac confirmata fuiſſet à Principe; ut etiam auctoritate Gregorij Magni oſtendit Marca in capite mox laudato. Extant autem in Diurno Pontificum formulæ literarum quas Clerus Romanus ad Principem & ad Exarchum ſcribebat de obitu Pontificis, & ut licentiam peteret alium eligendi. Denique conſtantiſſimum eſt, ævo Flori Romanos Pontifices non potuiſſe ordinari extra præſentiam Miſſorum Imperatoris; uti pluribus ſuprà dictum eſt ad epiſtolam Gregorij IV. Papæ. Itaque adhibenda neceſſariò eſt, ut dixi, interpretatio verbis Flori. Nam Florus, vir doctus & eruditus, non poteſt eſſe contrarius manifeſtæ veritati, neque cenſendus eſt negare voluiſſe rem tum omnibus notam. Ego ſic cenſeo, liberam quidem Clero populóque Romano fuiſſe electionem Pontificis, ſed ordinationem peragi non potuiſſe abſque aſſenſu Principis. Iſtud autem ſic fiebat. Mortuo Pontifice, Clerus & populus Romanus alium eligebant abſque interrogatione Principis, id eſt, inconſulto Principe. Neque enim interrogabatur Princeps, quem vellet eligi. Celebrata demum electione, mittebantur qui Principem monerent. Is verò Legatos Romam mittebat, qui electionem examinarent. Et poſtquam ex inquiſitione Miſſorum conſtabat electionem rite ac canonicè celebratam fuiſſe, adeóque Principem non impedire quin electus conſecraretur, tum verò peragebatur ordinatio. Hoc eſt, ut puto, jus quod Karolo Magno collatum eſt in ſynodo Romana ſub Hadriano anno DCCLXXIV. in qua Pontifex Hadrianus, univerſique Epiſcopi, ceteríque qui in ſynodo aderant, *tradiderunt Carolo jus & poteſtatem eligendi Pontificem & ordinandi Apoſtolicam Sedem.* Sanè exiſtimandum non

eſt, ſenſiſſe veteres merum electionis jus Karolo tributum fuiſſe, ſed tantùm jus examinandi electionem, eamque caſſandi, ſi canonicè facta non fuiſſet; tùm verò ordinandi Sedem Apoſtolicam, id eſt, ordinationem Romani Pontificis concedendi, poſtquàm conſtabat electionem rite ac canonicè fuiſſe celebratam. Scio ſynodum illam Romanam repudiari à viris eruditiſſimis, ut ſpuriam ac ſuppoſititiam. Sed profectò multa ſunt quæ auctoritatem adſtruunt narrationi quæ de ea re circumfertur, ut alibi dicetur. Nunc ſatis ſit monuiſſe, obſcurum iſtud Flori ſcribendi genus nonnullis etiam cordatis viris impoſuiſſe.

ADMONITIO AD LECTOREM.

QVoniam in Notis ad Agobardum diximus ſynodum in civitate Vrgellenſi habitam fuiſſe anno DCCXCIX. in cauſa Felicis Epiſcopi illius ſedis, res poſtulare videtur ut doceamus hanc ſynodum fuiſſe habitam, cùm non extet in tomis Conciliorum, nec quiſquam hactenus eam agnoverit. Debes illam, Lector, eruditiſſimo viro Petro de Marca Archiepiſcopo Pariſienſi, cujus verba deſcribemus ex libro tertio Marcæ Hiſpanicæ.

SYNODVS VRGELLENSIS

HABITA ANNO DCCXCIX.

Ex libro III. Marcæ Hiſpanicæ MS.

PRæterea ſynodum quoque Orgelli ea de re haberi à Leidrado Epiſcopo Lugdunenſi, Nefridio Narbonenſi, Benedicto Abbate, & Epiſcopis atque Abbatibus provinciæ Gothiæ, Carolus juſſit, ut contumaciam Felicis blandis collocutionibus mollirent. Quam ſynodum actam fuiſſe Orgelli ut comprobem, neceſſe eſt ut duo Alcuini teſtimonia adinvicem componantur. Is libros à ſe adverſùs Elipantum elucubratos Epiſcopis quos dixi tranſmittit, ut eos in itinere perlegant, & iis utantur ad fidei prædicationem, qua defungi eos oportebat

ex mandato glorioſi Principis Caroli, ut ille teſtatur. Porrò ſynodum illam Orgelli coactam res ipſa docet: quoniam, juxta canones Africanos, Concilia provinciarum iis in locis haberi debent, ubi morbus remedium expoſcit; & prædicatio fidei, juxta ſynodi Francofurtienſis definitionem, peragenda erat ubi ab hæreſi premebatur. Sed præter argumenta, habemus quoque diſertum teſtimonium unde Concilij cœtum à Laidrado Lugdunenſi & Nefridio Narbonenſi Orgelli habitum conſtare poſſit. Quippe Felix in formula ſuæ confeſſionis ait impletum quod ſibi Laidradus Orgelli promiſerat. Res autem ſic ſe habet. Felix conventus ab Orgelitana ſynodo, ſpopondit ſe ad Regis aulam venturum, & fidem catholicam amplexurum, ſi amica collocutione, omni vi remota, veterum Patrum teſtimoniis oſtenderetur aſſertiones ejus eſſe à veritate alienas. Quod futurum ut poſcebat Laidradus pollicitus eſt. Quare *Felix anno Caroli glorioſi Principis trigeſimo ſecundo* (ut verba Alcuini uſurpem lib. I. contra Elipantum, quod tempus incidit in annum DCCXCIX.) *advocatus voluntariè veniens ad Aquis Palatium &c.*] Hactenus Marca de ſynodo Vrgellenſi. Nam quæ dein illic ſequuntur, pertinent ad ſynodum Aquiſgranenſem.

APPENDIX ACTORVM VETERVM, QVORVM IN NOTIS FACTA MENTIO EST.

I.

Epiſtola ſancti Eucherij Lugdunenſis Epiſcopi ad Philonem Preſbyterum ſuum.

Ex veteri codice MS. clariſſimi viri Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani.

DOMINO ſancto ac venerabili fratri & compreſbytero noſtro Philoni Eucherius Epiſcopus ſalutem in Domino dicit. Quæſo caritatem & dilectionem tuam, quam habes perfectam in Domino, ut digneris te fatigare uſque ad monaſterium Inſulæ Barbaræ; & videas & exhorteris fratrem noſtrum Maximum Abbatem, qui præeſt ipſi monaſterio, quia pervenit ad nos quòd velit ex eo diſcedere, & fratres ſuos deſerere, eò quòd multi propter metum gentium oblationes ſuas ſubtraxerint, quas pro Dei intuitu dare conſuerant. Sed ſi nos vivimus, & ſani revertimur, tantum illi vel monachis ſuis in Dei nomine diſponimus miniſtrare, ut nihil egere videantur. Hoc tamen ſpecialiùs peto ab ipſo fratre noſtro, ut domum penſilem, quam juſſimus fieri,

Digitized by Google

nobis præparet, & membranas. Quia, ſi Deus annuit, Quadrageſimam in Inſula cum ipſo tenere diſponimus, ut opus cœptum ibidem pariter reſidentes expediamus. Interim trecentos modios annonæ, & ducentos modios vini, ducentas libras caſei, & centum libras olei, ordina ipſi dari; ut cùm per noſtram oblatiunculam ipſe unà cum congregatione ſua reficitur, nobis reditus cum ſoſpitate ipſis orantibus à Domino tribuatur.

II.

Aviti Epiſcopi Viennenſis epiſtola ad Gundobadum Regem Burgundionum.

Ex eodem codice MS.

Epiſtola Aviti Epiſcopi ad Domnum Regem facta.

AVITVS Epiſcopus Domno Regi. Quæſtio quam pietas veſtra differendam propoſuit, tota prorsùs ad interiorem figuram ſpiritali conſideratione referenda eſt. Neque enim illud centuplicato fœnore promittitur reformandum, quod unuſquiſque animo miſerendi alimoniæ pauperum pia profeſſione contulerit. Quia & in hac ipſa eleemoſynaria largitate, in qua operantis ſenſus potiùs quàm cenſus aſpicitur, non eſt doni quantitas penſanda, ſed ſtudij. Quo factum eſt per evangelicam lectionem, ut infinitis auri argentíque donariis paupertina numi duplicis præferatur oblatio. Quæ ſi utique viduæ donatrici ad menſuram centupli redderetur, ſine dubio cunctis minùs reciperet, quæ minùs omnibus intuliſſet. Vnde & ſanctus Petrus cùm dixiſſet, *Ecce nos relinquimus omnia, & ſecuti ſumus te*, qui certè, ſicut lectio docet, nihil aliud quàm retia reliquerat, quibus tenuem victum piſcandi artificio tranſigebat, reſponſum illi eſt: *Omnis qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet,*

& vitam æternam poſſidebit. Namque cùm in Scripturis centenarius numerus omni perfectione ſacratus ſit, diſcernite quòd reddantur in centuplum, non quæ tribuuntur Chriſti nomine, ſed quæ pro Chriſti nomine relinquuntur. Quia licèt magna ſalutaris profit merces eleemoſynæ, incomparabiliter tamen majus eſt omnia dimittere, quàm plurima diſpenſare. Quocirca definiat gloria veſtra de ſolo iſtud martyrio prædicari, cujus coronæ nullum penitùs meritum humani operis exæquatur. Iſte eſt centeſimus fructus; qui in futuro quidem vitam æternam expectat, ſed in præſenti quoque ſeculo illatas martyribus contumelias mirificato honore compenſat. Vnde & alio Evangelij loco dominicus ſermo teſtatur quòd ad centenariam frugem cadens in terram bonam nutritæ ſementis germen exierit. Parentes ergo, uxorem, vel filios, ſive fratres, pro Chriſti tantùm conſecrat nomine relinquendos, id eſt, cùm pro adſerenda nominis confeſſione, non tantùm hujuſmodi neceſſitudinum, ſed animarum quoque nobis corporúmque facienda jactura ſit. De qua diviſione idem Dominus alio loco: *Veni*, inquit, *ſeparare filios adversùs parentes, nurum adversùs ſocrum.* id eſt, ut quorumlibet affectuum perſonæ, tendentibus nobis ad Chriſtum, ſi comitari noluerint, deſerantur. Excepto autem hoc ſenſu, propinquitates iſtas non ſemper nobis ut præjudicatas debere dimitti, & exemplis & ratione colligitur. Nec enim & illi propinqui dimittendi ſunt, qui ad cœleſtes coronas contemptu ſeculi calcata morte feſtinant. Neque ſuadere fidelibus poſſumus ut conjugia vel parentes abiciant, cùm Dominus clamet quòd non liceat homini dimittere uxorem. *Et quod Deus*, inquit, *conjunxit, homo non ſeparet.* Et Apoſtolus proteſtatur quòd qui ſuis & maximè propinquis non providet, fidem neget, ſítque deterior infideli. Dominum Petrus, Petrum conjux propria ſequebatur. Ceſſante carnali uſu, manebat ſpiritale ſolatium. Et comitante ſe Andrea germano, nec fratrem nec uxorem dimiſerat, in quorum contubernio Chriſti veſtigiis adhærebat. Quapropter perſonas hujuſmodi non obeſſe nobis, ſed impedire, timendum eſt. Nam cùm omnino hominum generi, ordini, dignitati obtinendum cœleſte regnum divinus ſermo proponat; eſt temerarius prædicator, neceſſitati Prin-

cipum, quæ regnum divinis nutibus adminiſtrat, ſi omnia quæ ſuprà diximus relinquenda ſuaſerit, cùm tamen etiam perſonis hujus culminis contemptus mundi ſuggeri & cœlorum regnum debeat repromitti, Apoſtolo, ſicut recolitis, proteſtante locupletibus ut divites ſint in operibus bonis, & theſaurizent ſibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Quibus ſecundùm hanc ſententiam agrorum ſive redditaum & prodeſſe uſus poterit, ſi non nocuerit appetitus. Eſt tamen & aliud ſanctitatis genus, in quo ſi tempus perſecutionis aſſiſtat, martyrium quoddam plena confeſſio queat imitari. Si quis enim antiquam parentum conſuetudinem ſive ſectam meliùs credendo commutet, nec teneatur privilegio conſuetudinis, cùm Veritas provocat ad dilectionem ſalutis; utiliter hic parentes, fratres, ſororéſque dimittit; velut Abraham dives, qui cunctis cœleſtibus donis fruens, filiis, famulis, auro, argento, patrimonio, matrimonio rectè uſus, patriæ ſe tamen & cognationi ſuæ voto mutandæ religionis excuſſit, & imminente jam ſenio, ſignum Circumciſionis, quo Chriſtianitas figurabatur, accipiens, provectos jam per ætatem converſione pueros fieri poſſe præmonuit. De quibus & propheticus ſermo: *Puer*, inquit, *centum annorum morietur*. id eſt, centuplum accipiet quòd puer factus eſt: quem præfata ſacrati numeri pluralitate præſtantem, ſicut ætate matura vivendi novitas fecit puerum, ſic cuſtodita renovatio immortalis faciet longævitate profectum.

III.

Iudicium latum adversùs Gundi ſanctimonialem anno DCCCLXXIV.

Ex Chartulario monaſterij Caſaurienſis; cujus mihi copiam fecit vir clariſſimus Antonius Vion Herovallius.

Cauſa Gundi, quæ poſt votum religionis Siſenando nupſit illicitè.

DVM Domnus Ludouvicus glorioſus Imperator de partibus Beneventi reverteretur, & veniſſet ad monaſterium ſanctæ Trinitatis, quod eſt conſtructum in inſula quæ vocatur Caſa aurea, quod ipſe Auguſtus à fundamentis ædificare diſpoſuit in finibus Pinnenſis, & ibi per ejuſdem Auguſti juſſionem intus eodem monaſterio in judicio reſiderem ego Heribaldus Comes in vice Comitis Palatij ad ſingulorum hominum juſtitias faciendas vel deliberandas, reſidentibus mecum Rainaldo & Erifredo & Capiprando Baſſis Domni Imperatoris, Adelberto, Iohanne, Maiolfo Iudicibus, Allone, Sindolfo, Sindeperto, Liuteri, & reliquis multis. Ibique noſtri veniens præſentia Maio de Piſcaria Advocatus Domni Imperatoris, necnon & Siſenandus ex genere Francorum, altercationem inter ſe habentes. Dicebat ipſe Maius Advocatus. Iſte Siſenandus habet vxorem Gundi, quæ fuit veſte & velamine ſanctæ Dei genitricis Mariæ induta; & poſtea, ut dixi, iſte Siſenandus eam ſibi in conjugio ſociavit, & adhuc eam illicitè habet. Vnde ſecundùm legem perſona ejus ſimul & ſubſtantia parti Palatij pertinere debet. Vnde quæro à parte Domni Imperatoris habere juſtitiam. Reſpondit ipſe Siſenandus. Verè ipſam Gundi uxorem habeo, quòd mihi ad legitimum matrimonium tradidit Amelfredus filius ejus cum mundualdo ſuo. Et illud quod dicis, quòd veſte religionis induta poſt mortem Iuſtonis, qui fuit anterior vir ejus, non eſt veritas. Cùm taliter agerentur,

diximus ipſi Maioni Advocato ſi taliter per teſtes aut inquiſitionem probare poſſet quòd veſte & velamine induta fuiſſet, & poſtea ipſum Siſenandum in virum ſibi ſociaſſet. Qui dixit quòd taliter per inquiſitionem clareſcere poſſet. Et taliter ipſe Maio per inquiſitionem & per idoneos homines guadiam dedit ad probandum. Et ipſe Siſenandus dedit guadiam ipſam Gundi uxorem ſuam ad placitum adducendam unà ſimul cum Amelfredo filio & mundualdo ſuo, quem dicebat ei ad uxorem eam tradidiſſe, poſito inter eos conſtituto. In ſtatuta verò die venerunt ipſe Maio Advocatus, ſimul & ipſe Siſenandus, cum ipſa Gundi uxore ſua, & Amelfredo filio ejus, noſtri coram ſuprà præſentia: ubi in judicio reſidebam intus eodem monaſterio, reſidente nobiſcum Grimmaldo venerabili Epiſcopo, Geraldo, & Aloardo, Henrico, & reliquis multis. Et cœpit dicere ipſe Siſenandus. Iſte Maius Advocatus hic in judicio veſtri præſentia mallavit me ut ego haberem uxorem Gundi, & fuiſſet veſte & velamine induta, & poſtea ego in uxorem mihi ſociaſſem. Et ego negavi quòd verum non fuiſſet quòd aliquando velata fuiſſet. Et dixi quòd mihi eam ad uxorem tradidiſſet Amelfredus filius & mundualdus ejus. Iudicatum mihi fuit eam cum prædicto filio ſuo ad placitum adducendam. Et taliter guadiam dedi. Et ipſe Maio dedit mihi guadiam per idoneos homines circummanentes ad inquiſitionem probare qualiter poſtquam velata fuiſſet, ego uxorem ſociaſſem. Replicans ipſe Maio. Verè omnia. Taliter inter nos actum & guadiatum fuit. Et hodie exinde iter nos ſtatutum placitum habemus. Et ecce omnes ipſi qui hoc ſciunt, ad præſens ſunt. Et ſtatim eos denominavit. Hi ſunt, Grimmaldus Epiſcopus, Erifredus, Ainardus, Sindolfus, Opteramus, Maiolfus, Aloini, Garifuſo, Sindepertus, Galderamo, Sinderado, Godo, Vvinipertus, Petronaci, Iuſtinus, Giſolfus, & Rimo. In primis Grimaldus Epiſcopus dixit. Scio quia iſta Gundi poſt mortẽ Iuſtonis viri ſui ante meam venit præſentiam, & ſua bona & ſpontanea voluntate veſtem & velamen ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſuper ſe induit, & eam velatam vidi. Erifredus & Rainardus adjurati in fide & ſacramento quod Domno Imperatori promiſſum habebant, ſimiliter dixerunt quòd veſtem & velamen eam indutam vidiſſent. Iſti

& alij

& alij omnes ſupradicti ſimiliter dixerunt quòd eam velatam vidiſſent. Et qualiter dixerunt, ad ſancta Dei Evangelia juraverunt quòd veritatem dicerent. Hac inquiſitione facta, tunc nos qui ſuprà auditores interrogavimus ipſum Siſenandum & prædictam Gundi quid contra inquiſitionem ipſam dicere vellent, aut ſi veritatem teſtificaverunt aut non, vel ſi ipſi omnia dixiſſent. Qui dixerunt quòd adversùs ipſam inquiſitionem nihil dicere vellent, eò quòd non poſſent, & veraciter teſtificaverunt, & idonei ſunt. Et ipſe Amelfredus profeſſus fuit quòd ei eam ad legitimum ipſam Gundi uxorem ſuam tradidiſſet matrimonium. Cùm hæc omnia taliter factum & adimpletum fuiſſe, paruit nobis omnibus qui ſuprà auditoribus eſſe rectum. Et judicavimus ut juxta legem, & ſecundùm dictam inquiſitionem, ipſam Gundi & omnes reditus & ſubſtantiam ſuam pertinere parti Palatij. Et ipſe Siſenandus daret guadiam de ſolidis ſexcentis. Et prædictus Amelfredus mundualdus, qui in hac illicita conjunctione conſentiens fuit, & eam tradidit, daret guadiam de ſolidis centum quinquaginta. Quod factum eſt, & definitum eſt. Et hanc notitiam pro ſecuritate Domni Imperatoris ſcripſi ego Gariſuſo Notarius in anno Domni Ludovici Imperatoris XXIV. menſe Decembri, per Indictionem VII. † Signum manus Heribaldi Vicecomitis Palatij, qui ibi fui. † Ego Erifredus ibi fui. † Ego Aloini ibi fui. † Ego Sindolfus ibi fui. † Ego Maiolfus ibi fui. † Ego Liuteri ibi fui. † Ego Maiepertus ibi fui. † Ego Adelpertus ibi fui.

IV.

Ex Præcepto Ludovici II. Imperatoris, per quod monaſterio Caſaurienſi donat nonnullas res.

Ex eodem Chartulario, unde etiam editum eſt Tom. V. Spicilegij pag. 379.

NECNON etiam & res quæ fuerunt Gundi uxoris Iuſtoni, id eſt, Curte de Monatiano, & cuncta

Ee

portione ejus quam à viro ſuo Iuſtone in dote acceperat. Quæ Gundi poſt velamine religionis in adulterio copulata, in placitum ante judices ſacri Palatij legaliter devicta eſt.

V.

Iudicium aliud in eadem cauſa, latum anno DCCCLXXVII.

Ex eodem Chartulario.

Placitum de rebus Gundi & Iuſtonis in villis Fiola, Colle, Superone, Badulato, Perulo, & Fleccine.

IN Chriſti omnipotentis nomine. Notitia Iudicati. Dum reſideremus nos Ildeprandus Auditor Vvidonis Comitis, & Ello Caſtaldio, Zangolfus Gaſtaldio de Firmo, per miſſum & demandatum Vvidonis Comitis in placito intra civitatem Theatinam, ad ſingulorum hominum cauſas ad audiendum, vel ad deliberandum. Reſidentes ibidem nobiſcum de Francia Anſeri & Guarnato Caſtaldiis, Erifredus, Aſtroaldo, & Vvido, Albertus, Ainfredus, Ildebrandus, Aderiſius, Domi. Scabinus de Furcone; Adelpertus Caſtaldio, Maio, Vvarimpoto, Maiolfus, Vvalpertus, Rodepaldus, item alius Maio, Anno Scabinus de Teate, Opteramo & Ildeperto & Sindolfus & Vetroaldo Scabini de Pinne, Erſemari, & Cheriſi, Corbinus, Aſfredus, Siolfus, Rodelandus, Arderadus, item alius Gorbinus, Aldoini, Madelpertus & Benedictus Notarij de Pinne, Giſelpertus & Leo Notarij de Teate, Protogari, Prando, Teodenandus, Rodeprandus, Teuſpaldo, Arepaldus, Benedictus, Arnoaldus, vel alij plures homines aſtantes. Ibique veniens Romanus vir venerabilis Abbas de monaſterio ſanctæ Trinitatis, quod ſitum in inſula Piſcariæ, loco qui dicitur Caſauris, unà cum Gariſuſo Notario Advocato de prædicto monaſterio. Et querellati ſunt ſuper Amelfrido & Vvaguingo & Petro

filiis quondam Iuſtonis Franci. Et dicebant quòd Iuſto genitor iſtorum germanorum confirmavit per ſcriptum dotalitiæ Gundi conjugi ſuæ genitrici veſtræ ipſam curtem de Monatiano, cum omnibus quæ ad ſe pertinent, & tertiam partem de omni re alia ſua. Et ipſa genitrix veſtra fuit velata, & commiſit adulterium, per quod legibus res ſua ad partem Domini Regis decaduta fuit. Et Iudicatum exinde habemus, per quod eſt confirmatum quomodo Advocatus Domini Regis ipſas res convicit de ipſa Gundi genitrice veſtra & de vobis. Et Iudicatum exinde confirmatum habemus. Et ipſe Domnus Imperator ipſum Iudicatum & ipſas res in ipſo monaſterio dedit per ſuum Præceptum. Et ecce ipſum Iudicatum & ipſum Præceptum hic præ manibus tenemus in veſtri præſentia. Sic nos ſupradicti judices fecimus legere ipſum Iudicatum & ipſum Præceptum. Et inter cetera continebatur in ipſum Præceptum qualiter Domnus Ludovicus Imperator piiſſimus inter cetera confirmaverat per ipſum Præceptum pro anima ſua ad proprietatem in ipſo monaſterio omnes ipſas res quæ fuerunt Gundi, ſicut ipſe Romanus Abbas cum ſuo Advocato dixerat, & manu ſua propria in ipſo Præcepto confirmaverat. Et in ipſo Iudicato continebatur qualiter in præſentia Eribaldi Vicecomitis Palatij ipſius Auguſti, & de aliis judicibus & bonis hominibus, convicerat Maio Advocatus Domni Imperatoris, Gundi genitrice de ipſis ſupradictis germanis, quæ fuit velata, & pro adulterio quod commiſerat, omnes res ipſius Gundi cum ipſa curte de Monatiano, quam ipſe Iuſto ipſi Gundi in dotalicia dederat, cum omnibus quæ ſunt ad ſe pertinentes, & tertiam partem de omni alia re Iuſtonis, qui fuit vir ejus. Et quomodo ipſa Gundi cum filiis ſuis & cum Ildegario Advocato ipſius ſupradicti Petri, profeſſi fuerant quomodo Gundi adulterium commiſiſſet, & per judicium judicum omnes res ipſius Gundi Maio Advocatus Domni Imperatoris convicerat. Et erat ipſum Iudicatum ſcriptum per Notarium publicum, & ab ipſo Eribaldo & à judicibus erat roboratum juxta legem. Modò volumus ſcire ſi iſti germani volunt nobis aliquid contendere de ipſa curte de Monatiano, cum omnibus quæ ad ſe pertinent, vel de omni alia tertia parte de re quæ fuit Iuſtonis, qualiter ipſe Iuſto ad ipſam conjugem ſuam dedit.

Et volumus ipſas res cum ipſis dividere, & habere exinde ipſam aliam tertiam partem de ipſa alia re Iuſtonis, qualiter ipſi Gundi pertinuit. At ubi reſpondebant ipſi ſupradicti germani, & dixerunt. Veritas eſt quia Iuſto genitor noſter habuit in conjugio Gundi genitricem noſtram. Et donavit ei ipſam curtem de Monactiano in dotalicia cum omnibus quæ ad ſe pertinent. Et dedit ei tertiam partem de omni alia re ſua quantam habebat vel inantea habiturus fuiſſet. Et veritas eſt quia ipſa genitrix noſtra fuit velata, & poſtea commiſit adulterium. Et veritas eſt quia Maio Advocatus Domni Imperatoris ſtetit nobiſcum, & cum ipſa genitrice noſtra, & cum ipſo Ildegario zio noſtro, qui erat Advocatus iſtius Petri. quomodo ipſa genitrix noſtra adulterium commiſiſſe, & ipſa & nos & Aldegarius zius noſter manifeſtavimus quomodo ipſa genitrix noſtra adulterium feciſſe, & legibus omnes res ejus ad partem Domni Imperatoris decadere debuiſſent. Et omnia ſic eſt veritas ſicut in ipſo Iudicato continetur. Sed nos ipſam curtem de Monactiano cum omnibus quæ ad ſe pertinent, & tertiam partem de omni alia re genitoris noſtri, vobis nunquam contendimus: quia legibus per ipſum Præceptum & per ipſum Iudicatum in ipſo ſancto monaſterio permanere debet. Exceptamus ipſam curtem & res noſtras in Aprutio, quas nos Fulrado per cartulam confirmavimus, & ipſe Folradus vobis in ipſo monaſterio per cartulam confirmavit. Et excepto ego Amelfredus omnem ipſam rem quæ fuit Machelmi ſoceris mei. unde ego dare non debeo. excepta ipſa re quæ fuit Machelmi ſoceris mei in Perolo, & in Badolato; quam ego in ipſo monaſterio per cartulam confirmavi, & in ipſo monaſterio permanere debet. Audientes nos ſupradicti judices ipſos ſupradictos Amelfredum, & Vvaningum, & Petrum omnia taliter dicere, & talem profeſſionem facientes, paruit nobis rectè, & judicavimus ſequentes eorum profeſſionem, & ſequentes ipſum Iudicatum, & ſecundùm ipſum Præceptum, per quod Domnus Imperator ipſas res in ipſo monaſterio confirmaverat, ut ipſam curtem de Monactiano, cum omnibus quæ ad ſe pertinent, & ipſam tertiam partem de omni quæ fuit ſupradicti Iuſtonis, qualiter ipſi Gundi pertinuit, haberet pars ſupradicti monaſterij ad ejus proprietatem in ſecuritate

à parte ipſorum ſupradictorum gemanorum. Et renuntiavimus ipſis ſupradictis germanis ut ſibi exinde quieſcerent. Poſt hæc iterum ipſe ſupradictus Romanus Abbas cum ſupradicto Gariſuſo Advocato ſuo dixerunt, quia volumus ipſas res dividere cum iſtis germanis Amelfredo, & Vvaningo, & Petro. Sed & ipſi ſupradicti germani dixerunt. Et nos ipſas res volumus dividere vobiſcum. Et ipſe Abbas cum ipſo Advocato ſuo dixerunt. Si nobis datis ipſam tertiam partem de ſupradicta re quæ fuit genitoris veſtri, ipſas res de villis de Fiola, & Colle, & Superone, Badulato, Perulo, & Fleccine, & curte de Leriano, & Ambrilie, & Ragiano, & de ipſa re quæ fuit de Machelmo ſocero iſtius Amelfredi modiorum centum in loco qui dicitur Fiola, & ubi dicitur Sanctula, cum caſis, terris, vineis, campis, ſilvis, & cum ipſis modiis centum, quomodo ſuperiùs ſcriptum eſt, nos ipſa recipimus pro ipſa tertia parte. In eo modo, ut menſuremus ipſas res; & ſi nobis plus exinde evenire debet, nobis adimpleatis in ſupradictis villis, dum uſque ipſam tertiam partem adimpleatis. Et ſi plus fuerit de ipſa re quàm nos dicimus, nos vobis reſalvamus de ipſa re, dum vos ipſas duas portiones habeatis. Sed & ipſi germani dixerunt. Et nos vobis volumus dare in portionem pro ipſa tertia parte ipſas ſupradictas res, in eo modo ſicut vos dixiſtis, ut per menſuratum adæquemus. Et à præſenti in præſentia de ſupradictis judicibus & bonis hominibus tradiderunt ipſi ſupradicti germani in portionem ad proprietatem ipſius monaſterij ipſi Romano Abbati & Gariſuſo Advocato ejus ſupradictas res in ſupradicta loca pro ipſa tertia parte de re ſupradicti Iuſti quæ ipſi Gundi exinde pertinuerat. In eo modo, ut per menſuram ipſa adæquarent, qualiter ſuperiùs ſcriptum eſt. Et ipſe Romanus Abbas cum ipſo Advocato ſuo tradiderunt ipſas alias res pro ipſis duabus portionibus de ipſa ſupradicta re quæ ipſis germanis exinde pertinuit de caſis, terris, vineis, pomis, omnia ut ipſa adæquarent qualiter ſuperiùs dixerunt. Et guadiaverunt inter ſe ut ambularent ſuper ipſa re, & adæquarent ipſam per menſuram, ſicut ſuperiùs ſcriptum eſt. A parte Gariſuſi exivit Adepertus Notarius, filius Madelperti. Et à parte ipſorum germanorum exivit ſupradictus Notarius Adelpertus, & Guarnato

Caſtaldio. Finito hoc, iterum querellatus eſt ipſe Gariſuſus Advocatus ipſius monaſterij ſuper ipſis ſupradictis germanis, & dixit. Quia fuerunt homines qui fecerunt cartulas quondam Siſenando Franco de re ſua in Caſule & Superone, & per ſingula caſalia. Et nos ipſas res de ipſis hominibus quærimus ad proprietatem ipſius monaſterij. Modò volumus ſcire, ſi iſti germani nobis exinde contendunt. Sed & ipſi ſupradicti germani dixerunt. Certè verum eſt quòd omnes res quę fuerunt Siſenandi, quas ipſi homines ei per cartulam confirmaverunt, & quæ vos modò ad partem de ipſo monaſterio ad proprietatem quæritis, pertinere debet. ipſa nunquam contendimus. in ipſis caſalibus de Fiola, & ubi dicitur Sanctula. quia non habemus ullam pertinentiam, per quam vobis contendere debeamus, nec rationem. Tunc nos ſupradicti judices paruit nobis rectè, & judicavimus ut ipſe Romanus Abbas cum ſucceſſoribus ejus haberet ipſas res de ipſis cartulatis Siſenandi, quod ille exinde tenet ad proprietatem de ipſo monaſterio in ſecuritate de parte ipſorum germanorum. Et qualiter actum fuit, & hanc Notitiam Iudicati, quomodo fuit, de mandato de ſupradictis judicibus & bonis hominibus ſcripſi ego Adelfredus Notarius. Actum in Teate in anno imperij Domni Karoli ſecundo, & ſecundo anno Comitatus Vvidonis Comitis, de menſe Auguſto, per Indictionem x. feliciter. † Ego Ildeprando ibi fui. † Ego Erifrid ibi fui. † Ego Vvalpertus ibi fui. † Signum manus Ellonis Caſtaldij Miſſi, qui ibi fui.

Errata ſic corrigito in primo Tomo.

PAG. 73. lineâ 15. cum 131. 21. ſed 173. 16. Spiritus 190. 34. ſumus 234. 17. nos 235. 2. ſive angelicæ 237. 22. locis 262. 33. interpoſita 272. 11. pervaſionibus 274. 23. ſit *Ibid.* 25. ex 293. 3. prudentibus.

INDEX.

A

ABbates, ſi rerum ſummam teneant, prælati Epiſcopis. 73
Abbo Floriacenſis non inclaruit prodigijs, ſed ſanctitate vitæ. 60
Abſolvere Legatos, 35
Acephali Clerici. 63
Acephali hæretici, id eſt, Eutychiani, infenſi decretis Concilij Chalcedonenſis. 14
Adalardus Abbas Corbeïenſis. 32. & ſeq. 93
Adulterium nec permitti nec prohiberi poteſt. 79
Adulterium commiſiſſe dicitur vidua, quæ nupſit poſt ſuſceptum religionis velamen. 136
Æditαuus peculatū non admittit in his quæ ei tradita ſunt. 97
Agathenſis ſynodus. 28
Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 3. 110. & alibi paſſim.
Amalarius Diaconus, Abbas, & Chorepiſcopus. 34. 140. 143
Amulo Archiepiſcopus Lugdunenſis. 148
Anthropomorphitarū hæreſis. 92
Apoſtolici canones interdum mutati & emendati. 121
Apoſtolici dicti olim omnes Epiſcopi. 116
Apoſtolicarum ſediū magna olim auctoritas. 112
Apoſtolicæ Sedi magna debetur ab omnibus reverentia. *Ibid.*
Aquæ calidæ & frigidæ judicium. 48. 102
Arauſicanum Concilium ſub Cæſario. 150
Armanni hæretici corpus publica auctoritate cōburitur, qui diù cultus fuerat ut ſanctus. 60
Arrianorum perfidia nondū prorsùs extincta erat ævo Agobardi. 47
Attepertus monachus Novalicienſis. 146
Audiani, ſchiſmatici potiùs, quàm hæretici. 92
Avitus Epiſcopus Vienenſis. 15. Ejus dialogi & altercationes cum Rege Gundobado. 52. Epiſtola ejus ad Gundobadum. 156

B

BArtholomæus Archiepiſcopus Narbonenſis. 75.
Benedictus Abbas Anianenſis. 146. 153
Beneficium, id eſt, feudum. 64
Bera Comes Barcinonenſis, dejectus ob crimen majeſtatis. 128.
Berarius Archiepiſcopus Narbonenſis. 75

Bernardus Archiepiſcopus Viennenſis. 22
Bernardus Comes accuſatus adulterij cum Iudith Auguſta. 127. & ſeqq.
Berthmundus Comes Lugdunenſis. 79
Blaſphemare, id eſt, vituperare. 49
Bodo Diaconus Palatinus, ad Iudaïſmum converſus. 19

C

Canones debent ſervari inlibati. 94
Canonum vetus collectio MS. laudatur. 99
Capitularia ſanctionū. 17
Cariſiacenſe Concilium adversùs Gotheſcalcum. 150
Catalani ſe in fidem ac clientelā conferunt Ludovici XIII. Francorum Regis. 26
Catalonia dicta olim Marca Hiſpanica. 128
Cauſidici, qui cauſas referunt ad Principem. 79
Centuplum accipiet, quomodo intelligendum in Evangelio. 156
Childeberti Regis Edictū adversùs Iudæos. 28
Chriſtus, Caput & ſponſus Eccleſiæ. 80. Non reliquit Eccleſiā.66. Chriſtus & Eccleſia, una perſona. 14. Paſtor Paſtorum, & Epiſcopus Epiſcoporum. 85
Chriſtiani debent diligere invicem. 105. Eis vetitū habitare cum Iudæis. 43
Clementis Romani lucubrationes. 31
Clericorum nomine comprehenduntur quotquot in Clerū adſcripti ſunt. 101. Vxorem ducere non poſſunt, niſi virginem. 96. Convivijs Iudæorum intereſſe prohibentur. 42
Clerici acephali. 63
Coadjutores Epiſcopis infirmis dari olim non poterant, niſi in ſynodo. 3
Compendienſis ſynodus de rebus ſacris illicitè uſis. 95.
Concilium plenarium eſt, ubi interfuerit Metropolitanus antiſtes. 100
Concilia bis in anno habenda. *Ibid.* Eorum auctoritas unde petēda. 94
Concilia regionalia, ſive nationalia, cujus auctoritatis in Eccleſia. 51
Conſtantinus Imp. vocatus Epiſcopus communis. 87
Conſuetudines uniuſcujuſque Eccleſiæ retinendæ, modò fidei contrariæ non ſint 44. 140.
Convivia Epiſcoporū cujuſmodi eſſe debeant. 83
Corduba, Sarracenorum in Hiſpania ſedes. 22
Criminoſi ad ſacerdotium provehi non debent. 67
Crucis judicium. 104
S. Cypriani Epiſcopi Carthaginienſis reliquiæ deferuntur in Galliam. 145

D

Decimæ infeodatæ. 97
Decor corporis in femina, naturaliter eſt invitator libidinis. 134
Diaconos in ſacerdotio conſtituit antiquitas. 87
Divitiæ in Epiſcopo quando culpandæ 81
Dominius anachoreta Lemovicenſis. 37
Donariis illuſtrare memorias martyrum, dum pauperes negliguntur, malum. 76
Duellorum rabies & immanitas vetita edictis Principum, & canonibus Conciliorum. 106
Duodena, Bernardi Comitis uxor. 128. & *ſeq.* 139

E

Eaof Epiſcopus Cabillonenſis. 23
Ebbo Archiepiſcopus Remenſis publicam pœnitentiam impoſuit Ludovico Pio. 138. Depoſuit ſeſſe Epiſcopum Ambianenſem in ſynodo Noviomagenſi. 132
Eberardus, Magiſter Pincernarum Karoli Magni. 16
Eccleſia & Chriſtus, una perſona. 14. Eccleſia autem unius viri Chriſti ſponſa eſt. 45. Portæ inferi non prævalebunt adversùs eam. 46
Eccleſia quælibet peculiares conſuetudines ſuas retinere poteſt, modò fidei contrariæ non ſint. 44. 140
Eccleſiæ nutrices, id eſt, parrochiales. 65
Eccleſiæ cum poſſeſſionibus venundatæ. 97
Eccleſiarum ritus antiqui non facilè mutātur. 142
Eccleſiarum res quadrifariam diviſæ. 98. Earum uſus debet eſſe rectus. 101. Injuſtè poſſidentur à laicis. 94
Eccleſiaſtica ſtatuta firmāda ſunt per acta apoſtolica. 29. Nullius momenti ſunt, niſi concordēt ſanctis ſcripturis. 99
Edgarus Angliæ Rex vocatus Paſtor Paſtorum. 86
Eginhardus, magnæ auctoritatis ſcriptor. 109
Elefantus Epiſcopus Vceticenſis. 76
Epaonenſis ſynodus. 27
Epiſcopus Epiſcoporū. 86
Epiſcopi ſunt vicarij Chriſti. 56. Membra corporis Chriſti. 80. Eccleſiæ Principes. 107. Sedent in throno in Eccleſia. 87. Tenentur circumire annuatim ſuas diœceſes. 41 Non debent eſſe dediti oblectamentis ſeculi. 81. neque ſpectatores ludorum puerilium. 133. & à comeſſationib⁹ & ebrietate abſtinere debent. 83. Divitijs bene uti debent. 81. Eorū juſſa an ſemper obſervanda. 61. Non debent eſſe accuſatores. 80

Epiſcoporum ſubſtitutiones fiebant olim auctoritate Principum. 145. Fiebant tamen à Clero & populo. 151
Epiſcopi qui fidem Principi jurejurando obligatam violant, deponendi ſunt. 122
Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis. 155
Eugenius II. Papa juramentum fidelitatis ſcripto præſtitit Ludovico & Lothario Auguſtis. 123. & ſeq.
Eurardus, Miſſus Dominicus. 16. 46. Magiſter Iudæorum. 39. 74
Excommunicatio ſine cauſa, irrita eſt, & in auctorem recidit. 118

F

Fames quæ ſub Claudio contigit, quo imperij ejus anno evenerit. 31
Faova Epiſcopus Cabillonenſis. 23
Felix Epiſcopus Vrgellenſis, vir moris antiqui. 8. Depoſitus ab honore epiſcopatus. 7. Mortuus apud Lugdunũ. 5. 10. & ſeq. Vrgellenſis ſynodus adversùs eum. 153
Feminæ, an homines ſint, diſputatum in ſynodo Matiſconenſi. 30. In ſuperſtitionem proniores. 148.
S. Ferreolus Epiſcopus Vcericenſis. 43
Feſtis diebus antiqui Chriſtiani vacabant prorsùs orationi. 20
Fidentius Epiſcopus & Martyr. 15
S. Firminus Epiſcopus Vcericenſis. 76. 149
Florus Diaconus Lugdunenſis. 76. 151
Forenſes, id eſt, non Chriſtiani. 104
Forma corporis accuſari nõ debet in mulieribus. 34
Francorũ regnum immensùm amplificatum ſub Karolo Magno. 138. Cõplectebatur Galliam & Germaniam. 121. Diviſum eſt poſt mortem Ludovici Pij. 109
Fratres vocantur inter ſe Epiſcopi. 117. Fratres verò vocandi inter ſe omnes Chriſtiani. 149
Fredegiſus Abbas S. Martini. 5. 70
Fredericus, Miſſus Dominicus. 16
Fulda, monaſterium S. Bonifacij. 24
Fulradus Abbas S. Dionyſij 23

G

Gallicanorum canonũ magna antiquitus reverentia. 50. 98
Gallicanæ Eccleſiæ regimen diviſum inter Reges & Epiſcopos. 21
Gelaſius Papa ſcripſit librum ſacramẽtorum. 91
Gellonenſe monaſteriũ in prima Narbonenſi. 128
Gerardus Comes. 63
Gerricus, Capis prælatus. 16

Gotheſcalcus monachus Orbacenſis. 149
Gotthi qui Romam ceperunt, partim pagani erãt, partim hæretici. 48
Gregorius IV. Pontifex Romanus ſponſionem fidei fecit Ludovico Pio in initijs ſui Pontificatus. 120. 124. Tranſgreſſus dein in partes Lotharij contra Ludovicum. 116. 121
Grimaldus Dux Beneventanorum. 69
Grimaldus Epiſcopus Pinnenſis. 136. 160
Guaſto de Baërne. 103
Guido Epiſcopus Helenenſis. 102
Gulielmus Comes, fundator monaſterij Gellonenſis. 128
Gundi ſanctimonialis, in adulteriũ prolapſa. 136. 159. 162
Gundobadã lex recepta per omnes ubique provincias. 106
Gundobadus Rex Burgundionum. 47. 52
Gundobadus, id eſt, Burgundio. 47. 49
Gunebodigni. 47

H

Hadriani II. ordinationis hiſtoria excutitur. 126
Heliſacharus Abbas Centulenſis. 34
Hero inſula. 33
Hieruſalem ſubjecta Saracenis. 48
Hilarius Epiſcopus Pictavienſis, tametſi exul, diœceſim ſuam per Preſbyteros ſuos regebat. 42. Ejus vita à Fortunato ſcripta. 24
Hildebaldus Archiepiſcopus Colouienſis. 73
Hildigiſus Lugdunẽſis. 76
Hilduinus Abbas, ſacri Palatj antiſtes. 73
Hillel, vir magni nominis apud Iudæos. 30
Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus. 150
Homicidij ſacrilegiíque voces additæ veteribus editionibus canonũ apoſtolicorum. 121
Homo interior creatus ad imaginem & ſimilitudinem Dei. 74
Hoſpitalitas magno olim in uſu apud Eccleſiam. 77.

I

Ieſſe Epiſcopus Ambianenſis, depoſitus ab Ebbone in ſynodo Noviomagenſi. 132
Imaginum adoratio damnata. 88
Imperatori novo neceſſaria olim non erat approbatio Summi Pontificis. 109. 116
Indiculus. 117
Ingelrannus Chorepiſcopus Theodboldi Epiſcopi Lingonenſis. 148
Innoteſcere, id eſt, inſinuare. 16
Ioannes XII. Pontifex Romanus depoſitus in ſyno-

do Romana ob fidem violatam Ottoni Imperatori præſtitam. 124
Ioculares, hiſtrionum genus. 102
Irmingardis, Ludovici Pij uxor. 134
Italici maximè omnium ſunt contemptores Canonum, & vilipenſores Clericorum. 51
Iudæorum converſionem publicè quotannis à Deo poſtulat Eccleſia. 74. Eorum divitiæ. 19
Iudæorum mancipia baptizari poſſunt invitis dominis. 74
Iudas Iſcariotes, fur ſacrilegus. 98. Habuit eandem poteſtatem quam ceteri Apoſtoli. 60
Iudicium aquæ calidæ & ferri igniti. 48
Iudicium crucis. 104
Iudith, poſtrema Ludovici Pij uxor, femina fuit inſignis comitatis & urbanitatis. 133. Vi velata, & in monaſterio concluſa. 127. 129. 135
Iuramentum fidelitatis ab Epiſcopis præſtari ſolitũ Principi, quid complecteretur olim. 120

K

Karolus Calvus occidit Bernardum Comitem. 129. Sepultus eſt in monaſterio Nantuadẽſi. 18
Karolus Magnus, vocatus Epiſcopus Epiſcoporum. 86. Præ omnibus Chriſtianis Regibus potentiſſimus in bello fuit. 37. Saxones aliáſque gentes ſubdidit Chriſto. 36. Ex eo excuſat diſſenſionem Eccleſię Gallicanæ à Romana in officiorum celebratione, quòd conſuetudo Eccleſię Gallicanę contra fidem non eſſet. 44. Epiſcopatum Lugdunenſem commiſit Leidrado. 144

L

Lacrymandum eſt, non plorandum, in funeribus amicorum. 147
Lactantius etiam neceſſariis plerũq; indiguit. 107
Laïci eccleſiaſticarum rerum diſpenſatores eſſe non poſſunt. 98
Langobardorum lex valde favorabilis erat uxoribus. 136
Legatorum Romani Pontificis præſentia neceſſaria non erat olim in Concilijs regionalibus aut provincialibus. 99.
Leidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 4. 140. 144. 153.
Leo III. Pontifex Romanus juramentum fidelitatis ſcripto præſtitit Karolo Magno. 122
Leoſoas, ſoror Regis Navarræ, uxor Gaſtonis de Baërne. 103
Liber Sacramentorum. 90
Librorum periti ſcriptores, magno olim in pre-

tio erant. 145
Litterarum ſtudiis deditì, neq; apti neq; proclives ad rem faciendam. 107
Lotharius fit conſors Imperij. 108
Ludovicus Pius pœnitentiæ publicæ addictus auctoritate ſynodi Compendienſis. 138
Lugdunum erat olim in regno Burgundico. 47
Lugdunenſis ſynodus ſub Agobardo. 22
Lupus Epiſcopus Lugdunenſis. 29

M

MAgiſtri, id eſt, magiſtratus. 102
Maio Advocatus Ludovici II. Imperatoris. 136
Mancipia Chriſtiana ne deſerviant Iudæis. 18
Mancipia Iudæorum baptizari poſſunt invitis dominis. 35. 74
Manuale. 139
Marca prudenter imperat ut Ludovici Regis nomen diſertè proferatur inter myſteria. 26
Marca Hiſpanica, quæ nunc Catalonia. 128
Martyres rectà in cælum feruntur, tametſi baptizati non ſint. 72
Matarus, teli genus. 107
Matfredus Comes Aurelianenſis. 78
Matrices Eccleſiæ. 65
Matrimonium dirimēdum eſt, ſi vir uxori debitum reddere non poſſit. 127
Maximus Abbas Inſulæ Barbaræ. 146. 155
Mercata in ſabbatis olim fieri ſolita. 20
Miracula non ſunt ſemper ſigna certiſſima ſanctæ vitæ. 56. *& ſeqq.* Deſierant ævo Auguſtini. 59
Miſſi Dominici. 16
Miſſi de Palatio. 74
Mogūtina ſynodus, cui Ludovicus Pius interfuit. 4
Monachorū profeſſio plurimum auctoritatis habet apud plebem. 26
Monachorum quorundam impudentia notatur. 148
Moteta cani non debent in Eccleſia. 141
Mulier adulterij convicta, velanda. 135

N

NAntuadenſe monaſterium. 18
Natalia carmina, vulgò *Noëls.* 141
Natalis Epiſcopus Salonitanus reprehenditur à ſancto Gregorio, quòd omiſſa epiſcopali cura, ſolis ſe convivijs occuparet. 83
Nibridius Archiepiſcopus Narbonenſis. 40. 153
Noviomagenſis ſynodus ad Vahalim fluvium. 130

O

OBlationes quæ fiunt in Eccleſia, ſunt res pauperum. 77
Oleo ad ſepulcra martyrum ardente utebantur olim Chriſtiani ad curandas corporis infir-

mitates. *Ibid.*
Orgelletana ſedes. 6

P

Pagenſes. 64
Pallium Metropolitanis datum propter apoſtolicam vicem. 115
Parentes, id eſt, conſanguinei, vel affines. 79
Paſchalis I. Pontifex Romanus ſe purgat apud Ludovicum Pium de nece Theodori Primicerij & Leonis Nomenclatoris. 123
Patientia, bonum Chriſti eſt. 107
Patriarchæ Iudæorum. 20
Patriarchæ veteris teſtamenti fuerunt Chriſtiani. 72
Peculatus eſt pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum. 97
S. Philiberti monaſteriũ. 33
Plenarium Concilium eſt, cui Metropolitanus interfuerit antiſtes. 100
Prædicatores damnantur qui prædicant quæſtus cauſa vel ambitionis. 84 *& ſeq.*
Preſbyteri cardinales. 65
Preſbyteri ne fiant exactores fiſcalium rerum. 64
Non debent eſſe ſpectatores ludorum. 133
Principis nomen recitandũ eſt inter myſteria. 25
Proculi Epiſcopi CP. epiſtola ad Armenios approbata à Concilio orientali. 14
Provincia, vulgò *Provence.* 93.
Pſalmi plebeij canendi non ſunt in Eccleſia. 149
Pulcritudo, magna ac peculiaris feminarum gloria. 134

Q

Quintianus Epiſcopus. 28

R

Rab Achibas. 30
Religionem non eſſe cogendam, quomodo intelligendum. 38
Reliquias ſanctorum incertas venerari, prohibitum. 149
Reſurrectio, fiducia Chriſtianorum. 147
Rhabanus Archiepiſcopus Moguntinus. 150. Ejus liber adversùm Iudæos, delibatus ex libro Agobardi de Iudaïcis ſuperſtitionibus. 28
Roma capta à Gothis. 48
Romana Eccleſia ſemper prælata eſt reliquis Eccleſiis Apoſtolicis 114. Ab ea in omnes venerandæ communionis jura dimanant. 112
Romani neoterici. 50
ROMANVS PONTIFEX, ſponſus Eccleſiæ dictus in Concilio Lugdunenſi. 45. Epiſcopus Epiſcoporũ quomodo dici poſſit. 85. Solus dicitur Apoſtolicus ab aliquot ſeculis. 116. Vocatur frater à reliquis Epiſcopis. 117. Vicarius Apoſtoli-

cæ ſedis. 115. Ejus nomen recitandũ eſt inter myſteria. 112. Deponendus, ſi fidem Principi obligatã violet. 122. 124. Ejus approbatio neceſſaria olim non erat novo Imperatori. 109. 116. Ejus auctoritas neceſſaria nõ eſt in omnibus cauſis eccleſiaſticis Principũ. 131
Romanorum Pontificum epiſtolæ in cauſa fidei examinantur ab Epiſcopis congregatis. 99
Romanorum Pontificum electiones fiebant à Clero & populo. 152
Romanorum Pontificum ordinationes fieri olim non poterant extra præſentiam Miſſorum Imperatoris. 125. 152.
Romano Pontifici obviam procedebant Epiſcopi, quoties veniebat ad Comitatum. 117

S

Saccata vina. 64
Sacerdos eſſe non poteſt qui indoctus eſt. 67
Sacerdotes malè docentes, aut malè jubentes, non ſunt audiendi. 61. Et tamen ſacerdotes mali, verè ſunt ſacerdotes. 84. Et ſacerdotis impij ſacrificio conficiuntur ſacramenta. 66
Sacerdotes majoris ordinis. 65
Sacerdotes domeſticos habebant olim apud ſe viri principes. 63
Sacerdotium unicum in Eccleſia. 56
Sacramentorum liber. 90
Sacrilegi ſunt, qui publica ſacra compilaverunt. 97
Sacrilegium eſt, res Eccleſiæ auferre. 98
Salvaterra, oppidum Benearnorum. 103
Sancti non ſunt adorandi. 91
Sarraceni, portio Iudæorum. 19. Vnde ſic dicti. 32. Capiunt Hieruſalem. 48
Schiſmaticus eſt, quiſquis Sedi Romanæ communione junctus non eſt. 112. & quiſquis à ſedibus apoſtolicis diviſus eſt. 114
Sedelocus, villa Epiſcopi Auguſtodunenſis. 149
Senior, id eſt, dominus. 19
Sentẽtia plurimorum præferenda eſt ſuſpicionibus ſingulorum. 99
Septimaniæ nomine comprehendebatur olim etiã diœceſis Vrgellenſis. 92
Sepulturarũ occaſione ditata eſt Eccleſia. 97
Servum libertate donatum revocare in ſervitutem non licet. 96
Servorum calliditas notatur. 35
Sigiſmundus Rex Burgundionum. 52. & ſeqq.
Signius mons in Hiſpania Tarraconenſi. 53. & ſeq.
Stramiacum, haud procul

Digitized by Google

Lugduno. ſ. 23
Sulpitius Severus Preſbyter Primuliacenſis. 90
Sylveſtri Papæ Geſta, apocrypha. 90
Synagogas novas cõſtruere non licet Iudæis. 20
Synodus Compendienſis de rebus ſacris illicitè uſis. 95. Lugdunenſis adversùm Iudęos. 22. Lugdunenſis ſub Amulone. 148. Moguntina, in qua Agobardi ordinatio cõfirmata fuit. 4. Noviomagenſis, pro reconciliatione Iudith Auguſtę. 130. Vrgellenſis in cauſa Felicis Epiſcopi illius ſedis. 12. 40. 153

T

Tempeſtarij. ſ. 68
Templum dedicare olim non licebat in honore ſanctorum. 89
Theodboldus Epiſcopus Lingonenſis. 148
Theodotio interpres ſanctæ ſcripturæ. 71
Thronus Epiſcopi. 87
Tractoria ſtipendialis. 17

V.

Valentinianorum fanum incenſum. 7
Vcetia civitas in prima Narbonenſi. 149
Venatio interdicta Epiſcopis ac reliquis è Clero. 82.
Vicecomites unde dicti. 17. Eorũ inſtitutio pendebat olim à Comitibus. 80
Vicelegatus Avenionenſis. 17
Vidua quæ velum religionis ſuſcepit, dimittere illud non poteſt. 135
Vigilantius patria Aquitanus. 89
Vigilius Epiſcopus Thapſenſis. 13
Vina ſaccata. 64
Vrbani VIII. hymni non canuntur in Eccleſia. 142
Vrgellenſis ſynodus in cauſa Felicis. 12. 40. 153
Vvala, Adalhardi frater, Abbas Corbeïenſis. 34. 73
Vvaldo Abbas S. Galli. 145

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS INDICIS.